

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOVÁCS ISTVÁN

**IGAZSÁG
NÉKÜNK A CÉL**

EGY VASÖNTŐ EMLÉKEZÉSEI

**KRITERION KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1973**

BEVEZETŐÜL

Négy évtizedes elvtársi barátság fűz Kovács Istvánhoz. Elvtársi barátság a szónak abban a régi értelmében, ahogyan még a számban kevesek, de meggyőződésben azonos emberek nevezték és köszöntötték egymást abban az időben, amelyben Kovács István regényes visszaemlékezései lejátszódnak.

Az emberről szeretnék néhány szót mondani. Az emberről, aki soha nem vágyott vezető szerepre, s azoknak a kis közösségeknek vezetője lett, amelyek a jobb életért s a szocialista társadalom eljöveteleért harcoltak. Az emberről, aki nem akart hős lenni, s a munkásmozgalomnak mégis azon hősei közé került, akik önfeláldozóan vállalták üzemben, szakszervezetben és pártmozgalomban a veszélyekkel terhes mindennapi munkát, s a csendőrtáborok brutalitását és börtönök ridegségét is keményen végigcsinálták és túléltek. Az emberről, akinek nem adatott meg a mód, hogy a polgári társadalom iskoláit végigjárja, még álmában sem juthatott eszébe az egyetem, de aki a kimerítő fizikai munka és robot utáni órákban olvasott és tanult, mert tudta, hogy része az öntudatos munkásosztálynak, s hogy felszabadulása csak önmaga vezette harcán át érhető el. S ennek a harcnak egyik alapja a tudás megszerzése s a szerzett tudásnak az osztály szolgálatába állítása.

Kovács István élete benne van életrajzi regényében, ebben a nem regényesen, hanem dokumentumszerűen megírt könyvben, amelyben a szegénységre született ember életútja bontakozik ki. Nem kívánom más irodalmi művekkel összehasonlítani. Az emlékirat a XVII. század óta folytonos hagyományon nevelkedett. Irodalmunk századunkban is gazdag szépen vagy kevésbé szépen, hiteles realizmussal vagy megszépített környezettel megírt életrajzi művekben. Elegendő itt utalnunk Bánffy Miklósnak a harmincas években írt regénytrilógiájára, amelyben az arisztokráciát — amelyet szeretett, s amelynek életformájához ragaszkodott — kíméletlenül állította pellengérré, és úgy leplezte le, ahogyan csak „belülről“ tud valaki

egy osztályt leleplezni. Vagy Kemény Jánosra, aki más oldalról mutatja be egy előregedett osztály életének egyes mozzanatait. Vagy Antal Dánielre, aki a vidéki város dzsenti és középosztály világát vázolta fel. Vagy akár a földműves Tamási Gáspárra, aki a falu részéről a székely falu világát hozta be az irodalomba.

Meg kell vallanom, amikor élvezettel olvasom ezeket az írásokat, örvendek is, hogy letűnt vagy letűnőben levő életformákat tükröznek. És egészen más érzésekkel veszem kezembe a mélyről, az élet árnyékos oldaláról jövő s az életbe feltörekvő munkásosztály íróinak életrajzait. Döbbenetes hatást gyakorolt rám Kassák Lajos vaskos kötetekbe szorított *Egy ember élete*, mert egy emberen keresztül egy osztály megszületésének és küzdelmeinek freskóját állította olvasója elé. És ugyanilyen hatást váltott ki Nagy István önéletrajzának eddig megjelent három kötete.

Kovács István nem indult írónak, de idős korára íróvá vált. Íróvá tette az élet. Szükségesnek érezte egy fél évszázad küzdelmes életének papírra vetését. És nem eredménytelenül. Ezt bizonyítja a harcos vándorlásoknak ez a kötete, de ezt bizonyítja az előzményeket bemutató s az elmúlt években megjelent *Vasvirág...* és bizonyítaná, ha megjelenne, az előzmények előzménye, a kiadásra váró *Egy parasztyerek elindul* című könyve.

Kovács István ugyanis Kolozson született, s gyermekora a szegény falusi gyermekek élete. Még kiadásra váró műve a nyomorúságos falusi életformát tükrözi. A hajnaltól estig tartó munkát s a gondokat, amelyek az évek folyamán csak szaporodtak. Amikor az első világháború után elkövetkezik a földosztás ideje, a Kovács családnak már nem jutott föld Kolozson. Ekkor érlelődik meg benne az életforma megváltoztatásának a gondolata.

„Így válaszút elé jutottam... Ha otthon maradok, csak kulákszolga lehetek. De az nem leszek. Akkor inkább elő a vándorbotot, mert én a kolozsi gazdák előtt nem tudnék soha fejet hajtani. Soha!“...

Az ínség és a szolgasors előli menekülés a városba hajtja a húszas évek elején. Vasöntő lesz. Inasgyerekként ismeri meg a munkások gondolkodásmódját, s mire fel szabadul, már öntudatos szocialistának érzi magát. A pa-

rasztgyerek ipari munkássá válásának folyamatát a *Vasvirágban* írta meg. A könyv egy fejezet a húszas évek Kolozsvárának a történetéből. Vitatkozó szociáldemokrata és kommunista munkások, az öntödék élete, sztrájkolók és az ellenük harcoló hatóságok összeütközése vonul el az olvasó előtt a dokumentum hitelességével. De a szerző nem feledkezik meg az élet másik oldaláról sem. Az első udvarlásokról és szerelmekről, az illemre is tanító tánciskoláról, a régi és új barátságok leírásáról s az akkori Kolozsvár külvárosainak életéről.

A közbülső kötet, amelyet ezúttal bocsát író és kiadó az olvasó elé, az emberré és munkásmozgalmi harcossáérés éveit eleveníti meg. Aszamosfalvi katonaélettel kezdi, a kolozsvári Junász-gyárban folytatja, majd a galaci gyárakban eltöltött hónapok következnek, hogy végül is a vándorlások Bukarestben fejeződjenek be.

Katonaéveit a kolozsvári repülőezrednél szolgálja. Nem aranyélet, s leírásából a mai fiatalok mint történelmi dokumentumból ismerhetik meg a régi rendszer kegyetlen katonaságát, a módot, ahogyan bántak a legényekkel, a megaláztatásokat és büntetéseket. De a magyar és román katonák között a sorsközösségben fonódó barátságot s az embertelenségekkel szembeni küzdelmet is.

A katonaévek leszolgálása után a Kolozsvárra hazakerülő fiatalember a Junász-féle Vasöntödében, a későbbi Acélárugyárban kap munkát. Nem érdektelen figyelemmel kísérni a közösség érdekében tevékenykedő Kovács István itteni munkáját sem. Hamarosan „bizalmi“ férfinek választják társai, s ez önfeláldozó munkát, állandó veszélyt jelentett abban az időben. Az osztályharc kemény volt, a kenyérért való küzdelem keserves. Kovács István ekkor még szociáldemokrata, de az üzemben mind közelebb kerül a kommunistákhoz. S az olvasó azt is megtudja, hogyan kerül kapcsolatba a munkás a kommunista mozgalommal, a legális szakszervezetek után az illegális pártszervezettel.

A mozgalmi munka eredménye az elbocsátás, az első munkanélküliség s a vándorlás kezdete. Az ország másik felébe kerül, mint annyi más munkás: Galacra. Roszszabb körülmények közé, öntudatlan és szervezetlen munkások közé, nyomorbérért dolgozó emberek közé. A

szervezkedés tilos... A legjobbak azonban fizetés utáni kocsmái találkozókön találják meg a módját az öntudatosító munka elindításának... És közben ismét emberi arcok és emberi sorsok. Galacba szakadt székelyek, deklasszált emberek, prostituáltak, sztrájktrörök vonulnak el, egy forrongó és változó világ képenek pillanatfelvételei ragadnak meg.

De a szervezett munkásra és kommunista agitátorra Galacban sincs szükség az öntödékben, még akkor sem, ha kiváló szakmunkás. A vándorlás Bukarestbe veti, ebbe az iparosodó, fejlődő, ellentmondásokkal teli világba. Megragadó a kép, amelyet a szerző leír, sokszor csak felillantva a húszas évek végének bukaresti életét...

Kovács István könyve életrajz-dokumentum. Itt-ott nyers... De talán nem nyers az élet, amit leír? Itt-ott pillanatfelvételenek tűnik... De nem pillanatfelvételek teszik az élet egészét? Ha kifinomultabb lenne, elvesztené hitelét, amelyet éppen a rideg valóság igazához való ragaszkodás jellemez. Amit elmond, igaz, s a könyv értékét ez adja meg.

Az eddigiekhez tegyek még hozzá egy mozzanatot: Kovács István már évtizedekkel ezelött kísérletezett az írással. A MADOSZ lapja, az Erdélyi Magyar Szó 1939 végén meghirdette a „népi toll versenyét“, s ezen ő egy kis novellisztikus írásával díjat nyert. Még írt volna, de életében kemény évek következtek: kommunista mozgalmi munka a bécsi döntés előtti és utáni hónapokban. 1941 nyarán őt is letartóztatják, s évekig a börtönök élete következik. A kínzásokban szerzett súlyos betegségből alig lábál ki, ismét mozgalmi munka köti le idegeit. Ekkor már a maga urává lett osztály szolgálatában. A negyvenes évek vége felé a vasutas szakszervezet kultúr munkájának élén látjuk. Színdarabot ír a munkásszínjátások számára. A *Vizsgálóbíró előtt 1943-ban* című egyfelvonásosát 1949 tavaszán adják elő. Salamon László az Igazságban így ír a darabról: „épkézláb cselekmény, jó dialógusok. A munkás ír — és egyre jobban ír. Kovács elvtárs vasöntő munkás és jelenleg a színjátások csoport felelőse.“

Ezzel a könyvvel, amelyet az olvasó kezébe kap, nem érnek véget Kovács István vándorlásai, harcai, szenvedései és örömei. Elkészültek önéletrajzának következő részei

is. A grivicai főműhelyben eltöltött évek s visszatérése Kolozsvárra, itteni munkája a vasúti főműhelyben, a szakszervezetben, az illegális munkában, családi élete egy harcos élettárs mellett, barátaival való kapcsolatai — ezek teszik teljessé egy értékes élet eseményeit és Kolozsvár külvárosainak életét a harmincas évek kezdetétől a második világháború kitöréséig.

Kovács István könyve a munkásosztályban rejlő és kibontakozó értékek bizonyítéka. Irodalomtörténészeinknek erre és az ilyen munkákra is fel kellene figyelniük. A történelem irányítását kezébe vevő osztály írói ők, s munkájukkal — az elmúlt társadalmi rendszerek hiteles megrajzolásával és leleplezésével — éppen azt bizonyítják, hogy a munkásosztály történelmi feladata lett mindenfajta elnyomás megszüntetése és az osztály nélküli szocialista társadalom megteremtése.

JORDÁKY LAJOS

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

ISMERKEDÉS A REGRUTAÉLETTEL

A kolozsvári hadkiegészítő udvara visszhangzott a bevonult, pityókos fejű regruták dalától, s az öreg katonák és altisztek pattogó vezényszavai csak növelték a lármát. Az énekléshez topogni kellett, mintha menetelnék. Még jó, hogy Sándorral mi is bevettünk pár deci nebúsuljt az olcsóbbikból, így könnyebb volt cipelni az anyánk által degeszre tömött katonakoffert.

A hó nagy pelyhekben hullott az ólmos sötét égből. A kaszárnya udvarát megvilágító villanylámpák mintha glóriafényben úsztak volna a sűrű hóhullásban.

A különböző katonai alakulatok küldöttei sorra szólították a hadkiegészítő által hozzájuk beosztott fiúkat. Már alig néhányan állingáltunk az udvaron... Csak nem visznek másfele?... Csak nem tolt ki velünk a gazember őrmester, akit itattunk? De egyszer csak ami nevünk is elhangzott egy jóképű tányérsapkás ajkán.

— Balog Alexandru!

— Jelen! — kiáltotta Sándor — földim és inastársam —, és hidegtől szederjes arca mosolyra fintorodott.

S amikor az én nevem is elhangzott, mély lélegzetet vettem, nyugtalanságom egyből feloldódott. Szinte táncoló lépésben indultunk új gazdánk, Hohenzollern Ferdinánd román király egyik katonai alakulatához: a II-es repülőezredhez.

A Kolozst Kolozsvárral összekötő országút mentén, a Szamosfalva és Szentmiklós közötti réten lapult ez a barakkváros, amelyet még az első világháború alatt hadifoglyokkal építettek. A repülőtér déli határán a fővasútvonal, észak felől a Gyalui-havasok vízgyűjtő folyója, a Kis-Szamos kanyargott, a kettő között egy sima réten az országút szaladt párhuzamosan a vasúttal.

Állomáshelyünkre érve egy tágas barakkban helyeztek el. Nagy uradalmi juhakolra emlékeztetett ez a barakk, egyik végében egymásra rakott katonaládákkal, a másik végében szalmahalmaz; a padlón szalmaalmon az előttünk érkezett legények feküdtek kopott pokrócok alatt.

A fényben ez a látvány jócskán fejbekólintott. A tar fejek rendetlen sorban álltak ki a szürke takarók alól, egyesek felkönyökölve ismerős után fürkészték. Mások rútol köhögtek, nyöszörögtek, hortyogtak.

Mi is rogadoztunk a kimerültségtől. Alig vártuk, hogy pihenőre térjünk. Az utóbbi napok izgalmai, a hadkiegészítő udvarán való rostokolás, a nehéz katonaláda cipelése ugyancsak kimerített mindnyájunkat.

Hat hosszú napon át ödöngtünk civil ruhában. A hetediken aztán jött a nehezebbje... Február tizedikéig a késlekedők is valamennyien bevonultak, s egy általános mosdatás és szörtelenítés után egyenruhába bújtattak.

Én és Sándor barátom a műhely-századba kerültünk. „Parc“-nak nevezték ezt a repülőgép-javítóműhelyhez tartozó századot. Katonaládánkat az új szállásra cipeltük, és egy kákabélű oktató vezényszavára parancshallgatásra sorakoztunk fel.

A barakk főbejáratánál tagbaszakadt férfi jelent meg tisztési egyenruhában; hosszúkás arca volt, keskeny élű ajkán kesernyés mosoly játszott. Állt és várt... Szúrós tekintetét az örvezetőre vetette:

— Regruták, vi-i-gyázz!! — Lócsös lábait összeütve, kezét tisztelgésre emelte.

— Jó reggelt, fiúk! — köszöntött a mazsornak nevezett őrmester.

— Trăiți! — köszöntek vissza néhányan, mások jóreggelrel feleltek, akár a civilek. Mi pedig, akik csak magyarul tudtunk, a román ajkúakat utánoztuk, ahogy tudtuk. Aztán szoborrá merevedve álltunk és vártuk, hogy mi lesz most.

A hó záporozott, a szél füttyült hozzá, játékosan kavarta a kristályfehér pelyheket. Az őrmester névsort olvastatott, aztán a katonai szabályzatból olvasott fel nekünk.

Másnap reggel még a hálóban tettünk-vettünk, amikor Popa őrmester és egy ismeretlen tiszt lépett be az ajtón.

— Bună ziua, băieți! — köszöntött ránk a tiszt.

— Trăiți! — kiáltottuk rossz románsággal.

Bemutakozással kezdte, nem lóhátról, nem pózolván, hanem mint régi ismerősök szoktak, amikor újra találkoznak.

— Popescu Titus repülő főhadnagy vagyok, a Parc regruta századának oktató parancsnoka.

Jóvágású férfi volt. Közepesnél alig magasabb, huszonöt év körüli. Haja gesztenyebarna, zöldesbarna szeméből őszinte jóság sugárzott felénk, amint végigment a sorfal előtt.

— Tudom — mondta —, valamennyien városi fiúk, szakemberek vagytok; azt akarom hát, hogy a rövid kiképzés ideje alatt a legjobb egyetértésben éljünk, s jól érezzétek magatokat. Legyetek ügyesek. Mutassátok meg a többieknek, hogy a mi századunk első lesz a kiképzésben. Ígérem, hogy a törekvőbb bajtársakat repülni viszem. Bármilyen panaszotok van, irodán kívül is meghallgatom, és hatáskörömhöz mérten orvoslom. — Búcsúzóul odaszólt Popa őrmesternek és a többi tisztnek, hogy a legemberségesebben bánjanak velünk.

— Ez már igen — súgta Molnár bajtársam. — Jó dolgunk lesz, meglátod.

— Nyugtával dicséred a napot — feleltem, de én is szebbnek s jobbnak kezdtem érezni a katonaeletet.

A ködös hófelhőket is gyűrülésre készítette a nap a délelőtti órákban. A szélvihar elült, virult az ég, derültek a fiúk, fűtött a csalóka képzelet.

Csak Lupu tizedes maradt velünk, ez a fekete képű, tömzsi ember, akit nagyon ravasznak mondtak az öreg katonák. Húsos ajkai közül ritkás lapátfogak villantak elő, amikor beszélt. Fekete stuccolt bajuszt viselt, bozontos szemöldöke alól úgy nézett ránk, mint a zsákmányára leső párduc.

Ez a domnu sergent Lupu volt a hálósobafőnök. Elmagyarázta, hogy hol tartsuk az evőeszközöket; az ütöttkopott csajkát, ahogy itt nevezték: „cratița“-t, hol a kenyeret, a koffert.

— Érted?

— Da, da, am înteles — felelték, akik értették, mi többiek bámultunk bambán, s igyekeztünk megtudni, miről is van szó.

Aztán koffervizitet rendelt el. Kinyitatta a záros ládákat, egyszerre az öszszet, és fenéig felforgatott bennük mindent. Ahol rendetlenséget talált, a derékszíjjal jól a koffer gazdája tenyerébe vágott. Mert a kofferben nem szabad ennivalót tartani. Nem szabad azt az ágyban sem rejtegetni, aszongya, mert miért van a plánton?

Persze a vizit, ha éppen koffervizit is, az katonai reglama. De ami nincs írva, azt is csinálják a tisztések, és ezzel van a baj.

A kofferekből a polcra kitétetett jobb hazai falatok részben vagy egészben eltűntek. A koffervizittel nyitott könyv lett a katonaláda a fosztogatók előtt, akik gyakran éltek is az alkalommal. Loptak nemcsak a polcra, de az otthonról kapott csomagokból is, ha gazdájuk nem kínálgott szét ételt-italt.

A kolozsi szekeresek ott jártak el a hálónk mellett, s anyám, aki ismerte finnyás természetem, amikor csak tehetett, mindig küldött egy kis harapnivalót. Első alkalomkor jó házi tejesmálét kaptam otthonról. A sógorom hozta.

— Kicsi sógor! — mondta, amikor átadta. — Üdvözlöl és csókol édesanyád és nénéd. Tudod, levágtam a disznót, s hoztam neked is egy kis kóstolót, oszd be magadnak.

A csomagot hamar a polcra tettem, hogy kikísérjem a sógort, aki nyugtalanul pillantgatott az országúton hagyott bivalyszekere felé. Visszatérve megpillantottam a hálóban csellengő Lupu tizedest, s gondoltam, itt az alkalom, hogy megkínáljam a tejesmáléból. Nem sokat kérette magát, hanem vigyorogva hajolt a lapító nagyságú málé fölé, s bicskájával több mint kétharmadát leszelte. Aztán otthagzott. Nagy állkapcsát csattogtatva rágta az édes málét, és ment vele az ágyához, ahol a többi, így szerzett holmihoz tette. Nem akartam hinni a szememnek. Miből kínálok meg társaimat, Molnárt, Baloghot, Maiert? A megmaradt darabra a napos káplár áhítózott. Ha nem kínálok meg, csak jobban kitol velem. Szerencsére a nővérem ajándékát, a jó kis füstölt kolbászt sikerült vánkos alá rejtenem, még mielőtt megszagolhatták volna a tisztések. Így aztán dugiban ettük meg a fiúkkal, beleértve Német Gyula századírnököt is.

Ez a Német Gyula kezdetől fogva kereste barátságomat, s a későbbiekben önzetlen barátnak, a regruták gyámolítójának bizonyult. Most nevetett az eseten:

— Máskor ne bízd kecskére a káposztát.

— Ugyan, csak nem adhatok a feljebbvalómnak kol-dus módjára egy darabot, visszautasítaná, megharagudna!

— Még jó, hogy nem tartotta meg az egészszet magá-nak — mondta Gyula ironikusan —, mert Lupu tizedes-nek ez a szokása.

Reggelire nem „zupát“, hanem egy vizespohárnyi jó forró „csájt“ kaptunk a csajkába. A kenyeret ebéd előtt osztották ki, egy egészszet egy napra. Jóízű volt a kenyér, ha a penész még el nem rontotta a főraktár vagy a század dupla lakatra zártládájában. A láda kulcsát Popa kezelte, s a felesleges kenyeren az ő disznói híztak.

No de most még korai erről beszélni. A szokatlanul kemény kiképzés alatt olyan étvágyunk volt, hogy még a kenyérmorzst is összeszedtük. A góliát termetű Botos Károly, a raj legmagasabb embere, ahogy kezébe kapta a kis „marcit“, máris megtörte, csipdeste, s mire asztalra került a leves, már nem volt kenyere hozzá.

Magas, testes ember volt a főszakács is. Formátlan, lomha teste mint egy cammogó medvéé. Civilben, amint mondotta, pakulár egy Prut melletti kopár juhlegelőn. Róla költötte Botos alkalomadtán ezt a verset:

Hej bucătar, bucătar,
Zsíros nyakad füstös háj.
Szálló madár az ágon,
Zsír fénylik a pofádon.

Mindig egytál ételt kaptunk. Káposztalevest hetekig, aztán krumplilevest; bableves már ritkábban került a csajkába. Bár későbbi tapasztalataink szerint a levesnek jobban örültünk, mint bármi más kotyvaléknak.

Zimankós időben kezdték a kiképzést velünk, február hó első felében. Recsegett, ropogott a hó a lábunk alatt. Az északi szél a Szamos felől oldalból kapott, szórta arcunkba a rétről felkapott havat, és mentlinket kegyetle-

nül borzolta. Az altisztek kezén egyujjú, belül szőrmével bélelt kesztyű volt, míg rólunk megfélekedtek, pedig Popescu Titus kiképzőparancsnok napokkal előbb Madta az utasítást a legénységi kesztyűk kiutalására.

A derengő hajnal szürkés ködfátyla borított még mindent, amikor kiértünk a gyakorlótérre. Szakaszunkat Popa őrmester vezényelte rövid, kemény szavakkal. Én a század közepe tájára kerültem, rajunk feje Márton Gyula, mellette Movilă rajvezető, a „mumus“.

— Szakasz, irány a gyakorlótér, in-dulj!

— Stîng-drept, stîngu, stîng-drept, stîngu!

Így indultunk el tipegve-topogva, az előttünk bukdácsolók sarkát taposva... Még nem tudtuk, mi fán terem a katonai menetelés.

A gyakorlótér ott terült el alig egy kiáltásnyira a hangároktól, Szamosfalva közelében. A többi szakasz legénysége már meg is kezdte a gyakorlatozást. Hamar rajokra oszlottunk mi is, és kezdetét vette az úgynevezett egyéni kiképzés. „Jobbra át, balra át!“ — pattogtak a vezényszavak. Aztán következett a már kissé több gyakorlatot igénylő „hátra arc!“.

Csakhogy a nagy hóban, mely fagyosan ropogott, csúszósabbá fényesedett a lábunk alatt, most minden mozdulat nevetséges kalimpálássá torzult. Egy ideig kísérleteztek velünk, aztán Lupu tizedes maga elé parancsolta az oktatókat, és úgy rendelkezett, hogy futólépésben gyakorlatoztassanak. Így aztán a fagyásihoz már közel álló lábunk és egész testünk felmelegedett. Csak a kezünk fázott vigasztalanul. Amikor Munteanu Emil a beígért kesztyűket emlegette, akkora pofont kapott, hogy még csattant. Nagy Jóska kolozsvári fiút pedig, aki helyeselt Munteanunak, Lupu tizedes nemcsak felpofozta, de leverte a hóba és ott rugdosta. Kapóra jött ez a kiképző altiszteknek, akiknek egyike-másika valósággal versengett a regruták kínzásában.

Német Gyula, Cordoș Carol, Fájlinger Károly öreg katonákkal, Crișan Iuliu tizedessel jól megértettük egymást. Ezek a marosvásárhelyi, váradi fiúk ugyanis, amint rendre kiderült, a forradalmi egységes szakszervezet iskolájától kapták a szellemi útravalót.

Most azonban nincs idő a hosszabb elmélkedésre, mert Lupu megvadul, arcán rángatóznak az izmok, szeme vilámokat szór.

— Szakasz, vigyázz! — kiáltja ingerülten.

Vigyázzba merevedünk. Igen ám, de lábunk alatt mozog a talaj, nem lehet szabályos vigyázzba állni. Jól tudja ezt a tizedes, s így teremt alkalmat a megtorlásra. Még egészen a kezdetén vagyunk a kiképzésnek, persze hogy hibázunk...

Felcsattan a parancs: „minden második ember hátra arc!” — így, két-két ember szembe állva egymással, kezdődik a játék.

Játék? Nem! Hanem a nagyon is komoly pofozkodás. Lupu tizedes parancsára, keményen.

A gyakorlat nem sikerült, de megy helyette a pofozkodás. Lupu nézi az óráját. Még korai az idő bevonulni. Egyet gondol, és a századot rajokra osztja, a mentlinket levéteti rólunk, s úgy szaladunk versenyt a Szamosig.

Sípszóra szaladunk, sípszóra megállunk. Egy fütty a síppal: állj! Két sípszóra: hátra arc! Háromra: futás vissza.

Valameddig a tisztetek is velünk szaladnak, de aztán elmaradnak. Botos mint egy imbolygó torony dagasztja hosszú lábaival a térdig érő havat. A mi rajunk élén Márton Gyula mint egy lomha medve erőlködik csoportja élén előbb jutni a célhoz. Az érintetlen hótengerben nehéz az úttörés. Fejvesztetten bukdácsolunk. Vonat zakatol mögöttünk a síneken, a mozdony egyenletesen pöfögi: ládd-hogy-megyek, ládd-hogy-megyek...

—Lassabban, fiúk — nyögöm fulladozva a fáradtságtól, s azzal lépésre is fogom, legyen ami lesz... Illés is megtorpan, Gyula is ki van dögölve, alig liheg. Még Munteanu a legkitartóbb, de a sípszó aztán őt is megállítja.

—Fiúk — szól Kállay Jóska, a derék kolozsvári vasasgyerek. — Spórolni kell az energiával. Toljunk ki velük! Tegyük magunkat süketeknek, mintha nem hallanánk a sípszót, s ne álljunk meg a Szamosig.

A nagy többség helyeslése közben megindulunk, de nem a gyakorlólé hely felé, hanem arra, ahol a Szamosot sejtették. A folyó medre egybefolyt a fehér lepel alatt. Csak a széltől lekopasztott füzes és a fölötte röpködő

varjak jelezték, hogy a kanyargós folyó közelébe értünk, jó messze tiszteseinktől.

Talán egy rövid órányi időt töltöttünk a nagy fűzfa szomszédságában, a Szamos jegén csicsonkázva; viccelődtünk a károgó varjak lármás társaságában. Olyan szép volt ez, mint egy társaskirándulás.

A hideg idő mintha állandósult volna, mióta itt vagyunk. Szinte mindennap hullt a hó. A szél sem maradt veszteg. Hol gyengébben, hol erősebben, de mindig fújt. Talán dacszövetséget kötött ellenünk a tisztésekkel.

A katonai kiképzés már menne, ahogy megy, csak ne lenne annyi „futás vissza!“ ne terhelnének annyi bűntetésül kitalált körletmunkával, „korvodával“. Ne lenne minden este és reggel a hálóban valóságos inkvizíció. Lupu tizedes dirigál: 6 ember a konyhára krumplit pucolni, fát fűrészelni; 12 ember fát vágni a hálók és műhelyek részére, 12 ember az irodák és tiszt urak részére, házhoz szállítva teherkocsival; 20 ember havat takarítani a repülőtérré, 20 ember a műhelyek és hálók körül; 6 ember pokróccal kenyérért. Mások — és itt van a legjobb lehetőség a kitolásra — latrinát súrolni.

Vacsora után Mumus ráeszmél, hogy az ivóvízes csöbörben kevés a víz.

— Két ember ide! — mutat a cseberre, szemében a káröröm szikrája villan.

Fáradtak vagyunk, a nehéz gyakorlat és egész napi lótas-futás után a fiúk nem szöknek a csöbörnek.

— Kovács és Kállai a cseberhez!

Aztán vacsora után még jön a ruhavizit, ágyvizit. Emlékszem, egy este ágyvizit közben a szalmazsákomból egy fél kenyeret halásztak elő. Molnár Pista ágytársam rejtette oda az én tudtom nélkül. Engem az udvarról hívtak be, ahol a ruháim tisztogattam. Amint elhaladtam a folyosón Mumus előtt, az akkorát lökött rajtam, hogy csaknem hasra vágódtam, s karomról a ruhák szanaszét szóródtak. Rádadásul, amikor összeszedtem a dolgokat, kaptam egy jó nagy pofont, hogy miért nem vigyázok jobban a kincstári holmikra. Bent Rusu elélem tartotta a fél kenyeret, s rám ordított, hogy ki tette a szalmazsák alá.

Én csak álltam és néztem bambán, tanácstalanul, mert nem tudtam a kenyérről.

— Nem tudok beszéd? — pattant oda Lupu, s reám vágott a csinturával.

— Nem én tettem oda — mondtam, ahogy tudtam.

Molnár, amikor a kenyeret megkapták az ágyunkban, a kérdésre, hogy ki tette oda, „nu styu“-t mondott. Most, hogy én is ugyanazzal védekeztem, szembeállítottak: porozzuk egymást, amíg a szemünk kiszökik. Erre én nem voltam hajlandó. A tizedes gúnyolódva mondta: ha nem ütjük egymást, ütnek ők minket, s azzal már el is csattant képemen otromba tenyere. Az ütés súlyától a káplárnak estem, aki bal kezével mellen ragadott, jobbjaival gyomron öklözött. Amíg Rusu engem így agyusztált, a tizedes Molnárt vallatta. Én közben az irodák felőli ajtóig hátráltam az ütések elől. Jobb kezemmel hátranyúl-tam, megkerestem a kilincset, lenyomtam, s adott pillan-tatban, amikor a két tiszt es egymásra nézett, az ajtón ki-ugrottam. Mire üldözőim megfoghattak volna, én már a főkapu alatt a szabadban voltam. Persze ott fegyveres őr állott. A diadalíves kapu alatt az országútra szaladtam, de mindenütt katonákba ütköztem. A kiabálásra ott aztán elfogtak, de erősen kellett hogy tartsanak, mert én toporzékoltam, rúgtam, ordítottam, ahogy a torkomon kifért:

— Hóhérok! Gyilkosok!

Visszahurcoltak a hálóba, Lupu tizedes elé. Ütni már nem mertek, csak fogtak erősen a két karomnál fogva.

A tizedes lapos fogait vicsorgatta, szemei villámokat szórtak. Közben Molnár bevallotta, hogy az övé a kenyér, és én nem tudok róla. Úgyhogy a tiszt esek volt akin levezessék dühüket. Nem is aludt mellettem akkor éjjel, mert az egyesben vetettek neki ágyat.

Hideg és ködös idő volt aznap. A februári szelek állandósultak, tartós volt a hó. Szombaton egész délelőtt gyakorlatoztattak a repülőtéren. Ebéd után magunkat és a hálót tisztogattuk. A tiszt urak és zupások Kolozsvárra mentek, s így hétfő reggelig viszonylag szabadabban mozoghattunk. Vasárnap, aki csak teheti, kereket old innen, s útját a városi bordélyokba vagy a falu kocsmájába ve-

szi. Csak mi újoncok s néhány pénztelen öregkatona marad bent, no meg a szolgálatos tizedes.

A fiúk többsége alig teszi le fáradt testét a truzsákra, máris alszik. Én sokáig ébren forgolódtam.

Ketten alszunk egy ágyban, hideg van a barakkban, fejünknel a fal felől érzik és hallatszik a szél mormolása. Egy pokróccal takarózunk. Aki bírja, marja: hol én húzom magamra, hol Molnár húzza le rólam. Nem csoda, ha az álom elkerüli a szememet.

Vonat dübörög a vasúti töltésen, mozdonya hosszan, élesen sípol. A kocsik ott zötyögnek el alig kódobásnyira tőlünk. Aztán a folyosó iroda felőli végében posztoló őr ordít bele a sötét, ködös éjszakába, hogy:

— Postul număru unu, bine!

Felriadok, szokatlan még nekem ez a hang, de nyomban meg is nyugszom. Lám, a királynak gondja van ránk, őriztet, hogy bajunk ne essék.

— Postul număru doi și mai bine-e-e!! — hallatszik elnyújtottan messzebről. A reszketős hangból kiérzik az őr didergése, s látni vélem nedvező orrát, ködgomolyt fújó száját... A távolabbi örök dühös kiáltásainak hangja már belevész a háló száz alvó emberének nyugtalan álmába...

Reggeli után Kállaynak látogatója érkezett. Molnárnak is. Csak hozzám nem jött senki... Kállay bemutatta nála pár évvel idősebb, szép és kedves nővérét és annak férjét, Román György autószerelőt. Most is szeretettel gondolok rájuk; későbbi városi kilépőink során gyakran felkerestük őket, ott öltöztünk civilbe, hogy szabadabban kószálhassunk a városban.

Román a nemrég véget ért világháborút a harctereken töltötte. A monarchia összeomlása után a forradalmi harcokban is derekasan kivette a részét. Onnan került haza néhány hegedő sebbel a testén, de a forradalom leverését gyógyíthatatlan sebként hordta magában. A forradalomban való részvétele és a kommunista elv propagálása miatt munkahelyéről elbocsátották, nem alkalmazták sehol.

Kolozsváron a konflisok sorsát a rohamosan terjedő Ford autóbuszok pecsételték meg. Aki csak tehette, ha pénze volt, azt buszba fektette. Ha többre jutott, több buszt vásárolt, és sofőröket ültetett a kormány mellé. A

viteldíj magas volt, a sofőr olcsó. És készpénzt hozott mindennap a házhoz. Jól ment az autótulajdonosoknak — egy ideig. A fiákeresek a bakról a volán mellé ültek. A városi tanács korlátlanul bocsátott ki forgalmi engedélyeket. Aztán felborult az egyensúly, pár év alatt több lett a busz, mint amennyit az utasforgalom megbírt. A gazdasági válság is beleköpött a számításba, megkezdődött a busztulajdonosok közt a verseny, és odafajult, hogy élethalálharc indult az utasokért. Versengtek, egymást előzték a város utcáin, hogy a megállóknál várakozó egykét utas leje kié legyen. A dohánygyár körüli buszmegálló előtt így vágott a Román kocsija elé egy másik éhes és tolakodó, hogy elcsenye előle azt a pár utast. Románt a szabályellenesség felingerelte. A következő megállónál az ellenlábassal egyszerre állt meg. Mérgesen szállt ki a volán mellől, odament a másik autóhoz, és ingerülten lehordta gazdáját. A vita hevében az ellenfél kést rántott elő csizmája szárából, s egyenesen a Román szívébe döfte. A lakásától alig száz méterre történt mindez, s odaérkező felesége már csak a férje véres mellére borulhatott zokogni... Utolsó szalmaszál volt a busz, melyet ócska, rozoga állapotban, részletfizetésre vett meg...

...A reggeli látogatók elmentek. Az idő is jótékonynak mutatkozott. A napos oldalon megcseppent az eszterhéj. Mi a repülőgépjavitó csarnok mögé húzódtunk a szél elől. A nap aranyos korongja ott bújócskázott a faltokra szakadozott felhők mögött, s kényszeredetten mosolygott felénk.

Nagy Jóska hegedűjét hozta magával. Illés Feri szájharmonikát húzott elő zsebéből, s Márton már kezdte is:

Nem lesz a töke úr mirajtunk,
Elvész, aki a múltnak él...

— Fiúk, csak pianóban — figyelmeztetett Gyula —, ne hívjuk fel magunkra a kellemetlenkedők figyelmét.

A szabadság honába tartunk,
Az igazság nekünk a cél...

A dal feltüzelt, kipirult arccal énekeltünk tovább, hiába figyelmeztetett, hogy csendesebben.

Ha ellenünk bárki is támad,
Söpörje el a népharag,
Pusztuljon mind a gyáva rab...

Azok voltunk ott együtt jobbára, akik már hazulról magunkkal hoztuk a szabadság szeretetét, akik előbb már a szakszervezetekben hallottunk a francia forradalomról, az 1917-es októberi nagy korszakalkotó eseményekről.

Föl, föl, ti rabjai a földnek,
Föl, föl, te éhes proletár!

— kezdte Nagy Jóska, s ez sem volt idegen a fiúk előtt. Mi több, arcunkon az elszántság és boldog büszkeség átszellemültsége remegett, szemünkből a tettvágy tüze fénylett.

Előbb csak zümmögtünk, mint a méhek a virágtengerben, aztán a Márton karmesteri integetésére két szólamban énekeltük a kommunista indulót.

A refrénnél a dallam újra magasan csendült. Crişan tizedes közeledett felénk, arcán figyelmeztető mosollyal, ujjával csendre intett. Ő is bekapcsolódott a dalba, s együtt daloltuk végig a strófákat és a refrént.

— Vigyázni kell, fiúk. A III. Internacionálé dallama nem idegen a tisztok előtt — figyelmeztetett. — „Lesz még lámpavas“ — ismerik ezt a dalt, legények?

— Ismerjük, persze hogy ismerjük — válaszoltunk többen is egyszerre.

— Na látják, ez is megtenné... ezt a dallamot ők még nem ismerik — mondta Crişan.

Nagy Jóska már pengette is a húrokon. Illés Feri a szájmuzsikán szívta-fújta a dallamot, s a többiek is szinte biztosra véve a szöveg beteljesülését, rendre kapcsolódtak be a már megkezdett dal éneklésébe:

Az állam is remeg, az állam mért remeg?
Mert kér az elnyomott tömeg, úgy hát, a tömeg,
Az elnyomott tömeg.

Lesz még lámpavas, ha nincsen lámpavas,
Hogy rajta csüngjön minden gaz.
Úgy ám, minden gaz, lesz még lámpavas!

Csodás egy társaság. Mintha összeválogatták volna a szatmári, kolozsvári, marosvásárhelyi kommunista ifjakat — eszméltem a szerencsés véletlenre. Micsoda derék fiúk. Maier Eugen, Munteanu Emil is ifjú kommunisták. Maier váradi vasas, komoly, értelmes szaktárs. Ha bajuszt nem viselne, azt hinnők, hogy egy szép arcú lány tekint ránk a csukaszürke mundérból. Mogyoróbarna szemei mosolygósak, mielőtt szólna vagy köszönne, barátságos mosollyal néz szembe az emberrel.

E forradalmi dalok hatására a beszélgetés is a munkás-életről folyt. Botos Károly a marosvásárhelyi egységes szakszervezeti életről mesélt. Az ifjak politikai és kulturális munkájáról. — Igaz-e, Gyula? — Crişan tizedes pedig megerősítette a marosmenti fűrésztelepekről szóló történeteit.

Jómagam nem voltam vitaképes társalkodó. Csak éppen annyit tudtam, ami rám ragadt az öntödében a két idősebb szaktárs, Walter és Malátsek vitáiból, oktatásából, abból, amit olykor a gyűléseken láttam, amikor az érvek helyét a veszekedések, a kemény vasöklök vették át, s a közbeavatkozó rendőrök nem éppen részrehajlás nélkül fogták pártját az egyik félnek, a másik, a „balabbik“ rovására.

—Fiúk! Talán áttérhetnénk valami vidámabb témára — vetette közbe Márton.

Nagy Jóska kérte Mártont, hegedűje hátát kopogtatva, hogy hadd mondjon el előbb valamit ő is, aztán jöhet a nóta. Mind Jóskára figyeltünk.

—Azt szeretném még mondani — kezdte —, hogy semmiképp nem tudunk itt jobb sorsra vergődni. Olyanok vagyunk... — gondolataiba mélyedve kereste a megfelelő szavakat — olyanok vagyunk, mint a szárnyaszegett, kalitkába zárt madár. Nem tudom, hogy jó kifejezést használok-e. Nem ismerem a román nyelvet, s amint látom, sokan vagyunk így. No meg ahogy elbánnak itt velünk ezek a tisztések... hát én úgy gondolom, hogy jobb lesz,

ha meglépek innen, még mielőtt nem követek el magam is valami javíthatatlant, mondjuk visszaütök adott pillanatban úgy, olyan dühvel, hogy aztán a fegyházban kötök ki, vagy véget vetek az életemnek, mert sokszor erősen kísért ez a gondolat, amikor ok nélkül vernek, anyánkat mocskos szavakkal szidalmazzák... Már arra is gondoltam néhányszor, hogy a vonat alá vetem magam, mint Gecse Mihály a hármastól... Ő már nem szenved...

— Ne beszélj így, fiú! — szólt közbe Németh tizedes, s hangjából részvét csendült. — A regrutasors nem leányálom, annyi bizonyos. — Vonat dübörgött el előttünk a vasúti töltésen, a mozdony két oldalán a lövetyűkön sisseregve távozott a fáradt gőz. Robogott Kolozsvár felé, a gőzfelhő szétmállott előttünk, csak a szűz havon maradt némi szennyfolt. — Ez a pár hónap, amíg a kiképzés tart, nem mondom, hogy nem nehéz, én is, mások is átértük, tehát ismerem, s engem is kísértettek hasonló gondolatok a regruta korban, de az csak addig tartott, amíg a kiképzés, azzal aztán véget ért. Tudom, hogy ez a kemény télutó is erősen tetézi borúlátástokat. De hát borúra jön a derű, tél után a kikelet. Műhelybe kerültök, délelőtt dolgoztok, vasárnaponként kaptok kimenőt a városba, vagy éppen haza is szombat délutántól hétfő reggelig.

Nagy Jóska arcán erőltetett vidámság látszott. Hege-dűjét Németh tizedes biztatására állta alá vette, mi meg dalolásra biztattuk egymást.

— Kezdje, Jóska, ha nem vagytok ellene — jelentette ki a mindig bohóckodó Márton.

— A saját nótáját dalolja — javasoltam én —, mi majd kísérik, ahogy tudjuk.

És felcsendült egy számomra ismeretlen dal. Előbb csak egyedül énekelt és játszott halkán, de láttam a szatmáriak arcán, szemük fényén, fejük mozdulatán, hogy ők is ismerik. Munteanu és Márton dúdolni is kezdték. Illés a szájmuzsikáján játszott, én és Kecskés Aurel, aki csak előző nap csapódott a társaságunkhoz, bátortalanul próbáltuk a szöveget és dallamot:

Halvány sápadt arcod mióta nem látom,
Úgy érzem, hiába élek a világon.

Este ha lefekszem, gyűrött párnám nincsen aki igazítsa,
Göndör hajam, kócos hajam, nincsen aki lesimítsa.

Nagy Jóska kezében sírt a száraz fa húrja. Homlokán
az erek kidagadtak, könnyes szemmel énekelte tovább:

Álomban a képed megjelent előttem,
Fekete hajadból puha párnát szőttem.
Kacagott a lelkem, sohasem volt még ily
Csodás, boldog álmom,
Mégis mikor fölébredtem,
Könny csillogott a párnámon.

—Szerelmes vagy, fiú — jegyezte meg Márton Gyula,
s kezét együttérzően a Nagy bajtárs karjára tette.

Kecskés, a jó dalos, így foglalta össze tapasztalatait
a szerelemről:

—A szerelmet, akárcsak a kapadohány füstjét, nem
jó mélyre szívni...

Aztán összesúgott Nagy Jóskával, Munteanura, Mun-
teanuról pedig Maierre vetve egy-egy pillantást. Nagy
hegedűje húrján egy románcot kezdett pengetni. Az an-
dalító dallamra előbb Maier és Márton kezdtek dúdolni,
majd mi is próbálgattunk rákapni dallamra, szövegre:

Míndra mea de altă dată...

Ezt a románcot közkívánatra többször is eldúdoltuk
nagy tetszéssel. Maier Eugen megilletődve énekelt, majd
azt mondta Nagy Jóskának:

—Te pajtás, neked ördögöd van, vagy gondolatolvasó
vagy, mert ez az én legkedvesebb nótám, s épp kérdezni
akartam, hogy nem ismeritek-e.

—Nekem is kedves ez a dal. A szövegét nem ismer-
em, de a dallam oly megkapó — felelte Nagy barátunk
meggyőződéssel —, hogy szeretném, ha arra is megtaní-
tanál...

Erre azonban most nem kerülhetett sor, mert a napos-
tiszi iroda előtt megreccsent a kürt.

„Tu-do-re, Tu-do-re, pas a-ler-gă-tor“ — fújta a kúr-
tös.

— Itt az ebéd ideje, hívják a napos káplárokat — mondotta Crișan. — Gyerünk enni, fiúk. Rendre, ne egyszerre oszoljunk a hálók felé.

Gondolataink fonalát szétszaggatta a kürt recsegő hangja, de én azóta se feledtem azt a napot, még most, több mint negyven év után is jól emlékszem az arcokra, azokra az örömmel-búval vegyes órákra...

Közben teltek a fagyos téli napok. A gyakorlótéren keményen folyt a kiképzés. Már a „jobbra át“, sőt a „hátra arc“ is elég jól sikerült mindenikünknek. Akkoriban a nemrég előléptetett Mumust rettegtük, aki miután felvarrta vállpántjára a narancssárga gallont, a mi közvetlen feljebbvalónk lett.

— Rettegjetek, csipások, jön a Bajszerző! — súgta Kállay mosolyogva. Rajta is maradt mindkét melléknév: Mumus és Bajszerző.

Ki is oktató az újdonsült tizedes már első nap, hogy mekkora tisztelettel tartozunk neki.

— Fiúk, a csontotokat töröm össze, ha nem úgy táncoltok, ahogy én fűvóm. A katonaság nem kurvaság.

Jár alá-fel előttünk peckesen, néha megáll, majd újra nekiindul, mint aki nem leli helyét a büszkeségtől. Nézi vállán az új rangjelzést, s csaknem fölnyerít a két kis gallonnak, mint strupalő a zabnak. Várja, hogy gratuláljunk neki. A gyakorlótéren óriási a lárma, folyik a több száz regruta egrecéroztatása: „Feküdj! Fel! Vigyázz! Pihenj!”

Mikor „pihenj“-ben állunk, Illés töri meg a csendet:

— Hogy nyomnám ki azt a berbécs szemedet, te tökfilkó — mondja tettetett komolysággal, és nyájas pillantással néz a tizedes úrra. A fiúk pusmogtak, én a röhejt alig bírtam már fékezni.

— Mit mond az az Illés? — kérdi kíváncsiságtól tágra nyílt szemekkel az újdonsült tizedes.

Munteanu találékonyan fordít:

— Azt mondja, hogy gratulálna magának az új ranghoz, csak nem tudja románul elmondani.

— Bravó, Illés, tudtam én, hogy te vagy a legokosabb fiú a rajban.

— Nézzetek arra a hülye pofára, hogy el van biza-

kodva. — Ezt Márton Gyuszi toldja hozzá félhangosan, bizalmasan, de a Mumus minden szóra felette kíváncsi.

— Mit mond Márton?

— Bámulja, hogy milyen jól áll a tisztí rang a tizedes úrnak, és azt kívánja tisztelettel, hogy viselje... hasme-néssel. — Az utolsó szó magyarul szaladt ki a száján a szellemes Munteanunak, melyet sietett lefordítani: — egészséggel! — Cirkusz ez a javából.

Vége-hossza nem volt az ilyen kétértelmű értekezé-seknek, amelyen jókat derültünk a kiképzés alatt.

A 2-es szakasz legénysége ott gyakorlatozott tőlünk egy kőhajításnyira, a náddal-sással benőtt lápos mélyedés szomszédságában. A nyáridőben itt koncertező békák helyét most az ide vezényelt regruták kényszer-kuruttyolása helyettesítette, a szakasz derék törzsőrmesterének vezény-letével. Lupu tizedes pihenjt vezényelt, mondván, hogy vegyünk példát róluk, mert: ma ők, holnap mi!

Közben a szomszédban Janda törzsőrmester pattogva vezényel:

— Feküdj! Állj! Feküdj! Állj!

A szakasz követi a parancsot. Fekszik szabályszerűen. Felugrik s vigyázzba merevedik, de a már túl fáradt fiúk egyike-másika meg-meginog. Janda szeme mindent lát, s teljes erejéből rávág az imbolygók derekára, fenekére, vállára.

— Hátra arc, irány a nádas közepe!

A fiúk rohannak a nádas felé. Ott az elsők alatt meg-reccsen a jég. Alatta iszapos sár.

— Szakasz, feküdj! Egy, kettő, három, négy!

A fiúk hasra vetik magukat a jeges, híg iszapba, ki szabályosan, ki irtóztva a latyaktól, óvatosabban.

Janda vizsla szeme most sem téved, hisz még én is látom egyik-másik fenekét kiemelkedni. S ami ezután következik, azt jobb nem látni. A mázsát is kitevő mazsor sorra veszi az óvatoskodó fiúk hátsó testét, durva szeges bakancsával tapodja, a kezében lévő husánggal ütlegeli őket. Szitkozódik, toporzékol, mint vért szagolt, megker-ült állat, s ugrik át az egyik helybenhagyott bajtárs há-táról a másikéra.

Az áldozatok meg hörögtek vagy fájdalmasan ordítot-tak. Én ösztönösen az országútra néztem. Ha már az isten

nem törődik a fiaival, hátha jön a tiszt úr, és móresre tanítja a magáról megfélemlített embert. S nem is tévedtem. A tiszt úr ott állt az út szélén, egy telefonpózna mögött, és várt. Én is vártam, hogy közbelépjen s megállítsa a mazsort...

Amikor már minden baka-fenek szabályosan nézett a mazsor felé, felcsattant az új parancs:

— Szakasz, vigyázz!

A megrémült fiúk siettek vigyázzba szökkenni, persze ez nem mindenkinek sikerült. Erre következett a békaugrás. A fiúk „brekeke“-kiáltásokkal, békaugrással kellett 30—40 méternyi távolságot megtegyenek a simább területig.

— Brekeke, brekeke — száz ember torkából annyiféle hang, az emberek ruhája, arca tele sáros avarral.

Szántam a fiúkat, azt gondoltam, hogy a legénység fele innen egyenesen a gyengélkedőbe kerül. Persze tévedtem, mindössze hárman nem bírtak lábra állni. Ezeket bajtársaik cipelték be az orvosi rendelőbe, miután a mazsor alaposan lehordta őket, hogy szimulálnak.

A hadnagy is kibújt rejtekhelyéből és a regruták felé lépdelt katonásan. A törzsőrmester gyülekezőt rendelt, és jelentéstételre felettese elé lépett.

— A létszám 110 fő, ebből 4-en a kórházban, 3-an korvodán, jelen pedig 107-en vannak.

— És ez a három? — intett fejével a sérültek felé.

— Ez a három fiú megütötte magát a nádasban, a hóban. Katonadolog, alássan jelentem.

Később megtudtam, hogy a három fiú egyike vesezúródással elpatkolt. A másodiknak a hátgerince alsó csigolyája sohasem gyógyuló sérülést szenvedett, míg a harmadik kilencven napon belül gyógyuló farcsontrepedéssel került kórházba.

— Na, fiúk, holnap ti kerültök sorra — mondotta Lupu tizedes, aztán elvigyorogta magát, s parancsot adott a hazaindulásra.

A menetelés ki a gyakorlótérre vagy vissza mindig külön bajjal járt. Ezt pedig örökösen az éneklés okozta. Sokat mérgelődtek velünk a tisztések. A magyar fiúk jobbra csak úgy bemagolták a szavakat, de hogy mit énekelnek, arról fogalmuk sem volt. Rossz az, ha az ember

mindent egyszerre kell magába szívjon. Olykor félreérti a szót, mint a nagyothallók, s ostobaságot csinál vagy mellébeszél. Márpedig a katona nem is katona, ha dalolni és a rossz vicchez is jóképet vágni nem tud.

A szakasz elindul, és lép a kommandóra ki ahogy tud. Bal-jobb, bal-jobb... Az ütem a fontos, ütemre lehet jól kilépni egyszerre. Az ütemet pedig az induló vagy a katonazene adja.

Lupu tizedes, vagy aki vezet, oldalt lépdel, arccal a menetzlopot nézi, bele-belefúj a sípjába ütemesen, aztán azt kiáltja:

— Dă to-nu!

Valamelyik fiú rákezd a dalt:

Cîte Sibiu de mare trai-la-la-la-la-la-la.

— Nem jó, te, az anyád istenit, nem ittál teát a reggel; úgy hápogsz, mint egy gácsér. Altu!

A fiúk botorkálnak, rossz a fülnek hallani, mindenki drukkol, de másokra vár, már eleve fél, hogy elsikerül a hang.

— Măi, Kecskés, mai dă tonu!

Kecskés jó tenor, már egyezteteti lépéséhez a dalkezdést: bal-jobb, aztán rázendít:

— Hai să-n tindem hora ma-re...

Szárnyal a dal egyszerre száz torokból, taktusra.

Van, aki a bal helyett jobb lábbal indul, ez zavarja a menetet, tapossa az előtte menetelő sarkát, az utána jövő pedig az ő sarkán botladoz.

— Lépést válts, te ökör! — rivall rá a tizedes.

A dal, ha jól megy, felvidítja az embert. De a jóból is megárt a sok. A levegő fagypont alatt van, berekedünk hamar, s az előbbi szép nótázás recsegővé válik. Csakhogy nincs pardon, muszáj énekelni, ha nem lehet, még akkor is. A jó katona nem ismer lehetlent.

Még aznap ebéd után kesztyűt és meleg kapcát „faszoltunk“. A hálóban párás a levegő, az ablakokról foszladozik a jégvirág. Kuffereinken ülve elmélkedünk, várjuk a hadnagy urat, aki az elméleti oktatást vezeti. Popa őrmester tőlünk kérdi, hogy nem tudjuk, mi van Nagy Jós-

kával, aki már három napja, hogy eltűnt... Én tudom, de hallgatok, mint a sír. Csak sikerülne neki átjutnia. Halminál Csehszlovákiába, ha már meglépett. Hogyne emlékeznék utolsó beszélgetésünkre. Az ereit akarta felvágni a latrinán, amikor odatoppantam, kivettem a borotvát reszkető kezéből, s rárivalltam, lehordtam, bár nagyon jól megértettem, mi megy végbe benne. Lelkünk szabadságra, igazságra szomjazott. Amióta csúful összeverték, bennem is ágaskodtak ilyen gondolatok. De hát tartsunk ki, ennek is vége lesz egyszer.

— Ha nem bukik el a Tanácsköztársaság a szomszédságban, amiért kölyökként én is harcoltam, hát odamenek, s a fejem se fájna. De Horthy alatt még ennél is rosszabb. A cseheknél még van némi demokrácia, s egy bátyám is odamenekült a fehérterror elől. Majd írok...

Ezek voltak az utolsó szavai. Aztán egy nap csak nyomtalanul eltűnt.

...Merengéséből a mazsor „vigyázz“-kiáltása riasztott fel. Popescu hadnagy lépett be az ajtón.

— Jó napot, fiúk! — köszöntött ránk mosolyogva.

— Trăiți! — kiáltottuk lelkesen, feszes vigyázzban. Aztán a mazsor tett jelentést a Parc század legénységi álmányáról.

Bevezetésképpen a hadnagy elmondotta, mi mindent kell majd megtanulnunk. Az ablakokon beszűrődő február végi napfény ott vibrált a kuffereken ülő regruták arcán, szemünket hunyorítgatásra készítve. A hadnagy szidta a mazsort, amiért nem látott el minket kesztyűvel, halott ő erre parancsot adott. Öröknek titulálta a tisztéseket, s szerencsének tartotta, hogy nincs szarvuk, mert így csak az öklükkel döfnek, lábukkal rúgnak. Ha szarvuk is volna, a regruta század fele már dezertált volna. Így még csak kettő lépett meg, s a harmadik a vonat kerekei alatt maradt.

— Ezek iparos fiúk, nem bottal kell oktatni őket, hány-szor megmondottam már nektek, tökfilkók. A Parkhoz beosztott fiúkkal, mint valami nagylányokkal, úgy bánjatok. Az őrnagy úr is megmondta, hogy a Parkhoz osztott regrutáktól nem vár mit tudom én milyen fegyveres kiképzést, csak éppen hogy valamennyire ismerjék a fegyverforgatást és szépen vágják ki a díszlépést. Mert rájuk

a műhelyben van szükség, hogy ott dolgozzanak lelkiismerettel. Megértettétek?

— Igenis, hadnagy úr!

— Mert így kiöltök belőlük minden jóérzést, gyűlölettel töltitek meg lelküket magatok, a hadsereg, a király és e szép haza ellen. Dobbal akartok madarat fogni, ostobák!

A hadnagy távoztával szünetre engedtek minket is. A fiúk arcát reményt keltő mosolyban fűrösztötte a háló ablakán megtörő napfény. Rohantunk kifelé a dormitorból, és úgy zsongtunk a hadnagy jobb sorssal biztató beszédét kommentálva, mint tavasszal a kaptárból tisztulásra repülő méhsereg.

— Na lám, még minden jóra fordulhat, ha az ég is úgy akarja — mondta laposakat pislogva Molnár Pista.

Sok jót köszönhetek Crişan tizedesnek. Már a regrutaidőm elején barátsággal közeledett felém, s többször kihúzott a pácból.

— Te pajtás — fogott el egyszer még a kezdet kezdetén —, ha nem veszed rossznéven, én elárulok neked egyet-mást, hogy kevesebb alkalmat adj a kitolásra.

Megveregette a vállamat, s bizalmat gerjesztő mosollyal nézett a szemembe.

— Mi az, hogy rossznéven veszem, Crişan úr? Köszönettel fogadom, s alkalomadtán hálás leszek érte.

— Na jól van, úgy látom, megértjük egymást, segítségünk egymáson, ahogy lehet, ha már ezek a tisztések ennyire kiállhatatlanok. Tudni kell, hogy ruhavizitre alig nedves ruhával jelentkezz, hogy amikor rád vernek, ne porozzon... A kufferedben olyasmit ne tarts, amivel a szimatjukat felbőszítenéd ezeknek a... Szólj nekem, és nálam biztonságban lesz a kaja vagy bármi más. A reggeli öltözködésnél amíg ötig számolnak, hát bajos felöltözni — mondta Crişan kacagva —, tudom, sze én is átmentem mindezen. A legtöbb baj a bakancsfűzővel van, használj hát hosszú fűzőt... Ha kevés a víz a cseberben, inkább hívj segítséget, s előzd meg a bajt. Ne szoktasd a tisztéseket magadra; ne kínálgasd őket hazaival. Ha egyszer megkínáltad, máskor is elvárják, s ha egyszer már

megsokalod és nem adsz, kitolnak veled, s mind keserűbb lesz az életed...

Most, az oktatás szünetében is félrehívott, s így szólt hozzám:

— Azt tárgyalták a mesterek s a kapitány jelölt műhelyparancsnok, Hess Carol, hogy a fiúkat be kell osztani szakmájuk szerint a műhelyekbe. Mármost az a kérdés, hogy te melyik műhelybe kerülj.

— A gépházba szeretnék — vágtam Crișan szavába. — Az Uzinába, ha az lehetséges volna.

— Gondom lesz rá, hogy sikerüljön; ha megvan a kellő képzettséged hozzá, nem lesz nehéz, bár ez nem kis felelősséggel jár. No de erről még beszélünk, fiú.

Rágyújtottunk egy-egy bakacigarettára, s füstölgés közben azt is elmondotta, hogy a következő vasárnap kimenőt kapnak mindazok a regruták, akiknek van hová menni s szombat ebéd utántól hétfő hajnalig vissza is tudnak térni. A kimenő egyetlen feltétele — mondta nevetve — a szabályos tisztelgés és a katonás jelentkezés.

Amióta fülembé jutott a regruták műhelybe „szortírozásának” híre, valamelyes nyugtalanság kerített hatalmába. Öntödéje nincs a repülőosztagnak, így tanult mesterségemet nem gyakorolhatom, de van saját áramfejlesztő villanytelepe. Nekem pedig van diplomám a belsőégésű robbanómotorokhoz. Na és a dinamó? Az öntödében sokszor megfigyeltem a villanymotor működését, ki- és bekapcsolása nem volt probléma. Ha rövidzárlat keletkezett, tudtam tenni biztosítékot, de csak ennyit. Nem ismertem a különbséget az áramfejlesztő és áramfogyasztó között. Ezen aztán el is töprengtem. Pedig az én helyem ott lenne abban a vagonban, ahonnan egy négyütemű benzinmotor néha egyenletes, máskor erőltetett pufogása nyugtalanított. Ha már katonának muszáj lenni, vegyem valami hasznát is az ifjúságomból elrabolt két évnek.

Regruta századunkat a háló előtti udvaron sorakoztatták, Botossal az élen. Éles szél bujkált az előző esté Lupu derékszíja által hátunkon kiporolt mundér alatt. Előttünk a magas bizottság tagjai: egy tiszt és több civil mester.

A bizottság feje maga Hess Carol, a Park kommandán-sa, az iparos század vezetője. Közepesnél alig magasabb, szikár férfi. Lábainak löcsőségét még nyilvánvalóbbá teszi a testhezálló bricsesz nadrág, a magas, kürtőskalácsszerű lábszárvédővel. Hosszúkás borotvált képe, világosbarna haja, bozontos szemöldöke. Mindezek, no meg a magas homlok alatt a hosszúkás, kissé görbe orr, nyilvánvalóvá tették, hogy német.

Hess Carol az osztrák—magyar hadsereg felbomlása után került a repülőosztaghoz. Most tanulja a román nyelvet ő is, mint a regruták többsége. Botost anyanyel-vén faggatja ki mesterségét illetően, akárcsak valamennyiünket. A különböző szakmabeli mesterek pedig fel-jegyzik, hogy ki milyen szakmában vallja magát járatos-nak. Botos Károly géplakatos így szerelóműhelybe kerül, Irimia mester úr hatáskörébe. Ide kap beosztást valamennyi lakatos, szerelő és kovács. Zilahi esztergályosmester-liez kerülnek a szatmáriak: Márton, Illés, Munteanu Emil és mások. Aztán az asztalosmester Neamțuhoz osztják be ágytársamat, Molnár Pistát és a nagyváradi tűzértől idehelyezett Gergely István kolozsvári műasztalos-segédet. A bádogosműhelyben Irinyi mester keze alá kerül Gruber, a beszercei szász fiú. És így fogynak a nevek a Crișan listáján, s én még nem tudom, sikerülni fog-e a kiszemelt helyre bejutnom. S ha igen, meg tudom-e majd állni a helyemet?

— Kovács Ștefan — csattant váratlanul a szólítás. Persze igyekeztem higgadtan nézni a hozzám lépő kapi-tányra. Kérdésére alázatos tisztelettel jelentettem, hogy Kovács István gépész a robbanó... — de szavamba vá-gott:

—Jó, jó, arról már értesültem, de azt mondja meg, hol dolgozott, mielőtt berukkolt katonának.

—A Kolozsvári Villamosműveknél két évig mint se-gédgépész — füllentettem gondolkodás nélkül.

Miután a kék szemek végigmustrálták szikár külső-met, valamit motyogott románul a mestereknek, mire Skoda, a cseh főmester — tekintélyes sósuborkaszerű bor-virágos orrán az alkoholisták védjegyével — utasított, hogy jelentkezsem a „șef de uzină“ Zsigmond Dezső tizedesnél.

Táncolni és kurjantani szerettem, volna. Sikertült tehát a jól kifundált tervem.

Tudtam Crișantól, hogy a gépház főnöke, Zsigmond Dezső is marosvásárhelyi vasas. A híres Zsigmond-féle műmalom tulajdonosának a fia.

— Gőgös a malomtulajdon erejéig — jegyezte meg Crișan nem kis iróniával —, különben nem valami lángelme, elég jó baráti viszony van közöttünk már gyerekkorunktól fogva. Én vaskereskedő-segéd, ő a malmos fia. Nálunk szerezték be a malomhoz szükséges pótalkatrészeket. Mindezt csak azért mondom el neked, hogy ne veszítsd el a bátorságod a Zsigmond fennhatósága alatt. Már beszéltem, s majd még beszélek vele az érdekedben.

Péntek délelőtt volt, az égbolt kékjén kövér hófelhők tarkáltak. Nótázva masíroztunk vissza a gyakorlótérre. Felettünk varjúsereg vonult károgva a Szamos párájába vesző berkes irányába.

Énekeltünk, de nem nagy kedvvel. „Aranszívű hadnagyunk“ — ahogy Márton Gyula elnevezte — ígéreteiből ez ideig csak a kesztyű kérdését oldotta meg Popa mazsor. A kitolások nemhogy csökkentek volna, még fokozódtak azóta. Popescu intelmei csak benzint öntöttek a tűzre.

Ma reggel is, alighogy énekelve kivonultunk a főkapun, elkáromkodta magát Lupu tizedes, és futólépést vezényelt.

— Irány az apahidai vasútállomás! Egy, kettő, három, négy, bal, jobb, bal! Lépést tarts!

Az apahidai állomásig a fiúk fele kidült a sorból. Ezeket már nem tudták semmi módon továbbszaladásra bírni a tisztetek. Nálam is fogytán volt a benzin, amikor az állomáshoz érve felcsattant a megváltó „állj!“.

Ismertem az utat, akár a tenyeremet. Gyerekkorom óta jártam erre Kolozstól Kolozsvárig és vissza: ritkán vonaton, gyakrabban szekérrel és a legtöbbször gyalogszerrel. Most így kiérve a gyakorlótérre, akik a próbát kibírtuk, pihenőt kaptunk. Az útközben kidöglött legényeket Lupu tizedes sorakoztatta, s mint szimulánsokat újabb sanyargatásnak vetette alá.

— Szimulánsok, irány a Nádas! Indulj!

Aztán a megszokott terpeszállás, melyet követett a békaugrás, persze hangosan brekegve.

— Feküdj, állj, feküdj, állj! — a végkimerülésig.

A hadnagy kimenőt ígért, ha jól halad a kiképzés. Vajon ez is csak ígéret marad? Hej, pedig de jó volna előbb öreg anyámhoz Kolozsra, onnan aztán Lilikéhez Kolozsvárra, a Külmonostorra masírozni...

— Szárad, állj! — Vége a merengésnek.

Otthon alighogy gúlába raktuk a fegyvert, máris sorakozót kiáltott Lupu tizedes. Aztán Popa mazsor lépett be a hálóba. Vizsla szemmel mustrálta annak minden ingó és ingatlan leltárát. Mit akarhat tőlünk?

Aztán mosolygó arccal a hadnagy lépett be a hálónkba. A megszokott köszöntés után most még lelkesebben kiáltottuk:

— Trăiți!!!

A hadnagyot árnyékként követte Crișan tizedes, írószékkel felszerelve. És kezdődött a kihallgatás. A hadnagy Botos Károly elé lépett, s jobb kezét tisztelgésre emelte csákója simléderéhez. A hórihorgas Botos bokáit összecsapta, hogy a patkók tüzes szikrát szórtak, fejét a kellenél magasabbra emelte, hogy elnézett Popescu feje fölött. Mintha kardot nyelt volna. Így egymással szemben állva a hadnagy türelmesen várt, amíg Botos ajkai szörlésre nyíltak, s rossz román kiejtéssel, akadozva jelentette:

— Botos Károly katona alázattal jelentem...

— Mi a kérésed, Botos?

— Főhadnagy úr kérem, tessék engem hazaengedni szombat délutántól hétfő reggelig.

Lélegzet-visszafojtva fürkésztük a hadnagy arcát.

— Miért akarsz hazamenni? — kérdezte katonás erélyvel, de biztató pillantással.

— Mama bolnav — recsegte a száj, de többre már nem futotta a betanult szavakból, csak szemével nézett sóvárogva a tiszt felé.

A hadnagy továbblépett a következőhöz. Crișan pedig egy könyvbe írogatta a jelentkezők nevét és indokait, amiért az eltávozást kérik.

Száz emberből kilencvenöt betegséget jelentett. Botosnak az anyja, az utána következőnek az apja volt beteg,

és így váltakozva. A főhadnagy arca elszomorodott a halottakra. Ennyi beteg szülő? Így ért előmbé.

— Neked kid beteg, Kovács?

— Nekem nincs beteg a családomban, hadnagy úr.

— Akkor miért kérsz kimenőt?

— Rég nem csókoltam meg Bözsikémet, hadnagy úr mondtam, arcomat mosolyra erőltetve.

A főhadnagy elkacagta magát; a fiúk s a tisztések is felderültek. Crişannak ragyogott a fekete szeme, mint a kőszén a napsütésben. Az ő műve volt ez, én csak előadtam.

A hadnagy a kihallgatás végén hozzám lépett, és barátságosan megveregette a vállam:

— Ennek a bajtársatoknak köszönjétek, amiért valamennyitöket hazaengedlek. Mint valami vén banyák: beteg az anyám, az apám... El voltam tökélve, hogy senki- nek sem adok eltávozást, de került egy legény köztetek, akinek volt bátorsága megmondani az igazat, hogy hadnagy úr kérem, öl a vágy a babám után... Csak ő mondott igazat. Crişan, írja meg a kilépöket. A fiúk szombat délutántól hétfő reggel 6 óráig szabadok.

Előbb jó anyámhoz siettem Kolozsra. A szokatlan és cseppet sem testhezálló katonaruhában, a hideg szelektől kicserepesedett arcböröm láttán anyám alig ismert a kisebbik fiára. De ahogy meggyőződött róla, hogy én vagyok az, összeöleleztünk, megcsókoltuk egymás arcát innentől. Aztán jött a kiapadhatatlan kérdezősködés mindkettőnk részéről. Dolgos kezei beszélgetés közben sem álltak.

— Éhes vagy, drága gyermekem? — simogatott nézésével, mialatt egy láboskában percek alatt kirántott pár tojást. — Van, fiam, jó savanyú káposztacika a rántotta mellé, azt is hozok, hogy meg ne csömörölj, drága gyermekem.

Négy fia közül már csak én voltam nőtlen. Én voltam itt a közelében. Kettő Dél-Amerikában, János Kolozsvárt fuvaros, úgyhogy a négy fiúra áradó szeretet most csak felém irányul, engem simogat, melenget.

— Hogy eldurvult az arcböröd. Éppen most kellett a télutónak annyi havat, hideget szórni a földre! Én csak egy párszor szekereztem ott el a kolozsvári piacra holmi

majorsággal, pár darab tojással, mert ezekben a nagy hidegekben a tyúkok sem tojnak... hát ott Apahidán túl olyan csípős hideg szél fújt mindannyiszor, fiam, hogy a sógorod, Pali, mert vele voltam a szénásszekéren, ha be nem dug a szénába s a bundájával be nem takar, hát az isten hidege ott vett volna meg, gyermekem. Biza sírva mondtam a vejemnek, amikor ott mentünk el éccaka, ahol te katonáskodsz, a repülősoőknél: „Ez a szegény István itt fagy meg ebben a rettenetes télben.“

— Na és mit mondott a jó sógorom, sajnált-e?

— Az nem olyan sajnálós, fiam. Kacagott, hogy aszongya: „Ne félje ked, anyám, annyira azt az Istvánt, hadd szokjon emberséget az úriforma“, na, ilyent mondott.

Így beszélgettünk bent a pislogó tűz fényénél a nagyházban, én elöl, a ládáspadon ülve. Odakünt zúg a harang, s bennem feledhetetlen emlékeket idéz a szava. Hatéves koromtól 18 éves koromig sokszor kongattam én is. Ismerem a templomnak és környékének minden szegegyukát. Ott balról a papi lak, odébb a gémeskút, abból hordtuk a vizet. A kútgém kövel terhelt vége ott kalimpál pár méterre a községháza rácsos ablakától. Voltam én is oda bezárva...

S eszembe jut az a nap a háború alatt, amikor egy zord képű katonatiszt néhány katonával kiszerezeltette a nagyobbik harangot. Én is ott álltam a toronyban, a plébános úr mellett, aki feloldozta a szentség alól: „Eddig a békességet szolgáltad hangoddal, a teremtő Istent dicsérted, hozzá szállt felszentelt hangod...“

Én mint első ministráns kezemben lóbáltam, élesztetem a füstölőben a faszenet, aztán a plébános úr intésére félrehúztam annak forró fedelét, mire a jámbor lelkű süket pap egy kávéskanálnyi tömjént szórt a parázsra. Az ördögűző tömjén sercegett, ropogott, és illatos füst szállt körülöttünk.

A katonák a haranglábtól gerendákon tologatták a nehéz testet a torony ablakáig, ahonnan egy lökessel útnak eresztették. A torony megingott velük, és a nagy harang a templom fala és a pitvarajtónkra néző magas feszület között a földbe fűródott. A már korhadt keresztfa kidőlt, és a fiúisten arccal a harang peremére esett. Az a katona, aki a keresztfa mellett őrködött, hogy a ritka

ünnepség ájtatoskodó résztvevőit távol tartsa, meg is sérült súlyosan...

Anyám szava térített vissza az emlékezésből. Végzett a házimunkával, a frissen tapasztott és zabpelyvával behintett földön a közelembe helyezte székét, maga mellé vette az elmaradhatatlan guzsalyt, kihúzta a már félig tele orsót a gyapjúkötésből, az orsó hegyes végét a guzsaly állványára ragasztott méhviaszhoz dörzsölte, hogy tapadjon ujjaihoz, mint a gyantázott vonó a hegedű húrjához, aztán forogni kezdett az orsó dolgos kezében. A tűzre vigyáztam, hogy ki ne aludjon. A nyersfa nemcsak a vizet eregette és nemcsak sírt, de minket is megkönynyeztetett csípős füstjével.

— A tüdőgyulladással, fiam, úgy voltam, hogy magas lázban, eszméletlenül feküdtem napokig. Akárcsak apátok, de őt a sírba vitte. Isten nyugtassa, mert drága jó ember volt.

Sóhajtott, az orsó megállt, s kezével keresztet vetett magára.

— Az első uram is így, evvel a gonosz betegséggel halt meg... De hol is hagytam el, fiam? — kérdezte anyám gyakori fejfájásaira és feledékenységre hivatkozva.

— Amikor jobban lett...

— Igen, igen, fiam, amikor jobban lettem, akkor tudtam meg, hogy mi történt vélem és körülöttem. — Sóhajtozva eregette a súlyos szavakat. — A menyem járt a patikába orvosságért s rakta rám a hidegvizes ruhát. Ennivalóval is ellátott. Zsuzsa nénéd rakta rám a vérszívókat, sok rossz vért kiszívtak... Ott volt mellettem a harangozóné is, ez az áldott jó asszony... A plébános úr feladta az utolsó kenetet, és könyörgött értem a templomban. Még Petres kántortanító úr is be-bejött esténként, hogy ha netán az Isten... tudjon elkészülni az énekes búcsúztatóval...

— Bezzeg a bátyám meg a sógoraim nem...

El se vártam tőlük; a legsürgősebb tavaszi munkák, a szántás-vetés ideje volt, kint háltak a Győrberkén, Bíborosban, hogy ne töltsék az időt az oda-vissza járkálással. Te tudod, mit jelent a 7—8 kilométerre fekvő földekig jönni-menni...

Vasárnap reggel nem is akarózott felkelnem a megszokott időben. Jó volt nem hallani az ébresztő kürt hangját. Anyám babusgatott, mint egy beteg gyermeket. Oda-hozta a tejeskávét az ágyba, hogy ott fogyasszam el. Hajnaltájt Lilikéről álmodtam, s most ennek az édes álomnak hatása alatt nyújtózkodtam az ágyban. Anyám reggeli dolgait végezte kint a ház körül. A jövő-menő szomszédok be-beszóltak, jó reggelt kívánva.

— Láttam a fiát, Kati néni. Há hogy van? Ugyan mikor rukkolt be, hogy már szabadságot is kapott? — kérdezte a harangozóné a sáncunk alatt a templom felé menve.

S hallottam, amint anyám kérdi meglepetten:

— Csak nem harangozni mész már, Erzszi? — S azzal sietett be a házba, hogy mindjárt felcsendül a templomba hívó harangszó...

Értettem a célzást, melyben benne volt a ki nem mondott szó. „Készülj, fiam, te is a templomba.“

A templomban már nem éreztem olyan otthonosan magam, mint régen. Gondolataim minduntalan kitörtek a tömjénfüstös rideg falak közül, s hajnali szép álmom alakja körül röpködtek.

A templomozás után is ímmel-ámmal beszélgettem a rokonokkal, barátokkal. Csak a vonatra gondoltam, amely estére Kolozsvárra repít.

Nem akartam az est beállta előtt Lilikéékhez érni, zavart a nagyobb testalkatra szabott egyenruhám és az összevissza fagyott, cserepezett arcbőröm.

Nyolc óra körül kopogtattam be Vadászékhoz, az udvarról nyíló ajtón. Az utcára néző italmérés vasalt ajtaja zárva volt. Elsőnek Liliké nővére fogadott. Ő lakott az első szobában... Innen kellett pár lépcsőn balra menni a Lilikéék lakásába. Jobbra volt az italmérés. A fiatal aszszony két puha tenyere közé fogta kipirult arcomat, aztán homlokon csókolt.

— Pista, a katona — suttogta kedvesen, s máris Lili-két kiáltotta.

Nyílt is az ajtó, s a szeleburdi kedves arcot a meglepetés bíbora öntötte el.

— Szent Isten, jól látnak szemeim? Ez Pityu!

— Ez igen — erősítette meg a nővére mosolyogva.

A lépcsőről egyenesen kitárt karjaimba repült, s húzott be maga után a szobájukba, ahol már ott beszélgetett a vőlegényével Kató, a Liliké nővére, és még két fiatalember. Az öregek a hátsó, kisebb szobában tartózkodtak. Nem sokat törődve a másik két széptevőjével, Liliké szorosán mellém ült, a regrutaélet viszontagságairól faggatott, sértődött arccal korholt, amiért nem írtam levelet.

Mámorító emlékek ízével indultam vissza a kaszárnyába, annyi keserőséggel teli katonaéveim színhelyére.

KATONAI MŰHELYBEN — KISÖNTÖDÉBEN

A naptári tavasz kezdetén voltunk, még hó fedte a tájat, de az egyre feljebb kapaszkodó napkorong a déli órákban már érezte velünk, hogy nem késhet soká a várva várt kikelet. Bakancsunk talpát lyukasra gyakorlattottuk, lábunk cuppog az olvadó hóleben. Reklamációnak pedig helye nincs. Az összes bakancsokat talpalni kellene, csakhogy amíg az „instrukció“ be nem fejeződik, addig se suszter, se kiállítás a sorból. Köhögünk hát külön-külön és kórusban. Nem úgy a tisztések, akiknek a bakancstalpa nem lyukas, a kapcájuk nem vizes. Lupu tizedes már ugatásról beszél, s kiugorva az ágyából, derékszíjával ken oda a köhögő bakának, hogy azt mondja: „Melyik ugat olyan vadul? melyik zavarja a csendet?“

Csak innen szabadítana meg a jóisten, ebből a hálóból. Hogy mennyit szidják, mennyit ütlegelik az embert itt ok nélkül. Az állatnak, ha beteg, orvosságot adnak, kí-mélni igyekszik még a legostobább ember is beteg lovát, tehenét. De nekünk...? Egyesek már rákvörösek a magas láztól, de senki nem törődik velünk. Orvoshoz kérezni sem mer senki. Magam is egy ideig tartom magam, miszerint a katona nem ismer lehetetlent. De bakancsomon a rés egyre nagyobb, a lábam a hóleben addig ázik, míg a visszafojtott köhögést magas láz követi. Most már nem bánom a tisztések rosszallását, betegszobába kérezem.

A nagy láz láttán az orvos rögtön ágyba bújtat, s amikor megtudja tőlem, hogy sokan vannak még így, le-tiltja a további kirukkolást. Tífuszos beteget talált kö-zöttünk. A háló betegszalonná alakul át. Tífusz elleni oltást kapunk, ami komoly fájdalommal jár, egyeseket magas láz és hidegrázás gyötör.

A nap végre számüzte a telet, amely a tisztések után legnagyobb és legveszedelmesebb ellensége a bakának.

Szabad időmet állandóan a gépházban töltöttem. Úgy látszik, sikerült elnyernem a Zsigmond szakaszvezető úr bizalmát. Tűrok neki, és maradék nélkül teljesítem az

utasításait. Olyan, mint a Simonfi-gépgyár dicsekvő, mindig nagyképűsködő mestere, Lőrinczi — döbbenek a hasonlóságra. Kispolgárnak nevezték az ilyet a szervezett munkások. Ismerem már a gyengéjét, s tudom, ha csodálkozó képpel hallgatom magyarázatait, ha dicsérem és bámulatba ejtőnek mondom különben nem is lebecsülendő szakmai ismereteit, nyert ügyem van nála. Kezdetben még titkolózik, próbára tesz, gúnyolódik, de én lopva elilesem a számomra bonyolult „törpe“ villanytelep bámulatos gépeinek szinte rejtelmes működési titkait. Hazulról elhoztam egy könyvet a robbanó gázmotorokról, megszereztem melléje a villanymotorok kézikönyvét, s most itt a nagyszerű alkalom: az elméletet összeköthetem a gyakorlattal.

Délelőttönként még ki-kirukkolunk a gyakorlótérre is. A nap melegen süt, a vastag mundérban most izzadunk. A tisztetek leparancsolják rólunk a mentlit, aztán így indulunk szuronyrohamra a vélt ellenség ellen.

Ezeken a szép tavaszi napokon a repülőtéren egymás után emelkednek magasba a kétszemélyes vadászgépek, ezek a viharvert, sokszor reparált vészmadarak.

A földön, a melegtől párolgó, égnek törő fűszálak erdeje felett bronzszínű szentgyörgybogarak keltek versenyre neves pilótákkal.

Szerda délután lévén, ott tetvésződünk, mosdunk, tisztálkodunk a Szamos fővényes partján. Most is, mint máskor, ha jókedvünk magasra hág, vidáman énekeljük a Márton Gyula költötte dalt:

Hunyorgó csillagfényű fruntás vagyok én,
Úgy neveltek a nagyobbak, hogy üssek, vágjak én.
Féljenek tőlem a regruták, s félhetnek is nagyon,
Mert a mundért a testükön ki-kiporolom én;
Bumm, bumm, bumm, hát féljetek, elbánok én véletek,
Mert a Mumus oly hatalmas úr, hogy mindjárt pofon gyúr.

Segíték a sergent úrnak a kuffervizitnél,
A káplár úrnak falazunk a csempészeteknél,
Üritjük a kuffereket, duzzad a gyomrom,

Amikor csak tehetem, hát degeszre gyúrom,
Bumm, bumm, bumm, hát félhettek, Lupu sergent véletek,,
Nála itten nincsen nagyobb úr, a képetekbe gyúr!

— Gyula! Azt a szomorú istenit ennek a világnak — berzenkedik Botos Karcsi. — Valami mást, olyan dalt kellene fabrikálj, amelyik az anyjába kívánja ezt az egész cafrangos mindenséget, érted?

— Tudnék én olyat is — feleli nyugodtan Márton Gyula. Aztán az utolsó kis szappanforgácsot is rákeni lepedőjére, melyből a szürke szennyfoltok az istennek sem akarnak eltűnni a hideg víztől, hiába veri, rázza, csapdossa a Gyalui-havasokból aláfolyó vízben. — Van-
nak forradalmi dalok szép számmal, csak rajta, Botos komám, én inkább ilyen vidám nótákkal szeretnék enyhíteni szomorú napjainkon. — Aztán az előbbi dallamra énekelni kezdte, hogy:

Az ártézi kút forrása azért nem lett kész,
Mert a mérnök nősülési szabadságot kért.
Én nem értem, minek néki ez a szabadság,
Elvégre ha megnősült, hát fúrhatja tovább...

A szöveget ismerő szatmáriak nagy tetszéssel csatlakoztak az énekelőhöz. Mi többiek pedig a refrént fújtuk velük.

— Fiúk! Fiúk! Zuhan egy repülőgép az állomás mellett! — Maier vette észre. A kíváncsiabbak felugráltak, s a bokron száradó holmijukat a többiekre bízva ellohol-
tak a baleset irányába.

A hosszú lábú Molnár Pista tért vissza elsőnek a színhelyről.

— Na, mi történt? — kérdeztük már messziről többen is. — Ki zuhant le? Beszélj már!

Az esettől megrendült és fáradtságtól kifulladt fiú alig tudta kinyögni: — Suci hadnagy, a pilóta.

— Hát a másik? Ki volt még vele? — sürgettük türelmetlenkedve.

— Egy káplár a kettesektől. Nem ismerem, csak azt tudom, hogy olyan Mumus-féle tisztas.

Később azt is megtudtuk, mi történt. A magas termetű, hosszúkás arcú és őszintén jóindulatú hadnagy ju-

talomképpen magával akarta vinni a gyakorlatra a hozzá beosztott Pogány Laci karbantartó szerelő regrutát. De a káplár, kinek nevére nem emlékszem, szintén repülni akart, s a későn érkező Pogányt felpofozta és elkergette. Maga jelentkezett a startolásra készülő hadnagynál, hogy a késlekedő katona helyett vinné magával.

Alig száz méterre szálltak fel a szamosfalvi állomás fölött, amikor a gép egyszerre csak esni kezdett. A motorzúgás elhalt, a propeller leállt. S nem volt hatalom, ami a tragédiát elháríthatta volna.

A repülőgép most ott feküdt az állomás melletti dűlőben, egy zöldellő őszi búzatábla közepén. Orrával a puha földbe fúródva, farkával az ég felé nézve. Az áldozatokat elszállították a halottasházba. Itt csak az emléük és a gépszárny dróthuzalán átvetett véres kravátli-cafat maradt. Őrszem áll a roncs mellett, hogy ne nyúljon senki semmihez.

A nem mindennapi eset megrémítette a legénységet. Pár hétig nem akadt önkéntes jelentkező a repülésre.

Míndrescu Teodor őrnagy, a repülőosztag parancsnoka napiparancsban emlékezett meg a főhadnaggyá előléptetett Suciuról és a szakaszvezetővé emelt káplárról, akik hősi halált haltak a hazáért.

— Béke poraikra — mondtuk kegyelettel, és egy perc csenddel adóztunk emléüknek.

Hétfő reggel volt, a tiszt urak, civil mesterek s mindazok, akik kívül laktak az osztag területén, reggelenként pár perccel nyolc óra előtt érkeztek a munkahelyükre. A rangosabbak autóbuzson, a civil mesterek és mások az itt elpöfögő szamosvölgyi személyvonattal.

Aznap volt a szakmai vizsga.

A reggeli nap bearanyozta a tájat, a műhelyek előtt várakozó legénység arcát.

A vizsgabizottság négy tagból állt: a hordószagú Skoda főmesterből, Hess kapitányból, a fekete képű, kajla bajszú, kissé hajlott hátú Irimia mesterből és a kis mitugrász Iepure energetikai mesterből.

—Kilenc óra körül a vasúti vagonba szerelt áramfejlesztőnél rossz román akcentussal elkiáltotta magát a főmester:

—Halló, fiúk! Egzamen, egzamen! — S bütykös ujjaival deres szakállát dörzsölgette.

Az öreg, lassú járású, 15 lóerős „KUHNE-Moson“ ember magasságú lendkereke ütemesen forgott. A kapcsolótáblára pillantottam, a voltmérő mutatójára, mert ha az 210-et mutat, akkor minden rendben van. Hess kapitány máris ott-termett mellettem a mesterrel, és kitessékeltek a gépházból. A gépházon kívül állók a Suciú pilóta tragikus esetét tárgyalták. Én meg azon töprengtem, hogy vajon miért küldtek ki engem. Sok időm nem maradt a tételődésre, mert máris beszólítottak.

A motor lassú ütemben pufogott, a voltmérő mutatója a zérón, a próbálámpa sötét, bár a kapcsolókar be volt nyomva.

—Ördög vigye el... bedöglött az áramszolgáltatás — mondta a kapitány.

—Nézze csak meg, izé, hogy is hívják magát? — így hozzám Skoda, köhécselve, tarkóját vakargatva, hüm-mögve a többiek felé.

—Kovács István közlegény, parancsára — mondtam, s magamban kötélre kívántam a korhely pálinkáshordót.

—Nézzen csak utána, hol a hiba, és tegye üzemképessé a motort. Maga tulajdonképpen azért van itt...

Hamar végiggondoltam a tennivalómat: talán a lelassított fordulatszám miatt nem termel áramot? Több gázt adok, a motort így túráztatom egy kicsit, de a voltmérő mutatója nem mozdul. Nem itt a bibi. Csak semmi kapkodás! Kihúztam a kapcsolókart, aztán elindultam a dinamó és kapcsolótábla mögötti huzal mentén az általuk okozott rövidzárlat felderítésére. Nyolc szempár figyelte minden mozdulatomat. Jól számítottam. Az áramelosztó és kapcsolótábla között meg volt szakítva a huzal. A villanyszerelőmester műve volt: két helyen vágta el a vastag rézhuzalt. A drót két végét letisztítottam, összekötöttem, aztán szigetelőszalaggal becsavartam. Így ni, mosolyogtam... velem akartok kibabrálni? A motort egy kis gáz-többlettel megzavartam, aztán újra rákapcsoltam a dinamóra. De a próbaégő mégis sötét maradt. Hol lehet a baj? Csak nem fogok itt előttük mégis felsülni? Kezdtém elől-ről az egészet. Hát a huzal még egy helyen el volt sza-

kítva. Összekötöttem, s újra bekapcsoltam a motort. Most fény csapott a szemembe.

— Bravó, te Kovács — mondta a főmester.

Jólesett a dicséret a Csehszlovákiából ideszármazott mester részéről, ki a magyar és román nyelvet egyformán rosszul beszélte, de akit a szaktudásáért mindenki tisztelt és megbecsült.

A repülőosztag nagyobb méretű áramfejlesztője a hálóbarakk szomszédságában volt, és nem tengelyen, hanem stabil betonlapon, egy gépházban, amelynek horganyzott bádogteteje visszaverte a nap sugarait.

Ez volt a nagy „Uzina“. Itt két gyorsjáratú „GANZ“ benzínmotor és egy ugyanolyan védjegyű dinamó volt beszerelve. S mintha valamilyen titkot őrizne, amióta én itt katonáskodom, ez a gépház lakat alatt állt a minapig. A gépész, Rednic Alexandru is ilyen rejtelmes ember.

Most itt heverészünk mint két naplopó a Szamos-parti fővenyen, előttünk a folyó lágy vize, mögöttünk a kihalt barakkok.

Nézem a csillogó víztükröt, s igazat adok barátomnak, hogy életünk is olyan, mint a vizek folyása: egyetlen feltartóztathatatlan csobogás. S a csendes jóleső elernyedésben hamar megnyílik a szív.

— Nem volt könnyű az életem kiskoromtól fogva — sóhajtotta Rednic, s közben lustán hessegette magáról a legyeket. Most vettem csak szemügyre jobban ezt a közép-termetű, barna legényt. Riadozó szeme talán mogyoróbarna. Nehéz pontosan megállapítani, mert nem néz szembe az emberrel, amikor beszél.

— Apja az első világháború áldozata lett... Anyja a rajta erőszakot elkövető német katonáké... Két ifjabb leány testvére lelencházba került, nem tudja, mi van velük. Őt egy nagybácsija fogadta szolgálatába, amolyan kiscselédnek. Sokat supákkolták... Az öt-hat holdas kis gazdaságban két tehénnel és egy lóval dolgoztak, s mindenki rajta töltötte ki a bosszúját. A zsémbes vénasszony a seprűnyéllel és a puliszkakeverővel, a nagybácsi pedig a tehénostorral... Egy ideig túrt, aztán egy szép napon ott hagyta őket, és önként jelentkezett katonának. Cajdesz őrmester úr, a földije kommandálta neki az önkéntességet.

— Ismeri maga Cajdesz pilótát? — kérdezte Rednic, és lerítt arcáról a jótevője iránti nagy tisztelet.

— Nem hinném — feleltem, mire kijelentette, hogy mielőbb meg kell ismernem földijét, akinek annyi mindent köszönhet.

— No látja, Rednic bajtárs, így jött a borúra derű!

— A derűvel még baj van... — vágott a szavamba, aztán így folytatta: — Mert a két évből szinte négy lett, és börtön... a keservit neki...

— Hogyhogy, mi történt?

— Az úgy volt, hogy Zsigmond úr maga mellé vett kisegítőnek; ahogy ő mondta: segédgépésznek, hogy tanuljak meg a gépekkel bánni, hogy a civil életben legyen biztosabb kenyér a kezemben. Persze hogy örömmel vállalkoztam, s minden igyekezetemmel kedvébe jártam. Akkor még mind a két áramfejlesztő üzemben volt. Zsigmond úr javaslatára aztán egy napon Hess kapitányhoz hívtak az irodába, aki még csak hadnagy volt, de már akkor is a Park és a műhelyek századparancsnoka. Azt mondta, hogy én mint gépész felelősséggel tartozom a gépház leltáráért; előmbe tette a leltárt, és én aláírtam. Mi más lehettem volna?

— Na és aztán?

— Ez lett a vesztem, mert egy reggel, szabadságról érkezvén vissza a nagybácsimtól, se szó, se beszéd, egyenesen a fogdába dugtak. Aztán a hadnagy és a főmester elé vittek, s faggatni kezdtek, hogy a két mágnesgyűjtőt mikor loptam le a motorokról... Hová tettem, kinek adtam?... Azt hittem, szétrobbanok a hirtelen meglepetéstől. Ha isten van az égben, most lesújt arra, aki engem ilyen siralmas helyzetbe hozott.

Rednic is elmélázott, aztán hasra fordult, hogy hátát érje a nap, s a forró homokban turkált.

Nem sürgettem, tudtam, hogy fukarul bánik a szóval. A nap előtt ködszerű felhő úszott délnek. Újra hanyatt fordult, és az eget nézte. Aztán megszólalt:

— Három lehetőségem volt: vagy fizetek húszezer lejt, vagy — ha ez nincs — rászolgállok még két évet...

— És a harmadik?

— Hogy két üzemképes mágnesgyűjtőt hozok!

— És melyik utat választotta? — kérdeztem türelmetlenül, ha már tanulságként beszélte el nekem az egész históriát.

— Mágneseket hoztam — felelte halkan, csak arca rándult meg alig észrevehetően. — De ne kérdezze, honnan szereztem...

Május utolsó napjai szépek és izgalmasak voltak. Megkezdődtek a nyári szabadságok; két szériában engedtek egyhónapi szabadságra, s Popa mazsor tudtára adta a fiúknak, hogy aki megkeni a kereket, arra hamarabb sor kerül. Száz lejnél kezdődött a „baksis-tarifá“, készpénzben vagy természetben...

Crişan szakaszvezető barátom, mert azóta előléptették, mindennap tájékoztatott a dolgok állása felől. A névsort ott állítják össze a századirodán. Mondtam is Crişannak:

— Cugsführer úr! Ha másként nem megy, egy liter cujka erejéig én is áldozok, csak bekerüljek az első szériába.

— Bízd csak rám, pajti — fügét mutatott az ujjával —, ezt adjuk Popának — mondta hangosan, hogy a motrok zúgásától is megértsem a biztatást. — Felírtalak én már kétszer is a júniusi listára, de Popa mind a kétszer kitörölt. Aztán figyelmeztettem, hogy nem vezethet jóra ez a játék. Azért ha éppen akarsz és tudsz, hozz neki egy lityi nebúsuljt, mert akkor jobb szemmel fog nézni a jövőben, amikor én már civilben grasszállok a lányokkal Vásárhelyen. De ha egyszer ígérsz neki valamit, add is meg, amikor visszatérsz a szabadságról. Nála nem megy az „ígérd meg s ne add meg“.

Tanácsát megfogadva, végül én is indulhattam június elsején az egyhavi szabadságra.

A percek óráknak tündek, míg kézhez kaptam a szabadságos levelet.

Kolozson anyámnál jóformán meg se melekedtem, ledobtam a mundért, civilbe öltöztem, s gondolatban már a Simonfi-gépgyárban dolgoztam.

Fog-e munkát adni nekem a gyár erre a hónapra? Mert dolgoznom kell, nem élhetek szegény anyám nyakán! De tudok-e még dolgozni? Lakásról már gondoskodtam. Silay

néniéknél, inaskori szállásadóméknál kapok egy ágyat bérbe. Igaz, nagyon szegényes... De kis keresetem jól be kell osztanom: nem költhetek sokat kosztra; csak úgy élek majd, mint tanonckoromban: tarisznyából.

Jól emlékeztem még a kis pukkancs főnökömré, annak minden mozdulatára; a nekem tett ígéretére azon a viharos téli délutánon, mikor a művezető által riadóztatott hatósági nyomozók előtt reggel Simonfi úr arcul vágott — hogy aztán délután bocsánatot kérve s kezemet szorongatva búcsúzzék, mondván: Pista fiam, neked itt mindig lesz munka!

Mint öntősegéd jelentkeztem munkára szervezett munkásként „közvetítő lappal“. Bár abban az időben amolyan félelbernek éreztem magam: félig öntőnek, félig gépésznek s talán többé-kevésbé földművesnek is.

Az öntőde belseje mit sem változott. Hanem az öntők személy szerint igen. A mester még mindég Malátsek János volt. Walter Jóska, a jó kommunista hiányzott, Neumann Jóska lett a bizalmi, ő vette át tőlem a közvetítő lapot. Palosevits János bácsi — akinek hátán a púp mint ha még nőtt volna — most is ott staufolt az egyetlen munkapadon, apró bazári munkákat modellezett. A három régi öntőn kívül még három új arcot láttam a műhelyben. Az egyiket személyesen is ismertem a szokásos öntő-értekezletekről. Lăpușan Miklós volt ez a vékonydongájú szaki, amolyan 26—27 év körüli, közepes termetű barna legény. Most jegygyűrű csillogott az ujján, s amint a csipkelődésekből kiderült, a Malátsek szaki sógornőjét jegyezte el. A másik két öntőt is láttam már a Szakegyletben.

A mester rögtön egyszerű modelleket adott beformázásra. Azt mondta: a helyi Vízmű rendelése, sürgős munka, vigyázzak, hogy sikerüljenek...

—A városi Vízmű rendelése, a Janó bácsi megszokott munkája?!

—Most megosztjuk — mondta a mester. — A nagyobb modelleket maga, Pista, az apróbbakat az öreg mintázza be.

Elrendeztem a modelleket: többet is egy felsőrész alá. Ahol nem voltam biztos a fogásban a mintázásnál, megkérdeztem Neumann szaktárstól. Dolgoztunk és politizál-

tunk... Az órabéres munka mellett a lelkiismeret, no meg a szervezett munkás becsületérzete határozta meg a munkáümetet.

Úgy látszott, hogy minden rendben lesz: simán zökkenek vissza katonából munkássá.

Hurtig szaki a szíjtárca-felsőrész beformálásánál az utolsó simításokat végezte. Magam is. Leemeltem a felsőrészt, aztán a modellek kiszedéséhez kezdtem... Itt történt a baj: a modell alsó részébe vastag hurkaszerű homokmag ragadt be, ami a szokásos kopogtatások ellenére sem jött ki. Ez sok javítgatást-nedvesítést vont maga után. A gázak sem párologhatnak el jól... A következmény nem maradt el: öntéskor formáim fele része főtt: az ánguszon át fortyogott, dohogott és gyalázatosan köpködött a rózsaszínű massa, ötven százaléka a munkámnak selejtes lett.

— Az úristenit a szar munkájának! — szájait a mester jogosan. — Nem megmondtam, hogy sürgősek ezek a darabok!... — Reszketett a méregtől. El is vette tőlem az átkozott modelleket, és a sógorára, Szőcs Pistára bízta... szégyenemre.

Szörnyen elkeseredtem. Az lett volna jó, ha a föld meghasad, hogy magába zárjon. A szaktársak vigasztaltak: „Pista, hagyja az istenbe, ne vegye úgy a szívére... Lesz ebből még elég része az életben... nem is öntő, aki selejtet nem csinál.“

Ki akartam kérni a munkakönyvem. Szégyent hoztam a szakszervezetre is: közvetítő lappal „vágtam fel“, úgy jöttem... Az a kutya pénz! Ha nem kéne!... Mert egy lyukas bani sem volt a zsebemben. Túrni, túrni és gyötördni kellett hát: tanulni, hogy többet ilyen ne forduljon elő.

Nem kellett még az étel sem. Nem érdekelt Lilike, sőt ne is halljak róla!

Így tartott ez a következő öntésig. Az első munkabért hiánytalanul kézhez kaptam szombat délután. Nem mondtam fel, útilaput sem kaptam, így aztán egy kicsit megnyugodtam. De a történetek után a pénznek már nem tudtam úgy örülni, mint ahogy azt előzőleg elképzeltem. Nem érdemlem meg; selejtet öntöttem... az a rohadt „faszek-

rény“! Az ilyen munkát dupla vasformába kellene formázní, akkor nem „alsusz“!

A következő öntés aztán engem igazolt. Az én öntvényeim egytől egyig jók voltak, míg amazok Szőcs Pistánál mind selejtek lettek. Lett nagy lótás-futás... Palosevits Janó bácsi, aki előbb az én kudarcomon mulatott, aztán a „nemzetközi forradalmár“ Hurtig Jóska balsikerén derült, most a Szőcs Pista felsülésén kacaghatott.

— A fa-forma kaszni sok jó öntőnek betette már az ajtót — mondta nem minden rosszindulat nélkül.

Öntés után törvény a kocsmába menni. Ha selejtes az öntvény bánatában, ha jól sikerült a darab, akkor örömben iszik az ember.

A cekket most közösen állottuk, habár én akartam „ájstandot“ fizetni; de a szaktársak most is, mint segédde avatásom idején, tekintettel voltak rossz anyagi helyzetre. Nem engedték, hogy egyedül fizessek, hanem úgy határoztak: ki-ki a magáét... Mert inni kell! Az öntő sokat verejtékezik, szeret hát gargarizálni öntés után, sörrelborral pótolni a verejtékkel vesztett erőt.

Szerettem a „kollégákat“, de nem tudtam és nem is akartam rászokni a korhelykedésre.

Ott ültünk a Heltai utcai bodegában. Öntés után egyenesen oda mentünk. A júniusi nap még magasan állt, amikor fél négy órakor már „fixomfertig“ voltunk. Jó volt a szabad levegőn odáig menni. Ott azonban kóválygott a fejem... Annyi por, füst, gáz és hőség után elernyedten ültem a dohányfüsttől, alkoholgőztől szennyezett levegőben; órák hosszat beszélni sokáig semmit?!

Nem éppen semmit! Bár sok beszédnek sok az alja... Mert kezdetben a józan ész még kötögette a nyelveket, aztán két pohár itóka megolajozza a kereket, a felgyülemlett gondok-bajok kikívánkoznak. Az óriás Hurtig és ivótársa, Szőcs Pista egymás mellett ülnek. Búvalbélelt arccal a faszekrényekről vitáznak. Az hozta a bajt, a nem várt szégyent rájuk. Malátsek is beleszólt a vitába: védeni próbálta az öntésnek ezt az elavult módszerét:

— Az ilyen kicsi öntődékben, ahol a darut az öntők a maguk fizikai erejével pótolják, jó a faszekrény, magam is nehezen szoktam meg. Könnyebb emelgetni, mint a nehéz öntöttvas formát...

A Malátsek bölcs érvelésére összekoccannak a poharak. Én alig, mások félig, Hurtig és Szöcs Pista mindig fenéig ürítik poharukat.

— Forritung, forritung kell — vágott Malátsek szavába Hurtig Jóska. — Kis kóceráj a Simonfi öntödéje. — Nagyot káromkodott. — Amióta öntőnek tudom magam, még nem tolt ki velem ilyen bűdös módon öntöde, mint ez a ti híres fadobozos kócerájotok. Pedig már melóztam fél Európa nagyobb városaiban: Párizsban, Rómában, Berlinben; Budapesten a Ganzban és a Csepelben. De ilyen liliputi öntödében még nem jártam... hogy a ménkű ütné meg... Vasöntöde fakasznyikkal... Pfúj!

Most Neumann töltötte meg a poharakat. Ittunk. Jó volt hallgatni a világmentő emberek elbeszéléseit, jólesett, ha a szaktársak szavaiból kiértett: elvtársak is! Persze a vendéglő közhely, nem alkalmas itt forradalmi eszméről vitázni. Az ilyen helyen még a falnak is füle van. A kommunista pártot törvényen kívül helyezte a liberális burzsoá-földesúri kormány. A börtönök tele kommunista-nyanús elemekkel.

Hurtig ugyan bele-belekezett a magyarországi tanácsköztársaság idején történetek elbeszélésébe, a fehérterror rémtetteibe. De Malátsek és Lăpușan idejében figyelmeztették, hogy tegye fel a szájkosarat...

Még tartott egy darabig a beszélgetés, aztán eloszlottunk. Hazafelé menet Malátsek engem is óvatosságra, messzemenő megfontoltságra intett.

— Pista, hallgasson rám, az idősebbre, a tapasztaltabbra... Ne dűljön be az ilyen demagóg Hurtigoknak. Én csak a javát akarom... Lássa, Walter is mire jutott, ha a szájára nem vigyázott. Nem kap munkát sehol a gyárakban. Ne felejtse el, hogy akinek a neve a munkaadók feketelistájára kerül, az élőhalott... A kommunista pártot törvényen kívül helyezték... jól tették... Az okos prolik a vasas szakszervezetben és a szociáldemokrata pártban kell hogy tömörüljenek... A képviselőválasztásokon a mi pártunk jelére adják a voksokat... s kész!... Az ölünkbe hull a hatalom, mint ősszel az érett gyümölcs.

A gyár kapujába érve, ahol Malátsek lakott, szembe fordult velem, nagy kezét a vállamra tette, és így búcsúzott:

— Pista! Semmi szükség a sok bőszködésre ... Legyen i'sze. Maga értelmes fiú, ne hagyja magát félrevezetni holmi bolsi agitátoroktól...

A lakásomig és azután is a szegényes ágyon ezeken a kérdéseken évelődtem, míg csak el nem nyomott az álom. Álomban választási hadjáraton voltam mint országgyűlési képviselőjelölt, arról agitáltam, amit Malátsek szaktárs a szájamba rágott: „Mindenki, aki testvériséget, igazságot és osztály nélküli, szocialista társadalmi rendszert akar, csak a háromszögre: a szociáldemokrata párt jelére szavazzon!...

Nem tudtam, mitévő legyek Lilikével sem. Becsaptam őt, félrevezettem jóhiszemű szüleit. Elhallgattam, nem tártam fel előttük az igazat, nem mondtam meg, hogy én még csak egy nyomorult kereset nélküli segéd vagyok....

Komoly udvarlója, kérője volt kettő is. Értem idegenítette el magától őket a kedves. Egy ideig Jenő mellett csak titkolt széptevője voltam. Jenő költekezett érte... kérte feleségül is... Lilikét és a mamát moziba, színházba és táncestélyekre vitte ... én meg csak kaptam, de adni nem tudtam semmit. Potyalesőnek éreztem magam, valahányszor étellel vagy itallal traktáltak.

Szabadságom több mint fele már lejárt. Lelki egyensúlyom is részben helyrebillent. A vágy űzni kezdett a Külmonostor felé. De hogy állítsak be hozzájuk most?! Egy hét múlva vége a szabadságnak. Mit füllentsek? Mit vigyek neki ajándékba? Már volna egy kis pénzem, bár — igaz — száz helye is lenne. És minek is menjek? Talán már van is más udvarlója, olyan, akit szeret, aki el is veszi feleségül...

Gondolatokba mélyedten mentem végig a Monostoron. A Sörgyár közelében ismerős hang ütötte meg a fületem: a Lilikéé! Megálltam a sörgyár melletti keskeny utca sarkán, lábaim szinte gyökeret vertek: Lilike a régi szeretőjével karonfogva, vidáman, egymáshoz simulva... mint-ha az egész mindenség az övék volna! A torkom összeszorult: „Íme, a leányhűség!!!“

Jenő arca a boldogságtól úgy virított, mintha szidolt ivott volna... Szemei fénylettek, mint vasúti szemafor a sötét éjszakában.

Időbe tellett, amíg a meglepetéstől magamhoz tértem. Nagyot sóhajtottam, s könnyes szemmel indultam visszafele.

Az osztagnál most minden szolgálat, minden munka azok vállát nyomta, akik a júniusi hónapot szabadságon töltötték.

Én is a csomagom egy részét, a ruhaneműt a kuffereembe, az élelmiszert a polcra, a kasztron mellé tettem. Ami megmaradt, elosztottam a bajtársak közt, kik messzi útra készültek, hogy legyen mit falatozzanak hazáig.

Most tért vissza Popa mazsor is... velünk lesz, minket „boldogít”. „Forró napunk lesz” — rebesgették a fiúk. Az otthoni jó napok után nehezen, de kezdtünk beilleszkedni a katonaéletbe.

Guráth bajtárs még a betegszoba lábadozó vendége volt. Azt mondta, ha tehetné, a mazsort legszívesebben felfálná és a Szamosba... köpné.

Popa számba vette a fiúkat; az irodájában fogadta az ajándékozókat. Én is átadtam neki a liter cujkát. Aki bőkezűen adakozott, ha késett is, „indokolt” volt a késése.

Crișannal melegen üdvözlöttük egymást. A szokásos udvarias kérdezősködés után így szólt hozzám:

— Te komám, te nem akarod a júliusi hónapot is szabadságon tölteni?

A kérdés meglepett... Hogyhogy? Miért ne, ha lehet?

— Lehet, de csak bizonyos feltétellel — mondta lehangoltan — Ezer lej a mazsornak, most azonnal, kápéban...

— Ó, ha így áll a dolog, inkább maradok... Nem akarok Popának ilyen ügyfele lenni...

Átvettem a műhely leltárát Rednictől Skoda főmester, Irimia mester és a századparancsnok előtt. A leszerelés előtt álló fiú bizalmasan elmondta nekem, milyen anyagi források akadnak egy ilyen műhelyben, hogyan lehet spórolni a benzinnel, gépolajjal és géptörlő ronggyal... Nem nagy üzlet, de mindennap néhány lej kijön belőle. A benzimből jócskán... az olajból amikor cserélni kell a kar-

terban; a gépeket gyakran kell törölgetni, a rongyot pedig mi vételezzük a központi raktárból...

— Azt tudom — szóltam közbe azzal a szándékkal, hogy a „szajré“-forrásokról szóló további meséknek elejét vegyem —, én a becsületesség útjáról le nem lépek.

De Rednic nem akarta ezt tudomásul venni, tovább oktatott:

— Tudja meg, hogy a rongyok között mindig akadnak olyan kimustrált ingek, lábravalók, lepedők és zsebkendők, hogy kincset érnek...

— Ugyan, Rednic bajtárs! A rongy csak szemét, és nem érték...

— Érték az! Még hozzá nagy érték azoknak, akiknek hiányuk van; az ilyen leszerelő katona örül, ha árán megkapja... S mindnek van hiánya, érti? Itt mindenki lop. Itt csak akkor tolvaj a tolvaj, ha megfogják. Az ilyent aztán keményen megbüntetik. De nem a lopásért, hanem az ügyetlenségéért... Úgy kell lopni, hogy ne vegyék észre!

— Nem akarok én tisztességtelen dolgokba vegyülni...

— Ne legyen buta, Kovács bajtárs! — pedzette tovább Rednic. — Hallgasson rám, a tapasztalt öreg katonára. Még arra szeretném figyelmeztetni, meg ne próbálja valamelyik fölöttese tolvajlását leleplezni, mert abból nagy baj származna. — A szemem közé nézett, és szavának teljes súlyával akart meggyőzni arról, amit még fontosnak vélt. — Maga túl igazságos... az ilyenre azt mondják itt, hogy „bolsevik“... Ismertem én ilyen igazságghirdetőket... de csúnyán elbántak velük...

Zsigmond elődöm után most Rednic is eltávozott. Egyiket sem láttam többé, csak az emlékük él bennem.

Egyedül maradtam a műhelyben. Én lettem az al- és főgépész, vagyis a mindenes. Nappal áramot szolgáltatam az üzemrészlegek gépeinek hajtására, este — szürkülettől takaródéig — világításra. Szabad időmben üzemanyag után jártam; a századirodára kiutalásért, aztán a hangárba benzinért, olajért, a raktárba más szükséges anyagokért.

Este nyolc órakor névsorolvasás a főkapunál, a nagy gépháztól néhány lépésnyire. Vigyáznom kell a gép egyenletes járására. Ha gyenge a fény, a szolgálatos nem tudja

tisztán kiolvasni a neveket. A minap is lekaptak. Azt akarta az ügyeletes tiszt rám fogni, hogy „fedem a lógókat“, hogy összejátsszok velük... Bosszúból kiírtak éjjeli őrésbe: a legkritikusabb időben, éjféltől hajnali háromig. Az egyes számú poszthoz, a főkapuhoz kerültem őrésbe. Otthonosan éreztem magam e forgalmas helyen, alig egy köpésnyire a századirodától. De ugyancsak ébernek kell lenni itt.

Észak felé a mi hálónk koporsó fedelű barakkja lapult, eresze alatt könnyen megbújhat egy rossz szándékú ember... Jobbra a szétszedhető hangár, ez a faalkotmány, benne néhány „Fokker“-típusú háborús géproncs. Az őt innen is könnyen sebezhető. Előttem az úttest, melytől tüskés drótkerítés választ el. Átellenben, az út túlsó oldalán szintén hasonló épületek: a cipész-, szabó- és borbélyműhely, no meg a kávéház és a fogda.

Itt állottam őrésget, hol sétálva, hol egy helyben állva, amikor az egyik nagy szénásszekér mögül hirtelen egy magas, hajlott hátú egyenruhás alak toppant elém, és lábhoz tett szuronyos puskám után kapott. Megijedtem nagyon, de az eszem helyén maradt. Ösztönösen hátraszökentem, és a szuronyal pillanat alatt előredőftem. A szuronyom hegye kemény testbe ütközött... Na ez megkapta a magáét... A támadó feljajdult, hátrább lépett, és sérült jobb kezét a szájához kapta.

— Állj, ki vagy? — kiáltottam valami idegennek tűnő rekedt hangon.

— Én vagyok, te ostoba... hát nem ismersz?...

Persze hogy ismertem, ki ne ismerte volna a mazzor hangját. Kértem a jelszót, mire ő azt felelte, hogy nincs szolgálatban, de be akar menni az irodájába...

— Hátra arc! — recsegttem oda neki most már erélyesebben. — Mozcás, mozcás!

— Én vagyok, te, a mazzorod, engedj be az irodába, az istenedet...

Fegyverem závarzatát lövésre csattantottam, mire azonnal megfordult, mint egy kezes bárány... „Na így, az anyád istenit.“

Feküdj! — Hasra vágódott, mint egy béka, az én dühös mazzorom ott a piszkos flaszteren.

Aztán a szolgálatos tisztés után kiáltottam. Már nem voltam álmos... annak örültem módfelett, hogy most az egyszer nem ő kacag rajtam. Jött a szolgálatos azonnal, s ott termett az ügyeletes tiszt is, a pocakos Janda törzsőrmester, hogy bekísérje pórul járt társát.

Mintha volna verték volna a kínos esetet. Három napig mindenki Popa kudarcán mulatott.

Másnap két tízliteres kannával indultam benzinért. Előbb bementem bonért a kapitányhoz. Álmos voltam nagyon az éjjeli szolgálat után, de ha Popára gondoltam, amint hasra vágta magát, dühöngött az a megkergült bika üres csövű puskám csattanásakor, hát nevetnénekem támadt... Főtt is ugyanakkor a fejem a várható bosszú miatt, ha eszembe jutott a Kelemen Gergely intelme:

— Vigyázz, Kovács, a mazsor ki van rád... A jobb karját felkötve hordja, téged meg bolseviknek mond...

Ilyen feldúlt lelkiállapotban állítottam be a századirodába a szükséges kiutalásért. Tisztelegtem, és bonokat kértem benzinre, olajra. A borostás arcú kapitány rám nézett, és megkérdezte, hogy mi van a műhellyel.

— Százados úrnak jelentem alássan, a gépek járnak, a gépház ajtaját bezártam, mert egyedül vagyok, amióta Zsigmond úr és Rednic is leszerelt.

— Persze, persze, kevés az ember, sokan szabadságon vannak — mondotta, s gondolataiba mélyedt. Aztán újra rám emelte tekintetét, s elnyűtt arcom láttán megkérdezte, hogy csak nem vagyok beteg, mert úgy nézek ki, hogy rossz rám nézni. Pedig nincs kivel helyettesítsen, s az üzem nem állhat le, meg aztán be kéne már indítani a nagy gépházat is...

Én megragadtam az alkalmat, s lelkem terhet a kapitány elé tártam:

— Kapitány úr, az éjszaka alig aludtam, a második éjjeli váltásban örséget álltam...

— Azért néz ki olyan siralmasan?

— Azért is, meg aztán...

— Csak ki velem, fiam, ha már elkezdte.

— Kihívtam magam ellen a Popa mazsor haragját azazal, hogy szolgálati idő alatt, amikor a fegyvert orvul

ki akarta ragadni a kezemből, én még idejében észrevettem, és a szurony hegyével a karját megsértettem...

— Jól tette, fiam. Ezért csak dicséret jár egy őrnek — mondotta a kapitány, és biztatott, hogy folytassam csak.

— Ilyen körülmények között: éjjel őrségben, nappal a gépházban... nem bírom sokáig, kapitány uram...

— Milyen megoldást lát, arról beszéljen.

— Kérem, kapitány úr, a fegyveres szolgálat alól a felmentésem, amíg az üzemben ilyen felelősségteljes szolgálatot végzek. Mentessenek a házi munkák alól is, hogy üzemanyagot munkaidő után vételezhessek, ne kelljen ott hagynom a gépeket őrizet nélkül, mint most is...

A százados egyetértett velem, és azonnal intézkedett. Behívatta a mazsort, s ott előttem rendelkezett, hogy a zavartalan áramszolgáltatás biztosítása érdekében mentessenek a fegyveres szolgálat és mindenféle „korvoda“ alól.

Másnap a gépház ajtaján frissen mázolt felirat hirdette az illetékteleneknek, hogy IDEGENEKNEK TILOS A BEMENET!

A mondás, hogy „kemény télre meleg nyár“, ez évben igazolást nyert. Augusztus hó elején nyomasztó hőség feküdt meg a repülőteret. Szerda délután volt, mi, a „Park“ legénysége a Szamosra ballagtunk tisztálkodni; ruhát mosni és fürdeni a langyos vízben. A réten a fű megperzselődött a nap hevétől. A fűzfák sátorszerű lombja annyira mozdulatlan, mintha megdermedt volna az élet. Madárdal sem hallatszott a füzesben, úgy, mint máskor. Ember, állat ellanyhult a döglesztő melegben.

— Gyertünk a vízbe, fiúk! Levetközni, amíg ötig számolok! — javasolta a szatmári Munteanu. Nem kellett nagy biztatás. Hamar ledobáltuk magunkról olajfoltos ruhánkat, és uzsgyé: egymás után ugráltunk be a vízbe.

A víz hamar felfrissítette a fiúkat. Az eddig hallgatag bajtársak nyelve megeredt; beszélünk szertelenül, összevissza mindenfélét, szabadon, felelőtlenül.

— Fiúk, hallgassatok ide! Van egy ötletem! — A lárma alábbhagyott; valamennyien Munteanura figyelmeztünk.

— Versenyezzünk, ki ússza át hamarabb a folyót!

— Jó! A nyerteseknek fonunk fűzfakoszorút — fűzte hozzá Márton komikusan.

Jeladásra indultunk. A vásárhelyiek, marosmentiek, váradiak, szatmáriak között sok jó úszó akadt. Ennek megfelelő lett a verseny eredménye is. Első Szatmári Munteanu és Márton Gyula érték leghamarabb a célhoz. Második helyen a marosvásárhelyi Botos singelt a célba... Várad a harmadik helyre szorult, Kecskés Károlylyal. Minket, kolozsváriakat az utolsó helyre nyomott a víz sodra...

Egy ideig egymás mellett csapkodtuk a vizet Kelemenel, de nem volt sok szaporája. Hanyatt vettem magam, és fáradtság nélkül értem partot a többiekkel valamivel lentebb; mögöttem Kelemen zavarta a vizet, s egyszerre, egy fűzfabokor ágaiba fogózva másztunk ki a zöld pázsitra. Leráztuk magunkról a vizet, s amikor meggyőződünk róla, hogy senki sincs a közelünkben, Kelemen így szól hozzám:

— Nem ok nélkül maradtam le veled együtt, pajtás. Figyelmeztetni akarlak... bajok vannak a mozgalommal... — Halkan és röviden beszélt, amíg a többiekhez értünk, a lényegest el is mondta. — Amióta a pártot és az ifjúsági szervezetet törvényen kívül helyezték, a terror fokozódik... tudom, hogy te is szimpatizáns vagy, légy óvatos... Itt nem lehet ellenőrizni, ki igaz barát, ki ellenség. Gombolkozz be, senkinek egy szót se... politikáról. A tegnap vasra verve vittek el egy civil mestert a hekusok... Ma reggel az I-es hangárból egy öreg katonát és egy újoncot... vallatták, kínozták őket, a hangár irodájában; aztán a városba szaladt velük a duba.

Közben a bokrok leple alatt a többiek mögé kerülünk, s valamivel fentebb ereszkedtünk be a vízbe, egymástól távolabb, s badarságokat kiabálva hívtuk fel magunkra bajtársaink figyelmét...

— Már azt hittem, hogy titeket is a víz fenekéről kell kihalásznunk, mint ezt a Galacsint... — kiabálta Márton és Botos némi lenézéssel.

Ott másztam ki a zavaros vízből, ahol ezek a híres úszók éppen Galacsin Bélát, a bádogost lóbálták a lábánál fogva. — Vizet nyelt a fiú, sok vizet — mondták a

körülállók —, a Szamos fenekéről hozták ki, a víztől puffadt hassal, mint egy hordó, siralmasan nézett ki.

Galacsin, ez a vöröses hajú, szeplős képű emberke most itt feküdt a homokágyra fektetve. Munteanu tekergette a végtagjait, pofozgatta innen-túl, hogy életre keltse. Botos már régebb szolt nekem s bizonyára másoknak is, hogy ez a Galacsin egy „kémpofa“, óvakodjak tőle. Felteteleztem, hogy a balhé nem volt véletlen, hanem az árulkodónak szánt megtorlás jól kifundált és megfoghatatlan formája.

Az áldott nap már jócskán hazafelé tartott. Fejünk felett egy vadászgép zúgott el, mögötte hosszú árny úszott végig a réten.

A gépházban a motorok zsongása, benzin és égett olaj szaga, kintről meg a forró nap melege zsongította agyamat. Tompult aggyal, nagy-nagy magányomban egyre csak a szakkönyveket bújtam. Ha ebbe is beleuntam vagy felmérgeződtem a sok idegen szakkifejezésen, sutba vágtam a kezemben levő könyvet... Elnéztem az ott haladó vonatokat. Megszámoltam a vagonokat, és ebből próbáltam következtetni a mozdonyok erősségére. Ismertem a személyvonatok menetrendjét. Integettem, ha földit véltem látni valamelyik III. osztályos vagonban. Néha csomagocskát is kaptam, egypár sornyi írásos üzenettel.

Egy reggel a napos káplár hozta a bonokat. Azt mondta, hogy hívat a kapitány úr. De hiába faggattam, fogalma sem volt, mit akarhat tőlem.

A kapitány most is, mint a legtöbbször, közömbösen fogadta jelentkezésemet, pipájával babrált, s szórakozottan lapozgatott valami iratok között.

— Át kell vennie a „nagy gépházat“ — jelentette ki határozottan, minden bevezetés nélkül. Fejét az ablak felé fordította, s a kezében lévő tömött pipájával abba az irányba mutatott. Odanéztünk mind a ketten. — Nos, mit szól hozzá?

Belesápadtam a váratlan parancsba, és hirtelen nem is tudtam, mit válaszoljak. Jó ez nekem, vagy bújjak ki alóla, katona vagyok, ellent nem mondhatok, de...

— Így határozott a bizottság — vágott a szavamba —,

meg vannak elégedve a szolgálatával, persze, ha van valami aggálya vagy kérése, csak ki vele, hallgatom...

— Komoly aggályaim vannak, és ezzel kapcsolatban meg kell mondanom, hogy Rednictől tudomást szereztem bizonyos mágnesgyújtók ellopásáról. Azt mondta, hogy az ellopott mágnesgyújtókért őt tették felelőssé...

— Az igaz. És még mit mondott? — sürgetett a kapitány.

— Hogy választania kellett: vagy megfizeti a két mágnesgyújtót, vagy hoz a helyükbe másakat, vagy megduplázzák a katonaidejét.

— Ez világos, hogy így volt — felelte —, az állam, a hadsereg sohasem marad káros... Rednic volt a felelős; világos, ugye?

— Kapitány úr kérem, én a szolgálatomnak szeretnék feltétlen eleget tenni. Szeretem a motrokat, de ilyen kockázatot... nem vállalhatok magamra...

— Maga elfelejti, hogy katona?! Hogy felesküdt a parancsok feltétel nélküli teljesítésére?!

— Nem szeretnék önhibámon kívül dupla időt szolgálni; koldusszegény vagyok, húszezer lejeket sem tudnék előrángatni a zsebemből, lopni meg képtelen vagyok. Hanem ha a kapitány úr lehetővé tenné, hogy éjszakára is a gépházban tartózkodjak...

— Különös kérés, de megpróbáljuk... Ehhez azonban felsőbb jóváhagyás kell — felelte a kapitány gondolatba mélyedten. — Most elmehet; azaz várjon csak, Kovács. Egyelőre marad a „Vagon“-nál, időközben átveszi és rendbehozza a nagy gépházat. Üzemképessé teszi... Szemeljen ki magának megfelelő helyettest, próbáljon ki több legényt is, és a legmegfelelőbbéről tegyen majd jelentést nekem. Maga mint gépház-főnök marad, ezzel úgy számoljon.

Az emberektől elszigetelten éltem napjaimat. Ha a motrok szerelmese lettem, hát most volt bajom velük elég. Egész nap hol a vagonban, hol a nagy gépházban bajlódtam a gépekkel, s rám sózták még a favágógépet is.

Munkaidő után és magányos estéimen magamra zártam az ajtót, s a gyorsjáratú négyhengeres állomotrok

működését, külsejét-belsejét, hűtőberendezését tanulmányoztam. Máskor leszereltem a mágnesgyújtót a vezérműről, szétszedtem, s a szakkönyv irányítása mellett lépésről lépésre követtem a különböző alkatrészek funkcióját. Az „áramleszedő híd“ két pereme fekete színű fiberből készült, most tele volt repedésekkel. Meglepett a dolog, jobban szemügyre vettem, és megállapítottam, hogy a széttöredezett peremet nem valami nagy szakértelemmel ragasztgatták össze holmi gyantás ragasztóval... Ezeket hozta volna Rednic az ellopottak helyébe?! Csak be ne defekteljenek nekem... összeraktam és visszaszereltem a helyére.

A 60 lóerős, négyhengeres Ganz-motomak örültem a legjobban. Ez nem fog nyugodni az asztalosműhely abrichterének terhelése alatt. A dinamó is 60 amperes. Ez már igen. E mellett nem kell annyit ugráljak, mint a vagonbelinél. A tíz lóerős fekvőmotor a maga óriás lendkerekeivel simán megbirkózott a vasmegmunkáló gépek hajtásával, még ha a gyújtás ki is hagyott egyszer-egyszer. De amikor az asztalosok rákapcsolták az abrichert, még hozzá kemény fosznideszkával, a motor azonnal bedöglött. Én meg ugrálhattam a regulátor körül, mint majom a ketrecben.

Így teltek napjaim a gépek társaságában. A vagonból láttam az elhaladó vonatokat, a vasúton túli mezőt, Dezmér felé a foltocska erdőt, délen az aranyló búzatáblácskákat, a méregzöld tengeri- és virágos-füves parcellákat, a sós rét felett röpködő madarakat, a keringő, gyakorlatozó vadászgépeket... Mindez olyan megnyugtató volt...

Volt időm tűnődni az öreg, ütött-kopott motorok revíziója közben. Miért nem üzemeltették eddig a nagy gépházat? Miért helyeztetik most éppen velem üzembe? Itt az egyik motor 60, a másik 30 lóerős, közös betonala-pon fekszenek a karterek, félcolos csavarokkal spentlizve. A 60 lóerős motorkarter peremén, a csavarok mentén durva hegesztés. Nem volt kitől megkérdejem a peremszakadásokat. A hajtókarok csapágycsészéje állandóan verte fel az olajat. A karterről hiányzott az olajmutató üveg. Helyére egy egyszerű fadugó volt beütve. Miért? Nincs ki felvilágosítson. Kérdeztem a mestert, kitérő vá-

laszt adott. A mindig hordószagú Skoda főmester egy kézlegyintéssel intézett el.

Egyre jobban izgultam a „heges karter“ miatt. Működés közben a melegedő olaj lassan szivárgott a motorházból, utánatöltöttem, de nem tudtam megállapítani, hogy mennyi olajat veszít, és azt sem, hogy hol... De a baj, amely reám leselkedett, már éreztem, tudtam, hogy be fog következni; csak épp azt nem láthattam előre, hogy mikor és hol...

HŐSÖK ÉS HALOTTAK

Volt nálunk egy nagyon barátságos és közvetlen pilóta hadnagy, Brebannak hívták. Még most is jól emlékszem dióbarna szemére, hosszú gesztenyeszín hajára, melyet fésű helyett ujjjaival szedett ráncba. Látom, amint repülésre beöltözve közeledik a hangár előtt álló duplaszárnyú géphez. Hát ez a hadnagy be-bejövögetett hozzám a gépházba, s minden alkalommal azzal búcsúzott, hogy mikor megyek vele repülni.

Érthető nyugtalansággal latolgattam a repüléssel járó veszélyeket. Irtózáttal tekingettem a magasba. Hallottam és láttam sok nagy repülőgép bravúrját... Hallottam és láttam a dicsfényeket beárnyékoló sok halálos balesetet. Rémített a vasútállomás mögötti búzaföldbe fúródott gép roncsa, de vonzott a gondolat, hogy valami egészen rendkívüli dologban lehet részem. Egy nap aztán rászántam magam és igennel feleltem a barátságos hívásra.

Délután három órakor együtt lépkedtünk a kétülékes gép felé, amely orrával a szélzsákkal szemben ott várt ránk a kopár réten. A hangárok előtt kíváncsiskodó katonák vegyültek a karbantartó legények közé. Pilóta tisztek és civil mesterek ödöngtek a hangárok előtt; most mindenki a mi gépünkre figyelt. Beszálltunk, és feszült idegekkel hallgattam a pattogó parancsszavakat.

— Szívás... — A fiúk oldalra húzták a légsavart.
„Kurbliznak“ — gondoltam... — Komprimálás...

— Gyújtás... — Erre elengedték a propellert, és a tizenkét henger berregni, a légsavar forogni kezdett. A fiúk félretolták a kerékfékező bakot, a szárnyakba csimpaszkodó katonák félreugrottak, mire a gépmadár fülsiketítő berregéssel megkezdte startját, szaladt előre a földön... aztán amikor bátorságot vettem arra, hogy oldalt kinézzek, már a földtől elszakadtan úsztunk a levegőben.

Szülőfalum felé repültünk, egyre magasabban. Már nem féltem, örültem, hogy elszántam magam erre az útra... Amíg a gép vízszintesen haladt, nem is volt semmi baj. De amikor a kolozsi dombos vidék felett félkört írt

le, ijedtemben azt sem tudtam, hova, mibe fogózzam, mert ezeken a gépeken még csak lekötőszíj sem volt. A szárnyak ferdén úsztak a levegőben. Az ülés alsó felére csusszantam, rémulten markoltam a perembe, amíg újra egyensúlyba nem lendültünk. Alattunk egyszer csak fekete füstgomolyag. Jobban szemügyre véve láttam, hogy az apahidai vasútállomásról egy Kolozsvár felé haladó szerelvény mozdonyfüstje az.

Keringtünk az apahidai rendező pályaudvar felett, mint prédára leső réti sas... Már kezdtem megszokni, milyen testtartással ellensúlyozhatom a gép dőlését.

Breban kezével újra a vonat irányába mutatott. Oda-néztem előre: két mozdony vontatta teljes gőzzel. A mi gépünk is jobban felbúgott. Úgy látszik, a pilóta versenyre kel a vonattal. Pár perc múlva a vonat mögöttünk maradt.

A vonat után magunk mögött hagytuk az „Osztagot“ is, és Kolozsvár felé tartottunk gyors iramban a kanyargó Szamos felett. Kétfelől a domboldalakon a „nadrágszíj“ földszávok legyezőszerűen röppentek hátra. Feltűnt a kolozsvári gyárkémények füstje, aztán a Szent Mihály-templom tornyán a csillogó kereszt.

A város fölött köröztünk, mint a héja a baromfiudvar fölött. Próbáltam felismerni a nevezetesebb épületeket, s mesélni szerettem volna róluk a pilótának, de a nagy zúgásban úgysis hasztalan lett volna minden kísérlet.

Itt a Kétvízköz!... Most a Lilikéék háza tája felett húztunk el. Ez alattunk a házsongárdi temető, aztán a Simonfi-gépgyár... A másik oldalon, a vasúton túl a „Kakasváros“, a Junász-féle vasgyár. Mennyi szép és rossz emlék. Már úgy belejöttem az álmodozásba, hogy a kisebb ingadozásokra fel sem figyeltem. S akkor egyszer csak megszűnt a motor zúgása: a Bleriot veszett iramban siklani kezdett a szamosfalvi nádfedeles háztetők felé... csak a szárnyak susogása hallatszott kísértetiesen. A háztetők már alig száz méterre... vajon a halálba zuhantunk?... Isten irgalmazz...

Brrr...! — dugattyúk peregni kezdtek; a gép orrán az eddig tétlen légcsavar forgásba lendült, és mi ismét fölfelé tartottunk.

Régi vágyam teljesült e napon. Ha naplóm lett volna, minden bizonytalansággal be jegyzem, hogy 1924. augusztus hó

25-én, egy ütött-kopott, háborút viselt vadászgépen, Breban Emil pilóta hadnaggyal, életemben először váltakozó öröm és ijedelem közt a magasból gyönyörködtem Kolozsvár látképében.

Volt nekem egy nagyon jó barátom az Osztagnál, Gergely István asztalossegéd, aki a váradi tüzérektől került hozzánk. Kitűnő műbútor-asztalosnak ismerték kolozsvári szaktársai. Be-benyitott a műhelybe, s általában szabadabb mozgási lehetősége volt, mint másoknak, mert örökké csak a parancsnoknak fuserált. Reggel nyolckor jött, és délután kettőkor indult vissza a városba, mint a tiszturak.

Szalad egy nap hozzám ez a Gergely, hogy „nagy a sürgés-forgás a főkapunál, te meg csak matatsz itt nyakig olajosan“.

— Ugyan biza mi készül? — kérdem gyanútlanul.

— Királyi herceg érkezett! A trónörökös Károly.

Erre már felfigyeltem. Mert annyit itt mindenkinek tudnia kellett, hogy ő a légi haderő és a tengeri flotta főparancsnoka.

— Azért voltak a díszszázadok felsorakozva? — jegyeztem meg, inkább csak azért, hogy én is mondjak valamit.

— Az utolsó percben alarmíroztak két századot... Inkognitóban érkezett, hogy meglepje...

— A gonoszokat?

— Ugyan — vágott a szavamba Gergely. — Holló a hollónak nem vájja ki a szemét.

Mialatt Gergely Pistával így rázogattuk a nagyok „szennyest“, a gépház lépcsőjén, a főműhely felől a repülőosztag parancsnoka kíséretében egyszer csak feltűnt a csillogó-villogó aransújtásos ruhájú, vörösese-szeplős képű trónörökös alakja. Gergely elsíbolt a gépház másik oldalán, én meg behúzódtam a motorhoz. Szemem a voltmérőn... kezem a szabályzón. Az illusztris vendég hosszú orrával akkor már be is szagolt a gépházba. Én meg haptákba vágtam magam, s gondoltam, ha már itt van, hát megnézem magamnak jól, úgyse hiszem, hogy az életben még egyszer alkalmam adódjék erre. Fehér kesztyűs

jobb kezének hanyag mozdulatával fogadta tisztelgésemet, s ezzel kész is volt a vizit.

Hess kapitány lemaradt a díszkisérettől, gyorsan hadarva, izgatottan utasított:

— Maga most bezárja a vagon ajtaját. Egyik lába itt, a másik meg ott a nagy gépházban! Beindítja a nagymotort... Mikor öfelsége megjelenik a gépház ajtajában, maga előlép, illő távolságból tiszteleg és jelent... Na gyertünk!

Szaladtam én teljesíteni a parancsot. Kapkodva indítottam a motort, idegességemben úgy tűnt, minden lassabban megy a kelleténél. Hogy aztán hogyan dadogtam el a jelentéstétel szövegét, arra már nem emlékszem. De azért kivágtam a rezet, mert a magas vendég megelégedéssel tisztelgett és néhány tetszésnyilvánító szót mormolt.

Aznapi ebédünk is kiadósabb volt. Délután pedig a mi századunk futballcsapata barátságos mérkőzést játszott a többi század válogatottjával, a „Princ“ tiszteletére. A játékot öfelsége indította el azzal, hogy az ajándékba hozott labdát „magas“ kezével a futballpályának előléptetett röptéren a játékosok lába elé dobta.

Öfelsége néhány percig maradt csupán. Nézte a mécesét és egy-két szót váltott a kíséretében lévő tisztekkel. Aztán egyszer csak felállott, és szárnysegédei kíséretében a főkapu felé indult. Ott váraкоztak már a címeres kocsi a libériás sofőrökkel... A „Princ“ unottan emelte köszöntésre jobbját, ellépett a díszszázad sorfala előtt, és beszállt az autóba... Aztán mindnyájunk nagy ámulatára a kocsisor nem Kolozsvár, hanem Apahida felé robogott el.

— Besztercére mentek — magyarázta Schuller, az autószerelő, akit kérésemre később a vagon-gépházba helyeztek. — Ez a „Princ“ egy nagy kurvár... — fejtegette rossz magyarsággal. — Besztercén van neki kastély a szőlőhegynél. Ott iszik tüzes „stájlinger bor“ és alszik a szép lányokkal.

—

Abban az évben nagy fejlődésnek indult a román légi haderő. Harminc darab Potez vadászgépet kapott osztágunk is Franciaországból. Volt nagy lőtás-futás. A Henri Potez Repülőgépgyár vagonokban küldte el az értékes

szállítmányt. A gépeket aztán itt szerelték össze a mi katona-szerelőink, persze francia szakemberek és civil mestereink irányítása mellett.

Egy fiatal francia pilóta végezte a próbarepüléseket. Ahogy a gépek szerelése rendre véget ért, ez a hetyke, középtermetű, kákabélű, kezeslábásba öltözött pilóta a magasba emelkedett csaknem sima repüléssel, és 38 percet kószált a levegőben minden géppel. A közös román—francia szakbizottság véleményezése után a próbát kiállt gép átment a vevő tulajdonába.

A mi nevesebb tisztjeink: Cașolțeanu, Bădescu, Mîndrescu őrnagyok, Stănculescu hadnagy, a forradásokkal teli Jugănaru őrmester felette nagy érdeklődéssel figyelték a „modern“ gépek berepülésének minden mozzanatát. Mindenki többet várt az új gépektől; az első és a második gép próbarepülése csalódást okozott.

— Semmi bravúr!? Luping, spirál... Ilyent mi is tudunk — mondogatták ajkbiggyesztve a mi repülőink.

A röptérré csődült legénység egy része csalódottan oszladozni kezdett, míg mások ott vártak reménykedve a gyönyörű napsütésben, hogy talán csak látnak valami újat is... a híres franciától.

Már a második gép próbarepülése is a végéhez közeledett, amikor a mi derék Bădescu őrnagyunk az első Potez géppel a levegőbe emelkedett, és ott a kellő magasságban különböző figurákat írt le. Most minden szem Bădescut figyelte, akinek az új gép láthatóan nem engedelmeskedett kezes báránként. A francia, úgy látszik, erre várhatott. Kaján mosollyal figyelte Bădescu bátor, de gyakorlatlan kísérleteit. Bevárta, míg földet ért... A nem éppen sima réten a gép futókerekének tengelye elgörbült, és „sántálva“ gördült a hangár felé.

A francia pilóta most a harmadik géppel indult próbaútra. A gépet már helyben alaposan megtúráztatta. Alig szaladt néhány métert, a futókerekék máris elváltak a földtől. Spirálban húzott föl a magasba, s ott két-három lupingot meg addig nem látott hajmeresztő mutatványt végzett. A 38 percet ilyen ámulatba ejtő bravúrokkal töltötte.

A harminc repülőgép összeszerelése és átadása belenyúlt az őszbe. Szerettem volna fölrepülni én is még

egyszer, mielőtt véget ér a szezon. Ám a Potezekről félttem. A szakvélemény gyöngé alkotásnak, „gyufaskatulyának” tartotta őket. A futókerekek tengelye a leszállásnál gyakran meggömbült, rossz volt nézni a bicegő szárnyasokat...

— Kovács, gyerünk repülni — hívott az én pilóta hadnagyom.

— Potezzel, hadnagy úr? — kérdeztem.

— Csakis — felelte, és még megtoldotta azzal, amitől én a legjobban félttem —, jól lehet buk fencezni ezekkel a könnyű Potezekkel.

— Most nem érzem jól magam... Talán majd máskor, hadnagy úr.

...Egyik délután benzint vételeztem a hangárnál. A híres pilóta, az apró termetű, de eleven Stănculescu kapitány-jelölt készült éppen felszállni egy Blériottal, amilyenel már repültem... Bányai, a hirtelenszöke szerelő barátom szólt, ha akarnék repülni, az idő igen kitűnő most rá. S mire felocsúdtam volna, máris be kellett szállni a gépbe.

A pilóta után gyorsan felkapaszkodtam a hátsó ülésre, és ott kuksoltam, mint egy potyautas... Stănculescu, rövid szárú pipájával a fogai közt, még csak rám se hederített... Szemeit az irányzékra vetette, a szélzsákot nézte, s a gyújtást dirigálta...

Valami baj történhetett? A gép szemlátomást nem akart a pilótának engedelmeskedni. Utóbb aztán kiderült, hogy csak jobbra lehetett fordulni vele, a balkezes pilótának pedig ez sehogy sem ment. Már a város felett észrevettem a bajt. Akárhányszor próbálkozott balra fordulni, a gép megingott, lezuhanással fenyegetett. Mi lesz velünk? A halál ott leselkedett felettünk. Úristen, ne hagyj el!...

Felemelte a gépet két-három méter fölé. Egyre próbálkozott, de csak mindig balra. A gépnek azon a szárnyán pedig a fékezőlebbentyű nem működött. A város már rég magunk mögött hagytuk, fálvak, erdőmezők úsztak el alattunk... Sztána... Bánffyhunad... nagy magasságban már az erdők felett jártunk. Csúcsa után három méter métert is meghaladta a magasságmérő

mutatója. Ekkor merész ívben zuhanni kezdtünk. Én már a szemem is behunytam, amikor a motor újra felberregett, aztán egyensúlyba kerültünk. A hidegvérű pilótának a nagy magasságból a földközelségig sikerült megfordítani a gépet... kivezette a halál torkából a kiselejtezésre rég megérett halálmadarat.

Kolozsvár felé közeledtünk, a benzin is fogytán volt. De ez a bátor pilóta ekkor is talált kiutat a katasztrófából. Újra felvezette a gépet... amíg a benzinből futotta. A szép város egy homályos foltnak látszott csak. Mire túljutottunk a városon, megszűnt a motorberregés. Kifogyott a benzin... De Stõnculescunak abból a nagy magasságból siklórepüléssel sikerült levezetnie a gépet a röptér szélére...

— Engem se látnak meg többet repülőgépen — fogadkoztam, amikor bajtársaim kiségitettek a gépből.

— Biza rosszabbul is történhetett volna — mondotta Márton Gyula komor hangon.

A Potez-gépekkel egyidőben egy ejtőernyővel kísérletező lengyel is érkezett osztagunkhoz.

Újabb csodabogár! A legénység kétkedéssel figyelte a kísérletezést. A szikár, magas férfi kék vászonruhájában rosszul festett a katonák között. Inkább munkásnak látszott; sokat nélkülözhetett, mert szeplős arcbőre rá volt feszülve a kiálló pofacsontjaira. Mélyen ülő violakék szeme örökösen mosolygott bozontos szemöldöke alól.

A kísérletezés abból állott, hogy a röptér bizonyos pontján ötszáz méter magasságból egy ötven kiló homokkal töltött zsákot dobott ki a gépből ejtőernyővel. Az ernyő kezdetben nem nyílt ki, csak úgy zuhant alá, nagyot suppanva a földön. A további kísérletek váltakozó szerencsével jártak: hol kinyílt az ernyő, hol nem, de ha ki is nyílt, csak úgy háromszáz méter után, aztán alaposan meghintáztatta a homokzsákot, amíg földet ért.

A „parasutas ember“ tőlünk a brassói repülőosztaghoz ment ejtőernyőjét tökéletesíteni... A kísérletezést egyre több siker koronázta. Már a kísérletező is kiugrott néhányszor eredménnyel... Egyszer azonban jött a hír: az ejtőernyő nem nyílt ki... Szörnyet halt.

Már jócskán benne voltunk az őszben. A repülések meggyérültek, az öreg katonák leszereltek, csak én maradtam változatlanul a nagy gépház mindenese.

Munkaidő után magamra zártam az ajtót, és a szegény ember életének haszontalanságán, a kisember létnek-szenvedésének értelmetlenségén gondolkoztam, gyakran még sírtam is.

Victor Hugó *Nyomorultak* című regényét kaptam olvasásra Gergely Pistától, aztán Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés*ét. Ezek is sok nyugtalanító gondolatot ébresztettek bennem.

A Vas- és fémmunkás legfrissebb számából olvastam valami megnyugtatót *Dögrováson a reakció* cím alatt. Szó volt benne az első világháború kirobbanásának okairól, a dolgozók uralmának rendszeréről... arról, hogy az angol liberalizmus és a francia reakció „félárbcra kényszerült”... s hogy az olasz és magyar fasizmusnak is ég a talaj a talpa alatt...

Karácsony ez évben illő fehér köntösben köszöntött be. Hatnapi eltávozást kaptunk az ünnepre, s örömittasan siettünk a vasútállomásra Sándorral. A „csirkevonat” elvitt a kolozsi alagútig. Onnan pedig gyalog tettük meg a háromkilométeres utat térdig érő hóban bukdácsolva.

Feledhetetlen gyerekkori élmények elevenedtek fel bennem: legendás karácsonyesti kántálások, a töltött káposzta pompás illata, amint ott rotyogott a kemence plattján, a barnára kisült kalács, mely abrosz alatt az ágy alá volt berakva a dagasztóteknőbe.

Ünnep másodnapján került sor a dalárda műsoros tarisznyás báljára a kolozsi fürdő vendéglőtermében.

A képzelet játéka túlzottan kiszínezett mindent; űzött, kergedett a vágy e nagy örömöket ígérő helyekre, és amikor ott voltam, valami fanyar ízt éreztem a számban, ürességet bensőmben. Sóhajok tolultak ajkamra, és már nem elégített ki a régi környezet.

Gergely barátomékhöz is vonzódtam, de csak úgy éreklentelenül. Eladó lányok voltak a háznál... óvatosnak kellett lennem hát, hogy meg ne bántsam őket; félreértésre alkalmat ne adjak. Bár a lányok egyike igen ro-

konszenves volt, és... de nekem nem lehet, nem szabad viszonzni még most!...

Különös dolog, amikor harcba keveredik a szív és ész. A szív ösztönzött, szerelmi vágyakat ébresztett... De kétségek gyötörtek anyagi helyzetem miatt, s a bizonytalanság nyugtalaná tett. Talán nincs is teljes boldogság?! Vagy van, csak el kell jutni a révbe? Roppant űrt éreztem magamban ilyenkor, s gyötrelmes volt az élet.

Vízkeresztre nyolcnapi szabadságot kaptak a fiúk, a tiszt és mester urak. Popa törzsőrmester, ha nem csorog, hát cseppen, csinálta a boltot a fiúkkal. Nekem is meg-súgta:

— Egy liter cujkáért téged is elengedlek; persze papírt nem adhatok... Schuller elvégzi a világítást...

Nagyszerű! — örvendtem. Egy liter cujkáért még csavaroghatok egy hetet. Lám, tud jó lenni néha még a mazzor is.

A román bajtársak még a délutáni vonatokkal elutaztak. — La revedere, viszontlátásra — búcsúztunk. Vidáman, egymást előzve taposták a frissen hullott havat a vasútállomáshoz vezető ösvényen.

Én csak másnap reggel keltem útra hamis papírral. Pár napot anyámnál töltöttem Kolozson; a többit Kolozsvárt ödöngtem el: a szakszervezetben, a gyárban és az ismerős lányokkal, fiúkkal... Kolozsvárra menet bekukkantottam az osztághoz is, ahol a fiúk irigykedve nézték az én nagy szabadságomat. Utam aztán megint visszavit a faluba.

A hetedik nap délutánján indultam vissza az osztághoz. Az anyám által készített kis csomagot a hónom alá fogtam, búcsúzokva kiléptem a nyitott tornácon, melyet lágý hóval töltött meg a szél. Az ólomszürke égből sűrűn, valósággal záporozott, alig lehetett látni. A kutya vadul ugatott a kuckója előtt. Kire acsarkodhat olyan kegyetlenül? Meglepetésemre egy behavazott csendörkáplár alakja bukkant fel. Hirtelen mozdultam, hogy meglépjek, de már késő volt.

— Állj! — kiáltotta, és a fegyverét rám fogta.

Mit akar?... és honnan tudja, hogy én itthon vagyok? Alig egy órája, hogy érkeztem, egy kis fehérenmü-

ért jöttem, s amint látja, máris megyek vissza — mondtam el egy szuszra.

— Előbb lejön a csendőrsre... Különbén ha tudni akarja, éppen a barátja fecsegte el, amikor igazoltattuk a Hába zsidó kocsmája előtt, hogy még más is van itt-hon... és ide vezetett. Ott áll a templom előtt az útban a tizedes úrral... Na gyertünk az örsre...

Próbáltam megvesztegetni, de nem állt kötélnek... bár nagyon kértem, engedje, hogy a hátsó kapun át a mezei úton eltűnjek.

Az örsön jegyzőkönyvet íratott alá velünk az őrmester. Sándor barátom nagyon ostoba volt ezúttal. Az őrmester kérdésére azt mondta jegyzőkönyvbe, hogy Popa mazsor engedte el, és hogy még mások is kaptak ilyen eltávozást a városba. Ezt mondta tollba és írta alá, ami egyenlő volt az öngyilkossággal!

— Én nem kéreztem senkitől — mondtam —, alig egy órája hogy érkeztem, csak épp hogy ettem és ezt a kis csomagot magamhoz vettem...

— Igaz, már indult vissza — mondta a káplár.

Aláírtam én is a jegyzőkönyvet nyugodt lélekkel, mert nem vádolt senkit. Az őrmester felajánlotta, hogy amennyiben fizetjük a két csendőr vonatjegyét, nem kísértet örsről örsre gyalog, hanem egyenesen az osztagunkhoz kísértet... Éjszaka indultunk a vasútállomásra. Addig egy tetves priccsen elmélkedtem a reánk váró nemszeretem helyzetem.

Hajnali négy órakor értünk az osztaghoz. A csendőrök átadtak a szolgálatos tisztnak, s Mumus rögtön kezelésbe vett: akkora pofonok csattantak képemen, mint egy-egy áramütés. Azután a fogdába kerültünk, öt órától nyolc óráig gubbasztottam ott. Akkor be kellett indítanom az áramfejlesztőt, és ez volt a szerencsém. Breban pilóta hadnagy volt a szolgálatos tiszt, ő vette át a papírokat. Délelőtt megkerestem és kértem, ha lehetséges, ne adjanak át a hadbírósnak.

Délután, ahogy az üzem leállott, a mazsor máris hívatott az irodába. Sanyi barátom összevert arccal, mint egy ijedt ürge, közrefogva állt a mazsor és néhány zupás között.

A hadnagy felolvasta a Balogh által aláírt jegyzőkönyvet, amelyben ott állt, hogy Popa engedte el a városba... A mazsor nyársaló szemekkel nézte, valahogy úgy, mint az édesanyám kutyája a szomszédék macskáját. A megrémült Sándor egy szót sem tudott kinyögni. Majd amikor a tiszt távozott, a dühében toporzékoló mazsor előkapta deréksziját, s addig ütötte-verte, amíg kitelt a huszonöt, ha nem több.

— Téged ki engedett el? — kérdezte aztán hozzám fordulva, s mikor ütésre emelte karját, intett is, hogy tűnjek el.

Január közepe táján hideg szél kavargott a barakkváros rozoga épületei között. Egyik ilyen ködös-szeles reggelen a napos káplár barátom nyitott be az üzembe, hogy hívat a századparancsnok.

Mikor beléptem a századirodába, Hess kapitány valami iratok közt turkált, szája egyik végében a kurta szárú pipa; még sem várta, hogy jelentkezzem, intett, hogy itt vannak a benzin- és olajutalványok — az asztallapon felém tolt néhány aláírt bont, és utasított, hogy délután indítsam be a cirkulát, és vágassak fel tűzifát: a parancsnok úrnak négyezer kilót, Bădescu kapitánynak háromezret.

A kezem már a kilincsen volt, amikor a napos összekapta a bokáját, és emlékeztette a kapitányt, hogy raporra vagyok kiírva.

— Á, igen, úgy van. Na, maradjon csak, Kovács, egy kis számolnivalónk van. — A napost elküldte embereket toborozni a favágógéphez.

Amikor ketten maradtunk az irodában, a kapitány felállott, a székről, keményen a szemem közé nézett, és úgy kérdezte:

— Mi a rossebet csinált, azaz csináltak már megint?!

Röviden elmondtam az esetet, persze úgy, ahogy az nekem a legjobb volt, és kértem, hogy bocsásson meg nekünk ezért a „kicsiségért”.

— Hogy mondta? Mert mindjárt felképelem! — kiáltotta, s egy feszes lépést tett felém, pipáját mérgesen kikapta szájából. Kezét is ütésre emelte, de nem csapott hozzám, hanem ujjjaival hosszú vöröses hajába túrt. —

Kicsiség!... Ez magának kicsiség, a mindenit?! Csend-örök hozzák vissza mint szökevényt, és az neki semmi... — Fejét a két tenyere közé fogta, majd így folytatta: — A századomban több mint kétszáz ember szolgál, ha mindenkit a csendörök szállítanak vissza, a parancsnokság úgy fenéken billent, hogy a Királyhágón túl találom magam civilben... Érti?...

„Ha tudnád, hogy nem egypár órát, hanem egy egész hetet voltam távol!“ — gondoltam magamban.

— Hibáztam, kapitány úr, kérem, büntessen meg érte.

— Az ügyük tulajdonképpen a hadbírószághoz tartozna, de elintéztem, az őrnagy úr nem tud róla... Magukat viszont meg kell hogy büntessem: négy napi szigorított fogda vár mindkettőjükre. Most pedig menjen és végezze a dolgát.

Este, miután a kürtös takarodót fűjt, én is leállítottam az áramfejlesztőt. Egyből olyan sötét lett, hogy a fehér is feketének látszott, csak a kis fűtőkályha ajtaján szűrődött ki némi fény. Már jött az őrsparancsnok egy szuronyos őrrrel, és bekísértek a fogdába.

A nappalok még csak teltek valahogy, de a fagyos éjszakákat fogvacogva töltöttem a deszkabarakk gépházban. Nappal a motorok még adtak valami kis meleget, de a lábam állandóan fázott a betonpadlón. Egyik nap úgy elfogta a reumatikus görcs a bal térdem a két motor közti szűk helyen, hogy egy ideig moccanni sem bírtam.

A nagymotor karterjéből szivárgott az olaj, s ahogy a motor melegegett, attól féltem, hogy egyszer kiolvadnak a csapágyak. Az olajmutató üvege a hozzá való pakolással ott pihent a szerszámszekrény fiókjában, csak a beszerelésre várt. Eddig valami balsejtelem tartóztatott, hogy ne... Hanem amikor az olajat a motorteknő mindjobban vesztette, végül is döntöttem: olajat cseréltem, és ezúttal a rovátkás üveget is a helyére szereltem. Az olajszint 25-öt mutatott. Megnyugodtam. Nagyszerű! Többé nem kell rettegnem a karter olaj vesztése miatt... A 25-ös rovátká az irányadó: a veszteséget utánapótolom menet közben...

Egy darabig ment is a dolog, hanem a végén mégis megtörtént a baj. Egy este Schuller gépész kollégám a

sötét leple alatt lopakodva tért vissza a városból. Egyenesen hozzám osont be a műhelybe, nyugtalanul pislogva kis malacszemével, hogy vajon kereste-e valaki.

— Biza kerestek — feleltem komolyan. — A Mumus érdeklődött irántad igen mérgesen... — De nem álltam meg nevetés nélkül, amiből láthatta, hogy csak ugratom.

Miután megnyugodva kibeszélte magát, el akart menni lefeküdni. Gondolta, minden rendben. Pedig a karterben felmelegedő olaj már patakzott a motorteknőből, annyira, hogy a nívó nem mutatott semmi olajat. Én már nem tudom hányadszor öntöttem utána, s közben ki-kinéztem az udvarra, ahol Jugănaru szeme villámokat szórt: egy egész szakasz legénységet békaugrásban mozgatott. Én a motor mellett izgultam, az utolsó csepp olajtartálékot is beöntöttem a motorteknőbe: a gépház földje egy olajtócsa volt.

Nem volt mit tenni, Schullert küldtem a napos tiszt-hez, hogy jelentse a bajt: le kell állani a motorral...

— Én menjek raportálni Jugănarunak? Akkora patáliát csap nekem, hogy olyat még nem pipáltam. — S az én szoknyavadász barátom remegett, mint a miskolci kocsonya.

— Rosszabb lesz, ha dutyiba kerülünk! A csapágycsészék minden percben kiolvadhatnak, és akkor jön a haddelhadd! Eredj, ha mondom! Én nem tudok jól románul, amíg kimagyarázokodom, fuccs a csapágyakból a kompozíciónak.

Épp azt figyeltem, amint Schuller ijedt hangon dadogva jelentette a bajt, amikor a forgattyúházból egyszerre halk, riasztó kopogás — mint koporsófedélre hulló göröngy — hallatszott; a kiolvadt csapágycsészék hangja: kla-kla-kla...

Leállítottam a gépet, s egyszerre sötétség borult a tájra...

Magamra zártam a gépház ajtaját. Most már volt időm az elmélkedésre. Elaludni nem tudtam csak nagy későre; miután mégis elszenderedtem, álmomban rémképeket láttam. Halálfejes csontvázak hajoltak ki a forgattyúházból s nyúltak felém hosszú karmaikkal. Jugănaru, az ügyeletes tiszt, beparancsolt egy rozoga Fokker vadászgépbe, és kirepült velem az űrbe. Hess kapitány jött segítségemre;

a Marson szállt be a pilótaülésre és visszahozott a földre. „Mit csinált megint?” — kérdezte útban a Föld felé. — „Nem vagyok hibás, százados úr!” — magyarázkodtam, de ő leintett. — „Maga egyre csak elfeledi, hogy nem civil, hanem katona!”

Amikor felébredtem, hideg verejték folyt le az arcomon. Aztán ébren virrasztottam át a hosszú éjszakát. Százszor végiggondoltam a csapágyak kiolvadásaig történeteket, meg voltam győződve, hogy helyesen jártam el az olajmutató beszerelésével. De szem előtt kellett tartanom, hogy én csak egyszerű közlegény vagyok, akinek, ha úgy akarják, sose lesz igaza.

Aztán újra eszembe jutott a kiégett csapágy, a másnapi tragédia. Csúcsa felett a repülőgépen volt miért féltenem nyomorult életem. De most talán csak lesz valahogy.

Reggel Skoda főmesterrel az élen egy komisszió lépett a gépházba: Irimia mester, Hess kapitány és mások.

— Mit csináltál a motorral, te? — kérdezte a borvirágos nagyorrú főmester. — Ezt nem úszód meg börtön nélkül.

A többiek csak néztek, intettek, hogy beszéljek.

— Nem vagyok hibás! — kezdtem. — Én sokszor kérdeztem a mester uraktól... többször jelentettem, hogy a karterből folyik az olaj és sosem tudom, mennyi van a motorteknőben. Azért szereltem be az olajmutatót...

Összenéztek, csóválták a fejüket, aztán elmentek. Nem büntettek meg, mert igazam volt... A részeges fő mestert lefőztem azzal, hogy támadásra támadással feleltem.

Mégis szép az élet... Kár volt annyira elkeserednem... Vannak még jó emberek — vizasztaltam magam a defektes motor szétszerelése közben. Aztán megtaláltam az olajmutatóhoz vezető furatban a repedést, mely a bajt okozta. Sajnos azt ott helyben nem lehetett meghegeszteni. Bele kellett hát nyugodnom a 60 lóerős motor kiesésébe. Beindítottam a 30 lóerőst. A műhelyekben a munka nem szünetelhetett, s a lámpák fényére is szükség volt.

A télből már kifelé mentünk, ami újabb reményeket támasztott bennem. Télen ugyanis unalmas volt a katonáskodás e városon kívüli barakk-táborban. Program sze-

rinti repülések nem voltak, télen nem lehetett röpködni ezekkel a kezdetleges halálmadarakkal.

Egyszer mégis megtörtént, hogy a tiszt urak farsangi bált rendeztek a New York, a mai Continental vendéglő nagytermében. Mint kisegítő én is oda voltam rendelve nyolcadmagammal a repülő tisztok álarcos báljára. A meghívók szétosztására az én parancsnokom, Hess kapitány vállalkozott.

Úgy a déli órákban jelent meg a Bleriot a város központja felett. A csontszínű gépmadár fémestestén kényszeredett napfény sziporkázott. A Szent Mihály-templom körüli „korzó“ felett félkört írt le gépével, aztán onnan a magasból elszórta a báli meghívókat. De a motor gyújtása a nagy hidegtől ki-kihagyott. A hengerek egyike-másika „begubózott“; az egyenlőtlen berregés, amely előbb még betöltötte Kolozsvár légiterét, egyre inkább az én kiégett csapágyú motrom hangját utánozta: kla-kla-kla... aztán elhallgatott; a gép siklórepüléssel a Bivalyréten, a szamosfalvi vámház közelében ért földet.

Hess kapitányt hősként ünnepezték kollégái, valamint nőismerősei... Hogy nem vesztette el a fejét... hogy nem ütötte le a főtéri templom aranyozott keresztjét, melyhez igen közel járt a már klakkoló géppel, és ép bőrrel földet ért...

1925 februárjában berukkolt az új korosztály. Volt lótas-futás, folyt az újonc-betörés. A szél kavarta a havat, a hideg vörösre csípte a gyakorlatozók arcát. Popa mazsor „nyergelte“ őket, az öregekkel már nem sokat törődött.

— Egy-kettő-egy, futólépés! Bal-jobb-bal! — vezényelt Mumus, akinek keskeny vállain azóta megszapordtak a csíkok.

Húsvét közeledtével katonai hadgyakorlat ürügyével néhány motorszerelőt is behívtak az osztaghoz. A szereplők egyike, Petre autószerelő, hozzánk kapott beosztást harminc napra, vagyis amíg a sérült motort harmadmagával kijavítja.

Hamar megbarátkoztunk a nyílt szívű és szavú craiovai emberrel, aki szintén itt a szamosfalvi repülőtéren szolgálta le a katonaidejét. Petre Naie hegyesre pödört bajuszt viselt, rövid pakompartot, haragudott, amiért be-

hívták; sokat káromkodott: szidta a királyt, a bojárokat és a Szent Szinódust, az egész burzsuj társaságot.

Az egyik csöndes nap délutánján, örülve a tavasz mennyi hírnökének, magunkra zártuk a gépház ajtaját — ami azt jelentette, hogy „illetékteleneknek nem vagyunk honn“ —, felkuporodtunk a szürke pokróccal letakart ágyra, és kibeszéltük magunkat úgy istenigazába. Akkor tudtam meg, hogy ez a fekete szemű, éles eszű oltyán fiú mielőtt leszerelt volna, börtönbe került ezért a motorért.

— Főjavításba kaptuk ezt az átkos masinát, hogy robbant volna fel ott, ahol készült. — Keresztet vetett magára, aztán így folytatta: — Hárman, az akkori századparancsnok, Pănescu kapitány, Skoda főmester azt ígérték, ahogy üzemképessé tesszük a motort, kapjuk is kézbe a tíznapi szabadságról szóló papírt. Gyorsan és jól dolgoztunk, gondolhatod... Tíznapi eltávozás! Kell ennél ösztönzőbb jutalom? Húsvét nagypéntekjén a motort készen kijavítva visszahelyeztük az alapzatra. Örvendeztünk a sikerünknek, fütyülve-dalolva, de már egy kicsit elbizakodva, kapkodva szereltünk; ha a próbánál valami be nem üt, estefelé bottal üthetik a nyomunkat.

A sietség okozta a bajt. A motort, amint mondtam, a helyére tettük. De ahelyett, hogy a karter peremét a csavaranyákkal egész körbe biztosítottuk volna, valamilyen okos azt tanácsolta: ne töltsük az időt az anyák ki- és becsavarásával, elég biztosíték lesz, ha egymással szemben hat-nyolc csavarra rászorítjuk az anyákat... sokan vagyunk, még kézi erővel is ellensúlyozhatjuk az esetleges kilengést; kontraanyákat sem tettünk, és ami a legnagyobb hiba volt: a lendkereket sem biztosítottuk fel kellőképpen a főtengely kónuszos végére. A hanyagság azután befüstölt nekünk. A négy dugattyú kezdetben úgy pergett, mint a pereszlen az orsón, öröm volt hallgatni. Hanem a lendkerék táncolt a kónuszon, vergődött, mint a lefogott vad, aztán egyszer csak cikcakkosan körbe leszakadt a karter pereme... — Petre akkorát sóhajtott, mint egy kinyitott légszelep... — Ennyi! A többit már tudod...

Újra a vagongépházba kerültem, ott voltam a csalhatatlan, lassú járatú, jó öreg motor mellett. Az áldott nap

besütött az ajtónyíláson. Néztem a nálam is magasabb lendkereket, s azon gondolkoztam, lám, ez a kerék hogy kiforgatta az én másik jó komámat is a gépházból. Schullerről van szó, aki egy nap nem vette észre, hogy a lendkerék nutszege elcvikkolódott, s a kerék — buff! — lejött a főtengely végéről, kitorpte a gépház oldalát... és gurult a háló felé...

Nagyobb baj nem történt, csak éppen hogy vissza kellett vonszolni, a tengely végére visszazserelni a több mázsás kereket; no meg a vagon oldalát befoldozni és a kapcsolótáblán esett sérüléseket rendbe hozni. És Schuller is aránylag olcsón úszta meg. Kapott egy istenes „ruhát“ és — lesz ami lesz — leléptették szakácsnak, ahol később a főszakácságig vitte, amit meg is érdemelt, mert — dicséretére legyen mondva — nagyon jól főzött. Bebizonyosodott, hogy nemcsak a szakácsnők puhításához ért, mert abból a főzéshez kiutalt anyagból, amiből az előző szakács ehetetlen zagyvalékot kotyvasztott, ő ízletes ételeket tudott készíteni.

...A vagon-gépház napsütötte deszkalépcsőjén üldögéltem. A domboldalakon zöldellő vetések fölött magasan sétált a nap, s ott fent, a forró nap alatt két Potez gyakorlatozott a fülledt levegőben. A vasúti töltésen túl a lápos. A síneken hosszú tehervonat tolatott... Néztem, néztem a megszokott képet, s közben azon elmélkedtem, hogy jó, jó, ezt mind ismerem, de mi lehet más bolygónkon. Melyiken székel a Jóisten? A mennyeknek országa van-e olyan pompás, mint amilyennek mondják? És miből épült? Honnan származik az anyaga, hol toborozták hozzá a munkaerőt? Rabszolgákkal építették hajcsárok között? Voltak-e ott ilyen Popa-féle zupás kisistenek?!

Amint így szabadon csapongtak gondolataim, egyszer csak odafent a magasban, épp fölöttem valami pántlikákat látok úszni dél-irányba, lassan, ökörnýalszerűen, ott, ahol az előbb valamivel fentebb a Potezek „lupingoltak“ a kék égen. Előbb azt hittem, hogy a szemem káprázik. Vajon mi lehet?

Fölkapaszkodtam a gépház fedelére, s onnan nézelődtem tovább. A gépház mögött egy katonát sem látni, pe-

dig a javítóhangárban egy javítás alatt álló gépszámyroncs éktelenkedett. A műhely és a háló közt elláttam a Szamos felé. Hát úgy sereglettek az emberek a folyó felé, mintha ellenséget üldöznének a csatamezőn. Engem is űzött a kíváncsiság: becsuktam a gépház ajtaját, és a sokaság után iramodtam, szinte versenyt futottam az osztag vöröskeresztes mentőautójával, amely túlköelve igyekezett utat biztosítani az emberáradatban... „Utat! Utat!“ — kiabálták a fehér köpenyes szanitécek... Felkapaszkodtam hátul az autóra, és így a baleset közvetlen közelébe jutottam, ahol saját szememmel láttam a gép roncsait és a két halottat.

Újabb két halott. Bădescu kapitány és a kicsi Bányai, a kapitány kedvenc szerelője. Ez a Bădescu egyik legbátrabb úttörője volt a román katonai repülésnek. Bányai meg jó barátom, kolozsvári fiú, hóstáti származék. Aznap reggel együtt jöttünk be a vasútállomástól, feleségéről s kétéves kisfiáról beszélgetve.

Bárhogy próbáltam erős és higgadt maradni, elérzékenyültem, sírtam, amikor a barátom fél karját és a fejéről leskalpolt aranygyapjas bőrét megpillantottam a ronccsa zúzódott halálmadár mellett.

Hogy is történt?

A daliás természetű Bădescu kapitány gépét Bányai tartotta karban. A kapitány ezért őszintén becsülte, repülni is a legtöbbször magával vitte. A Potezzel a bátor pilóta mutatóvonalakat végzett nagy magasságban, a különböző bravúrok között aztán lupingolni kezdett: egyszer-kétszer sikerrel, harmadszor azonban, amikor több mint kétezeröttszáz méter magasságba emelkedett s a gép orrát felfelé emelte, hogy aztán hátrafelé lendüljön, s a gázt sem kapcsolta ki — ki tudja, miért? —, hogy a gép a saját lendületéből forduljon egyensúlyba, a túleröltetett fordulás következtében a gépszámyak leszakadtak a törzsről. A szárnyaszegett törzs elején a motor esés közben is teljes gázzal dolgozott. A gép eleje két méter mélyre fűrődött le a Szamos-parti lágy homokos talajba.

A parancsnokság háromnapi gyászt rendelt el. A legénység tisztelettel adózott a két hősnek, akiket előléptettek: a kapitányból őrnagy, a közlegényből tizedes lett.

Harmadnap a repülőgép-szárnyakra fektetett koporsókat a hősokeket megillető pompával és gyászszertartással kísértük utolsó útjukra a hősoke temetőjébe, a népes Házsongárdba.

Talán még el sem hervadtak sírjukon a virágkoszorúk, még fel sem száradt a hozzátartozók könnye... máris újabb két repülőnek kellett utolsó tisztelettel adóznunk.

Illés prófétának, a légierő szentjének napját ünnepeztük repülőmíttinggel egybekötve. A fehér szakállas pópák fekete köntösben imákat mormoltak, megáldották a pilótákat és fölszentelték a repülőgépeket.

A miting reggel nyolckor kezdődött. Kolozsvárról özönlött a tarka ruhás tömeg. A pilóták a levegőben végzett bravúros mutatványaikkal szórakoztatták, ejtették ámulatba az ünneplő közönséget.

A parancsnoksághoz tartozó tiszt urak és a meghívott vendégek a tribünről nézték és kritizálták a magasban száguldó, bucskázó gépeket. Mi szolgálaton kívül álló fiúk is ott bámészkodtunk a civilek között. A nap forrón süttött, imitt-amott egy-egy kövér bodorfelhő lengett a légtér peremén. Egy falevél, fűszál nem moccan a lusta hőségben. Csak az egyik pilóta, Ionescu főhadnagy húzott el időnként földközelsben Potez-gépével, jótékony szellőt támasztva maga után... Most minden szem a jókötésű, fekete szemű, széles vállú pilóta gépén csüggött. Az elegáns főhadnagy a férfiaknak ama típusához tartozott, amelyért olvadoznak a női szívek. Ionescu semmibe vette a legénységet, tisztársait is csak kényszeredetten köszöntötte, annyira elkényeztették a nők. A repülőgépről most is virágot hintett, csókot intett kedveseinek. Olyan alacsonyan repült, hogy a motorberregéstől egymás szavát sem értették, a nők haját felborzolta, ruhájukat meglengette a légszavár okozta szél.

A pilóta mögötti ülésen vadonatúj vadgalamb színű angol gyapjúszövet ruhában a harminc év körüli asztalosmester, Dărămuș ült.

A repülőtér nyugati szélén a búzaföldön kalangyák magasodtak ki a tarlóból. Ionescu nem számolt ezekkel, s amint fölöttük éles kanyarral visszafelé fordult, az alacsony fordulásnál a szárnyvég leütötte a búzakereszt „papját”. A gép egyensúlyt veszített. Tizenöt-húsz mé-

ternyire a magasba szökkent, aztán orrával a földre vágódott. A propeller eltörött, a szárnyak megsérültek... a gép törzse ferdén a földön fekvé farkával a tribün felé nézett. A motor berregett tovább.

A kíváncsi tömeg egy része a szerencsétlenség színhelye felé törtetett; az ünnepély, alighogy kezdetét vette, máris véget ért. A levegőből leintett pilóták egymás után szálltak le.

Amikor a gépből kiemelt két ájult embert a mentőautóba helyezték, a pulzusuk még vert... Az autó egyenesen a sebészeti klinikára száguldott velük, de mire a műtőasztalra kerültek, már nem volt bennük élet.

A parancsnok újabb gyászt rendelt el, a parancsnoki épület homlokzatán félárbocra eresztették a zászlót.

Ionescu főhadnagyból kapitány, Dărămuş mesterből főmester lett... Temetésük ugyanolyan katonai pompával, sok-sok virágkoszorúval, véget nem érő emberáradat kíséretében ment végbe.

Mindez egy szombatn dél felé történt, s már közel volt a leszerelés ideje. Számoltuk a napokat, a kenyerek számát napoknak vettük: minden egyes elfogyasztott kenyér egy-egy letépett naptárlapot jelentett. Csak a kimenőcédulát vártuk, hogy szombat ebéd utántól hétfő reggelig szabadok legyünk.

Gergely Pista már ült az ágyamon, várta a munka beszüntetését, hogy aztán, sipirc, a megszokott kétórás vonattal irány Kolozsvár. Én, mivel a motort, gépházat szerettem tisztán tartani, még megtörölgettem egy ronggyal, pedig már olyan tragacs volt a gép, hogy régóta vagy főjavításba kellett volna adni, vagy a rozsdatemetőbe vinni. Kopogtak a dugattyúgyűrűi és a hengerfalak átengedték az olajat a robbanótérbe. A gyertyák hamar kormosodtak, kihagyott a gyújtás. Csípős, égett gépolajszag terjengett örökösen a műhelyben. Talán emiatt nem vettem most észre, hogy a benzin a selejtbe illő mágnesgyújtó áramelosztóhoz jutott és ott szikrát kapva lángra lobbant. A lángoktól borított motor közelében pedig, ott állott a deszkafalra erősített benzintartály tele benzinnel... Az eszem mintha megbénult volna. Ösztönszerűen mégis a benzincsapot zártam el előbb.

Gergely barátomnak ijedtében is váltott az esze: hamar két veder vizet hozott a hűtővíz-tartályból, és rálocsentotta a motorházra.

A gépház belseje roppant pocsekul nézett ki a tűz után. A barnára festett plafont feketére kormozta-pörkölte a láng. A motorról leégett a festék, s az öntöttvas vörhenyes-rozsda színű lett. A gépház padlóján piszkos tócsák.

— A fene az üzemedet! Ezek a rábla motorok még bajt hoznak rád — háborgott Gergely még mindig remegve az átélt izgalomtól.

Megköszöntem a segítségét, aztán útra tettem, hogy ne késsé le a vonatot. Én pedig magamra zártam az ajtót, és a hétvégi kimenőcédulával a zsebemben nekifeküdtem a pluszmunkának. Másfél napig a láng mardosta koromfoltok eltüntetésén dolgoztam, örvendtem és sírtam egyszerre örvendtem, hogy nem égett le az egész „leltár“. És sírtam mérgemben, hogy nem mehettem Kolozsvárra.

A legénység egy része már szállingózott vissza az egyhavi szabadságról. Az utódomul kijelölt Gherman Tiberiu újonc is jelentkezett a gépházban szolgálattételre. Kemény és magabiztos legény volt, jól értett a motorkezeléshez. Pár napi magyarázgatás után rá lehetett bízni a gépházat. Egy nap aztán Maier tizedes, a századiroda írnoka behívatott és kezembe nyomta a harminc napról szóló szabadságlevelet.

Örvendtem is, nem is a szabadságnak. Hova menjek? A vasasok, tudtam, bérharcban állnak Kolozsváron. Ott nincs mit keresnem egyelőre... Anyám nyakán élőködjek? Ezt restelltem volna. Ha csak úgy tétlenkedek, megszólnak, hogy „a tekergőt már évek óta az öreg édesanyja eteti, ruházza“. A mezei munkától nem féltem; de nem volna hol dolgoznom, mert anyám nem számíthatván az én segítségemre, csak annyi földet bérelt, amennyivel maga elboldogult. Ilyen zavaros helyzetben kezdtem el a harmincnapos szabadságom letöltését.

A vasas szakszervezettel örökké tartottam a kapcsolatot, s ha csak tehettem, az egyletbe is ellátogattam. A titkár szakí rendszerint a kezembe nyomta a vasas szaklapot: „Tarts lépést az eseményekkel; olvasd és add to-

vább“ — szokta mondani Bruder. A legutolsó számban olvastam, hogy a Vasöntöde és Gépgyár és a Simonfi-féle gépgyár munkásai bérharcban állnak. „Vasasok! Kerüljétek Kolozsvárt! Semmiféle segílyt e helyen nem fizetünk!“ Megtudtam a sztrájk okát is.

A Gyáripari Szövetség megtagadta a túlórák 25, 50 és 100%-os felülfizetését. Az akkordmunkáknál a biztosított órabérre vonatkozó egyezményt felrúgták; büntetéseket róttak ki... baleseteknél egyoldalúan, a szakszervezet küldötte mellőzésével határoztak...

A sztrájk hosszú ideig elhúzódott, a szaktársak közül aki csak tehetett, vidéken vagy kis kócerájokban keresett munkát az átmeneti időszakra.

Ezekben a napokban sokat olvastam a vasas könyvtárban. Ellátogattam a sztrájkanyagára, láttam, hogyan csap össze a sztrájkórség a sztrájktörök védelmével megbízott hatósági közegekkel. Szerettem volna beleütni a gyáva sztrájktörök riadt pofájába. Szóltam is Schnegg szaktársamnak és a szakszervezeti elnöknek, osszon be engem is a sztrájkórségbe, ha lehet.

— Még ráérsz az ilyen bitangokkal vesződni, miután leszereltél a katonaságtól — mondotta a talpig becsületes ember. — Ha lebuknál, mint katonát azonnal hadbíróság elé állítanának.

A sztrájk hét hétig tartott — mint utóbb megtudtam —, és győztek a sztrájkoló vasasok. A sérelmek orvoslására és tizenegy százalékos órabéremelésre kényszerítették a kapitalistákat.

Visszatérve az osztaghoz, most itt a katona kollégákkal folytattuk a vitát. Molnár és Kelemen az Egységes Szakszervezet elveit vallották, s az illegálisan megjelenő Famunkás című lap újabb számát nyomták a kezembe, hogy olvassam és tanuljak az abban közzétett kiáltványból. Magamra zártam a gépház ajtaját, hogy ne zavarhasson senki az olvasásban, s egy szuszra végigolvastam a kiáltványt. Ebből értettem meg, hogy a szociáldemokrata vezetők két táborra szakították a romániai szakszervezeti mozgalmat, a munkáltatók pedig kihasználják a munkás-ság széthúzását a munkaidő meghosszabbítására, a reálbérek letörésére és az akkordmunka bevezetésére. Ha te-

hát a munkásság valamit is el akar érni harcában, mindenekelőtt helyre kell állítania egységét.

Aztán elérkezett a leszerelés napja. A komiszkenyerek elfogytak. Kézhez vettük a civil ruhánkat, és a rákövetkező este Kolozsvárott búcsútalálkozót tartottunk.

JUNÁSZ-GYÁRI HÓNAPOK

Reggel még komiszban, délután már civilben... S nemsokára otthon aludtam Kolozson, öreg jó anyám házában, a nagy utcában, a katolikus templommal szemben. Aludni... hisz alig hunytuk le a szemünket, sokat beszélgettünk magunkról, Brazíliába szakadt Feri és Gyuri bátyáimról és sokgyerekes családjaikról, otthon a hátsó kis szobácskába szorult János bátyámról, két kis gyerekükről, szárazbetegségben senyedő sógornőről, Anna nővéremről, ki gazda legényhez ment feleségül, s kinek Jóska nevű elsőszülött fiából szabósegéd lett...

— Jóska a szülei akarata ellenére szegődött el inasnak a városra annak idején — mesélte anyám, amint házi dolgait rendezte. — Ügyes és jó munkás, szereti a főnöke...

— Az jó mesterség — mondtam —, azzal a jég hátán is megélhet az ember...

— Csak egy a baj, fiam — szaporította a szót anyám, s mélyen a szemem közé nézett —, már nem szeret a templomba járni a gézengúz fattya, s olyan hír is járja, hogy a városi segédek között sok az istentagadó, a kómenista.

— Ugyan-ugyan, anyám. Isten akarata nélkül semmi sincs, maga is ezt tartja...

— Az igaz, fiam — kapott a szón anyám —, Isten mindent tud, mindent lát, s megfizet kinek-kinek érdeme szerint.

— Isten akarata lehet az eljövendő kommunista világ is — mondtam komoly arccal.

— Hogy? Mit mondasz, fiam? Márhogy Isten akarata lenne a...

— Igen, a jóléttől pöffeszkedő urakat az ég ura valószínűleg a kommunistákkal akarja megbüntetni... de hagyjuk ezt most, anyám...

— Hagyjuk, fiam, nem bánom... Nekem elég az, hogy, annyi viszontagság után végre szabad vagy... Kipihened magad, aztán majd csak rendel valamilyen mun-

kát számodra is az Isten. — Anyám kezei szorgalmasan mozogtak, és azok a jószágos szemek rajtam csüggték.

— A hajnali vonattal elmegyek — mondtam. — Alig várom, hogy tisztességes munkához és keresethez jussak.

Anyám erre semmit sem szólt, megágyalt, tiszta kendervászon ágyneműt húzott, abba bújtatott. Aztán odaült az ágyam mellé, félig nőtt hajamat simogatta, mely égnek állt, nem akart még hátrafésülten maradni; tapogatott, igazgatta a takarót rajtam, a párnát a fejem alatt. A drága ügy bánt velem, mint egy gyermekkel. És könnyezett.

— Alighogy megjöttél, gyermekem, máris itt hagysz. Olyan egyedül vagyok... Ezek a fiatalok mintha nem is volnék, annyit sem törődnek velem...

— Hol vannak most János bátyámék? — kérdeztem, mivel kicsi szobájuk ajtaján lakatot láttam csüngegni.

— A bozsi alagút körül ütött tanyát János, ott kapott két hold földet, s még vásárolt valamit hozzá. Most oda van törökbúzá, fuszulykát, miegymást betakarítani, s ha Isten segíti, a kocsánt felszántja és beveti őszi búzával. No de aludjál, fiam, késő van, többet nem háborgatlak. Reggel négykor majd felköltelek.

Homlokomon éreztem kicserepesedett ajka érintését. Aztán csak a kakaskukorékolás, kutyacsaholás zavarta a csendet. Elaludtam.

A vasútállomásról egyenesen a szakszervezetbe mentem. Csak egy gondolat foglalkoztatott: lesz-e munka? S ha igen, hol, melyik gyárban? Simonfihoz nem vágyakoztam; ott inaskodtam, így nem lenne tekintélyem. A mérleggyárban egyszerű sablonmunka folyik, nem lehet ott tanulni semmit. A Junász-féle Vasöntöde és Gépgyár, az igen, az volna jó...

...Valamikor évekkkel ezelőtt ott a Junász-gyár körül akartak megverni. Sztrájktrórnok néztek, amint falusi öltözetben ott kószáltunk Balogh Sanyival a város peremén, s nézelődünk, hogy melyik vasgyár vagy üzem venne fel ilyen magunkfajta szegény legényeket géplakatosinasnak.

Nehezen ment. A szervezett vasmunkások sztrájkoltak, s a gyanús elemeket a sztrájkörtség eltanácsolta az üzemek közeléből...

A vasas szakszervezet helyi csoportja azóta helyiséget változtatott. Az ódon, de világos főtéri lábasházból a Patak utcába költözött. Az új helyiség felé indultam; az órá alighogy elütötte a hatot a Szent Mihály-templom tornyán, volt hát időm: ráérősen sétáltam végig az Unió utcán. A nappal álmosan bontakozott ki a hajnal sötét öleléséből. Gyenge szellő rázta az útszéli fák harmatos, bámuló leveleit. Álmosan trappoltak a fiákeres lovak az Unió utca kockaköves burkolatán.

Az utca végén megálltam. Néztam a Monostor út sarkán lévő fűszer- és csemegeüzletet. Visszagondoltam tíz év előtti kis bőgatyás boltiszolga magamra; ilyenkor engedtem fel a rólókat és láttam neki a járdaseprésnek...

A szakszervezet új épületének egyik első emeleti ajtaján rátaláltam a Titkár feliratra. Kopogtatás után benyitottam. Jó helyen, és jókor.

Brudert, a nálamnál fejjelel magasabb, széles vállú titkár szakit találtam a világos irodahelyiségben. Üdvözöltük egymást, aztán hellyel kínált. Elbeszélgettünk a leszerelésemről, a helyi munkaviszonyokról, a vasasok helyzetéről, majd óvatosan a Junász-féle vasöntödére tereltem a szót.

— Semmi akadály, hogy odakerüljön, szaktárs — jelentette ki a titkár, tanulmányozva a munkaerő-igényléseket tartalmazó katalógust. Aztán közvetítő lapot vett elő íróasztala fiókjából, az egyik magas, záros szekrényből, előkereste kemény fedelű tagkönyvem, egykettőre kitöltötte a papíromat, s mielőtt a kezembe adta volna, rövid ismertetőt tartott a Junász-féle Vasöntöde és Gépgyárban érvényben lévő kollektív szerződésről. Annyit már én is tudtam, hogy az öntödében akkordbérek vannak érvényben.

— A kollektív szerződésben biztosított órabéreket a gyár köteles kifizetni még akkor is, ha a végzett munka akkordbére nem is éri el a törvényes órabért — mondta Bruder. — Viszont ha az öntő által termelt munka értéke felülmúlja a biztosított órabért, akkor a munkaadó azt köteles teljes egészében kifizetni. Tehát ébernek kell lenni,

szaktárs. Tanuljon, a taggyűlésekre rendszeresen járjon/el, havonta egyszer pedig az öntőértekezletekre szintén. A tagjárulékkal ne maradjon el, és viselkedjen minden tekintetben szervezett munkához illően. A közvetítő lappal a bizalminál, Rusu Mihai szaktársnál jelentkezzen.

Figyelmébe kell még ajánlanom a szaktársnak útravalóul — egészítette ki a felvilágosítást, két nagy tenyere közt elvesző kezem szorongatva, mikor búcsúzóul sikert kívánt az új munkahelyen —, hogy a vezetőség számít magára, s elvárja, hogy mind a szakszervezet, mind a szociáldemokrata párt hű katonája legyen. A Junászgyári öntődében igen vegyes a társaság. Két öntőmester van. Az egyik, a főmester, a híres Szentandrás „bolsi“ lett. Attól óvakodjon, mert a „bolsik“ felforgatók, sok veszélyt, bajt okoznak a szervezett dolgozóknak. A másikat Szilvainak hívják. Akkor vétette fel magát a gyárba, amikor a sztrájk a legveszesebb napjait élte. Ilyenekkel az igazi szervezett munkás csak a munkából adódó kérdésekről tárgyal. Egy jottányival sem többet. Az öntőkkel is hadilábon állunk. Van egypár öreg, aki fél a sztrájktól, a munkanélküliségtől. Néhányan közülük a sztrájk alatt újsághirdetés útján mint sztrájktörők kerültek a gyárba. Egy-két fiatal öntő, aki nemrég szabadult fel ott az öntődében, mutatkozik mozgalmi szempontból értékesnek. Nna, hát így állunk... Tehát Rusut, a bizalmit keresse. Jó szerencsét, szaktárs.

Sietve indultam a gyár felé, le a „Kakasvárosba“. Ilyen örömben aligha volt részem eddig. Leróttam az inasidőt, kiszolgáltam a királyt egyvégtében. No de ennek már vége! Most jön az élet, az igazi, a gondtalan. Sokat fogok dolgozni, lesz pénz, ruha és jó táplálkozás. Ilyen szabadnak és függetlennek talán még sohasem éreztem magam. Csak fel ne süljek a munkában, mert megölne a szégyen. Megizzadtam még a gondolatára is, s nem alaptalanul. Mikor felszabadultam sem tudtam — érzésem szerint — eleget a szakmából, s a katonaság alatt a gyakorlatból is kijöttem már. Valahogy csak lesz, bátorítottam magam, mikor a vasúti híd alatt, a Szamos és a Külkajántó utca közé ékelt Vasöntőde és Gépgyár leányvállalatát, a patkógyárat megpillantottam. Sokat nem nézelődtem, csak éppen bepillantottam a feketére mázolt cső-

kerítés résein a korom- és rozsdaszínű faépületre, a nagy és idomtalan hangárra, amelyben a motor pöfögött, a Szamosra köpködve füstjét.

A nagykapu mellett volt a kovácsoltvas virágos kiskapu, mögötte meg a kapusszoba. A szolongatásomra kilépő kapus csak a kulcsait zörgette, de nem engedett be, hanem elindult a bizalmi után.

A kézkubonyos, inkább alacsony termetű, csupasz képű emberke visszatértekor jobban szemügyre vett. Pipáját kivette szájából, köpött egyet, és ajtót nyitott.

— Na, most bejöhet — mondta. — Azonnal itt lesz Rusu úr is és Szentandrásai főmester úr is.

Meglepetésemre mindkettőjüket ismertem. A magas és feszés testtartású főmestert a vasas taggyűléseken hallottam vitatkozni a jobboldali szakszervezeti vezetőkkel. Azt is tudtam róla, hogy mint kommunista felforgatót kizárták a vasas szakszervezetből. Nagyon örvendtem, amikor grafitporos kezét mosolyogva felém nyújtotta. Már akkor együttéreztem vele, alig pár hónapos szervezett munkás koromban, amikor egy taggyűlésen koholt vádakkal támadták.

Rusu Mihai több volt, mint ismerős és szaktárs. Egy században voltunk a repülősnél, csak később én gépész lettem a villanytelepen.

— Szervusz, te „uzinás“ öntő — köszöntött a bizalmi. — Éppen egy éve nem láttuk egymást, de gyere csak, ma jd beszélünk az öntödében.

Átadtam neki a közvetítő lapot, s közben jobban szemügyre vettem, mert így, grafitporos képpel, folt hátán foltos nadrágban, valami pocakos úrtól előrökölt zakóban, fején rostává égett sapkával nem is volt olyan könnyű felismerni. Amikor beszélt, sapkája ellenzőjét fel-felbökölte ujja begyével, s csak ilyenkor, a dús fekete szemöldök alól kivillanó, örökké mosolyra álló dióbarna szeméről, no meg a hangjáról, gyors beszédéről tudtam, hogy valóban Rusu Mihajjal beszélek.

Az öntödébe menet az első ajtó mögött porfelhő, köszőrűkövek szikraözöne és fülsértő hangja fogadott.

— Ez a puceráj — jegyezte meg Rusu. — Hogy az ördög bújna belétek, te! Megsüketítitek az embert — kiabálta egy alacsony, rongyokba bugyolált fejű emberke

felé, akinek arcából az orron és szájon kívül alig látszott valami. Homlokát és fél arcát otromba szemüveg takarta a vasszilánkok és köszörűpor ellen. Körülötte hasonló öltözetű férfiak és nők tisztították az öntvényeket a rá-sült grafitól és homoktól.

Ezt a rozzant helyiséget egyszerű, magas, zúzódásokkal és repedésekkel teli deszkaajtó választotta el az öntödétől. Belépve, az ajtóval szemben mint óriás torony emelkedett a magasba a vasolvastó, amit öntönyelven „kuplónak“ nevezünk.

Szememmel végigfutottam a vasöntöde „daru alatti“ termét, mely sokkal tágasabb volt a Simonfi-féle öntödénél. A tetőzet egy része a szellőző rések körül üvegezett. Az itt beszűrődő fény jól bevilágította a formázó- és az öntötermet. A meredek falak mentén erős vaslábakra erősített síneken a világlátott öntők által annyit emlegetett futódaru cirkált. Nagy újság volt ez számomra, mert ilyent még nem láttam eddig. A lecsüngő hosszú lánc erre-arra húzogatásával minden irányban mozgatható volt ez a daru. Alatta ki-ki a maga parcelláján foglalatoskodott. Az egyik idősnek látszó német „giszer“, Lerck bácsi, hatalmas szíjtárcsa formáját készítette sablonkarokkal. Szomszédja, a fiatal, jókezü Knobloch Misi, nagy átmérőjű ívcsövet mintázott.

A főmester kezembe adott egy papírszeletet, rajta a márkaszámmal: 475.

— Kovács barátom, holnap reggel ezt a számú márkát leakasztja a kapusszoba oldalán lévő tábláról, és itt felakasztja a márkatáblára. Tehát holnap reggel, mikor másodszer szól a duda, itt találkozunk.

Ezzel el is volt intézve a bevezetésem.

Lakást egy negyven év körüli vénlánynál fogadtam a Munkácsy utcában, közel a vasútállomáshoz, nem messze a vasgyártól. Hárman laktunk egy emeletes ház pinceodújában, ahol lakásadónőnk a házmesteri teendőket is ellátta. Ő a konyhában, mi a szobában, egyszerű vaságyban háltunk, szegényes, de tiszta ágyneműben, szalmazsákon, kopott pokróctakarókkal.

Bíró Jóska unokaöcsém, fiatal szabósegéd volt az egyik lakó. Nemrég szabadult fel négyéves inaskodás után. Ti-

zennyolc éves volt, jókötésű szőke legényke, és fél fejjel magasabb, mint én. Az egységes szakszervezet tagja, KISZ-tag. Még előttem is konspirált. Tudta, hogy a vasas szakszervezet Kolozsváron szocdem alapon áll, s így engem is szociáldemokratának nézett. Ha beszéd közben ilyen kérdést érintettünk, lenézően szólt a reformistákról:

— Ó, az opportunisták.

A másik lakótárs is földim volt: Szabó Jóska asztalossegéd. Ez a kerekded arcú, ugyancsak szőke legény a Transylvania bútorgyárban dolgozott. Főnökei, a Gergely testvérek, szintén kolozsi származásúak és szombatista hitűek voltak. A szombatista szelíd, mint a bárány, és ravasz, mint a kígyó. Nem tűrték a szervezett munkásokat a gyárban, és spicliket tartottak. Kevés szakmunkással, inkább betanított segédmunkásokkal és inasokkal állították elő a silány tömegbútorokat. Rosszul fizettek. A jobban képzett asztalossegédek, ha tehették, messzire elkerülték a Transylvania bútorgyárat. Erre a Jóska barátunkra hatott a szombatista felfogás. Munkaadói befolyása alatt idegenkedett a munkásmozgalomtól.

Az öntöde, ahol dolgozni kezdtem, több helyiségre tagozódott, s minden második nap öntés volt.

Nekem Szentandrási a nagy formázóterem egyik részén jelölt ki formázóplaccot, méghozzá a daru alatt.

Csak úgy dagadt a mellem, amikor egy kisebb méretű ívcső pirosra festett modelljére mutatott, és krétával ráírta, hogy húsz darab kell belőle.

— Rusuval majd segítsenek egymásnak, s ha valamivel nincs tisztában, Kovács fiam, hát csak bátran kérdezze meg — mondta jóindulattal, és megveregette a hátamat.

Rusu Mihai bizalminak mindenkire volt egy-egy tréfas szava. Be nem állt a szája, mindig viccelt. És ez jó volt, mert bátorított engem is, meg a többi fiatal, kevés gyakorlattal rendelkező segédet is.

Két öreg öntő foglalt helyet a szárítókemence vasúti alagúthoz hasonló, kormos szája előtt, melyből egy lapos, vastraverzekkel megrakott vagon jött ki, rajta néhány szárításra készített formaszekrényben fogaskerék és motorház volt bemodellezve.

Az egyik deres, több napos szakállú, erősen kiálló pofacsontú férfi, Lerck bácsi, túl a hatvanon, bő, foltozott kékvászon munkaruhában, nagy hangon a darut dirigálta.

— Auf gránik! Kicsit a Szamos felé... Kicsit a vasút felé... abzug gránik!

Nagy szíjtárcsát modelleztek sablonkarral. Az igényesebb és fontosabb gépmunkákat mindig ilyen tapasztaltabb, biztosabb kezű öntőkre bízta a mester.

Ott volt a beesett képű, öreg, még deresebb hajú másik német öntő is, Julius bácsi, aki már sok kül- és bel-földi öntödében megfordult. Kifogástalan munkát végzett, csak éppen hogy szórakozottságában olykor még az orra előtt lévő munkaeszközt sem találta, vagy másokat gyötört, hogy nem látták-e a pipáját, pedig az ott füstölgött csorba fogai közt az orra alatt...

Ezek a német munkások három nyelvet is beszéltek, persze mindhárom olyan rosszul, hogy alig lehetett megérteni őket. A Zsil völgyében, aztán Nadrág, Kalán, Resica, Vulcan öntödéiben tanultak és dolgoztak.

— Sokat hányódtunk családostól — mondta Lerck bácsi kérdésekre, hogy miért hagyták el a bányavidéket és mi csábította Kolozsvárra. — Az állandó bérharc. Nem volt egy nyugodt hét, hogy ne zavartak volna valami disznósággal — mesélte. Közben bozontos szempillái alól laposakat pillantott, és óvatosan döngölte a felsőrészt, hogy a slussztartó kapcsokra „rá ne staufoljon“, de azért puhán se maradjon a modellhomok. Bele-beleköpött kerges, nagy tenyerébe, mely a staufer nyelét fogta. — Ha sok volt a munka, még tizennégy órát is dolgoztattak, s szombaton alig fizettek valamit, annyi volt a levonás. A pénzt ott kellett elvásárolni a gyár kázinójában, ahol mindent áron felül adtak. A lakást is a gyár adta. Ha szólni mertünk az alacsony bérért vagy a csalások miatt, az igazgatóság valamelyik besúgója mindjárt alánk gyújtott. Kölcsönt adott a gyár — fizetés helyett. Aztán minden héten vonták az adósságot, s a kereset sohasem, volt arányban az adóssággal. Ezért otthagyni sem lehetett a gyárat. Kolozsvárra a fiam, Róbert hozott el. — Lerck bácsi szemében öröm fénye csillant, amikor a fia nevét kiejtette. — Ő már itt dolgozott, amikor a háború után

nagy szüksége volt a Junász-gyárnak öntőkre; segített idejönni nekünk is egy ottani sztrájk alkalmával.

Dolgoztunk és beszélgettünk. A transzmissziók állandó csörgése, az üllő és kalapács között idomított vasak zenéje áthallatszik hozzánk. És hallszik a kuplótól jobbra a csőöntők emelődarujának csörömpölése is. Az állványt, amelyen a csőöntésre, formázására betanított munkások állnak, illetve dolgoznak, vaslemezhidnak mondják. A hét-nyolc méter mély csőöntőde aknaszerű gödréből, mint valami hajófenékből, rendben emelkednek ki a két részből összeillesztett és kapsokkal összefogott csőforma-szekrények.

Ez a csőöntőde vagy „sírgödör“, ahogy a munkások nevezték, sok áldozatot követelt.

— Ott a csőöntődében több baleset történik, mint az egész gyárban — mondta Knobloch Misi, aki csősatumintát formázott a közelemben.

— És sokan hálnak meg — mondta Lăpușan szaktárs, amint egy pillanatra megállt kezében a lanzetta. A csőöntőde felé nézett, és arra mutatott finom szerszáma hegyével, mellyel egy fogaskerék-formán dolgozott.

— Látod azt a fekete kendős asszonyt ott a szalma-kötegfonásnál?

Odanézhettem, mert a munkám nem igényelt különösebb figyelmet. A staufolás olyan munka, hogy ha az ember keze megszokja, behunyt szemmel is lehet végezni. Egy szemrevaló, harminc év körüli, kissé hosszúkás arcú menyecskét láttam.

— Luca is ott égett halálra a csőöntőde fenekén, öntés közben megbillent a vaslemez, amelyen állott, és közben megrántotta az öntővilla végét, úgy hogy a nagy fánerből már zuhanás közben legalább száz kiló friss vas ömlött rá.

— Krematórium ez, az istenit neki!

— Valóságos sírgödör!

— Csoda, hogy az a szegény asszony bele nem örült.

Három gyermek vesztette el az apját.

— És mennyi kártérítést kap a balesetért, mert az csak pótol valamit? — kérdeztem.

— Egy frászt. A komisszár őt tette felelőssé a balesetért: a halottat. Szervezetlen munkás volt, ki védte volna.

Mi biztattuk, hogy pereljen, de az igazgatóság ráijesztett, és azt mondták neki, hogy ha törvényre megy, őt is kitesszik a munkából. Napszámost banikért is kapnak akár-mennyit.

— De itt egy másik eset. Hat hónapja sincs ennek — kezdte mesélni Rusu. — Te nem ismerted Túrós bácsit. Olyan ötven év körüli, munkában elnyűtt ember volt. Mintha most is látnám az öreget kondor bajuszával, kancsal nézésével. Akkor éppen a salakot nyomkodta vissza a megdőlt fáner szájától a tüzes pucerral. Nagy volt a hőség, a nagy fánerben legalább hatszáz kiló friss vas, de olyan, hogy tűt is lehetett volna önteni belőle. Ilyenkor aztán mindenki ideges és kiabál. Túrós bácsi a kibírhatatlan hőség elől hátrálva a mögötte már kiöntött csőforma tüzes angusztjára ült, s ijedtében felordítva olyan szerencsétlenül ugrott oldalt, hogy belezuhant a tüzes gödörbe.

—Hogy? A tüzes gödörbe, a csőformák közé? — kérdeztem megborzadva.

— Öntés közben egy-egy formából a fenéken vagy oldalt ki-kifreccsen a vas — magyarázta Mihai —, s odalent a fenéken áll meg. Odaesni tíz méter magasból a forró vasra, gondold csak meg.

Bizottság szállt ki. Urak jöttek-mentek, a csőöntőde gödrébe be-benéztek, s csak az igazgatótól érdeklődtek az esetről. Tudod, ahogy az már ilyenkor szokás.

—Hát a munkásokat, akik látták az esetet, nem kérdezték ki?

— A bizalmiak és Schnegg, a főbizalmi álltak ki a dologban, s ők a csőöntőde primitív felszereléséért az igazgatóságot vádolták. Ennek köszönheti Túrós bátya özvegye, hogy munkát és bizonyos összeg balesetpénzt is kapott.

Ahogy teltek a napok az új munkahelyen, újabb és újabb ismeretekkel gazdagodtam. Nem volt nehéz a Simonfi-féle és a Junász Vasöntőde és Gépgyár közötti különbségről számot vetnem. Míg a Simonfi-féle kis öntődeben az öntők elvi és szakszervezeti kérdésekről vitatkoztak, addig az Junász-féle gépgyárban az öntők legtöbbször csak a maga dolgával, saját keresetével foglalkozott. A félig-meddig akkordrendszer több munkást magával raga-

dott, önzővé tett. Nemigen volt itt olyan szaktárs, akivel szót lehetett volna érteni. Szakmai ismereteim bővítésére sem igen nyílt alkalom. A főmester oktató és bátorító szavai nélkül még az órabéremnek megfelelő munkateljesítményre is alig lettem volna képes. Rusu szaktárs a jóakarátán kívül nem tudott mást nyújtani. Nem volt biztos a maga munkájában sem. Öntéskor nagyon félt az égetéstől. Rémüldözéseivel néha pánikot idézett elő; ide-oda kapkodott, az olvasztótól reszketve haladt a vassal teli fánérral a formájáig. Ilyenkor ki-kiloccsant az olvadt fém a fánérből, s az emberek erre-arra ugráltak a tűzeső elől.

Három földije dolgozott a keze alá kisegítőként. Ők döngölték az öntőhomokot körülöttünk: Marta Nicolae, Cordoş Vasile és Lăpuşan Nicolae. Valamennyien a Mócvidékről valók. A kopaszra nyírt fejű Marta gyanakvoan figyelt minden neszre. Köpcös testén bő munkaruha lógott bizonyosságként annak, hogy életpárja nagyhasú uraknál szakácsnősködik. Az írással és olvasással hadilábon állott, akárcsak Rusu barátunk. A mesterségben is alacsony fokon állt. Néha öregebb inasok képezgették. Szentandrászi főmester előrelátására és jóindulatára vallott, hogy a modelleket mindenki képzettségének megfelelően igyekezett elosztani, s ráadásul kellő magyarázattal látott el bennünket, mikor a formázásra váró mintát kezünkbe adta.

Nem volt nagy mester a szakmában Cordoş szaktárs sem. Mindössze öt vagy hat elemi osztályt végzett. De az esze jobban váltott, mint Martának; vele lehet vitázni. Amit Cordoş érvekkel támaszt alá, azt az ingerlékeny Marta szaki a homokdöngölővel és fogcsikorgatással igyekszik ellensúlyozni. Ám Rusu volt közöttünk a legleleményesebb. Időnként azzal heccelték, hogy Rusu, ha tudna írni-olvasni, itt hagyná az öntődét, és felcsapna cukrásznak, mert azok megehetik a selejtet, míg az öntők... a kocsmában próbálnak vigaszt nyerni, ha rosszul sikerül az öntés.

Egy alkalommal úgy jött a szó, hogy a szapora beszédű Rusu mesélni kezdte sorsukat.

— A világháború kezdetén, az általános mozgósítás után, pesti ügynökök jelentek meg Gyaluban inasokat toborozni a Ganz-gyárba. Kidobolták a hírt Hideg- és Me-

leg-Szamoson és a környék minden falvában. Öntőinasnak kellett oda. Egyéb, tisztább és könnyebb mesterségről nem is beszéltek. Mi valamennyien inkább gépészek szerettünk volna lenni. Az ügynökök azonban csak az öntőszakma nagyszerűségéről beszéltek. Tudod, kevesen voltak írástudók Dongón, az én falumban. A pópa és a dászkal vezette még a falusi bírót is...

— Hideg-Szamoson is valahogy így volt — szolt közbe Marta Nicolae. — Akinek kellett valami kis levél vagy más írás, a pópa írta meg.

— S felvettek iskolai végzettség nélkül is? — kérdeztük csodálkozva.

— Fel bizony — felelte Cordoş. — Sőt éppen azért jöttek a mócvidékre, mert másfelé már jártak, de a szülők idegenkedtek attól, hogy gyermekeiket e nehéz és piszkos szakmára adják. Ezt persze csak később, Pesten az öntőtől tudtam meg — fűzte hozzá keserű szájjal Cordoş.

— Egyéb is megfordulhatott az urak fejében — kapcsolódott be a beszélgetésbe Lăpuşan, majd szokásához híven mosolyogva kezdett magyarul elsősorban Rusunak, de a mi okulásunkra is: — Az öntők mindig előljártak az osztályharcban. A legtöbb forradalmár a vasöntők közül került ki.

— Ez igaz, de mi köze ennek a mi írástudásunkhoz? — türelmetlenkedett Rusu.

— Buta vagy te, kiskomám!

— Miért lennék buta? Mert nincs akkora tökfajem, mint neked vagy Csengeri igazgatónak? Én is jártam az iskola mellett!

— Taktika volt ez, te! Olyan vidékről verbuválták az inasokat, ahol a nép még nem ismerte a munkásmozgalmat, az írás-olvasást is csak alig.

— Ez tényleg igaz lehet! — hagyta rá Rusu, Cordoş és Marta együttesen.

— Igen nehéz helyzetbe kerültünk. Egyszerre tanultuk a magyar nyelvet és a mesterséget. A mesterek nem voltak ugyan magyarok, hanem szlovákok, csehek, németek, de azért magyarul szidtak. Mennyi szidást, mennyi pofont kaptunk a mesterektől... Mi néhányan acélöntökként szabadultunk fel. Ez a munka meg egészen más. Ott minden formát keményre döngölnek, szárítanak, és úgy öntik. Kü-

lön helyiségben tanítottak formázni. Önteni mások öntötték le a formákat, nem úgy, mint itt, hogy minden öntő maga csinál mindent elejétől végéig.

Aztán egy nap a Nagykörúton a munkások tízezrei vonultak fel. „Le a háborúval!“ „Éljen a forradalom!“ Katonák és civilek ölelkeztek. Nemsokára már Lenint és az októberi forradalmat éltették. Piros lobogót lengetett a szél. Piros szegfű került a csákóra... „Éljen a Tanácsköztársaság!“ „Éljen a Kommunista Párt!“ — kiabálták a tüntető munkások mindenfelé.

— S következett, amit sohasem felejték el — folytatta Rusu. — Egy éjszaka lövöldözést hallottunk. Reggel, ahogy az utcára léptem, szinte belém fagyott a vér. Bikacsökös tiszt urak és revolveres civilek jöttek szembe velem. Még arra sem volt időm, hogy megbámuljam őket, úgy a képembe vágott az egyik, hogy a piros szalagos sapkám legurult a fejemről.

— Fehérterroristák — jegyezte meg Lăpușan —, a különítmény...

— Igen, az volt — hagyta helyben Rusu, aki a visszaemlékezéstől sápadtan gyűjtött rá.

— A terrorlegények, akiknek a különítmény átadott, egyfolytában ütöttek, rúgtak, amíg az Üllői úti laktanyába értünk.

— Hogy szabadultál meg? — kérdeztem türelmetlenül.

— Román patrullal találkoztunk az Üllői úton. Ezzel volt egy ismerős orvos is, a gyalui születésű Buia, tiszt ruhában, s én odakiáltottam neki, hogy segítsen rajtunk, mert nem csináltunk semmi rosszat. Nem tudom, kivel mit intézett. Aznap még ott kínoztak, de másnap — úgy látszik az orvos igazolt engem s még néhány gyalui és környékbeli román fiút — útnak indítottak hazafelé... Aztán pár évet otthon nélkülöztünk. A havas nem terem gabonát, csak fát. Az erdő is a nagyuraké, s a havasi ember egyetlen vagyona a fejsze nyele.

— És ti munkakönyvvel a kezetekben mire vártatok otthon?

— Nem is gondoltunk arra, hogy Kolozsváron is megkaphatjuk ezt az ördögi meszeriát. Különben is mi acélöntést tanultunk, itt meg csak vasat és bronzot öntenek.

—Az igaz — mondta Lăpușan tudálékosan. — Acél csak Resicán és Vajdahunyadon készül.

Lăpușannak valami fúrta az oldalát. Látszott a képén, a mozgásán, amint ott tett-vett körülöttünk, miközben a segéd munkások kiásták a gödröt a malomkerék-modellnek és homokot rostáltak hozzá.

—Te Rusu, fizetek egy fröccsöt Diduséknál, ha elmondod azt az éjszakát is, amelyiken itt a gyárban találkoztunk.

— Amikor Nemessel ránk jöttetek a sötétben?

— Azt, azt — siettette Lăpușan. Rusu közben Cordoșra, róla meg Martára nézett. Ennek kezében is meggyorsult a staufer, arca felfűvódott, elöntötte a pulykaméreg.

— Okosabb dologról nem tudnál beszélni te is!? — sziszegte fogai között dühösen románul Lăpușan felé.

— Azt akarja Lăpușan elmeséltetni velem, hogy amikor idehoztak minket dolgozni, éppen sztrájk volt...

— Ti meg sztrájktrörök voltatok — egészítette ki a mondatot Lăpușan.

— Jó, jó. De várj egy kicsit, hogy mondjam el úgy, ahogy volt.

Mindenki Rusura figyelt, még azok is, akik hallomásból már ismerték az esetet.

— Az úgy volt...

— Az úgy volt, hogy mi ketten Nemessel piszkáltunk ki éjszaka titeket... — próbált közbeszólni megint Lăpușan.

— Aztán ha fejbe verlek a stauferrel, akkor hogy lesz? — dühödött fel Rusu, és kezében a vasdöngölő félig ütésre emelkedett.

— Az igazság az — folytatta Rusu, miután kissé lecsillapodott —, hogy Martának, Cordoșnak és nekem nem mondta meg az a szélhámos ügynök vagy mi az anyja volt, hogy a Junász-gyárban sztrájk van, csak azt pofázta a bitang, hogy sok a munka, és öntöket alkalmaz a gyár. Cordoș olvasta az újságban a hirdetést. Ebben az állami közvetítőnek a címe volt megjelölve, s mi oda mentünk. Onnan az a tekergő ügynök úgy estefelé kísért el minket a gyárba és adott át Szilvai mesternek — hadarta kipirultan Rusu. — A gyárban pedig sztrájk volt, s így

inasokkal és afféle megtévesztett bornyúkkal dolgozott Szilvai mester, mint amilyenek mi voltunk akkoriban.

Lăpuşan csendben élvezte Rusu hadarását.

—És a szakszervezetbe hogy jutottatok el a történetek után? — kérdeztem kíváncsian, meg hogy Rusunak kellemesebb témára tereljem a szót.

Lăpuşanra szegeződtek ismét a szemek, akinek a szája vigyorra húzódott. Cordoş egy formaszekrény összerakásánál segített Martának, Rusu büntudatosan nevette el magát. Marta pedig majd felnyársalta szemével.

—Hát most már mondd el, Mihai — biztatta Marta. — Szégyen ide, szégyen oda, de hát már megtörtént.

—Mondtam már, hogy mi nem tudunk a sztrájkról. A gyárban csak Szilvai mestert s néhány inast találtunk: Magyarai Sanykót, Mezei Jóskát, Mureşan Iont, akik harmadéves tanoncok voltak akkor. Néhány segédmunkás tett-vett a csőöntöde körül, és Csengeri igazgató úr szaglászott be aznap többször is hozzánk. Kérdeztük Szilvait, hogy más öntők nincsenek ebben a gyárban? A mester azt felelte, hogy ne törődjünk másokkal, hanem örüljünk, hogy munkát kaptunk, pénzt kereshetünk. Dolgozhatunk éjjel-nappal, hiszen munka van rogyásig.

—A ruháról beszélj, te — szakította félbe nevetve Lăpuşan. — Arról, amit a sztrájköröktől kaptatok.

—Úgy igaz, te „írástudó“ — folytatta Rusu most már megkönnyebbülten —, hogy azzal a behemót Nemes Flóriánnal éjszaka jöttetek ránk. Mások is jöttek a kerítésen keresztül, a Nádas patak melletti cigánytelep felől. A zörgésre rögtön megébredtem, Cordoş után tapogattam, de már akkor odaértek a magkészítő színhez, ahol aludtunk. Ez a Nemes belénk botlott, s keresztül is esett rajtunk a mázsájával. Tolvajt kiáltottunk, mire „Pofa bé, ha jót akartok“ volt a válasz. Űtni kezdtek. Marta a staufert kereste, de Nemes megragadta Cordoş, és úgy vágta hozzá, mint egy koszos malacot.

—Hát te mit csináltál? — szólt újra Lăpuşan kajánul.

—Én hallgattam, mint *az* a bizonyos a fűben, remegtem és féltem. Így volt, Nemes? Muszáj úgy mondjam, ahogy volt! Aztán megismertük jobban egymást. Pajtások lettünk, hiszen mind a Mócvidékről kerültünk Pestre

inasnak, mind a Ganz-gyárban tanultuk a mesterséget, mind mokányok vagyunk a Gyalui-havasokból — fejezte be Rusu derülséget kiváltó hangon.

Szaktársaim legtöbbször nőtlen fiatalember volt, ebédelni a gyár szomszédságában lévő kakasvárosi vendéglőbe jártak. Már munkába lépésem első napján engem is odacipeltek jó meleg ebédre.

— A vendéglősnek négy lánya van, két férjhez adandó és két gyereklány — mesélte előre Rusu. — Diduska az idősebb. Ő a Szendő Feri anygala. Igaz-e, Szendő szaki, hogy ő ad neked „pirosat“?

Most már én is „segéd úr“ voltam a Vasgyárban, s megengedhettem magamnak azt a luxust, hogy az addigi egy tál étel vagy tarisznyából való hideg koszt helyett kétfogásos ebéddel traktáljam magam.

Egy óra ebédszünetet tartottunk. Amikor Gálóczi bácsi, a kajla bajszerű olvasztár szemvédő okulárját feltolta maszatos homlokára, a sapkája rojtos eresze alá, és rávert a keze ügyében lévő kalapáccsal az öntéshez hívogató gongra, a delet jelezve, mi úgy, ahogy voltunk, grafitporos képpel, kormosan, trotylis nadrágban, libasorban szaladtunk ki a gyárból, s mint éhes farkasok loholtunk a Jánosfi-féle vendéglőbe.

Lăpușant mint idősebbet elől engedték. Az ebédlőbe az italbolton át vezetett az út. Itt a megszokott pult mögött egy húsos képű, erősen dagadt mellű nő töltögette az italt a vendégeknek.

— Jönnék az öntő urak! Van szerencsém! Diduska, légy a helyeden, és rendesen szolgálj ki az urakat! — rendelkezett egy pocakos, negyvenen túli atyafi, aki az egyik asztal mellett a pádon ült többedmagával. Ott volt köztük az asztal másik oldalán egy tagbaszakadt cigány férfi is, kinek a jobb lába fából s a bal szeme üvegből volt. Erről a Pali bácsi névre hallgató mankós emberről később tudtam meg, hogy hazárdjátékkal szórakoztatja és kopasztja az odatévedt naplopókat. Most is huszonegyet játszottak, s éppen ő adta a bankot.

Diduska kisasszony, aki már kívülről tudta, kinek mennyit kell töltenie, odatette Lăpușan szaki elé a fél-deci állást rummal. A fogyasztást hol Jánosfi úr, hol élte-

sebb, darabos és harapós kedvű kövér felesége írta be a kontókönyvbe. A jóltápláltságtól gömbölyödő házaspár jó reklámul szolgált a vendéglőnek. Jánosfi néni az én nevem is beírta a kontókönyvbe, miközben szemüvegét orrán megigazítva, alaposan végigmustrálta vézna termetem, és jó étvágyat kívánt.

Közben a többiek Szendő Ferit kezdték ugratni.

— Na, Szendő szaki, maga mit iszik? — kérdezte Lápusan, mire Szendő füle tövéig elpirult. — Miféle öntő maga, Szendő? Igyék, hogy rongyosodjék! Az a jó. Maga inni nem iszik, dohányozni nem dohányzik, a nőket sem szereti. Hát akkor minek él?

Szendő engedett az unszolásnak, Diduskára nézve, jobb keze mutatójával a málnaszörpös üvegre mutatott, és remegő hangon szólt:

— Kérek nekem is egy olyant, Diduska kisasszony!

— Diduska az üveg után nyúlt, ajkai széles mosolyra nyíltak:

— Szendő úr csak málnaszörpöt iszik?

— Uhüm, én csak olyan pirosat iszom. Az olyan jó! préselte ki magából a szavakat Szendő az öntők nevéte közben.

Én is olyan „pirosat“ kértem Diduska kisasszonytól, mert ivás tekintetében magam sem voltam nagy művész, akárcsak Szendő Feri. Pedig az öntőszakma nehéz. Sokat izzadnak az itt dolgozó emberek, s így túlnyomó részük előbb-utóbb rákap az italtra. Persze enyhe gúnnal illetik és lenézik azt, aki nem követi példájukat. A bort vagy pálinkát csínjával én is megittam, de nem vált soha szenvedélyemmé az ivás. A bortól mindig égett a gyomrom, a pálinkaféle pedig ellágyított. Ezért inkább csak a társaság kedvéért ittam, ha a helyzet úgy kívánta. Szendőnél más volt a helyzet. Ő azért ivott csak „olyan pirosat“, mert fősvénykedett, fogához verte a garast. Földre gyűjtötte a pénzt, s nem szívesen fizette a tagjárulékot sem. A mester uraknak hízelgett a pénzesebb munkákért.

Pedig Szentandrás, a főmester, rendszerint úgy intézte a dolgokat, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon. Szemre vagy kilóra úgy árazta a munkákat, hogy a közepes tudású öntő is megtalálja a számítását. A kevésbé képzett öntőknek szaktudásuknak megfelelő,

egyszerűbb munkákat adott: kazánrostélyt, vasúti féktuskó-modellt vagy a városi kanalizáláshoz használt aknafedők, rámak, keretek modelljeit. Ezek az inasmunkák inkább fizikai erőt, mint szakmai tudást igényeltek, s keresni elég jól lehetett velük. A nagyobb gyakorlattal rendelkező idősebb szaktársak, magasabb órabérük alapján, az igényesebb öntvények előállításán dolgoztak, és az annak megfelelő árazás mellett jól kerestek.

Az öntők általában sokat dolgoztak, sokat túlóráztak, s szabad idejükben nagyokat ittak. Három közeli csárda: Jánosfi, Kertész Izidor és Jakab Mózes hordó szagú és kiabáló reklámú ivója csalogatta a holtfáradt öntöket.

Abban az időben kezdtek kialakulni az új városrészek Kardosfalva és Szamosfalva között: a Kerekdomb és az Irisz-telep. Azelőtt csak a főbb utak mellett volt néhány házas telek, a Kerekdomb jobb oldali lejtőjén, a Máramaros utca mentén, a Csillaghegyen, Brétfűn, Nádastere alján és a Szentgyörgy szőlők alatt.

Az Irisz porcelángyár is ez idő tájt rakta le alapjait.

A tegnap még magántulajdonban lévő zöldséges vagy gabonatermő földek és rétek helyén keresztül-kasul kezdtek kialakulni az új utcák. A frissen felparcellázott házhelyek százai kerestek vagy találtak már vevőt. Szerencsés gazdák vagy élelmes kufárok megéreztek a város növekedését, potom áron előre felvásárolták a földeket, azután telkekre felosztva, megsokszorozva kapták vissza befektetett pénzüket. Az új telepek a volt tulajdonosok nevéen váltak ismertté: Rusz-telep, Friedmann-telep, Schultz-telep, Papp-telep. A házhelyek igen nagy keresletnek örvendtek. A megvásárolt telkeken pedig itt-ott már kisebb-nagyobb családi házak is kezdtek piroslani. Teljesen elkészült ház alig volt látható, inkább csak amolyan kis ideiglenes vityillók. Kispénzű, a magas házbérektől menekülni akaró gyári munkások és más alkalmazottak telepedtek ide. Az utcakereszteződéseknél kiskereskedők versengtek az ital- és fűszerboltoknak alkalmas helyiségek felvásárlásában. A Nádas és Kajántó patakokat összekötő, erősen foghíjas útszakaszon már akkor hat helyen mértek italt — pénzért vagy hitelbe. Az építkezések egyáltalán

nem tükrözték a városrendészeti hivatal akaratát. Az építkezési szabályoknak megfelelő ház alig volt látható. A kunyhók legtöbbjét a telek hátsó részén építették tulajdonosaik, silány, szedett-vedett, inkább ócska épületanyagból.

Az új városrésznek csak egy forgalmasabb útja volt, a Kajántó út, mely a közeli falvakat a várossal összekötötte, de ez is gidres-gödrös, száraz nyári időben szemet-tüdőt rágó porfelhőkbe burkolózott. Az őszi esők beálltával viszont járhatatlan sártengerré változott a forgalmas útszakasz. Az újonnan kirajzolódó mellékutcákban ilyenkor a tapadós sár mint a fekete szurok ragadt a láb-
belire.

A három gyárat (Junász-féle Vasöntöde és Gépgyár, Porcelángyár, Téglagyár) összekötő útszakaszon az italméréseket, e földi paradicsomok egész sorát, a Máramaros utca alsó szakaszán épülő három felekezeti templom tartította. A mennyei paradicsomba vezető utat egyengető templomok építésére már gyűjtést indítottak az unitárius, katolikus és református egyházak ide kinevezett lelkipásztorai — nagy garral és hatósági segédlettel.

Knobloch Misivel és az üzérkedésre hajlamos Rusu Mihajjal hármásban kódorogtunk egy alkalommal a Nádas patak rozoga fahídja körül. A hídon, bal kéz felől, az első cseréptető ház végén kereszt, s pár lépéssel odébb, négy szál fenyőgerenda tetején kisebb harang. A harangkötél lecsüngött a földre. Mellette egy apáca, nyakában az elmaradhatatlan olvasó, fején fehér fejkendője.

Rusu ortodox, Knobloch Misi evangélikus, jómagam pedig római katolikus. Mindhárman szervezett munkások, útban a felvilágosodás felé, de még kétlakiak; még köt a hit, de a kötésen a szakszervezetben szerzett tudás már sokat lazított. A kis kápolnaszerű istenházává minősített terem előtt egy széles hátú, öles termetű pap vecsernyére harangoztatok az ájtatos képű apácával.

A hídról néztük egy ideig a ceremóniát, aztán a hit problémáiról elmélkedve indultunk tovább a sok apró parcella mellett a keskeny utcán.

— Hazugság! — fakadt ki Rusu, és homlokán a bőr haragos ráncokba húzódott.

— Nono, mi lelt, bizalmi szaktárs? — kérdezte Knobloch Rusutól, székyes kiejtéssel. Ő ugyanis a Hargita tövében, Szentkeresztbányán született, s ott tanulta az öntömesterséget is apjától és más széky öntőktől.

— Hazugság az az egy turma és egy pakulár!

— A' lehet — felelte Knobloch, és feleletén érződött, hogy az egésznek nem nagy jelentőséget tulajdonít.

— Mi az, hogy lehet? — idegeskedett Rusu. — Hát nem láttok a szemetekről?

— Mit kéne hogy lássunk? — kérdeztük Misivel.

— Hát nézzetek ide, és nézzetek oda! — háborgott Rusu a templomoknak kijelölt nagy telkekre és a már épülőfélben lévő templomokra mutatva. — Az egyik kezemen éppen annyi ujjam van, ahány „akol“ épül. A kommunista pártot bezárták, mert internacionalista, de bezzeg a sokféle papi marhaságnak, mint a csiperke eső után, úgy nőnek a kalibák.

— Pedig hát csak egy templomot kellene engedélyezzenek! — ugratta Knobloch szaki Rusut.

— Te írástudó pogány, te. Márhogy én keveset értek a betűvetéshez, az igaz. Iskolába alig jártam, de hitoktatásra a pópa lakására annál többet.

— Hit... hit... — mosolygott Misi kesernyésen.

— Igen, arra tanított a pópa, hogy hinni kell Istenben.

— Jó, jó, de az a kérdés, hogy melyikben? — ugratta tovább Knobloch.

— Te engem butának tartasz — folytatta sértődötten Mihai —, de csak egy Isten van, ennyit én is tudok, s ennyit te is tudhatnál, te istentelen hájfejű német.

A kései ős nap sugarai átszűrődtek a lombjukat hullató gyümölcsfák ágai között, festői színben pompázott a Nádashere alja, miközben mi hiányos és felemás tudással a már gyermekkorunkban belénk vert hit hihetetlennek tetsző ellentmondásairól vitakoztunk. Knobloch lányos arcbőre pirosabb lett egy árnyalattal, amint tovább érvelt:

— Dehogy tartalak én butának, pajtás, de ha te is úgy tanultad, mint mi, hogy egy isten van, illő volna ismerni annak a nemzetiségét is. Talán román? Vagy magyar? Német? Zsidó?

Rusu keresztet vetett, és persze úgy tett, mintha csak mímelné zavarát. Bennem is ösztönösen, mint elektromos kisülés jelentkezett az „Uram bocsáss meg“ gondolat. De utána hamar legyőztem pillanatnyi félszégességemet, és egy még katonáéknál, a kommunista ifjaktól tanult versike néhány sora jutott eszembe.

— Ide figyeljeteK, fiúk! Úgy gondolom, hogy a papokkal és Istennel kapcsolatban ez az igazság:

Kispap, nagypap, plébános,
Valamennyi szélhámos.
Akár csuhás, akár más,
Pap kenyere: népcsalás!

— No ez aztán fején találta a szeget. Csak ez lehet a színigazság! — mondták a vállamat veregetve a fiúk.

Egyik ilyen munka utáni kóborlásunk közben egy régi gondolat újult fel bennem, amely nem hagyott nyugton. Adósnak éreztem magam anyámmal szemben, úgy véltem, hogy ez a legalkalmasabb idő célom megvalósítására. A gyár közelében fészket verni és sokat szenvedett anyámmal ott együtt lakni, öreg napjait tőlem telhetőleg megszipíteni, az értem és többi gyermekéért hozott áldozatáért visszaszolgálni valamicskét — ilyen tervekkel jártam üres óráimban az új városrész apró utcáit. Itt, a Nádas patak torkolata körül, a sok kis parcellán épült vagy épülő eladó házikók egyikét kellene valahogy megvásárolni.

Arra gondoltam, hogy nem nősülök meg, amíg anyám él. Az anyósok és a menyek, mint tűz és víz, nemigen egyeznek. Minden vágyam az volt, hogy anyám öreg napjain jól érezze magát, gond nélkül éljen, keveset dolgozzék, sokat pihenjen, s a templom mellett néha színházba és moziba is járhasson. Örvendjen ő is a jobb sorsnak, könnyebb életnek. Lelje örömét bennem, legkisebb fiában, aki annak idején nyűgnek törtetett e cudar világra. Így elmélkedtem, miközben ismét felcsendültek anyám bűnbánó szavai:

„Nem kellettél a halálnak. Hiába könyörögtem Istennek, hogy vegyen magához, mialatt még a méhembem hordtalak, Isten bocsánatát kérve, hogy meg akarok sza-

badulni terhentől. Nagyokat emeltem, a szekér farát ide-oda vettem... De te makacs voltál, s megszületél. Éppen a legrosszabbkor: télutón, tavasz kezdetén. Szántani kellett egy kis tavaszbúza meg árpa alá; közeledett a vetés ideje. Rajtad és magamon kívül még öt gyermekszájról kellett gondoskodnom. Őszi búzát nem tudunk vetni, mert Gyuri — apád, az Isten nyugtassa — már nem érezte jól magát. Korán beállt a tél. Ő elment a lombhullás után, és én másodszor is ott álltam özvegyen, most már hat apró gyermekkel. Pénz nélkül, sok adóssággal, egy kis rossz, sovány taksás földdel a Győrberkén. Csoda-e, hogy a világrajöttöd után is útban voltál?”

Megértettem anyám indoklását. Ha megjött a kikelet, a kenyeret adó magot el kellett vetni. A föld miattam nem maradhatott parlagon. Kenyér nélkül nincs élet, s anyám a megmaradt tehénként hasonló módú szegény ember tehenével fogta össze, és rótta a távoli mezőt hajnal-tól késő estig. Engem és kétéves bátyámat ötéves nővéremre bízott, és esdve imádkozott Istenhez, hogy a mennyei bíró segítsen a terhén, és vegye magához a kicsit.

„De az Isten nem hallgatott meg. Sokszor a párna alatt, a pizsokban, étlen-szomjan találtalak, s bámulatomra mindig... élve, nap nap után. Aztán mikor elérkezett a kapálás és a gyomlálás ideje, fiam — emlékezett anyám bűnbánóan, kérges tenyerével arcomat, hajamat jóságosan simogatva —, az áldott nap ilyenkor már egyre magasabbrá kapaszkodott az égbe, s a kis ennivaló és szerzőmök mellett téged magammal cipeltelek. Míg én dolgoztam, téged a barázdában egy rongydarabon hagytalak. Ha volt bokor a közelben, akkor annak az árnyékában. Persze az árnyék továbbment, s te a napon maradtál. Kis testeden a hangyák és a legyek lakmároztak.“

Megértem a hasonló sorsban nevelődött és edződött ember életfelfogását és lelkivilágát, az anyáméhoz hasonló sorsú, istenfélő szülők keserű aggodalmát, kiút-keresését: menteni a nagyobbakat, ahogy lehet, a tökéletlen földi és mennyei törvények megkerülésével... Azok ugyanis az éhenhalás felett napirendre térnek, mondván, hogy „az Isten akarata“. Mármost nyomorultul tűrni és szenvedni és éhen pusztulni. Aki pedig ezt, végső elkeseredésében,

megelőzni kényszerül, arra szigorúan lesújt az egyházi és világi Justitia.

De félre a rossz emlékekkel! Borúra derű — gondoltam, és terveket szövögettem nyugodalmas életünkről, kettesben jó anyámmal, itt a város peremén, saját kis házikónkban. Új számvetésemben ezért addigi sanyarú életem napjait meg kellett hosszabbítanom, mert a megálmodott ház ára nem csöppen az égből, azt munkabérémből kell lassanként lecsipegetnem. Az öntök jól keresnek ugyan, de így is csak több év alatt izzadhatom ki a ház árát. Aztán majd asszonyt is hozhatok a házhoz.

MIT JELENT BIZALMINAK LENNI?

A novemberi est sötétjében ólmos eső permetezte az utcát, mikor a szakszervezet Patak utcai új helyisége felé igyekeztem. A megszokott értekezletre gyűltünk össze a város öntői és modellkészítői. Jó érzés töltött el az új, meleg és világos teremben. Viszontláthatom itt azokat az öntőket, akiket még segéddé avatásom előtt ismertem, és új szaktársakkal is megismerkedhetem. Most már én is számítok valakinek, maholnap kétéves segéd vagyok, a segédmunkások és munkásnök, no meg az inasok segéd úrnak titulálnak.

Az értekezleten Schnegg modellkészítő elnökölt. A napirendi pontok ismertetése előtt névsort olvastatott, meleg, elvtársi szavakkal üdvözölte a megjelenteket, és elmarasztaló megjegyzéseket tett az igazolatlan hiányzókra, akik közömbösek saját sorsuk iránt.

— Elvárják, hogy más kaparja ki nekik a sült gesztenyét! — kiáltotta közbe rikácsoló hangon a fél szemére vak Gyulai Feri rézöntő, helyéről felemelkedve.

— Szaktársak, legyünk fegyelmezettek — intette rendre az elnök a különben minden lében kanál Gyulait. A szaktársak felzsongtak, mint méhek a kasban. Egyesek Gyulaira, mások a hiányzókra tettek megjegyzéseket.

A névsorolvasásból kiderült, hogy a Junász-féle Vasöntőde és Gépgyárban van a legtöbb öntő és modellasztalos.

A titkári jelentés az általános helyzetet ismertette az összes öntődeből. A munkások és munkáltatók közötti konfliktusokról és a kollektív szerződés megszegésére és kijátszására irányuló kapitalista módszerekről számolt be.

A bizalmiak jelentése során Rusu izgatottan mondotta el, hogy az igazgatóság nem törődik a balesetek elhárításával.

— Még a csőöntődében történtek után sem tettek semmi biztonsági intézkedést a „halálgödör“ körül — mondta, miközben nyakát ide-oda tekergette; Vescan szaktársat,

a csőöntöde csoportvezetőjét kereste, mondja el ő azt, ami ott van.

— Más jelentenivalója? — kérdezte Schnegg szaktárs Rusut, aki nem szívesen beszélt, azt az egy-két mondatot is erőlködve, belepirulva, lámpalázzal küszködve, szagatottan kiabálva mondotta el.

— Az akkordot próbálják ránk kényszeríteni, az istenit az anyjuknak...

— És azok a bolsi mesterek hogy viselkednek?... — köpte közbe a kérdést Gyulai gunyorosan.

— Szentandráséi elég jó az öntökhöz — felelte Rusu.

— Neki köszönhetjük, hogy a kollektív szerződést, ami az őszön lejárt, tavaszig meghosszabbították. Maguk ezt jól tudják. Lăpușan szaki és Laczkó Gábor is megmondhatja.

Lăpușan dagadtnak tetsző, teli arccal emelkedett szó-lásra. Szokása szerint ajkbiggyesztve nézett az eleganciájáról ismert Laczkó Gábor felé, kinek öccse, a testes „kicsi“ Domikó is jelen volt az értekezleten. Lăpușan szüksézáván, de elismeréssel beszélt a főmester jóindulatáról. — Nem úgy Szilvai, ez a gyenge mesterember — mondotta —, de velünk nincs sok dolga, mert tudjátok ti is, ő a csőöntödét vezeti, elég rosszul.

— Nincs annak az embernek bátorsága a sarkára állani az igazgatósággal szemben — szólt közbe Vescan Jóska.

— Talán szót kérnének a szaktársak, úgy volna szabályos — jegyezte meg Schnegg szaktárs, de azért Vescant, ha már belekezdett, hagyta beszélni.

— Mi lehet az oka Szilvai mester gerinctelenségének?

— Vescan körbehordozta tekintetét, majd folytatta: — Szilvai okos ember. Meg lehet érteni tartózkodását. Ő is onnan ugrott meg a fehérterror, a bitófa elől, 1919-ben. Majd Szerbiában, Bulgáriában, aztán nálunk hányódott, rendőrségi ellenőrzés alatt, míg a családja valahol Franciaországban, isten tudja hol és hogyan él.

— Ne folytassuk ezt a kérdést, szaktársak — ugrott fel Rusu, ugyanis ő jó barátságban volt Szilvai mesterrel, kit a rosszindulatúak, vagy azok, akik nem ismerték, szervezetlen munkás sztrájktrőből lett mesternek emlegettek. A hallottak után az öntők közül sokan megváltoztatták Szilvairól alkotott véleményüket.

Az egyik telefongyári öntő, név szerint Iancu Nicolae bizalmi nyújtotta karját és kért szót.

— Tessék, Iancu szaktárs, beszéljen — szól az elnök.

Ezt a Iancut ismertem még inaskorom óta a szakszervezetből. Azt is tudtam e jól megtermett, dióbarna szemű, dús sörényű, nyílt szavú öntőről, hogy Rusuval és a többi mőcvidéki társával Pesten, a Ganz-féle öntőében tanulta ezt a nehéz, de szép mesterséget. A vasas-könyvtárban gyakran találkoztam vele, amint könyvet cserélt. Jól emlékszem pár év előtti nyomatékos megjegyzésére a könyvtáros szaktárs előtt: „Csakis haladó szellemű írók műveiből adjon az elvtárs két könyvet, egyet a saját, másikat a párom számára. Lehet román vagy magyar nyelvű, nálunk nem számít.“

Iancu felszólalásában a telefongyár vezetőségét bírálta. A gyár, mely néhány éve alakult, több havi bérrel tartozik az ott foglalkoztatott öntőknek. Az öntők bírósági végzéssel a kezükben sem képesek kivájni elmaradt bérüket a gyár szőrös lelkű képviselőitől.

— Gyalázatos banda — zúgolódtak az érdekeltek.

— Fizetés helyett szép szóval, szinte alázatos kéréssel hitegettek, hogy csak dolgozzunk, mert a következő szombaton kifizetik az elmaradt munkabért is. A hetekből hónapok lettek — folytatta láncú. — A száz lejek ezrekre gyűltek, s a nadrágszíjunkon már nincs több lyuk, anynyira összehúztuk.

Bruder szaktárs intett láncú felé, aztán az elnöklő Schnegg közbeszólt, hogy a titkár akar mondani valamit.

— Szaktársak! — szól a titkár ültéből felemelkedve, s kezével az asztalon lévő papírai közül felemelt egyet. — Iancu szaktárs érvelése helytálló. Azt hiszem, hogy a legtöbben ismerik ezt a telefongyári szennyes históriát. Ne haragudj, szaktárs, hogy félbeszakítottalak, de végre itt van a feljebbviteli bíróság döntése, mely a gyárat kötelezi az elmaradt munkabérek kifizetésére. Most már biztosra vehető, hogy az érdekelt szaktársak pár napon belül megkapják elmaradt bérüket. Ma jött az értesítés az Energia-gyár jogtanácsosától. Itt van — és Bruder a bal kezében lévő papírt jobbjaival megcsapkodta. — Erről a gyűlés után még beszélünk. Az érdekelt szaktársak maradjanak itt.

Schnegg szaktárs, miután sikerült a kedélyeket lecsillapítania, valamit mondott Brudernek, aztán karját előrelenyújtva beszélni kezdett. Az öntők felháborodását jogosnak találta, és a munkaadók profitéhségéről és -imádatáról beszélt. Hogy szavai meggyőzőbbek legyenek, Marxtól is idézett:

—A tőkés emberséget nem ismer. A munkásságnak csak annyija lesz a kapitalista rendszerben, amennyit szervezett erejénél fogva ki tud harcolni magának. Ami a telefongyár új nevét illeti, az a helyzet, hogy a gyárba új részvényesek, külföldi tőke került, és így a rossz hírnevű cégtáblát is kicserélték.

Iancu elmondta, hogy a gyár nagy rendelést kapott dinamók gyártására, s az öntők hordó alakú motorházakat öntenek mostanában.

—A mi energiánk egyetlen forrása — folytatta az elnök, az értekezlet tanulságait összefoglalva — a szervezett összefogás. A telefongyári munkások jogos követeléseinek elintézése is ezt bizonyítja; nem a nagylelkűség, hanem a szervezett erőnk előtti meghajlás diktálta a megoldást. Legyen ez tanulság számunkra, és még inkább azok számára, akik nincsenek szívvel-lélekkel velünk egy csatasorban.

Lélegzet-visszafojtva szívtam magamba az elnök szavait, és újból elhatároztam magamban, hogy minden akaraterőmmel és egyre gyarapodó tudásommal, melyet az élet iskolája mellett a szakszervezeti mozgalomból mértek, a környezetem felvilágosításán fogok munkálkodni.

Az értekezlet után kisebb-nagyobb csoportokra szakadozva hagytuk el a helyiséget. A sikátorszerű Patak utca a sötétség fátylában szendergett. A fák csupasz ágait és az alacsony házikók fedelét az őszi ólmos eső fényesre festette. A gyalogjáró egy lett az úttesttel, sáros, tele gubbenőkkel.

Én a Junász-beli szaktársakkal: Rusuval, a két Laczkóval, Lăpușannal, Knobloch Misivel és a többiekkel indultam a Zöldfa vendéglő felé.

A város kihaltnak látszott. A hideg eső elől fedél alá kíváncozott minden élőlény. Az utcai gázlámpák alig sápadoztak. Halvány fény vibrált a vendéglő bejárata feletti homlokzaton is.

— Mit iszunk, fiúk? — hangzott el a megszokott kérdés a szaktársak ajakáról.

— Bort! Csakis bort! — jelentette ki a mindig elegáns Laczkó Gábor. — Enyedi vagy küküllőmenti leánykát.

— Legyen bor, de persze szódával — toldottam hozzá.

Tudtam, hogy ezek a jó ivó öntők „ajstandot“ várnak. Nem akartam kivonni magam a régi szokás alól, s szoltam Rusunak, hogy az én számlámra rendeljen négy liter bort, pár üveg szódával.

Amíg a fiúk asztról és kellő számú székről gondoskodtak, én a már bepityizált, sírva-nevető, kötekedő alakokra figyeltem. A dohányfüstös teremben minden mozogni és imbolyogni látszott, csak a mi asztalunknál honolt még várakozó csend. A szakik szavai elvesztek a fülsiketítő zajban. A közben kihozott bort megízlelték, és jónak találták. Én szódavízzel akartam inni, amire nagy lett a tiltakozás. Főleg Laczkó Gábor lármázott, a romlott református, aki a hittanból csak azt nem felelte el, hogy „vegyétek és igyátok, ez az én vérem“.

Egy távolabbi asztal körül négy férfi mulatott. Cseh vagy szlovák nyelven társalogtak. Nyelvük már erősen akadozott az italtól. Asztalukon slibovicás üveg, melyből gyakran töltögettek és ittak. Közben zajosan énekeltek. Kézzelelábbal verték a taktust, mikor ülve, mikor lábujjhegyre emelkedve. Látszatra vidám dalukban volt valami megfoghatatlan melankólia, vagy talán az szomorította el a hallgatót, ahogyan ezek a se nem öreg, se nem fiatal emberek énekeltek. Olykor könny pergett végig arcukon. Siratták távolban maradt hozzátartozóikat, akiknek rossz lehet ott, ahol vannak, s önmagukat, mert itt sem jó hazátlanul.

Abba kellett hagynom a nézelődést, mert a mi asztalunknál is megtöltötték gyöngyöző borral a poharakat. Rusu, Laczkó és Lăpușan rövid felkőszöntöt mondtak mindannyiunk egészségére. Engem a többi szaktárs éjlenzése közben külön is felkőszöntöttek. Mint „ajstand“-fizetőt a régi jó szokás szerint maguk közé fogtak, és azt kívánták, hogy a fizető ruha le ne szakadjon rólam soha.

Iddogáltunk, és jókat nevtünk a zajos vendéglőben.

A következő poharat az öntőértekezlet jegyzőjévé való megválasztásom tiszteletére üritettük, s társaim a gyűlésen kapott újabb megbízatásomhoz kívántak sikert. Az történt ugyanis, hogy Rusu az értekezleten bizalmi tiszt-sége alóli felmentését kérte. Írástudatlanságára hivatkozott, és engem javasolt maga helyett. Mivel azonban az alapszabályzat idevonatkozó pontja kimondja, hogy a bizalminak megválasztandó szaktárs a kifogástalan erkölcsi magatartás, a tárgyilagos ítélőképesség és a jó szakmai felkészültség mellett legalább három hónapja kell hogy dolgozzék az illető üzemben, egyelőre csak helyettes, ki-segítő bizalminak választottak meg, hogy addig is segítsem Rusut.

—Jó bor, jó egészség! Igyatok, szaktársak! Fel a fej-jel, azt a csíkszentdomokosi csodatevő szűzmáriáját a világnak! — heveskedett az addig hallgatag Laczkó a negyedik pohár után.

—Pertut, fiúk! Igyunk pertut! Nem illik közöttünk a „maga“, sem az „úr“, sem az „ön“. Beszéljünk úgy egymással, ahogy a szívünk-ből jön, ahogy az szaktársak-hoz illik.

Kart karba öltve, a poharakat fenéki-ig üritve ittunk pertut, majd valamennyien kezet fogtunk. Később dalol-gatni is kezdtünk:

Éljen, éljen, éljen hát
Az igaz barátság!

—Ha-halljuk Lăpușant — szólta Knobloch Misi, s szava már el-elakadt az italtól.

—Szaktársak! — kezdte Lăpușan, és keze intésével is jelezte, hogy amit mondani akar, az komoly dolog. Körülhordozta tekintetét, és amikor teljes lett a csend, Lerck bácsiról kezdett beszélni. — Lerck bácsi, tudjátok ti is, még pár évvel ezelőtt is verhetetlen volt a szakmá-ban. Most azonban már túl van a hatvanon, meggyengült. A reumától berozsdásodott a térde, hamarabb fárad, nem tud annyit termelni, mint egy fiatalabb, jobb erőben levő öntő.

—Lerck bácsi most is jól dolgozik! Bonyolult darabokat modellez az öreg csont! — vetette ellen Knobloch és Vescan.

—Úgy van! De az igazgatók nincsenek megelégedve a munkájával, és ezért a kollektív szerződés megszabta határok alatt, a legkisebb minimum-órabért fizette neki szombaton a gyár.

—Gyalázat! — háborodtam fel. — Ha az ember megöregszik, így kitolnak vele az urak? — és Janó bácsi jutott eszembe a Simonfi-féle öntödéből.

—Azért nem jött inni a vén szivar? — kérdezte a fiatalabb Laczkó.

—Ostobaságot beszélsz megint, Laczkó szaki! — jegyezte meg Vescan, s tetőtől talpig végigmérte Domikót.

—Mért vagyok én neked ostoba? Azt a jóságos istenit! Vagyok olyan öntő, mint te! — Csontos öklével megfenyegette Vescant, fel akart állni, hogy feléje menjen, de Knobloch Misi az egyik s én a másik oldalról visszanyomtuk a székre.

—Jó lesz odébbállni, fiúk! — súgta Rusu felénk. — Spicli ült le a szomszéd asztalhoz.

Nem vitathattuk tovább a Lerck bácsi ügyét. Odahívtam a fizetőpincért, kifizettem az elfogyasztott bort, és csendben távoztunk a vendéglőből.

—Az elintézés rátok tartozik — mondta Lăpușan hazafelé menet, felém és Rusu felé pislogva. — Holnap délelőtt bementek az igazgatósághoz, a sértett féllel, Lerck bácsival együtt, és ha nem érnétek célt, ha az igazgatók makacskodnának, meg kell tárgyalni a további lépést a főbizalmival, aki szintén legyen ott.

Útban lakásom felé, s lefekvés után is Lerck bácsi szürke haját, kiálló pofacsontjaira aszott ráncos arcbőrért, fehér tuskés szakállát láttam magam előtt. Ha elhessegettem is a képet, mely a kilátástalan öregkort vetítette elém, ha sikerült is rövid ideig másfelé terelni figyelmem, újra és újra csak a Lerck bácsi esetét latolgattam. S róla újra Palosevics Janó jutott eszembe, a Simonfi-gyár kivénhedt öntőmestere, ő is hasonló eset áldozata. Janó bácsi apró gépalkatrészeket és bazárárut öntött. Ő is meghaladta a hatvan évet, amikor a tőke belérűgött. A bérmaximum helyett, ami az olyan segédeknek járt, akik

tíz évet vagy ennél többet töltöttek a szakmában, Janó bácsinak a Simonfi-cég nem volt hajlandó a kollektív szerződésben előírt minimum órabért sem megadni. Janó bácsi dühösködött, sírt, zokogott, s Terka néni, a hű feleség, hiába csitítgatta.

Míntha összebeszéltek volna ezek a kőszívű gyárosok: az idősebb munkásokat nem alkalmazzák, és azoknak, akik gyárukban öregednek meg, mielőtt kirúgnák őket, minimális bérüket is felére csonkítják.

A gyárban a munka hét órakor kezdődött, de én mindig legalább negyedórával előbb ott voltam. Ilyenkor reggel, pihent fejjel, öltözés közben szoktuk a legfrissebb közérdekű eseményekről tájékoztatni egymást.

A ruhaszekrények előtt egyesek állva, mások ülve, a legtöbben cigarettázva beszélgettünk. Lăpușan a vasas szaklap egy cikkéről számolt be, amely megírta, hogy a brassói Schiel gépgyár külföldi munkások toborzásával akarja letörni a hazai szakmunkások bérköveteléseit. Külföldi munkások árasztják el az országot. Titkos megállapodásról ír a lap, mely a hazai munkásság ellen irányul.

Magyarországon, Németországban és Csehszlovákiában valóságos szakmunkás-toborzás folyik. A külföldi munkás viszont csak úgy kaphat tartózkodási engedélyt, ha a munkaadó garanciát vállal érte. Ez a garanciavállalás megköti a külföldi munkást, és teljesen kiszolgáltatja a munkáltatónak. Bérmozgalom esetén nem sztrájkolhat, mert mihelyt a munkaadó a garanciát megvonja tőle, huszonnégy órán belül kiutasítják az országból. Az újra-éledt reakció világszerte támadásba lendült a munkások ellen.

Vescan szaktárs magával hozta a Famunkás egy számát, s abból olvasott fel. Börtönbe vetették az Egységes Szakszervezetek vezetőit. Tömeges letartóztatások voltak Bukarestben. Hotineanu őrnagy, a második hadtest hadbírósa nevében megjelent egy szakasz csendőrrel a Șelari utca 10 szám alatt, a bukaresti szervezet helyiségében, és tiltott gyűlés címén letartóztatta az ülésező szaktanács tagjait.

— Hová vezethet ez a terror az egységesek ellen? — töprengett Vescan szaktárs, s az öntök arcát fürkészte.

Lăpușan és a Laczkó fivérek haragudtak az egysége-
sekre, egységbontóknak bélyegezték szakszervezetük ve-
zetőségét, s részben helyeselték a hatóságok fellépését.

— Baj, baj ez a testvérharc — morfondírozott Vescan.
— Az egységesek egységbontók, mi reformisták pedig
lejárattuk magunkat a dolgozók előtt. A szocialista for-
radalom meggyorsította a fejlődést, s ezzel nekünk is
számolnunk kell. Az egységesekkel való torzsalkodásunk
a tőkésék javát szolgálja.

— Inkább beszéljünk másról — ajánlotta Laczkó Gá-
bor, amikor a mester, Szentandrási lépett be az ajtón, és
sapkáját megemelve jóreggelt kívánt.

Vescan ruhásszekrénye felső polcára tette az újságot,
s Lerck bácsi dolgát hozta újra szóba. De alig kezdte el,
a vasúti főműhelyek érces hangú dudája megremegtette
a levegőt, s mi valamennyien szerszámainkkal a plac-
cunkra mentünk, hogy az előző nap félbehagyott munkán-
kat folytassuk.

Öntésre készültünk. Rusuval kettesben előbb grafit-,
majd faszénporral beporoltuk az idomcsövek formáit, az-
tán tükörsimára pulléroztuk ki azokat. Az alsó részekbe
behelyeztük a magokat, a búzalisztből készített tésztából
vékony hurkákat sodortunk, és a hurkadarabokból szi-
getelőket helyeztünk a magok végeire. Aztán kézzel vagy
daruval ráhelyeztük a forma felső részét a most már
maggal ellátott alsó részre, úgy, hogy a két rész milli-
méter pontossággal fedte egymást. Így a beöntött friss
vas hamar megkapta a szükséges sverolást, s a formát
bátran ki lehetett önteni, anélkül hogy csöppnyi olvadt
fém is kifolyt volna oldalt vagy a magvégek körül. Ha
mégis megtörtént, hogy a beöntött vas kimosta a mag
és forma közti szigetelést, a be- és kiömlő lyukakon láva-
szerűen freccsent szét az olvadt fém egészen a plafonig.

Igényesen és pontosan dolgoztam, mégis előfordult,
hogy a gyakorlatlanság vagy a többletkereset miatti hajsza
folytán nem jól sikerült az öntés. Az akkordrendszer még
kezdeti korát élte ekkor, s az igazgatóság, hogy megtörje
a vele szemben tanúsított szervezett ellenállásunkat, kez-
detben szemet hunyt a hibák felett, s egyszer-kétszer az
is megtörtént, hogy a biztosított órabér kétszeresét is ki-
fizették. Csak azután jöttek az „ollóval“.

Rusu barátom egy kissé kapkodó, fuseráló természetű volt; most nősült, s szép felesége mellett az itókát is nagyon szerette. Mi ketten bizalmiak együtt dolgoztunk: így az ő gyorsasága, gyakorlatiassága és az én alaposágom kiegészítették egymást a közös munkában.

Jelentettük a mesternek, hogy a formák öntésre készen állanak.

—Jól van, legények! Hadd lám, hogy állunk a kuplóval? — Azzal az olvasztókemencéhez lépett, és bekémlelt a színes üvegű kukucskálón. — Egy óra múlva önteni kezdünk.

—Mi addig bemegyünk az igazgató úrhoz a Lerck bácsi ügyében — jelentette Rusu a mesternek.

—Rendben van, fiúk! — mondta Szentandrás hal-kan. — Védjék meg a vén „giszer“ jogait, ha lehet.

—Az ön segítségével, gondoltuk, jobban menne... — mondtam, mire Szentandrás csak annyit mondott: — Én is azon leszek.

Négyen jelentünk meg hát Ungár vezérigazgató úr irodájában: elől Schnegg, a főbizalmi, Lerck bácsival németül beszélgetve, utánuk Rusu s én utolsónak.

A vezérigazgató rangjához méltóan ott trónolt íróasztala mögött, egy magas támlájú bőrfotelben. Az irodai bútorzat cifrának és zsúfoltnak hatott. A falon pár kép, körszakállas, csokornyakkendős férfiak, valószínűleg a gyár alapítói, dióbarna keretekben. Néhány diploma a Vasöntöde és Gépgyár mintadarabjait dicsérte. A vezérigazgató feje fölött ott függött a falon bekeretezve öfelsége I. Ferdinánd aranyzinóros egyenruhás képe.

Jöttünkre az igazgató felemelkedett ültéből, s mint aki szónokolni készül, felsőtestével előrehajolt. Vastag aranylánca megzörrent a mellén, tenyerét az asztal lapjára támasztotta, s fejével intett, miközben végignézett rajtunk:

—Foglaljanak helyet, kérem — szólt, s szemét Lerck bácsin felejtette.

—Lerck bácsi ügyében jöttünk, vezérigazgató úr kérem — mondta Schnegg szaktárs —, az öntő bizalmiakkal, ugyanis az öntők Kovács szaktársat is bizalminak választották Rusu szaktárs mellé. — Ungár rám nézett, s én fejbiccentéssel mutatkoztam be. A büszkeség és naiv-

ság kettős zavarával küszködve álltam, és vártam, hogy mi fog történni. Büszkeség töltött el, hogy én mint az öntök képviselője, itt ebben a fényes irodában, ilyen hatalmasság előtt, egyenrangú tárgyaló félként lehetek jelen.

— Foglaljanak helyet, kérem — ismételte meg az igazgató.

Rongyos, foltos ruháink tele grafit- és szénporral. Így leülni? Lopva pillantottam a fal melletti ülőalkalmatosságra, s megijedtem. Kár és vétek bepizskítani azt a ruganyos, bordópiros plüssel bevont töltött széket. Schnegg Ferenc, a modelles, megteheti, ő leülhet, az ő mestersége tiszta. A főbizalmi is megérezhette töprengésem okát, mert azt mondta, hogy sietünk, mert önteni kell.

— Különben jövetelünk okát, úgy gondolom, nem kell különösképpen ismertetnünk — tért mindjárt a tárgyra. — Lerck szaktársunk és a kollektív szerződésben foglalt jogaink megsértése...

— Hogy? Mi van Lerck bácsival?

— A bérmaximum helyett, ami neki jár, csak minimumot fizettek szombaton.

— De hát akkordban dolgoznak, s bizonyára...

— Biztosított órabér mellett, vezérigazgató úr...

— Nem hagyjuk kijátszani magunkat s a kollektív szerződést — mondta Rusu hadarva. — Lerck bácsi szépen és pontosan dolgozik, kérem. Nem lehet kitolni vele. Ki kell fizetni neki, ami jár.

Rusu ingerlékenysége engem is lázba hozott. Szerettem volna én is mondani valami okosat, meggyőzőt, de nem találtam sem jó érvet, sem megfelelő alkalmat a közbeszólásra, így csak figyeltem tovább szótlanul.

A vezérigazgató leintette Rusut, mondván, hogy vele nem tud tárgyalni, mert értelmetlen szavakkal dobálódzik, és magából kikelten kiabál, majd nagykeretes szemüvege mögül rám szegezte szúrós tekintetét.

— Kovács úr, az új bizalmi, úgy látom, nyugodtabb idegzetű, mint Rusu úr. Bizonyára tárgyilagosabb is, éa megérti, hogy a gyár ráfizetéssel nem dolgozhat, hacsak nem akar csődbe jutni.

Szerettem volna, ha Schnegg segítségemre siet, de nem tette. Talán ő is kíváncsi volt az érvelésemre. Úgy érez-

tem, hogy vizsgáztat is egyben: érdemes-e foglalkozni velem, vagy kár a további fáradozásért?

— Kérem, vezérigazgató úr, én még kezdő vagyok, kevesebb a tapasztalatom, mint Rusu szaktársnak vagy Lerck bácsinak, akinek az órábère ügyében jöttünk az öntőértekezlet megbízásából. Talán nem is szükséges megszemenő, a gyár érdekeit fenyegető kérdésekre kitérni. Nincs is időnk rá, mert a vas már olvad a kuplóban. De a szaktársak nyugtalanok a szóban forgó ügy miatt, mert ma Lerck bácsit, holnap egy másik idős munkatársunkat rövidítik meg...

— Ugyan-ugyan — bosszankodott az igazgató látható felsülése miatt. — Így nemigen érthetjük meg egymást. A gyár érdekeit is szem előtt kell tartani. Legyünk tárgyilagosak.

— Legyünk tárgyilagosak, vezérigazgató úr. Lerck bácsi nagy tapasztalattal rendelkezik a szakmában, mi ifjak csak tanulhatunk tőle. Lerck bácsi koránál fogva mondjuk vesztett munkaerejéből, de szakmai tudásából nem. A nagy méretű szíjtárcsákat és hasonló bonyolult öntvényeket modell nélkül, sablonkarral, biztos kézzel állítja elő.

— De nem kereste meg az órábérét!

— Annak nem Lerck szaktárs az oka!

— Hogyhogy nem ő az oka? Hát ez érdekes. És ha szabad tudnom, ki mást terhel a felelősség, hogy Lerck úr nem képes rádolgozni az órábérére?

— Tessék felemeltetni az akkordbért a sablonmunkáknál Lerck bácsi kollektív szerződésben biztosított órábérének megfelelően, és az órábère fedve lesz!

— Ez az igazság! — helyeselt Schnegg szaki.

— Igaz. Ez a helyes megoldás — mondta Rusu is a vezérigazgatónak. A Lerck bácsi arca is elégedetten rándult meg, amikor a vezérigazgató becsöngette a főkönyvelőt, és utasította az öreg szaki bérének kiigazítására.

Miután a bőrzött ajtót az irodaszolga becsukta mögöttünk, Schnegg megszorította a kezemet:

— Jól beszéltél a vezérigazgató úrral, te prücsök...

Az összbizalmi testület értekezletére a következő héten már engem is meghívtak. A vas- és fémipari szak-szervezet titkára terjesztett elő jelentést az üzemekben

történt konfliktusokról, majd a bizalmiak számoltak be a hatáskörükben előfordult ilyen esetekről. Schnegg és Rusu szaktárs unszolására a Junász-gyári problémákról, többek között a Lerck bácsi esetéről is, nekem kellett beszámolnom. Meglepetésszerűen ért a felhívás, és értelmes szavak helyett az elején csak dadogni tudtam.

— Csak bátran, szaktárs! — biztatott a mindig higadt Schnegg. — A vezérigazgatóval tudott vitázni. Itt a bizalmiak előtt igazán nem kell restelkednie.

— Halljuk, szaktárs! Hogy oldották meg az öreg Lerck órabér-ügyét? — sürgettek többen is a bizalmiak közül.

— Az akkordárak nincsenek arányban a magasabb órabérekkel, szaktársak — fejtegettem, s világos példákkal támasztottam alá szavaimat. — A finomabb gépi és sablonmunkáknál, ahol több tudás és munka kell, gyengébb a kereset. Nagyobb árakat kell kiharcolnunk a munkaadóktól, s akkor elkerülhetjük a magasabb fizetési kategóriába tartozó idősebb munkatársaink megrövidítését. Ahhoz azonban, hogy ezt elérjük, az is szükséges, hogy jobb nevelőmunkát végezzünk, szaktársak. Az öntők egyike-másika a kocsmákat járja, ott veri a mellét, hősködik, s alkoholgőzös fejjel arról beszél, hogy ő a legjobb öntő a gyárban. A másik fiatal és tehetséges a szakmában, de nem érez a szervezett munkások távolabbi céljaival, s csak erőszakkal lehet elhozni az értekezletekre. S van még ennél rosszabb irányzat is, szaktársak, amelytől óvni kell munkatársainkat.

— Lárifári beszéd! Ne fessük az ördögöt a falra — szólt közbe Pálfí, a lakatosműhely főbizalmija.

Schnegg türelemre intette a főbizalmi, és biztatott, hogy mondjam csak tovább.

— A Kolping Katolikus Legényegyletről van szó, amely egyre többet hallat magáról — folytattam. — Az irisz-telepi fiatal pap. Ábrahám, naponta bejár a gyárba barátjához, Antalfi úrhoz, a főkönyvelőhöz, és Szalai művezetőhöz, hogy ifjú tagokat toborozzon egyletükbe. Ezt feltétlenül meg kell akadályozni. Én csak ennyit akartam mondani, szaktársak.

Az ősznek a gyárkapun belül is megvannak a maga külön színei. A kerítés mellett az évszázados nyárfa vat-

taszerű természetét sodorja százfelé a szél, míg egy reggel a dér ezüstös színű lombjától is teljesen megfosztja. A kopaszon maradt ágak hegyén varjak kárognak és tollászkodnak. A napot nem látni, s a szürke felhőből hideg ólmos eső szitál. A szomszédos cigánytelepülés hurubáinak csoré lakói koks- és kőszénhulladék után kapargálnak a gyárból kihordott salakdombokon. A gyár hátsó udvarán dolgozó segéd munkások vékony dróttal szorították összebb elnyűtt testükön a rongyos kabátot.

Különben a nap most is ugyanúgy telt. Az ócskavasat rendezők egy része a flaszuggal magasba emelt öntöttvas-húzó t engedte rá a beolvasztásra váró selejt öntvényekre, s a csoportvezető hérukk-kiáltása figyelmeztette az embereket, mielőtt kiakasztotta a kost a láncsor végéről. A vékonyabb darabokat 10—15 kilós kézi rá verővel zúzták szét. A hideg formázóteremből időnként mi is kilógtunk a kupló mögötti ócskavas-udvarba, a vastöröktől elkértük a kalapácsot, beleköptünk száraz tenyerünkbe, hadd tapadjon a kalapács nyele. Kellemes érzés volt pillanatok alatt szétdarabolni egy-egy ócska, repedt szíj tárcsát, mellyel a még hozzá nem értő, új segéd munkások sokáig elkínlódtak. Mi ismertük az öntvény gyengébb pontjait, oda ütöttünk, ahová kellett.

Napszamosok szállították a vasat a kuplóhoz is. Öntéskor görnyedten, izzadtan cipelték az olvadt vassal teli fánereket. Öntés után pedig, mikor az öntők kissé megpihenhettek, ők szedték le és rakták helyükre a terhelőket, rendeztek az olvasztókemence körül, majd néhány órával az öntés után, egy öntömester vagy csoportvezető felügyelete mellett ők rámosták ki a forró homokformából a még szürkén gőzölgő vagy tüzesen pirosuló öntvényeket. S ugyancsak ők voltak azok, akik az öntvényeket a pucarájba, a formaszekrényeket a gyár udvarán stószokba rakták, és a formahomokot, új homokkal felfrissítve, reggel hét órára újra formázhatóvá tették.

Így ment ez a körforgás hétről hétre, évről évre. Az öntőhomoknak alig van nyugta: égetik, hűtik, halmokba lapátolják, rostán átdobálják, a modellhomokot meg is szitálják, mint a pék a lisztet.

A napszamosok között a gyárban sok szakmát tanult ember van: szabó, cipész pedig a legtöbb. Ma például új

arc bukkan fel előttem, amolyan suszter-figura. Petyhüdt képű, vézna ember, lötyög rajta a ruha.

— Gyerünk! Fogja meg azt a sverájznit, és tegye oda a forma mellé — kiáltja Domikó.

Emberünk nem bírja megemelni a 80—100 kiló súlyt, hiába erőlködik.

— Nem bírom, mester úr — mondja gyámoltalanul, s néz körbe menekvést keresve.

— Az istenit! — zsörtölődik Domikó —, miféle napszámos maga, hogy még egy ilyen semmi sverájznit sem tud felemelni?...

— Bocsánat, mester úr, én cipésmester vagyok — mondja a napszámos szemlesütve.

— Micsoda? — kérdi röhögve Domikó. — Cipésmester a giszterájban? No ez jó! Nem magának való munka ez, jó ember!

— Mit csináljak? Egyre több a munkanélküli cipész — mondja elkeseredve. — Amilyen keresett mesterség volt a miénk meg a szabóké a háború alatt és azután is pár évig, most éppen olyan rossz. A cipőgyárak kevés munkaerővel olcsón gyártják a lábbelit, s a kismesterek kenyér nélkül maradnak.

Beszélgetés közben egy új öntömesterre hívja fel a figyelmemet Szendő Feri. Megveregeti hátam, és úgy súgja:

— Itt van Johann bácsi Gyérésről. Ő lesz a főmester ezentúl.

Nem örvendek a hírnek, mert Szentandrásit jó szak társnak és elvtársnak tartottam. De Feri boldog.

— A sógorom — mondja. — Az ő keze alatt tanultam Gyéresen. Szigorú ember a vén tót, de érti a mesterségét.

Bulka Johann közepesnél magasabb, pirosposzgás arcú, húsos ajkú, borvirágos nagy orrú ember. Első látásra amolyan fennhéjázó alaknak látszik. Most épp Csengerivel, a műszaki igazgatóval s a két mesterrel, Szentandrásival és Szilvaival beszélget.

Eljött a csapolás ideje. Szentandrási kiválik a társaságból, és a kupló színes üvegablakocskáján bekémszél az olvasztótérbe, aztán körülnéz az öntödében, és utasítást ad az öntésre.

Az új segéd munkásokat a vashordáshoz osztották be, úgy, hogy mindegyik egy-egy begyakorolt segéd munkás mellé kerüljön. A cipésmester, balszerencséjére, hol a Szendő Feri, hol a Domikó fánerét kellett hogy cipelje. Ezek a fiatal, erőtől duzzadó, a nehéz fizikai munkától eldurvult szaktársak pedig nem ismerik a kíméletet alárendeltjeikkel szemben.

— Fánerhez! — kiáltja a mester. Mindenki tudja a teendőjét, és aszerint lát munkához.

Domikóé az első csapolás, mivel egyszerű munkát, fék-tuskót önt. Annak a „lusta vas“ is jó. Ilyenkor a vas a legtöbb esetben még nem elég friss ahhoz, hogy vékonyabb darabokat önthessenek belőle. Domikó idegeskedve fogja meg az öntővilla két ágát, aztán a segéd munkásokra mordul:

— Mit urizálnak ott? Halló, maga fekete pantallós! Ragadja csak meg a villa végét.

A cipésmester öntődét és főleg öntést talán sohasem látott. De ott a másik segéd munkás, aki már érti a dolgát, s az nyugtatja meg Domikót:

— Bizza csak ránk, segéd úr!

A kuplókezelő segéd munkás szemén otromba okulárral, kezében hegyes vasrúddal döfködi az olvasztó köldökébe tömött agyag dugót, de nem bírja átfúrni. Aztán a nagykalapáccsal veret rá a vasrúd végére, mire annak a hegye áttöri a dugót.

A vasrúd nyomán előtör a rózsaszínű fényáradat: nagy nyomással patakzik, preckel, vakító fényt áraszt az izzó vas.

Domikó büszkén tartja a fánert a csatorna végéhez. Mögötte négyen is felsorakoznak vasat fogni. A cipésmester rémüldözve izeg-mozog, mint az először rúd mellé fogott csikó.

— Hallja, mit ugrándozik ott a villa mellett? A kutya istenit magának! El akar égni?

A fáner súlya, tartalmával együtt, másfélszáz kiló. Simán kellene vinni, de a cipész nem bírja, s az izzó fém szikrázva kiloccsan a fánerből. Persze nem Domikó felé, hanem az elől botorkáló segéd munkásra preckel. A cipész ruhája tüzet fog, a körülállók pedig kacagják. Aztán kiöntik a vasat a formákba.

A mesterirodában — olajért mentem, hogy ha későn is, de bekenhessem a cipész kisebb égési sebeit — ott találtam Szentandrásit. Amikor visszavittem az olajat a helyére, és kérdőn a főmesterre néztem, ő barátságosan megszorította a karomat.

— Mit jelentsen az a?... — intettem fejemmel Bulka felé, aki most a két német giszzerrel, Lerck és Schiel bácsival németül társalgott.

— Megválnok, szaktárs, nemsokára — mondta Szentandrási szomorkás hangon.

— De miért? Hiszen az öntöde jól megy, és az öntők önt kedvelik.

— Azzal nem volna baj, Kovács barátom, én is szeretem az embereket, de a gyárnak erős kezű hajcsár kell, aki letöri az órabékeket, és nyírja az akkordárakat. A háttérből a vasas szakszervezet kommunistaellenes vezetői is ott ütnek rajtam, ahol csak tehetik.

...Az idő délhez közeledett. Én az öntésre előkészített formáim körül rendeztettem. A cipész és egy szintén új segédmunkás, egy szabómester közeledett bátortalanul.

— Mondja csak, segéd úr — kérdezte a cipész zavartan —, ki lehet menni innen ebédidő alatt?

— Lehetni lehet, de miért mennének ki tulajdonképpen?

— Egy kis harapnivalóért, ha lehet.

— Hát menjenek. A gyár kapujával szemben a boltban van étel és ital is.

A két ember, mint aki börtönből szabadul, úgy somfordál ki az öntöde ajtaján. Kíváncsiságból utánuk néztem. Nem mentek át az utcán, hanem a gyár kerítése mellett a város felé indultak csüggedt fejjel...

ERZSIKE

Ebben az évben korán beköszöntött a fagy. A hideg esőket többszöri nagy havazás követte. Aztán karácsony előtt a hideg hirtelen alábbhagyott, s a hőmérő higany-szála +10 C°-ig emelkedett. A hirtelen hóolvadás a Szamoson árvizet idézett elő. A gyár környékét is elöntötte a havasokról alázúduló piszkos áradat, amelynek hátán háziállatok, épület- és tűzifa és más anyagok úsztak. Ott úszott a „Németek pallója“ néven ismert fedett faalkotmány, a Malom utcát és a Fellegvár utcát összekötő gyalogjáró híd is, rajta jajveszékelő, bátyus, bőszonknyás parasztasszonyokkal. A víz a gyár udvarára is beszivárgott, és elárasztotta a mélyebben fekvő üzemrészeket. Nagy kára azonban nem volt a Junásznak, mivel a bizalmiakkal az élen mindenki a kerítéshez sietett, s vaslemezzel, deszkával, földdel és más szigetelőanyagokkal útját álltuk a víznek, betömtük a kerítések alján lévő réseket.

Az Irisz-telep azonban egészen vízbe került. A Városmajoron és a Szénáskerten túl, a Nádastere szőlősáncig és a Máramaros utcáig, a Téglagyárig és a Szentgyörgy-hegy aljáig mindenütt csak tutajon lehetett közlekedni.

Az árvizet a gyáron túl, ott, ahol a Szamos medre jobbra kanyarodik, a Nádas pataka még jobban felduzzasztotta. A víz hátán úszó anyagok nagy része itt akadt fenn a partkanyar magasabb pontjain.

A mentési munkálatokat végzők mellett persze megjelentek a zavarosban halászók is. „A víz hozta, a víz hagyta“ — adták ki a jelszót, de amit nem a víz hozott, azt is lopkodták mindenfelé.

Szentandrásai főmesterrel néhányan rögtönzött tutajon indultunk menteni; odarekedt embereket, betegeket, öregeket és gyerekeket húztunk ki az új telepen nemrég sövényből, sárból és vályogtéglából épült és most a vízben roskadozó kunyhókból.

A gyár hátsó kerítése mögött egyfelől a Szamos, másfelől a Nádas patak két víz közé szorította a cigánytelep lakóit. Ott álltak összezsúfolódva a gombaszerű hurubák

előtt félig csórén, ki bokáig, ki azon felül érő vízben dideregve. Rongyaik batyuba kötve, s a batyukban itt-ott rémülten síró rajkók. A fekete szembogarak a napot keresték, mely ezúttal ki is bújt pár órára szürke rongymezéből, s úgy melengette a hideg víztől ázott-fázott, árvízszújtotta embereket, mintha csak isteni rendelésre jött volna elő.

Szentandrásí jókora husáanggal taszigálta a tutajt, hogy odébb jussunk a sekély vízből. A Nádas-hídon túl a jobb parton vízben állott az ideiglenesen katolikus templommá szentelt, koporsó fedelű házikó is. A haranglábról alácsüngő kötelet egy fiatal apáca valami asztal tetejéről húzigálta. Mint amikor jég ellen harangoznak, úgy kongott a harang, színtelenül, mintha ólomból öntötték volna.

Két nap s két éjjel folyt a mentés, hogy az egymástól elég távoli házakból az emberek és javaik biztonságos, magasabb fekvésű helyekre kerüljenek. Aztán már a víz is kezdett visszahúzódni a medrébe.

Hárman voltunk jó barátok: Gergely Pista műbútorasztalos, Török Pista csizmadiamester és jómagam. Szabad időnkben együtt jártunk szórakozni a fillérestélyekre, a Jámbor bácsi tánciskolájába és mindenhová. Milyen más is az élet civilben, pénzzel a zsebben, megfelelő ruházatban, biztos munkahelyen. Katonaviselt emberek vagyunk mind a hárman. Szeretünk táncolni, mértéklettel vigadni, de ahhoz, hogy nősüljünk, még szűk a zsebünk, kevés a ruhánk. Így aztán a leányos házakat csak kerülgetjük.

Gergely Pistának a katonaság előtt menyasszonya is volt, fülíg szerelmes volt belé, de a lány nem várta meg, férjhez ment. Különben higgadt, józanul gondolkodó barátom jó darabig dühöngve járt-kelt a hűtlenné lett menyasszony és jól szituált férje nyomában. Aztán Jegénye faluba ment feledni a jó pajtás a rokonokhoz.

Török Pista másegyéb miatt áll hadilábon a lányokkal. Ő csizmadia, az apja örökében mesterkedik. Szálás, szép barna fiú, de gyűlöli a mesterségét. A lányok előtt ma is vasasnak vallja magát (bár nem könnyű elúzni a csiriz szagát), és dúl-fül, ha leleplezik. Apja halálakor váltott szakmát, özvegy édesanyjával kettesben üzik az ipart. Főként piacra dolgoznak, a falusiaknak.

Ez voltam én 1926-ban Galacon

Balogh kollégámmal a szamosfalvi repülőosztagnál

Édesanyám 1918-ban, 55 éves korában, Kolozson

Borzalmas állapotok a kolozsvári „Junász” vasöntőde és gépgyárban

Aki a „Junász” gépgyárban uralkodó kör-
állapotokat akarja a szemé elé idézni, az gondoljon egy rettenetes pokorra, ahol, minden
szeméi képzeletét felmúlító kizsákmányolás fo-
lyik. A modern technikai eszközök módszerrel
pótolják a hiányzók durva alkalmazását. Ezek
nek a kezébe van adva háromszor ráshozható-
nak szomorú sorsa.

Azt a munkát, amelyet minden számítási és
előkészítési munkában, kapkodva, hajlékonyan
végzetlenek el a munkássággal — munkássá-
gyeivel rablómunkának neveztek. Rablómunka
folyik itt is hosszú idek óta a mi sem igazolja
ezt legjobban, mint azok a sűrűn előforduló
balesetek, amelyek sokszor profektiréltetle kor-
rúlnak.

Munkás! Ha betetted a lábad az egyik
kapujának közelébe, úgy a te sorod már meg
van írva, mert ezzel közelebb hoztad magad-
hoz azt a helyet (a sirt), amelyben előbb,
mint azt a természet törvényes parancsainak,
az örök álom fogad aludni.

A munkásoknak még sűrűn érteke, becstelte
sincs, mint az utolsó háromnak. A munkások
szánt való lelkiismeret legcsökélyebb formája is
létezik, elmosdottak mindazon határkövek ame-
lyek törvényességét és rendet jelképezik. A mun-
kásság egész-éget és biztonságát élők itések-
déséi fogalomná váltak. A munkások még so-
barkalatt, valamilyen ipari cikk árárszámban
megváltozt, ki tudja, melyik töltéselőnek a

trágyadombját üzti. Az íróve egy kusz-
körü-sény, mert hiának valamelyik munkás
házaiból nem akar magával kivézetni, úgy
— visszaveték hányában — kénytelen a gyár
udvarán lévő fűvelben legyőződi gúllés vízzel
inni. Megvonták még azt is a munkásoktól,
amivel a természet egyókból nem volt szá-
kárunk: a levegőt. ... igen, a levegőt is!

A háború alatti az évenetleg össetételt,
rosszlevegő, dűszenőlnak is alkalmatlan fa-
burak, „pompák” lakatosműhelyek szolgáit. Ez
a műhely a tuberkulózisnak és a reumának
valóságos melegegy. Az öntődei munkások
helyeete sem különö. Az öntőde erőtel-
30 öntő részére lett idepítve. Minden öntőve-
lés négyen most mintegy 150-en dolgoznak
becne. A világítás az öntőde szobáival az irzó
vas fénye szolgálat. Az öntőve-
foromák vezető uti szük, hogy nem
egyszer történt meg, hogy irzó, helyköny vas-
sál lefekteték egy-est a munkások. A cső-
össidegen hatalmas füsttelök töltődnek össze.
Öz légszűrő távolgában már nem látják egy-
mást a munkások.

Mindazon törvényeket, törvényes rende-
zéseket, amelyeket, úgy a munkásság, mint az
állaltnak köztudok központjából köztudó-
válna a gyárnak beállítás, egyeztetés a papa-
kodásra kerülnek. Megszűnt minden törvény-
állapot, itt csak a profa törvényei az irány-
adó, az nem látják szerepet, ha a prófá-
lád, vagy rokonsági kör legidősebb nőtagja az
intézkedési jog minden ügyben.

Tudnivalók a gazdaságtanról
III.

Junász-gyári híradás a Vas-
és fém munkás című lap-
ban, 1925—26 ban

A Vas- és fém munkás című
lap három nyelven jelent
meg

ANUL VII. 1 MAI 1926.

METALURGIȘTUL

Prețul abonamentului: Foala oficioasă a Uniunii Muncitorilor Redacția și administrația:
 pe un an 60 L., pe jumătate an 30 L., în Fer, Metal și Chimică din România Cluj, Calea Victoriei numărul
 pe sfert de an 15 L., un exempl. 5 L. APARE LA 1-A FIECĂREI LUNI Adresa telegrafică: „Fermetal”

VII. évfolyam Cluj-Kolozsvár, 1926 május 1.

VAS ÉS FÉM MUNKÁS

Előfizetési Ára: A Romániai Vas-, Fém- és Vegyipari Munkások Szerkesztőség és kiadóhivatal
 Egész évre 60 Lei, félévére 30 Lei, Országos Szövetségének Hivatalos Közlönye Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei
 negyedévre 15 L., egyes szám 5 L. Megjelenik minden hó 1-én (volt Magyar-utca) — Telefon

8. Jahrgang Cluj-Klausenburg, 1. Mai 1926. Nr. 4

METALLARBEITER

Abonnementspreis Antilche Organ des Verbandes der Eisen-, Redaktion und Administration
 jährlich 60 Lei, halbjährig 30 Lei Metall- und Chemischen Arbeiter Rumäniens Cluj-Klausenburg, Calea Victoriei
 vierteljährig 15 Lei, Einzelnummer 5 Lei ESCHIEBT AM 1. JEDEN MONAT (früher Magyar-utca) — Telefo

Rendszerint Gergely Pistáéknál találkozunk, amióta visszatért Jegenyéről. Még most is hallgatag, és olykor a földet nézi. Gondolatai talán volt menyasszonya körül járnak. Gergely néni, a jó édesanya, félti a fiát, mint a szeme fényét, és arra kér minket, hogy rázzuk fel búskomorságából, hívjuk a bálba, fillérestélyre.

Mielőtt a táncterembe érnék, rendszeresen megiszunk egy-egy pohárka italt, hogy bátrabbak legyünk.

— Fiúk! — szól Török Pista, és nevetve hátra vágott mindkettőnket. — Ma este Gergely Pista választ táncpartnert. Akit előbb felkér, csak azzal táncolunk.

— Legyen ő a soros — hagytam rá, és Gergely sem ellenkezett.

A Redoutban ilyenkor már telt ház volt. Gergely Pista csak úgy találomra táncra kért egy leányt, aki aztán aznap este nem is árult petrezselymet. Török Pista a terem egyik, én a másik végében álltunk és vártunk. Gergely barátunk körbetáncolt vele, aztán mi következünk felváltva. Ha közben elkérték a leányt, az csak addig táncolhatott rajtunk kívül állóval, amíg hozzám vagy Törökhöz ért, máris lekértük, és egymásnak adtuk. Akinek nem volt udvarlója, nyilván örvendezett. Méltán gondolt arra, hogy egyszerre hárman is belegabalyodtunk, s igyekezett kedves lenni. Akinek viszont komoly udvarlója vagy éppen vőlegénye volt, kezdetben rendszerint nevetett a játékon, de hamar ráunt, és került minket.

Aztán elmúlt a farsang, s mind a hárman más-másfelé indultunk.

Gergely barátunk felváltva több leányt is kezdett kísérgetni. — Jó jel! — mondogatta az anyja. — Csak udvarolgasson és felejtson! Hiszen van leány elég a világon. Kár és véték egyért úgy bűnnek engedni a fejét. — Aztán egyszer csak egy Kis utcai ház kapuját kezdte nyitogatni egy sugár termetű, fekete szemű, csinos lányka előtt. Mire beköszöntött az új tavasz, már egyre ritkábban láttuk.

Török Pista a Monostor út környékén talált egy örökké vidám, aranyhajú kislányt. Bizonyára komoly szándékkal. Én meg az egyik Jánosfi leány, Erzsike után éreztem szívszorongató vonzalmat.

Úgy kezdődött a dolog, hogy a szaktársak valamennyien illő tisztelettel viseltettek Jánosfi Erzsike iránt. Kezét csokolommal köszöntötték, amikor az ebédől visszafelé jövet a fűszerboltba is bementek cigarettát és egyebeket vásárolni. A leány név szerint köszönt vissza, mosolygós arccal, barátságos hangon. Rusu szaktárs barátságban volt a Jánosfi fiúkkal, s a lányokról nekem is többször beszélt. Erzsikéről, aki ez idő tájt a legszebb leánykorát élte, különösképp sok jót mondott. Munka közben is sokszor terelte rá a szót, és úgy vettem észre, hogy a leánynak is csevegték egyet-mást rólam, nem is beszélve a szüleiről, kik józan életű és komoly vőt óhajtottak melléje.

A Jánosfi portán mindig nagy volt a felfordulás. A lánnyal kettesben, de még a szülei jelenlétében sem lehetett beszélni, még kevésbé udvarolni. Csak futó pillantásokat vagy semmitmondó szavakat válthattunk. Szabad időmben, délután, Erzsikét mindig a fűszerüzletben találtam, de ott meg a kuncsaftok kiszolgálása kötötte le teljesen, s így be kellett érnem a lány biztató mosolyával vagy sajnálkozó pillantásával. Kocsmatöltelékek, mocskos szavakkal szitkozódó részegesek járták a vendéglőt és vették körül a házat, s ez a körülmény is lehetetlenné tette az Erzsiké és közöttem megindult érzélem kiteljesedését.

A már tekintélyes hasat eresztett Jánosfi bácsi és élettársa, a szintén kövér és harcias Jánosfi néni a kontóskönyv alapján vizsgálgatta a vőnek kiszemelt fiatalembereket. Az én rovásomon pedig alig szerepelt szeszes ital; így kuncsaftnak rossz voltam, de mint józan életű fiatalembert vőnek befogadtak volna.

Miután felfigyeltek lányuk iránti érzelmeimre, szülői gyengédséggel fogadtak. Hol a rettegett mama, hol Jánosfi bácsi adta értésemre, hogy az úristen is örömmel venné, ha én és Erzsike...

Erzsike valóban szép testalkatú, mogyoróbarna szemű lányka volt. Dús haját két varkocsba fonva mindig gömbölyded mellére húzva viselte. Bájos mozgása, ritka Szép lába, okos, sohase durcás tekintete, édes mosolya méltán váltott ki tiszteletet. Nyolc tagot számláló családjukban ő volt a fő kenyérkereső. Remekül tudott bánni a vevők-

kel is. Jól tudták a számító szülők, hogy Erzsike árul a legtöbbet fűszerből, dohányból és élelmiszerből.

Jánosfi úrhoz közben üzleti ügyben is jártam; meg akartam venni egy befejezetlen kültelki házikóját a Papírgyár környékén. Anyámmal közösen pályáztunk arra a kis ingatlanra. Még előleget is adtam rá.

Erzsiké persze mit sem sejtetett a szülei szándékáról. Az enyéimről sem tudhatott többet, esetleg csak azt, hogy egy hódolójával több lett. Nem is sejtette, hogy mi ketten már szóbeszéd tárgyává is lettünk.

—Halló, maga vasöntő! Álljon meg egy szóra! — szólított meg az utcán egy nap Sánta Pali bácsi, a Nádas menti cigányok bulibasája, a Jánosfi-féle csárda bennfentes törzsvendége. Jobb kezében durván faragott bot, bal lába helyén faláb hegyesedett ki bő pantallója alól. Bőrszivar-véget szorongatott húsos ajkai között. Nikotintól sárgás bajusza alatt kiköpött, s szemével kacsintva folytatta: — Jó vásárt csinált, hallom, Jánosfi úrral! — Én mit sem sejtve bólintottam, az öreg pedig folytatta: — Igen, igen! Azt az istenfáját a világnak. Szerencsés fiatalember maga, hallja! Mert a házzal együtt azt a gyönyörű virágszálat is magának adják!

Szerettem volna képen törülni a cája termetű cigányvajdát, amiért üzleti tárgynak nézi azt a tiszta lelkű és erkölcsű lányt.

A telekvásár közelebb hozott Jánosfi bácsihoz, úgy, hogy egy alkalommal, munkaidő után, amikor a gyárból hazafelé tartottam, behívott az ivóba egy fröccsre és egy kis tereferére. Az első pohár után rátért családjá, különösképpen szemfüles, vagyongyarapításhoz értő felesége és a maga gondjaira.

—Látom és szeretem magában a józanságot és megifontoltságot. Ez igen fontos egy kereskedőnél. De érteni is kell a krajcárszerzéshez. Azt is tapasztaltam, hogy a kuncaftok közül maga, fiam, megveti a lármás cigányokat, a csúzdai tekergőket, kakasvárosi és más züllött naplopókat.

— Ez igaz! Az ilyen söpredék, lumpenproletár népet nem szívesen látom — jegyeztem meg őszintén.

Jánosfi úr rosszállóan ingatta a fejét ekkora naivságra.

— Jegyezze meg, amit mondok, mert csak a javát akarom. Ne nézzen olyan finnyásan erre a nyálas szájú, züllött népre — és fejével az egyik x-lábú asztal száalmas társasága felé intett, ahol szakadozott ruhájú, szennyes és bűzös alakok szürcsölték a bűdös pálinkát. Majd bizalmasan suttozta tovább: — Uram! Én ezektől gyűjtöttem össze a kis vagyonomat. Igyunk az egészségükre.

Jánosfi úr elnézést kért, és a pincébe sietett a felesége által átadott korsóval. Én is felálltam, s amíg ő a pincét megjárta, a fűszerbolt ajtajából köszöntöttem Erzsikét, és Jánosfi nénivel váltottunk néhány szót.

Jánosfi úr fáradtan pöfögve, mint egy túlterhelt mozdony, tért vissza teli edénnyel. Óvatosan a pult mögé helyezte, s bizalmasan intett Jánosfi néninek a részeg, zajos asztaltársaság felé, amely pálinkáért kiabált.

— Ida! Vidd azt az erős pálinkát az uraknak! — S a frissen készített vörhenyes színű pálinkát böfögve, köhögve, könnyező szemmel töltötték le torkukon a már szeszgőzös italozók.

— Jó, mi? — kérdezte Jánosfi úr a tikkadozó vendégektől.

— Hát jó bizony, instálom, Jánosfi úr! Olyan erős ez, mint a patkányméreg.

— Hát igen! — felelte a kocsmáros rejtélyesen mosolyogva. — Szeret titeket az asszony! A legerősebb italból szolgál fel nektek.

Én azonban egyre magam előtt láttam Jánosfi úr bizalmas szeme villanását, s miután ismét koccintottunk, megkérdeztem tőle:

— Ugyan hány fokos az a pálinka, amit annál az asztalnál isznak? — és fejemmel a hálálkodó emberek felé intettem.

Jánosfi úr alaposan a szemem közé nézett, de nem szólt, csak ravaszul mosolyogva kezdte pödörgetni bajusza hegyét. Nem hagytam kitérni a válasz elől, hanem bizalmasan, cinkos hunyorítással megismételtem a kérdést.

— Jól van, fiam, magának elárulom a titkot. De szavát kell adnia, hogy soha senkinek erről egy szót sem szól. — Megígértem és kezet adtam rá.

— Ez a pálinka, fiam, kevés szeszt látott! — mondta Jánosfi úr oktatóan. — Jó része tiszta kútvíz.

— Ugyan? Akkor mitől olyan erős?

Jánosfi úr húsos nagy tenyerét a karomra tette, és közel hajolva hozzám, suttogóan mondta:

— A csípős borstól és a csípős pirospaprikától, fiam... Vagyont csak így lehet szerezni, ésszel és egy kis fufanggal... Előbb mindenesetre be kell rugatni egy kis keverékkel őket — folytatta most már gátlástalanul. — Miután elvesztették eszüket és józan ítélőképességüket, jöhet a maszlag... Sokat el kell túrni ettől az aljas népségtől — ocsmány beszédet és erőszakoskodást. A lányaim előtt magam is pirulok sokszor, és szánom őket, ha panaszkodnak emiatt. Erzsike is el-elsírja magát, s már el is akart menni a háztól:..

— Nem is csodálom, szegény Erzsike! — szeretettel és szájalommal néztem a fűszerbolt felé.

— Jó, jó! De mit tehet az ember? Túr és hallgat. „Dugjátok be a fületeket, és tegyetek úgy, mintha nem hallanátok“, így oktatom őket. A részeg ember száját betömni nem lehet, s a pénzéért beszélhet is. S amikor a legocsmányábban beszélnek, éppen akkor lehet a legjobban fejni őket. Maga még fiatal, de azért meg kell értenie: vagyont csak így lehet szerezni! És ha már itt tartunk, szeretnék valamit magáról is megmondani.

— Tessék! Ember hiba nélkül aligha van.

— No ez igaz! Látja... magának az a hibája, hogy a mások baját intézi, hogy bizalmiságot vállalt a munkások között a gyárban. Ez nem jó! Hagyja a fenébe a mások dolgát, egyedül többre viheti. Látja, én mindent tudok, ami a gyárban, az öntödében történik. Bulka öntőmester úr is beszélt magáról. Ő is szokott idejárni. Ő is szereti a jó bort. Jó kuncsaft, sokat iszik, de tudja, mit csinál! S magát is becsülné, ha...

— Ha...?

— Ha nem kötné magát a szocialistákhoz. No de hagyjuk ezt! — és karomnál fogva visszanyomott a székre. — Várjon még, s hallgasson rám. öreg, tapasztalt ember vagyok, sok mindenben mentem át, amíg ide jutottam, hogy egy kis vagyont mondhatok a magaménak. — Megtöltötte a poharakat ismét, és a magáét fenéki kiitta. — Az ember Isten segédelmével családot

alapít. Felküzdí magát valahogy onnan alulról, a nagy szegénységből, örül a gyermekeinek...

— Örvendhet is, mert igazán szép gyermekei vannak!

— Nono, azt nem mondhatom, hogy nem épek-szépek. Megverne az Isten. Csak az eszük járása körül nincs, valami rendben.

— Ugyan?! Erzsikénél helyesebb lányt nem...

— Erzsike, igen — vágott a szavamba. — Ő az én természetem örökölte, s talán a két kicsi is. De a legidősebb lányom máris csúffá tett... Minden pénzt összeszedett és úgy szökött meg azzal a szélhámossal. Kígyót melengettem a keblemen.

Bólintottam. Épp aznap hallottam Rusutól, hogy a nagyobbik Jánosfi lány, aki az italmérésben szolgált fel, egy Deák nevű pincérrel s a pénzesfiók tartalmával szó nélkül meglépett. Értettem és megértettem az öreg felháborodását. Hanem egy és más mégsem ment a fejembe.

Nem ittam, mégis zavart fejjel jártam a környékbeli utcákat. Mitévő legyek? Erzsike szenvedő arca és kedvesége magával ragadott. De „nézd meg az anyját, vedd el a lányát“ — tartja a közmondás. A lány szeméből nyíltság és őszinteség sugárzott, talán mégis boldogan lehetne élni vele. Talán közelednem kellene hozzá! Meg kellene tudni, mit érez irántam, ha egyáltalában gondol rám. Ed-dig inkább csak mint figyelő és nem mint udvarló mutatkoztam. Azt is tudtam, hogy az édesapja nem rokonszenvből, csupán üzleti megfontolásból óhajtana vejenek engem vagy bárki más józan életű férfit.

Kóválygó fejjel indultam útnak, hogy Gergely Pistát megkeressem. Mint alvajáró mentem a Hidelve utca felé. Itt lakott a lány, kivel nemrég láttam sétálni Gergely barátomat. A lemenő nap sugarainak útjába eső járókelők árnyai egyre növekedtek. A főutcáról két árny siklott felém, majd ismerősnek tűnő lépteket hallottam és felnéztem.

— Telepátia vagy csak véletlen? — mondta a karcsú lány hangosan nevetve, mint aki rég nem látott ismerőssel találkozik. — Gergely úr éppen most emlegette magát és a szomszéd utcában lakó Török Pistát.

—A véletlenek így játszanak közre az ember életében — feleltem. — Lehet telepátia is. Mindenesetre én Pista barátomhoz indultam, kit Török Pista társaságában véltem megtalálni, a mamája köntöse mellett. És lám, a jó fiú!

—Menjen maga, barátom, a víz alá! Hetekig nem jön felénk. Már nemcsak a húgaim, de még anyuka is azt mondja, hogy bizonyára befogta valamelyik kakasvárosi lány.

Nevettünk és élcelődtünk. Különös, hogy éppen e csinos és igen szimpatikus lány kapujában hozott össze a véletlen hármunkat. Én távozni akartam, hogy Pistával majd beszélek máskor, de a lány hallani sem akart róla.

—Itt lakunk — mondta, lenyomva az utcaajtó kovácsoltvas kilincsét, és betessékelt minket egy gruppokkal tele kis udvarra. — Így ni! Ne az utcán egyezkedjenek, amikor odabent is megtehetik.

A kis földszintes ház, melynek elől tornáca volt, ablakaival keletre nézett. Az udvar tele virágokkal, a tornácon cserepekben és hosszúkás ládikókban tarkabarka illatos virágok.

—Mama, megjöttünk, kezét csókolom, hoztam még egy Pistát! — Gergely barátom otthonosan köszöntötte a mamát is, aki szintén jó alakú, kedves asszony volt, s akinek oldalán ott simult egy vöröses hajú, ragyogó kék szemű leányka. Haja a nyakát, fülét és a vállát is eltakarta. Szép arca, kissé vékony hegyes orra, keskenyvágású szája volt.

Brodán néni, látva, hogy a kisebbik lánya hajsztinén fennakadtam, kedvesen mondta, hogy ez a lánya az édesapja hajsztinét örökölte. Jolán inkább az anyjára ütött. Egészen más szépség volt, büszke járású, egyenes tartású. Gergely barátommal is látszatra összeillettek, de egész magatartása bizonyos ridegséget és rátartiságot árasztott.

Brodán mama és két lánya mint jó barátnők társalogtak egymással, tegeződve, kedvesen, őszintén. Hozzánk is nagyon kedvesek voltak. Öröm volt hallgatni beszédüket és látni harmonikus családi életüket. Apjukról is, kiről megtudtam, hogy a város egyik legjobb vendéglőjének főpincére, meleg tisztelet és szeretet hangján beszéltek.

Örültem az új ismeretségnek és annak, hogy nemrég még búskomorságban lévő barátom megtalálta betegségének gyógyszerét e szép és beszédjéről ítélve igen okos lánynál.

Mikor elköszöntem a kedves ismerősöktől, Jolán így búcsúzott:

— Jöjjön el máskor is hozzánk, Pista! Hozzon valami jó olvasnivaló könyvet is, ha tud. Gergely úrtól tudom, hogy szeret olvasni. Mi már sok könyvet cseréltünk együtt.

Megütötte fülemet a hang: engem csak úgy egyszerűen Pistának szólít, míg barátomat, a régebbi ismerőst urazza. Bizonyára női rafinéria ez. A barátomat szereti és ugratja. Féltékennyé teszi, hogy annál jobban magához vonzza.

MUNKÁST A MUNKÁS ELLEN

A gyárban az új főmester egyre inkább basáskodik a munkások fölött. Kezében bottal jár, ütlegeli a nap-számosokat és a védtelen inasokat. Ezt nem lehet szó nélkül hagyni. Bolsinak titulál, ha a kollektív szerződés tiszteletben tartására figyelmeztetjük. A bolsi jelző veszélyes, de én szívesen vállalom, s végső fokon azt mutatja, hogy ez a szivacs mester tart a kommunistáktól.

Bajok vannak a mi szakszervezetünk körül is. A vasasok közül egyes vezetők rossz néven veszik, ha erőlyesebben akarunk kiállni a már kivívott jogaink védelméért. Alkudozni, engedni kell — mondják. A Vas- és Fémmunkás is óva int Moszkva bérenceitől!

Szerettem mindig, amennyire csak tehettem, az ellenfél kártyáiba is belenézni. A Vas- és Fémmunkás mellett a fa- és bőrmunkásoknak az egységesek irányítása alatt álló lapját is olvastam. Persze a két lap között kirívó el-
lentétek vannak.

A Famunkást újabban egy fiatal szaktárstól kapom. A nevét nem mondta meg akkor, csak később tudtam meg: Lévai Károly vasúti lakatossegéd volt. Ez a hosszúkás képű lakatossegéd kék munkaruhát hord, és szemüveget visel. Úgy intézi találkozásainkat, hogy négy szemközt lehessünk. Tetszik nekem ez az ember, olyan okos, mint Walter elvtárs volt a Simonfi-gépgyárban. A gyárban folyó eseményekről érdeklődik mindenekelőtt: az új főmesterről, az ifjabb öntősegédek magatartásáról, a kollektív szerződés körül folyó vitákról és harcokról. Beszélgettünk a Kolping Legényegylet vezetőiről, a szép fiatal papról és annak kapcsolatairól a gyárban. Elég sok gyári munkás is tagja már ennek a szervezetnek, ahová mézes madzaggal csalogatják a munkásokat. Ott több a szórakozási lehetőség: műkedvelő színjátszás, dalárda, bál, táncdelután, mindenféle sportrendezvény. Fiúk és nők emberek italozással tölthetik el szabad idejüket, nem mint abban az unalmas szakszervezetben, ahol csak a „kenyeret adó jötevőt“, a munkaadót ócsárolják.

Ez a fiatal szaktárs egyik beszélgetésünkön sejtetni engedte, hogy ő az illegálisba kényszerített kommunista párt híve, amely egyedül hivatott a világon a dolgozók felszabadítására a tőkés-földesúri rendszer alól. Beszéltem nekem a sokféle népbolondító izmusról, el egészen a nemzeti szocializmusig.

— Valamennyi szebb jövőt ígér a maga módján — mondta a kissé keszeg képű, világos beszédű szaktárs. — De mind a tőke szolgálatában áll, hiszen attól kapja a támogatást, beleértve az egyházat is, amely szintén a tőkés társadalom érdekeit szolgálja, annak emlőiből táplálkozik.

— Ha már erről van szó — kérdeztem az elvtárs-tól —, a kommunisták mit ígérnek?

A lakatossegéd levette szemüvegét, s törülgetni kezdte tarka zsebkendőjével. Aztán szemét rám szegezve válaszolt:

— Először is azzal kell kezdenem, hogy mi nem ígérgetünk, szaktárs! Mi harcra hívjuk a nincstelen dolgozókat azok ellen, kik jogtalanul bitorolják és sajátjuknak tekintik a földeket, gyárakat és a termelőeszközöket. „A proletariátusnak mindig annyija lesz, amennyit saját szervezett erejénél fogva kiharcol magának!” — idézte. Hallottam én ezt már a munkásokkal folytatott vitáink során, de csak most értettem meg, hogy valójában milyen nehéz feladatot ró tagjaira az a párt, amely nem ígérget, de nem is alkudozik.

— Ez világos! — mondtam. — De hogyan, amikor a pártotokat a föld alá kényszerítették? És a dolgozót, ha emberien cselekszik vagy beszél, mindjárt bolsinak mondják, és az üldözöttek listájára kerül, aztán jön az elbocsátás, bebörtönzés, kitoloncoltatás.

— Ügyesen kell dolgozni, meggondoltan; csak a komoly, megbízhatóbb ifjakkal kell próbálkozni... felvilágosító munkát kezdeni. Ha az „ellenfél” tudja fokozni az elnyomást, úgy nekünk még inkább izzítani kell a vasat igazunkért.

Az elvtárs szavai bátorságot öntöttek belém. Mikor elváltunk, világos volt előttem a tennivaló: minél több szaktársból elvtársat nevelni, szóval és tettel vonzani a munkásokat a kommunista párt felé. Mint szakszervezeti

bizalminak meg is volt a lehetőségem ennek a teljesítésére.

Az elvtárstól kapott Famunkást otthon az unokaöcsémrel, a KISZ lelkes tagjával, Bíró Jóska fiatal szabósegéddel olvastattuk, ő mindegyre kifakadt:

— De bátyám, te a megalkuvó reformista szakszervezet tagja vagy! — és mindig úgy kezelt, mint gyanús rokont, aki a tőkés szekerét tolja.

Az elvtárs megtanított egy új fogalomra: a konspirációra, és én ezt követtem. Ez tette lehetővé, hogy hosszú időn keresztül a reformista szakszervezetben működhettem, mint a kommunista párt tagja. Hagytam az unokaöcsémet is élni a rólam alkotott tévhitében, de meg voltam győződve arról, hogy el fog jönni az az idő, amikor a közös harc frontján találkozni fogunk...

Néma Május Kolozsváron. Újra itt van május elseje, és mi a poros műhelyben dolgozunk, a legtöbben ökölbe szorított kézzel. Ott daloltuk munka közben a május elsejei munkásindulót és más forradalmi dalokat. A hatóságok belügyminiszteri rendelettel betiltották a nemzetközi munkásszolidaritás napjának megünneplését. A Vas- és fémmunkás ünnepi cikke arról ír, hogy május 1-e nem a pihenés ünnepe, hanem a harci seregszemle napja. Egy éven keresztül dolgoztunk a tőkésnek, egy éven át öröklődött az erőnk. Magunknak a munkán kívül csak a láncok jutottak... Az ideai május elseje a tavaszi vajúdás viharfelhőivel terhes. Európa még mindig nem találja nyugalmát a világháború után. A Népszövetségben harcok dúlnak, a lefegyverzési konferencián szintén, és a gyarmattartó államok hadseregei állig felfegyverkezve állnak résen.

Ilyen az idén ünnepeelt május elseje. Leláncoltan, kifosztottan állunk egy idegen világ közepén, ahol a tőkés intézik a sorsunkat.

„Olyan is: ezért jut nekünk csak a robot“ — fordul meg bennem a gondolat, amint az érzélgős szóvirágokat olvasom. Az ilyesmi se nem használ, se nem árt — gondoltam egykedvűen. Egyre jobban kezd megülni bennem az egységesek tette kész harci szelleme: Erőszakra erőszakkal kell felelni. Aztán elkezdem az egységesektől,

a lakatossegéd elvtárstól kapott illegális sajtót vagy agyon-cenzúrázott lapokat olvasni.

Akkor már a legkülönbözőbb hírek terjengtek a városban a famunkások szövetségének lezárásáról és a Famunkás című lap betiltásáról. Amikor a negyedik famunkás kongresszuson a szövetség vezetőségét Damian és Bartha nemtetszése ellenére megválasztották, Bartha már ott kijelentette, hogyha nem azt a vezetőséget választják meg, amelyet ők javasolnak, a szövetséget a hatóságok megsemmisítik. Sokan mosolyogtak a kijelentésen, de az események őt igazolták.

A famunkások kongresszusa után tüstént megindult az ellenőrzés, és megtörtént a betiltás. Aztán alighogy újra engedélyezték a szövetség működését, a hadosztályparancsnok rendelt el házkutatást. Ez alkalommal az iratok nagy részét és a szövetség pénztárát is elvitték.

Marosvásárhelyen is hasonló események játszódtak le. Es a munkásotthon bezárása nem lett volna teljes, ha vele egyidőben nem került volna az utcára több száz munkás...

„Megállás nélkül előre!” — fordult az egységesek lapja az igaz ügyért harcoló dolgozókhöz. Miután Dán Istvánt az Egységes Országos Szaktanács többi tagjaival együtt 16 napi éhségsztrájk után a bukaresti hadbíróóság szabadlára helyezte, Kolozsváron ismét letartóztatták. Huszárt a kolozsvári hadbíróóság helyezte szabadlára, de másnap őt is őrizetbe vették. Dánt állítólag Galacra szállították, azzal a szándékkal, hogy valamilyen módon a sziguranca által felfedezett kommunista összeesküvés vádját varrják a nyakába. Senki sem tudott a hollétükről. Sonn elvtársat a kolozsvári hadbíróóság csak 36 napi szigorított fogság után helyezte szabadlára, mert tiltakozott az Országos Szaktanács vezetőségének letartóztatása ellen. Nyilvánvalóvá vált, hogy a liberális kormány a munkásság vezetőinek bebörtönzésével meg akart törni minden ellenállást, hogy még nagyobb mértékben elnyomhassák és kiszákmányolhassák a munkásosztályt.

Az öntödében sok volt a munka. Gyéresről ketten is átjöttek még.

Bulka főmester egy Sas Dani nevű tanítványa útját egyengette. Én Balogh Sándor barátomat és földimet csaltam át. Most kell ütni a vasat, amíg tart a konjunktúra. Ilyenkor kell és lehet elérni a munkaviszonyok megjavítását. Így tanultam az idősebb szaktársaktól, erről esett szó a bizalmi-értekezleten.

Amióta Szentandrás elment, erősen megváltozott az élet az öntödében. Az új öntömesternek be nem áll a kereplője, egész nap nyelvel, dicsér vagy gyaláz. A szervezett munkásokat nem bírja, egyeduralomra tör. Módszere az összeugratás, amihez jó alkalmat nyújtott az akkordmunkák bérezése.

Sikerült például összeugrasztania a két testvért: Laczkó Gábor szaktársunkat, aki szakszervezeti vezetőségi tag, és öccsét, Domikót, aki nagy erején kívül minden téren gyengébb és maradibb testvérénél. Domikónak egyszerű, könnyen formázható, jól árazott munkákat adott, amelyekből egész sorozatok kellettek. Öntésük is egyszerű volt. Gáborra viszont bonyolult darabok készítését bízta. Ezek sok időt és a rossz árazás mellett kevés pénzt biztosítottak a jó szakmunkásnak.

Domikó, akit a szakismeret terén még csak emlegetni sem lehetett egy napon a bátyjával, órabére háromszorosát kereste meg. Gábor pedig a kollektív szerződés szerint öt megillető órabér-kategóriája alatt maradt. Gábert a mester lehordta a nagy nyilvánosság és a gyár urai előtt, hogy még az órabérét sem képes megkeresni. A vége az lett, hogy a két testvér majdnem stauferrel esett egymásnak.

A szakszervezeti bizottságot ebben az időben „öregek tanácsának“ is méltán lehetett volna nevezni: a hét tag közül csak én voltam fiatal. A többiek bölcsességben és megfontoltságban az osztályharc tagadásáig is elmentek, amikor a megalkuvás helyett cselekedni lett volna észszerű. És ha mégis sikerült egy-egy radikálisabb határozatot elfogadtatni velük, akkor azt a felsőbb szakszervezeti szervek, a helyi vezetőségtől az Országos Szaktanácsig jóváhagyás helyett addig elemezték, amíg végül a javaslat értelmi szerzőjét marasztalták el. Erre már kezserves példák voltak. A javaslattevőt bolsinak nézték,

megfigyeltették, aztán kizáratták a szakszervezetből, a munkából.

Ezzel a túlzott óvatossággal a szakszervezeti mozgalom vérszegénnyé vált, a tagok elvesztették bizalmukat. Elsősorban az ifjabb nemzedék vált közömbössé a szakszervezeti mozgalom iránt, és bizonyos nemtörődömség lett úrrá a szaktársakon.

Annál aktívabb lett Bulka mester, aki kihasználta a kedvező szelet. És jött az ollóval...

— Domikó! Maga jobb öntő és erősebb fiú, mint a bátyja. Maga zsebre vágja a többi öntőt! — Domikónak csillogott a szeme, és boldog mosolyra nyílt a képe. — Mutassa meg, a kutya istenit neki, hogy maga két formát mintáz, amíg a többiek egyet...

Domikón nem fogott a felvilágosító munka, bekapta a horgot. Az első héten ki is fizettek neki minden munkát, de a második szombaton már fele bérrel számolta el a munkákat az iroda.

Domikó lesütött fejvel jött hozzám hétfőn. Mutattá a kapott hetibér-céduláját.

— Bizalmi vagy, intézkedj hát, hogy fizessék ki a nekem járó pénzt, különben nem felelek magamért! — s a visszafojtott dühtől fenyegetően remegett az arca.

A mesterhez küldtem tiltakozni, ugyanis az történt, hogy az általa öntött egyszerű aknafedők eddigi akkordárát két lejről egyre, vagyis felére csökkentették.

— Azt a szűzmáriáját az urainak — felelte Bulka tettett felháborodással —, ezek soha nem laknak, jól pénzzel. Én is veszekedtem a főpénztárnok úrral, amiért levágta az akkordárát! Csengeri igazgató adta a parancsot, hogy vágjanak az árból...

Az igazgatóhoz mentünk tiltakozni a kollektív szerződés alapján.

— Milyen jogcímen vágta felére a darab akkordárát? — tettük fel a kérdést az igazgatónak. Csengeri megvakarta szürke tarkóját, és szemüvegét kezdte törölgetni.

— Há-át, kérem... a jogcím a fogyasztóközönség. A cél, az önök érdekében is, olcsóbbá tenni az árukat. Ez esetben a szóban forgó öntő úr az órabérek közel háromszorosát érte el a darabok magas akkordbérézése miatt... Gondolom, egyetértenek...

Az akkordár egyoldali levágása ügyében a szakszervezet kiküldöttjét, Bruder titkárt is igénybe vettük. Az udvarias szavakkal kifogásolta az igazgatóság jogtalan eljárását, minket pedig azután mérsékletre intett: ne löjünk túl a célon, a biztosított órabér dupláját az akkordárral lehetőleg ne haladjuk túl, mert a tőkés azt nem tűrheti meg.

Az izgága Bulka mester, miután a szakszervezet küldöttje elhagyta a gyárat, Domikó bátyjával, Laczkó Gáborral kezdett kötekedni.

— Maga nem tudja megkeresni az órabérét... Én kirúgom magát! Érti, mit mondok? Azt nem lehet elvárni, hogy a gyár károsodjék, amiért egy ilyen derék, erős ember amerikázik.

Laczkó Gábor éppen akkor róttá meg öccsét, amiért bedőlt a mester cselszövéseinek, és nem hallgatott figyelmeztető szavunkra.

— Hallja, mester úr!...

— Főmester vagyok — felelte az a földet nézve.

— Főpribék, részeges vaddisznó...

— Takarodjon ki a gyárból! Hogy beszél velem? Vegye tudomásul, hogy nem tűröm! — kiáltotta az, ahogy csak kifért a száján.

A többi olyan hamar történt, hogy meg sem lehetett volna akadályozni. Gábor a kezében szorongatott stauferrel, amivel a formahomokot döngölte, egy gyors mozdulattal úgy mellbe lökte a berzenkedő mestert, hogy az hanyatt átesett a mögötte lévő rostálatlan homokbuckán.

Bulka a Szendő segítségével tápázkodott fel a földről, aztán illa berek, amilyen gyorsan csak tehetette, kiiskolt az öntödéből. Bal lábával sántikálva, jobb tenyerét mellén tartva, kivert kutya módjára meg sem állt az igazgatói irodáig.

Futótűzként terjedt el a hír a gyárban és a gyáron kívül. „Újra helybenhagyták Bulkát, a részeges öntőmestert. Jól tette, aki megverte“ — hangzottak a vélemények a gyárban. „Csakhogy emberére akadt!“

Laczkó Gábor szaktársat persze azonnali hatállyal menesztette a gyár... Nem tudtuk megvédeni az elbocsátástól, igaz, hogy a történetek után ő sem akart maradni.

A hatóságok, a sziguranca emberei hamar ott termettek a tett színhelyén, és ankétot tartottak. Az öntödéből behívottak között Lăpușan, Rusu és Szendő mellett engem is kikérdeztek.

— Sajnáljuk a történeteket. De Bulka mester úr verekedő, kötekedő természet — mondotta Lăpușan meggyőződéssel. — Bár eddig az öntőket csak molesztálta, viszont verte a segédmunkásokat és az inasokat.

— De hiszen ön mellébeszél, Lăpușan — szólt közbe az egyik morcos képű detektív. — Itt most a mester urat verték meg...

— Hát igen... Az úgy volt kérem, hogy a mester úr alighanem be volt pityuzva... — kezdett beszélni Lăpușan, keresve a megfelelő szavakat, s az erek vastagon duzzadtak magas homlokán. A detektívek jegyeztek, kérdő pillantásokat vetettek felénk, mire mi szóval vagy fejbólintással igent intettünk. — A mester úr szidalmazni kezdte szaktársunkat. Laczkó szaki hallgatott; a mester úr dühében oldalba bökte, és újra ráförmedt, hogy „magának beszélek, maga bolsevik...” — mi ártatlan képpel igent bólintottunk. — Amikor újabb ütést kapott, még mindig fegyelmezetten, de erélyesen rászólt a mester úrra, hogy menjen a dolgára, ha be van rúgva. Aztán a formakasz-niba pár lapát homokot dobott, és a staufer után nyúlt, hogy tovább döngölje a formát... A mester úr félreértette a szaktárs mozdulatát, és hátrálni kezdett. A mögötte lévő homokbuckába botlott, és átesett azon...

A detektívek tamaskodva néztek egymásra, de bizonyítékok híján nem tehettek semmit.

Mivel Laczkó Gábor a helyi szakszervezet vezető tagja volt, le akartunk érte állni a munkával. De felülről leintettek.

Az összválasztmányi gyűlésen felhoztam a Laczkó Gábor esetét. Elmondtam, hogy sajnálom, amiért ügyében nem lehetünk szolidárisak, pedig az öntőmester kényekedve szerint vágja vagy emeli az akkordárakat, akit nem állhat, az hamar kívül kerül a gyárkapun, veri az inasokat és a segédmunkásokat. Az idős öntőknek, mint Lerck és Schiel bácsi is, levágott az órabéréből, holott ezeknek a kollektív szerződés a maximumot írja elő.

Az OSZT küldöttje unalmasnak találta fejtegetéseimet.

Szakszervezeti tagsági könyv-
ven 1923-ból

KICSERÉLVE. - AUSGETAUSCHT.

Nr. 16537 szám

Numele membrului Kovács István
A tag neve
Name des Mitgliedes

Profesiunea öntő
Foglalkozása
Beschäftigung

Născut în comună Cluj
Született községben
Geburtsort

Județul Cluj Tara Roman
Megye Ország
Komitat Land

Anul 1902 luna Mars ziua 11
Év | hónap | Tag
Jahr | Monat | Tag

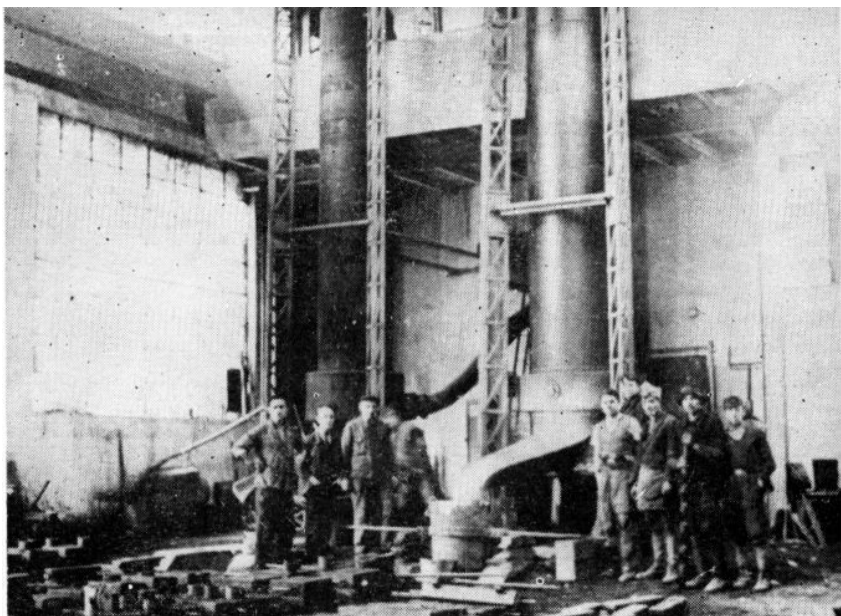
Atiu Bernari Ioan Popescu
Președinte - Elnök - Präses Secretar - Titkár - Sekretär

In scris
Be lépett 19 23 luna X ziua 3
Ein getreten | hónap | Monat | Tag

A vas- és fémmunkás szak-
szervezet kolozsvári székhelye
a húszas években (Patak ut-
ca 7.)

Egykori felvételek az öntödei munkáról

Fontosabb napirendi pontra hivatkozva, panaszommal az öntőértekezlethez vagy a bizalmi-értekezlethez utasított:

— Csak konkrétummal jöjjön, szaktárs! Nem lehet a mestereket csak úgy pofozgatni... aztán holmi érzélgősséggel itt kirohanni...

A teremben nagy zúgolódás és lárma keletkezett. Öklök emelkedtek a levegőbe, hogy szégyen, gyalázat egy bizalmi így leültetni...

Az elnöklő szaktársnak csak későre sikerült a csendet helyreállítania. A belém fojtott és mellékvágányra térített sérelmek robbanásszerűen visszhangoztak a teremben. Ez kissé megnyugtató, bár a Junász-gyári fejlemények, Szentandrás kiűzése óta egyre inkább nyugtalanítottak. Hova vezethet ez az út? Százszor is fontolóra vettem a gyűlésen elmondott szavaimat. Talán nem is számottevő események? Talán csak én látom olyan súlyosoknak? Nem kellett volna inkább elhallgatnom?... De hiszen ezek a kérdések úgy rágták a bensőmet, mint szű a fát. Ki kellett pakolni vele! És ki foglalkozzék ezekkel, ha nem a szakszervezet! Hatalmába kerített a munkásból lett, de épp a munkások szociális ügyeit semmibe vevő opportunisták iránti ellenszenv. Bár sok kitűnő szaktárs van a vasas szakszervezetben a nem fizetett vezetők között, ezekre is neheztelnem kellett gerinctelen magatartásuk miatt. Pedig a gyűlésen a nagy többség az én véleményemen volt. A gyűlést vezető korelnök, Beck Jakab szaktárs is rosszalóan ingatta deres fejét az OSZT küldöttjének szavaira.

Egy szép nyár eleji este a Vasasotthonból jövet az Óvárba, a Mátyás szülőháza mögötti Karolina tér felé tartottam. A lakatos barátommal kellett találkoznom. A ferencrendiek templomának ajtaja előtt kinyújtott kezű koldusok esdekeltek alamizsnát. Fejük fölött kékes lánggal égő gázlámpa, fényénél lepkék rajzottak... A „Kis pipához“ címzett vendéglőből a zene idáig hallzott.

Ott volt ő is a meghatározott helyen. — Szervusz, elvtárs — köszöntöttük egymást halkán. — Pontos voltál — szólt a lakatossegéd. — Gyerünk, tiszta a láthatár, kövess néhány lépés távolságból.

A manzárszerű kis szobában állapodtunk meg. Az egyetlen ablak lesötétítve, s a gyér fényű világításban

egy ránk várakozó férfi. Nevét és tisztjét utóbb tudtam meg: Dán elvtárs volt, akkor olyan negyven év körüli, erős termetű férfi. Szemei bátorító mosolyt sugároztak felém, amint kérdezett és válaszolt. De nem sokat kérdezősködött. Régi ismerősként üdvözölt. Ismerte életrajzomat, a Simonfi-gépgyárban viselt dolgaimat, amelyeket spontán munkásmozgalmi akcióknak nevezett, katonaidőm eseményeit. A Junász-gyárba kerülésemtől kezdve pedig szinte minden lépésemről tudott. Bámulatba ejtett ez a tájékozottság, de némi szorongást is éreztem. Aztán a forradalmi osztályharc szemüvegén át nézve ítélte meg, mi volt helyes vagy helytelen a munkámban, mikor voltam bátor vagy ingadozó. Még azt is rám bizonyította, mikor voltam megalkuvó. Például a Laczkó Gábor esetével kapcsolatban nem lett volna szabad meghátrálni. Az öntődének le kellett volna állnia.

Tőle tudtam meg Bulka öntőmester régebbi viselt dolgait: pár évvel ezelőtt innen menesztették, a Junász-gyárból, mert akkor még az öntők szervezett ereje megtört minden ellenállást.

— Amióta a pártot illegalitásba taszította a liberális kormány — folytatta Dán elvtárs —, amióta a szakadást a puccsisták megvalósították a vasas szakszervezetben, a jobboldali reformista vezetők már nem a tőkés ellen harcolnak, hanem hatósági segédlettel az osztályharcos dolgozóktól sietnek megtisztítani a vasüzemeket, a helyi vasas szakszervezetet.

Példának Iacob Aurelt és Balogh Ferencet hozta fel, akik pár évvel ezelőtt még harcba vitték osztályharcos magatartásukkal az öntőket.

— Azóta Iacob szaktársat kizáratták a szakszervezetből, mint felforgató kommunistát. Balogh pedig maga ment el — mondta Dán elvtárs, majd hozzáfűzte: — Iacob is azt a hibát követte el akkor, amit most Laczkó Gábor... Megverte a mestert.

— Jól tette, ha másképp nem védekezhetett! — patogtam én.

— Dehogyan tette jól! — mondta legyintve Dán. — Az ilyen akció csak reakciót von maga után. Ilyen egyéni erőszakoskodással és kitöréssel nem lehet célt érni...

Csak együtt a jól szervezett tömegekkel! Ezt ne tévesz-
sze soha szem elől, elvtárs. És még egyet. Az igazi forra-
dalmár nem szószátyárkodik, hanem tettekkel bizonyítja
eltökélségét. Persze nem könnyű cselekedni... Okos tak-
tikára van szükség. A konspirációról már hallott; úgy gon-
dolom, hogy Lévai elvtárs erről már kioktatta. Még csak
azt akarom mondani, hogy dolgozzon továbbra is a vasas
szakszervezet odaadó, hűséges tagjaként. Ha a reformista,
jobboldali vezetők megtudnák, hogy nem a II., hanem
a III. Internacionálé célkitűzéseit követi, kizáratnák a
szakszervezetükből, kidobtnák a munkából. Viszont Iacob
és Laczkó Gábor példáját se kövesse. Azzal, hogy egy
hajcsárt elkeseredésünkben elagyabugyalunk, nem hasz-
nálunk, sőt ártunk a közös ügynek. Kitartó, szívós ne-
velő munkával, nagy türelemmel magunk mellé kell állí-
tanunk az embereket. Mint bizalminak és vezető bizott-
sági tagnak megvan a lehetősége arra, hogy hasznos mun-
kát végezzen az öntödében és a vasas szakszervezetben...
Viszontlátásra, elvtárs! Jó munkát!

Kettesben maradtunk a szemüveges elvtárssal.

— Amíg a kommunista párt törvényes keretek között
működött — mondta ő —, a helyi vasas szakszervezetben
igen sok marxista forradalmár volt. Olyanok, akik részt
vettek az októberi forradalomban, a Habsburg-dinasztia
megdöntésében, a Magyar Tanácsköztársaság megalakítá-
sában. Csodálatos és páratlan történelmi kor. — Levette
fekete keretes szemüvegét, megtörülte tarka zsebkendő-
jével, aztán összeszorította keskeny ajkát, megrázta bo-
zontos fejét, így próbált véget vetni pillanatnyi ellágyulá-
sának. — A vasas szakszervezet kongresszusán — folytatta
— hiába voltunk nagy többségben mi, kik az egységes
szakszervezet mellett szavaztunk... Hatósági beavatko-
zással, a legjobb elvtársaink kitoloncoltatásával, letartóz-
tatásokkal és megfélemlítésekkel a II. Internacionálé vo-
nalát kényszerítették a kolozsvári vasasokra.

— Most inkább a tennivalókról beszéljünk — szoltam
közbe. — Hogy s mint lehetne úgy dolgozni, hogy az
osztályharcot is élesítsük, és a szakszervezetben lévő for-
radalmi érzelmű munkások tevékenységét is fokozzuk
anélkül, hogy őket időnap előtt felfednék és kitennék a
gyárakból és a szakszervezetből.

— Éppen ez a legfontosabb kérdés — magyarázta Lévai. — Sajnos, azokat az elvtársakat, kiknek elvi meggyőződését mind a hatóságok, mind a reformista vezetők ismerték a párt legális idejéből, a szakszervezetből kizárták, lehetetlenné tették... A jövőben úgy kell dolgoznunk a meglévő szakszervezetben, hogy a jobboldali vezetők előtt megbízható tagokként mutatkozzunk. Az igazi szervezőmunkát ezután nem a szakszervezeti helyiség terhében, hanem a munkahelyen végezzük. Ott a kormos falak közt, munka közben, munkáltatók és hajcsáraik között. A munkabér csipegetése, az akkordárok csökkentése, a brutális bánásmód közepette lehet megismerni a munkatársakat. Egy kimondott vagy ki nem mondott szavuk, lázadó mozdulatuk, egy szemvillanásuk árulkodik. Az igazi nevelési lehetőség a műhelyekben van. Kinek mondják el örömeiket vagy bánatukat ott?

— Annak, akiben bíznak — mondtam meggyőződéssel.

— Te az öntök bizalmija vagy. Ők választottak meg, azért, mert bíznak benned, és neked el is fogják mondani minden problémájukat, csak légy közvetlen hozzájuk.

Megbeszélésünk végére értünk. Felálltam a székről. — Már későre járhat az idő! — mondtam.

— Hogy milyen hamar érünk célt, az csak rajtunk múlik — mondta Lévai. — Meg kell értetnünk a dolgozókkal a valóságot, hogy csak a Kommunisták Romániai Pártja által vezetett mozgalmat támogatva szolgálják saját maguk és egész osztályuk érdekeit. Ez most a tennivaló.

Világos beszéd volt. Kezet szorítottunk.

— Okosan dolgozz! Légy éber, ne menj fejjel a falnak! Addig vagy hasznára a mozgalomnak, amíg köztük lehetsz a legális szakszervezetben. Harcolni kell a szakszervezeti tagok kollektív szerződésben biztosított jogainak tiszteletben tartásáért, az emberibb bánásmódért. A szakszervezeten kívül álló tanoncok, dolgozó nők és segédmunkások védelmében szolidarizáló tettekre kell szervezni és mozgósítani a szervezett öntöket.

A gyárban alig telt el nap mostanában, hogy a főmester valakit ne gyötörjön. A gyári sziréna búgása, a transzmissziós kerekeken a lazult szíjak csattogása mintha minden reggel felbőszítette volna. Egy idő óta az öntöde

lakatosán lovagolt, hogy nem csinált elég magvasat, nem javítja meg jól az öntőfazakakat.

— Bulka úrnak semmi se jó, amit én csinálok. Az előző mestertől dicséretet kaptam, míg magától csak az állandó kifogásokat...

— Hogy mersz pofázni?... Te bolsevik! Szombaton megkapod a munkakönyvét, s mehetsz!

Az öntöde lakatos, Birizló József, mint politikai emigráns rendőri felügyelet alatt állt. Egyike volt azoknak, akiknek sikerült a fehérterror elől meglépniük. Kényes volt a helyzet. A helyi sziguranca is vadászott az ilyenekre. Most türelme szakadt, és nem volt hajlandó tovább elviselni az állandó inzultust. Hozzánk jött panaszával, a bizalmiakhoz.

— A fene aki megeszi ezt a piszok sváb Bulkát — háborgott Rusu szaktárs. — Gyerünk, hívjuk a főbizalmi, s menjünk a vezérhez. Inkább belehalok, de Birizló szakit nem hagyjuk kimarni innen.

Schnegg főbizalmi magunk előtt tolvá léptünk az igazgatók irodájába. Erélyes hangon követeltük a mester megrovását és Birizló szaktárs felmondásának érvénytelenítését a két igazgatótól.

— Birizló József lakatosról, kinek az érdekében önök jöttek — mondta az igazgató szemüvegét törülgetve, háttal az íróasztalnak támaszkodva —, bizonyítékok állnak rendelkezésünkre, hogy az öntődedben a munkások és a munkásnök között felforgató, kommunista tevékenységet fejt ki.

— Hazugság ez, kérem — háborgott Rusu szaktárs az igazgatók felé kipirult arccal. — Tehát önök az izgága Bulka úr mendemondájára építenek, amolyan légből kapott információkra. Ez az ember sohase józan. A bolhát is elefántnak látja, s a becsületes, jó szakembereket kommunistáknak bélyegzi, mert ezzel lehet ma ütni a szervezett munkásokon. Tessék behívatni a feleket...

— De hát kérem, önök beavatkoznak a gyár dolgaiba. Bulka úr kitűnő szakember, és jó emberismerő. Mi megbízunk benne.

Schnegg elsápadt, szárazakat nyelt, a jobb keze két ujjával inggallérját cibálta. Ott volt a nyelvemen, hogy leállással fenyegetsem meg a gyár urait, de a távolabbi

cél, Dán elvtárs intelme, hogy csak addig vagyok érték, amíg fel nem ismernek, óvatosságra intett. Ezért megkérdeztem tőlük, hogy tulajdonképpen mit akarnak.

— Azt akarjuk, hogy a szakszervezet ne üsse az orrát az adminisztráció dolgaiba — felelte az aligazgató.

— Mi a szervezett öntők és modellesek megbízottai-ként, az egyik tagunkat ért durva támadás miatt vagyunk kénytelenek önöknél orvoslást keresni... önök elutasítanak?

— Megmondjuk az öntőknek, hogy az igazgatóság nem akar tárgyalni velünk! — vágott közbe Rusu, és elnyűtt, koszos sapkáját fejére tette, miközben az ajtó felé hátrált.

— Várjanak, kérem — szólt a vezérigazgató. Megnyomott egy gombot az asztalon, mire az irodaszolga alázatos hajlongással megjelent az ajtónyílásban.

— Hívja Bulka öntőmester urat, és... várjon, várjon! Az üzemi lakatost is.

Pár perc múlva mind a ketten ott álltak az igazgató előtt.

— Birizló úr, mondaná el itt nekünk, miért nem végzi a munkáját rendesen, miért ad alkalmat arra, hogy a mester úr figyelmeztesse és nógassa.

— Mindig kötekedik velem — mondta csendesen a kérdező felé a lakatos —, most is részeg a mester úr...

— Részeg az anyád, te bolsi — tört ki a mester torján az alkoholbúzzel itatott hangorkán.

— De Bulka úr, kérem! Nem ide való ez a hangnem! — szólt a vezérigazgató, cvikkerét orra nyergéről kezébe s onnan ismét a szeme elé emelve.

— Ez az ember jó barátja Iacobnak és Laczkó Gábornak, akikről tudott dolog, hogy bolsevista dologkerülők. Az ilyenek az utcán a helye...

— Szégyellje magát! Részeges spicli. Már sok van a rovásán — szakadt el a fék Birizlóban. — Maga kötekedő, verekedő hajcsár...

— Te bitang bolsi, tee! Elintézem én a te dolgodat! — és a mester vicsorgó foggal, ökölbe szorított kézzel törtetett Birizló felé. Amikor odaért, hatalmas öklével az öntődei lakatos sovány képébe akart vágni. Birizló félre-

kapta a fejét, aztán egyetlen ökölcsapással leterítette támadóját.

A vezérigazgató ironikusan nézte a verekedést, aztán odaszólt Csengeri aligazgatónak, hogy hívja a rendőrséget.

— Önök is tudják, hogy ilyen pont nincs a kollektív szerződésben.

Visszatértünk munkahelyünkre. Schnegg kifogásolta, hogy Birizló tettlegességre ragadtatta magát. Rusu mosolygott. Bulkához orvost hívtak.

— Nekem innen mennem kell! — mondta Birizló, miközben mi a megmentésén töprengtünk. — Ha lekapnak végem van. — Gyorsan ruhát cserélt, olajos munkaruháját a hóna alá csapta, majd a Szamos-part felőli deszkapalánkon átugorva eltűnt az állomás felé.

Öntés után voltunk, és bementünk a Jánosfi vendéglőjébe, hogy pár üveg sör mellett hűtsük le a nap izgalmát. Az utóbbi időben a szaktársak jó része bizalommal közeledett hozzánk, és nálunk kereste az előre nem látható támadások esetére a védelmet. Az öntő szaktársak bizalma mellett érzem a szervezetlen munkások ragaszkodását is. Igaz, nem hagyom szó nélkül, ha jogtalanul bántják őket, még ha nem is kéri a segítségemet.

Ilyenkor, poharazgatás közben a szaktársaknak megere a nyelvük. Itt le lehet mérni, hogy kivel meddig mehet el az ember veszélytelenül az osztályellenség elleni harcban. Balogh Sanyi gyerekkori barátom, nyitott könyv előttem. Jó fiú, de nem elég határozott. Közkatonának, jó irányítás mellett, mindenesetre megfelelő. A közös harcban sohasem fog cserbenhagyni. Rusu szaktárs mindig jó fegyvertárs. Amióta jobban megismertük egymást, meggyőződtem ragaszkodásáról. Mielőtt bármit is cselekedne, véleményemet kéri, s így sok hasznos akciót hajthattunk végre együtt. A kis Jucan Jancsi harmadéves tanuló. Négy középiskolát végzett. A szakmában túltesz sok segéden. Magaviseleté példás és követésre méltó, s a szakszervezeti életéről is helyes fogalmai vannak. Őt és még két hasonló öntő szaktársat már bizalmasan Lévai elvtárs figyelmébe ajánlottam. Még Laczkó Domikó is,

bár nem meggyőződésből, de a bátyja elbocsátása és a mester elleni gyűlölete miatt felénk orientálódott.

Az asztalnál a főtéma a mester szennyésének kitergetése volt. Itt, ahol a falnak is füle van, igyekeztem más témára terelni a beszélgetést.

— Szép két lánya van a mesterünknek, tudjátok-e? — üzte az eszét Knobloch Misi, csak a témánál maradván.

— Igen, elég jóképűek, és főleg férjhezadók — mondta Balogh Sanyi, szemét körbe hordva.

— Sas Danit azért csalogatta ide Gyéresről a mester, hogy megfogja az egyik lányának — mondta Misi kaján mosollyal.

— Meglátjátok, fiúk, akármilyen legyek, ha nem vicemes-tert csinál belőle — toldott a szón Rusu.

Mialatt így folyt a beszélgetés, a jövő-menő vendégek között a mester lépett be a söntésbe. Udvariasan köszöntve a gazdát és lányát, a szomszédos asztalnál foglalt helyet. Aztán — mindnyájunk nem kis meglepetésére — kedélyesen átköszönt hozzánk. Poharát koccintásra emelte. Mindenkihez volt egy szava, még hozzám is. Kijelentette, hogy szakmailag sokat fejlődtem az utóbbi időben s még komplikált öntvények előállítását is rám merné bízni. Majd felhívta figyelmem a kolozsi sósfürdőre, ahol lányai és felesége fognak nyaralni.

— Vasárnap reggel megyünk Kolozsra... Az aszszony és a lányok mind. Maga nem jön velünk? Szendő mondta, hogy maga is kolozsi. Az én feleségem is onnan származott el.

— Igen, kolozsi vagyok, és szoktam hazajárni időnként — válaszoltam kitérően. Bántott a bizalmassága. Úgy éreztem magam, mint akit csapdába akarnak csalogatni.

Bulka, miután borát elfogyasztotta és fizetett, barátságos hangon köszönt el, s a Jánosfi házaspár simogató nézésétől kísérve távozott.

Na, megvan a jövőd, kiskomám! — jegyezte meg valamelyik, s utána többen is tettek célzást reá a szaktársak közül. Hangjukból gyanúsítást, féltést és rosszallást éreztem. Egyikük gúnyosan már a mester jövődöbeli ve-jének, az öntöde almesterének léptetett elő. Csak Cordos vetette ellen, hogy „nem jó az ördögöt a falra festeni“.

Most Jánosfi úr hívott félre az asztaltól, és anyám elhatározásáról érdeklődött.

— Jön-e vagy nem Kolozsvárra lakni? — tette fel a kérdést.

— Sajnos, anyám erősen ingadozik — vallottam meg. — Leánytestvéreim lebeszélnek, rémítgetik, hogy itt hiányozni fog neki a templom, a megszokott környezet, a kert a saját ház körül. Édes lányai, ha rosszaknak is látszanak, még mindig jobbak tudnak lenni anyámhoz, mint egy leendő meny.

— Szóval fél a menyére menendőtől! — mondta Jánosfi néni, és sanda pillantást vetett férjére, majd a fűszerbolt irányába.

— És a telekvétel hogy marad?

Ez a kérdés engem is aggasztott. Nem is tudtam hirtelen, mit válaszoljak.

— Még megpróbálom rábeszélni...

Az eddig mindig atyáskodó Jánosfi bácsi erre elkomortult. — Nagyon sajnáljuk! — mondta kurtán-furcsán. — A határidő lejárt... Nem fizették az esedékes összeget, elvesztik az előleget. Ez legyen tanulság maguknak a jövőre!

Egyhavi munkabéremnek megfelelő összeg ment így veszendőbe. Bosszantott az eset... Egyhavi keresetet így kidobni az ablakon! S az anyagi kár mellett jobban bántott anyám és testvéreim bizalmatlansága, terveimmel szemben tanúsított ellenállása.

A Jánosfiékkal való kellemetlen beszélgetés, a mester burkolt célzása, szaktársaim kötekedése egyszerre keseredett bennem. Éreztem, hogy tanácsot kell kérnem valakitől.

Gergely Pista volt a jó barátom, aki még nem hagyott cserben soha. Vele mindig jó volt tanácskozni... Igaz, ő nem akart politizálni, s ha én elkezdtem valamit, ő mosolyogva kitért, de ez a magatartása, ha vissza is hőkentett néha, nem idegenített el tőle.

Legutóbb is véleményét akartam kikérni a Jánosfi család zűrzavaros életével és főleg az özike szemű, tiszta lelkű Erzsike iránti érzelmeimmel kapcsolatban. Töviről hegyére elmondtam neki akkor mindent: a telekvásárlási

szándékot, anyám és Jánosfiék látható elképzelését. Gergely válasza az volt, hogy ismertessem meg azzal a lánnyal, mert csak akkor tud véleményt mondani az ügyben.

Úgy váltunk el, hogy pár napon belül találkozunk, de a pár naptól pár hét lett. Ösztönösen késtem volna? Nem tudom. De most, hogy annyi gondom támadt, megkerestem újra, hogy elvigyem a Jánosfi lányhoz.

— Mondd csak, barátom, mióta lett egyenlő két nap két héttel? — Így fogadott, s amikor kezét fogtunk, szokása szerint vállamnál fogva eltolt magától, és a szememet fürkészte.

— Szegény Pista, el volt foglalva a nősüléssel járó ügyek-bajókkal, s emiatt nem jött mifelénk — ékelődtek a lányok.

— No, egy szót se! — mondta Gergely rendreutasítón. — Ne bántsátok az én legjobb barátomat.

Így folyt az enyhe csipkelődés, amit nem vehettem rossz néven, hisz barátom hozzátartozóiban anyámat, illetve nővéreimet tiszteltem.

— Tulajdonképpen csak az alkalomra vártam — mondtam, amikor végre szóhoz juthattam —, hogy annak a vendéglős-lánynak bemutatthassalak.

Jót nevettek. Aztán, amikor a kezem az ajtó kilincsére tettem, Pista fekete hajú, kökényszemű húga kedves mosollyal figyelmeztetett:

— Vigyázzon, Pista! Ne vigye bárányhoz a farkast... Nem fél, hogy lecsapja a kezéről?

A fűszerüzletben, amikor bementünk, alig volt vásárló. Gergelyen jól mutatott a nyári ruha: a sötétkék zakó s hozzá a fehér szövetnadrág.

Már a bemutatkozásnál látni lehetett, hogy valami jóvátehetetlen történik: megrebbenésük, szemük nyugtalan járása, az ideges ajakremegéssel kiejtett vagy ki nem ejtett szavak elárulták ezt.

Barátom elfeledte eredeti küldetését. És a szép Erzsike is, bár a jólneveltségre vigyázott, úgy beszélt Pistával, mintha én ott sem lettem volna... Nagy pillanat volt ez életükben. Olyan, amikor se nem lát, se nem hall az ember. Bizony igaza lett Böskének, magam vittem a farkast a bárányhoz...

Ebédelni továbbra is Jánosfiékhöz jártam a szaktársakkal. A nemrég még virágzó rokonszenv halványodni kezdett mindkét részről. Délutáni szabad óráimat már nem töltöttem a fűszerboltban, a Kakasvárosba Gergely barátom járt már, az Erzsike iránti forró szerelemtől fűtve.

Úgyszólván helyet cseréltünk a barátommal, mert a szomszéd utcába, Brodanékhoz, most én járogattam.

A Kis utcában az akácfák tejfehér virága hervadásnak indult, a lila orgonák csábos illata is tovaszállt a virágos kiskertekből. Még az idő is esősre fordult. Hónom alatt keménykötésű könyvvel megyek Brodanékhoz. Az utcai ajtóra szerelt csengő hangja felveri a kis ház csendjét. Elsőnek a ház agglegény tulajdonosa dugja ki borvirágos orrát, s álmatag malac-szemeit mereszti rám. Köszöntésemre „van szerencsém“-mel válaszol.

— Megjött Pista! — hallom, amint belépek, a Rózsika örvendezését. A karomba csimpaszkodik, és úgy vezet a nővérehez.

— Tessék, tessék beljebb jönni! — hallszik Jolán tisztán csengő hangja a szobából. Mentegeti magát, hogy lepihent egy picurkát, mert sokat dolgozott ma a varrodában.

— És most megzavartam az alvásban?

— Nem, nem! Már talpon voltam! — Amikor a hónom alatti csomagocskát meglátta, érdeklődéssel kérdezte: — Olvasnivalót hozott? — Elvette a kötetet, és miután a címet megpillantotta, ujjongva kiáltott fel: — A vörös postakocsi. Milyen régóta kutatok utána, Gergely úr is ígérte, hogy megszerzi, de mégsem hozta el.

— Nálunk, a vasas könyvtárban két kötet is van belőle, s mégis nehéz hozzáférni. Kézről kézre jár.

— De anyuka — jutott eszébe Jolánkának. — Figyelte Rózsikát, hogy belecsimpaszkodott a Pista karjába?...

— Bizonyára szereti! — mosolygott Brodan néni. — Kicsi leány a nagy legényt... Ejnye, gyermekem... Nem illik!

— Igaz is! Szeretjük egymást! — mondtam Rózsika helyett, és megsimogattam a haját.

Nem árultam el, de tudtam én jól a Rózsika hízelkedésének okát. A minap Bíró Jóska unokaöcsémmel vol-

tam, s összetalálkoztunk vele, amint épp a kalapszalomból jött, ahol tanulólány. Bemutattam őket egymásnak. Azóta Jóska, a nálam fejjel magasabb szőke legény nem hagy nyugton. Most meg a lányka érdeklődik susogva Jóska után. Kér, hogy legközelebb hozzam magammal...

Másnap, ígéretemhez híven, Bíró Jóskával kettesben mentünk Brodanékhoz, s ettől kezdve valóban kellemes órákat töltöttünk náluk. Dódi — Rózsika egy idő után így becézte Jóskát — naponta benézett hozzájuk. Én pedig nemcsak Jolánkával, de a család többi tagjával is jól megtaláltam a hangot. Brodan bácsi tagja volt az élelmezési és közellátási alkalmazottak szakszervezetének. Ő is a harmadik internacionálé híve. Gondolkodásban Jolánka is hasonlított hozzá, vele cserélt könyveink között is a legtöbb osztályharcos jellegű, haladó szellemű volt. Jolán ezeket szívesen olvasta, és szeretett beszélni róluk. „Mondd meg, mit olvasol, megmondom, ki vagy“ — állapítottuk meg együtt beszélgetés közben.

Mikor Brodan bácsinak egy-egy szabad vasárnap délutánja volt családja körében, a máskor szűkszavú, álmodozó ember szívesen mesélt nekünk életéről. Megnyert és veszített bérharcokra, az ezekkel járó durva hatósági beavatkozásokra, denunciálásokra emlékezett. Pesten, Temesváron, Váradon többször vett részt olyan megmozdulásokban, melyeket a szervezett munkások jogaik biztosításáért vagy elveszített jogaik visszaszerzéséért, a nagyobb darab kenyérért indítottak.

Olyan lelkesedéssel beszélt, hogy sokszor minket is magával ragadott; a tőkés rendszer elleni gyűlöletünket és az annak megdöntéséért vívott harc szellemét erősítette bennünk...

— Brodan néni magyar, s Brodan bácsi román — mondta Dódi, hangjában a csodálkozás érzésével, amikor hazafelé sétáltunk egy csendes nyári estén.

— És mi van abban különös?

— Nem különös, bátyám, hanem éppen szép és lelkesítő az a harmonikus élet, ami náluk van, amikor...

— Amikor a sovinszta magyarok a románok ellen, és a nacionalista túltengésben szenvedő románok a magyarok ellen uszítanak. Ezt akartad mondani?

Megállapítottuk, hogy a Brodan, családban sok szépet és hasznosat tanulhatunk a polgári életben való forgolódással és a proletárerkölcnek megfelelő magatartással kapcsolatban.

Ez ránk is fért, ez kellett: az illemtudás és az elvi kérdésekben való tisztánlátás. Mint nyári hőségben növénynek a csapadék vagy zord téli hidegben madárnak a táplálék, úgy kellett nekünk is, magunkfajta paraszti származékoknak a nevelés. És így nevelődtünk bele fokról fokra az osztályharcos munkásmozgalomba.

Reggelenként a mester mindig akkor rontott be szinte ajtóستól az öntödébe, amikor a transzmissziók felzúgtak, a Dermata és vasúti főműhely érces hangú dudái felbödültek. Mi néhányan már fél hét után mindig az öntödében voltunk, és miközben ruhát cseréltünk, megbeszéltük a szakszervezeti teendőket és egyéb közös problémákat. A romániai Népszava, a szociáldemokrata párt hivatalos lapja mellett lopva az egységesek Famunkás című lapját is olvastuk. A véleménynyilvánításokból könnyen lehetett következtetni arra, hogy kivel meddig szabad elmenni az egységes szakszervezet programjának megfelelő úton, anélkül hogy gyanút keltenénk a kákán is csomót kereső, amszterdamista vezetőket pártoló szaktársak szemében. Az ifjabb gárdához tartozó, cselekvésre kész szaktársak tábora azonban egyre erősödött. Mondhatni öröm volt az élet ilyen egyetértésben dolgozni, s ez az egyetértés ott alakult ki, ott szilárdult meg az öltözőben, az öntödében. Bulka érkezése előtt.

A mester szokásos gyári ábrázatával lépett az öntödébe. Bejárta a hozzá tartozó helyiségeket, habzó szájjal ordibált, fenyegető kézmozdulatokkal rendelkezett. Körútja a söntéshez hasonló irodájánál ért véget.

Néhányan ott álltunk a mesteriroda előtt, a munkaplaccunk közelében, várva, hogy körútja befejeztével hozzáfogjon a munka kiadásához.

— Minek állnak itt? Mért nem dolgoznak? Maguknak nem szólt a dуда?

— Elsősorban hozzám, a bizalmihoz intézte kötekedő szavait. Én ugyanígy válaszoltam.

— A mester úr alighanem bal lábbal kelt fel ma is.

— Hogy? Mit jár a szája?...

— Munkáért állunk itt — mondtam határozottan, hogy elejét vegyem az értelmetlen szócsatának. Erre lecsendesedett.

— Ah, persze, maguk befejezték azt a csapágy-rendelést... — s kinyitotta az iroda ajtaját.

— Nézzék, szaktársak, van munka a Junász-gyárban — és az előtte fekvő modellhalomra mutatott.

Bulka épp az ellenkezőjét csinálta a munkaelosztásnál annak, amit Szentandrásí. A különböző mintákat emberre válogatta és aszerint osztotta ki. Szendő Feri, a sógor, nagy csőmodellt kapott: kell a pénz Ferinek, Kolozson akar földet venni, azért is iszik csak málnaszörpöt János-finál, mert fogához veri a krajcárt. Most örömmel cipeli magával a modellt, majd a magszekrényt. Knobloch Misi valami komplikált munkát igénylő matricamodellt kapott, ő dolgozott még Bulka mester keze alatt Aranyosgyéresen. Leányos képét pír öntötte el, igyekezett jó képet vágni a nehéz munkához s a mester élcelődő szavaihoz. Engem utolsónak hagyott a mester, és kedvemre való munkát adott. Egy új gyújtófej-modellt, amelyre 3 darab volt írva. Két darab nagy átmérőjű, széles peremű szíjtárcsát kellett öntenem a régi öntvény után. Aztán ugyanolyan méretű fogaskerekeket, melyeknek a vázát sablonnal, a fogait pedig Schnegg modellasztalos újítása szerint magszekrényben kellett elkészíteni.

— Szeretem, ahogy maga dolgozik — mondta a mester szokatlanul kedélyesen, karomat szorongatva hatalmas tenyerével. — Ezzel a modellel jó pénzt lehet keresni. Ha valamit nem tud, csak kérdezzen, szívesen megmutatom.

Nem tudtam mire vélni a nagylelkűségét. A szaktársak egyike-másika irigykedve figyelte a mester pálfordulását.

— Te komám, te. Téged főz a mester! — fogadott Rusu kétértelmű vigyorral, mikor a gyújtófej-modellt lettettem a placcomra. — Nagy svindler ez!

— Megfelelő formakasznit kerestem a robbanófejnek, be-littletem jó agyagos habarccsal, aztán nekiláttam a modellezésnek. Rusu szaktárs valami csapágytartó konzolokat formázott mellettem. Dolgozóruhám felső zsebéből előkötöttem cigarettásdóznimat, s odatartottam Rusu elé.

— Gyújts rá, egykomám, s hadd a csudába a májsztert!...

Rágyújtottunk, dolgoztunk, s közben a beszéd fonalát gombolyítottuk.

— Ne haragudj, testvér, de én megmondom neked őszintén... Én ismerem Bulkát. Ennek az embernek két nagy lánya van...

— Ugyan, hová gondolsz? Nem adja ez a lányait kor-mos vasöntőkhöz. Különben is...

— Hallgasd meg, amit én mondok! — vágott a szavamba, s szemét körbehordozta, hogy avatatlan fül ne hallja. — Azt a Sas Danit is azért csalta ide, azért csinált előmunkást belőle, mert vejének szánta. Igaz-e, te másik kolozsi giszter? — kérdezte Balogh Sanyit.

— Ez nem titok, hiszen Knobloch és Szendő is tudja, hogy Danit vejének kívánja. — Sanyi „koporsószeget“ húzott elő zsebéből, s mintha tüzet kérni jött volna, a hosszú stauferrel a kezében a formaszekrényétől, melynek felső részét staufolta, hozzánk lépett, és úgy folytatta: — Hanem Danival melléfogtak. Mert annak a szülőfalujában, Kocsárdon már menyasszonya van.

— Na, mit mondtam! Most, úgy látszik, valaki másra vadászik...

— Jön a hajcsár, fiúk! — szólt Cordoş Vaszi, aki valamivel odébb apróbb munkákat formázott. De még ki se mondta, máris felcsattant mellettünk a mester hangja. Máris Rusuval kötekedik.

— Lassan megy, lassan, Rusule! Mondtam, hogy sürgősek a konzolok... — aztán hozzám lép. — Ez már igen, látom, mindjárt kész a gyújtófej-forma. Jól svercolja meg és úgy tegye a szárítóba. A fogaskerék alsó részét formázza földbe. A napszámos majd kiássa a gödröt magának. — És mielőtt visszautasíthattam volna, máris parancsot ad az egyik segédmunkásnak, hogy jöjjön át hozzám. Végül kibújik a szög a zsákból: — Jön vasárnap a kolozsi fürdőre? — teszi fel egyenesen a kérdést. — Én megyek a lányokkal.

— Ó, én már szombat délután kimegyek — feleltem kitérően. — Vár az édesanyám, s ott vannak a testvéreim és rokonaim...

Az akkordárok körül abban az időben nagy volt a harc. A szakszervezetbe tömörült munkások tiltakoztak ellene. Munkanélküliséget okozó veszedelmet láttak benne. A tőkésék viszont a „többet, jobbat, olcsóbban termelni“ elvet akarták megvalósítani ezzel a bérezési rendszerrel. Meg aztán az öntők legtöbbször nem szokta és nem is szerette a fejét számtani kérdések megoldásán törni. „Arra valók a firkászok“ — mondogatták. Az órabért fejből is könnyen kiszámíthatta a melós. Az akkordbérezési rendszer viszont e kezdetleges szakaszában igen bonyolult is volt, s kitűnő alkalmat nyújtott a tőkésnek arra, hogy zavart keltsenek és a zavarosban halásszanak. Napirenden voltak a munkabérekkel való mindenféle mesterkedések.

Bulka mester jóvoltából azon a héten az órabérem több mint két és félszeresét kerestem meg. És ki is fizetette a mester az összeget. Pedig az nem volt kicsi dolog, mert általában a közepes órabérré átszámított akkordárakat az irodában addig nyesegették, míg a leggyorsabb kezű öntőszaktársnak is jól fel kellett kötnie a nadrágját, hogy az órabérének megfelelő összeget kiizzadja a vasöntöde magas hőfokon vibráló, portól és koromtól fullasztó, szennyes levegőjében. „Evés közben jön meg az étvágy!“ — tartja a közmondás. És valóban. Az órabéren felüli kereset lehetősége egyeseket erejükön felüli munkára serkentett. Ehhez járult, hogy az anyagilag érdekelt mester is egyfolytában ugratta a giszereket.

— Maga Szendő, mutassa meg, hogy különb legény Domikónál. Domikó szaki azt mondja, hogy zsebre vágja magát...

Domikó, aki a mester dicsérő szavaiért még az édes bátyját is megtagadná, erre mint aki se nem lát, se nem hall, süket módjára püföli a formahomokot. Bulka magában már számot vetett azzal, hogy a Szendő által túlteljesített csőöntvények akkordárából és a Domikó többletmunkájából, a főtéri Szent Mihály-tetnplom vaskerítésének akkordárából a maga számára is lenyeshet valamit.

Szombaton érkeztünk meg Dódival és az asztalos Tímár Jóskával Kolozsra. Farkas és társa, Janovics Izidor

vegyeskereskedésénél Tímár barátunk letért a főútról, és a Kőbölkút felé ment, a közeli szülői házig.

A nap éppen lemenőben, a csorda hazatérőben volt. Legelől a disznók futottak, földig lógó orral. Aztán a feszes tögyű tehenek és bivalyok cammogtak ráérősen kérődzve. A csorda által felvert, torkot fojtogató porfelhőt a hegy mögül visszasütő nap viaszsárgára festette.

A templom előtt én is lemaradtam. Édesanyám éppen a tehenet várta a csordából, amikor elébe toppantam.

Vacsora alatt és főleg azután, a szegényes kis házban pislákoló petróleumlámpa sápadt fényénél, az anyám szőtte abrosszal leterített asztal mellett beszélgettünk. Anyám, aki pillanatig sem bírt tétlenül ülni, guzsalyát maga mellé állította, és pergetni kezdte az orsót.

A falon kopott óra tiktakkozik, jelezve életünk és az idő múlását. Az óra számlapján, a mutatók felett, kétlovas hintó, bakján harcsabajszú egyenruhás kocsis. Egyik kezében a gyepelőt tartja, másikban hosszú nyelű ostor, mellyel a lovakat hajtja. A falon szentképek sorakoznak, közöttük a szentháromság.

— Milyen különös ez a kép — mondom anyámnak.

Egy pillanatra megáll kezében az orsó, és az említett képre nézve mondja:

— Fiam, az a kép idősebb náladnál is! Nem értem, mit találsz különösnek a szentháromságon. Nem most látod először! Azt még édesanyámtól kaptam ajándékba.

— Igen, de mégis különös...

Nem folytatom, mert vége-hossza nem lenne a vitának, s kedvét szegném szegénynek éppen most, amikor szeretném meggyőzni és rábeszélni arra, hogy jöjjön velem a városba lakni. Messziről kezdem a rábeszélést:

— Hogy érzi magát mostanában, édesanyám? A feje fáj-e?

— Igen, elég gyakran kínoz a fejfájás, fiam. Pedig már mindent kipróbáltam, amit csak ajánlottak.

— Hát János bátyám és a családja hogy van?

— Itt laknak a kamrában, szegények. János bátyád éjt-napot egybe dolgozik. Itthon csak vendég. Egész héten a mezőn gyomlál, kapál, kaszál. Ahol éri az este, ott üt tanyát, ott alszik. A felesége helyett is ő kell hogy

húzza az igát, mert az szárazbetegségben senyved. Még a két kis gyermekére sem tud ügyelni.

— Szegény Biri! — vettem védelmembe a sógornőmet, s szinte láttam magam előtt. Szép, de szomorú szemű, darázs derekú lány volt, de törekvő bátyám mellett nem bírta az ütemet, és tüdőbajt kapott...

— És Zsuzsa nővéremék hogy viszik? — tértem a másik apáról-anyáról testvéremre. — Görög sógor jó és ügyes ember...

— Zsuzsa jól van, csak igen sűrűn jár a gólya. Görög Jóska sógorod dolgoz ember, nem mondhatom. Ott laknak az apjánál. Saját föld nincs, és részibe sokat kell dolgozniuk: a fiskusnál, az Ördöngyomában, taksára a Biborosban, Győrberkén és a Papszénafűjében. Te tudod, mit jelent, mikor a falutól két-három óra járásnyira eső állami és városi földekre kell járni... fél napot útban veszíteni...

Én ne tudnám, mit jelent ez? Hatéves koromtól tizennyolc éves koromig, amíg inasnak nem mentem, a földeket jártuk gyakran száraz máléval, néhány fej vöröshagymával a tarisznyában.

Ágyba kerültünk már, a lámpa sem égett, csak a hold ezüstös fénye sejlett be a nyitott ablakon. Végre anyám halkán megkérdezte:

— Hát a lányokkal hogy állsz, fiam? Meg kéne már te is házasodj, mire vársz még?

— Nem érdekelnek most engem a lányok. Azt szerettem volna igazán, hogy maga állja a szavát, és bejön Kolozsvárra lakni, ahogy abban megegyeztünk. Abban telne örömöm, ha ott tudnám magam mellett. Én a gyárban jól megvagyok. A munkabérem sem lebecsülendő. Elértem azt az időt, amire vágytam, hogy magát, aki értem annyi sokat gyötrődött, most magam mellé vegyem, kíméljem, megelégedetnek, boldognak lássam. Erre vágyom most, nem a nősülésre.

Anyám nem felelt, hagyta, hogy beszéljek, s mélyeket sóhajtott...

Alig hunyhatta le jóságos szemeit, máris fel kellett kelnie. Négy óra sem volt, alig pitymallott, a tehenet, a Bojtost meg kellett fejnie, ki kellett csapnia a templom elé az útra, mert a csorda nem vár. Azután jött a disznó-

csorda; a kondás már fújta szarududáját, s nagyokat cserdített karikás ostorával. Anyánk sietve egy kis szemet dobott a malacnak, aztán „hujj ki, anyámé“, egy vesszővel azt is a templom felé terelte. Ellátta a majorságot, kitakarította a pajtát, ólat, s reggelikészítéshez fogott. Lábujjhegyen járt, hogy ne ébresszen fel.

— István, fiam! Kilenc óra; fel akarnak köteni, hagyjam-e?

— Hagyja, édesanyám, hagyja. Én itt lustálkodom, maga meg nem is aludt...

— Majd bepótolom holnap, fiam.

Reggelizés közben mondtam anyámnak, hogy tíz óra tájt a fürdónél találkozom Balogh Sanyival, Bíró Jóska-val és...

— És a templomba, fiam, a misére...? — vágott anyám a szavamba, s hangjából fájdalmas szemrehányás érzett.

— Ma nem tudok misére menni, ma délelőtt a mester is itt van a gyárból, a feleségével meg a lányaival. Kint várnak a fürdónél...

— Sajnálom, fiam! — sóhajtott anyám. — Úgy látszik igaz, amit rebesgélnek rólad! Az, hogy elfordultál istentől, hi tehagy ott lettél, templomkerülő... Jó volna, ha adnál valamit a mennyei jussodra is....

— Hagyjuk ezt most, édesanyám. Én meggyőződtem, hogy a mi katolikus hitünket tüzzel-vassal kényszerítették elődeinkre. Különb is, már többször kértem édesanyámat, hagyjuk és kerüljük a hittel kapcsolatos vitákat. Én nem akarok hiábavaló gyötrődést okozni magának, tiszteletben tartom a hitét... Tizenyolc éves koromig, jól tudja, mennyi ingyenmunkát végeztünk. Hogy a termés kétharmadát a plébános úr hombárjába hoztuk, nehogy a részes földből kitudjon jövvőre; maga tudja legjobban, édesanyám, mennyi házi munkát végzett a papéknak ingyen. „Isten fizesse meg, Kata néne... Küldje Istvánt ministrálni a vasárnapi misére, húsvéti körmenetre...“ Ez volt a fizetség évről évre, igaz-e, édesanyám?

— Igaz, fiam. Így beszéltek a bátyáid is, mégis istenfélők maradtak... De te, fiam?

— Nekem is van hitem, édesanyám, de az nem rám kényszerített, nincs hókuszpókusz benne, hanem tudomá-

nyon alapuló igazság. Én és a velem egy hiten lévők azt valljuk, hogy „világ dolgozói, elnyomottai egyesüljete!” és azt, hogy aki nem dolgozik, ne is egyék!

Szó szót hozott, s Minyula János harangozó szomszédunk már elsőt harangozott, amikor mi még mindig vitatkoztunk...

A kolozsi sósfürdő a megszokott szezonkezdeti képet mutatta. A helyi előkelőségeken kívül kolozsvári fürdővendégek örvendeztek a kellemes időnek és langyos víznek.

A fürdőtelep bejáratánál, a kerítés tövében cigány-asszonyok s leányok korai gyümölcsöt — cseresznyét, meggyet, sárga szilvát — árultak.

Egyenruhás rendőr vigyázott a rendre: a városiasan öltözött vendégeknek hajlongva mutatott és nyitott utat a fürdőkapuig, az ott lábatlankodó falusiakat odébb parancsolta, a serdülő gyermekeket pedig szükség esetén gumibotjával is meglegyintette...

A szalonban szólt a zene. Lajcsi primás bandája játszott a terasz egyik sarkában az imitt-amott korán asztalt foglaló vendégek mulattatására.

Már rég a vízben lubickoltunk, amikor Sanyi a bejárat irányába intett a fejével. A Bulka nővérek álltak ott, apjuk és Szendő Feri kíséretében. A lányokon első pillanatra megakadt a szem: karcsú testük, formás lábuk varázserővel hatott a férfiakra, amint ott álltak a deszkalépcső alján, a bokáig érő vízben egymásba fogózva. Fürdődresszük egyféle világos rózsaszín anyagból, saját készítményük volt, a legújabb divat szerint. Hajuk gumisapkával leszorítva, lábuk könnyű fürdőcipőben...

— Kiskomám, én ismerem őket még Gyéresről — mondta Sanyi, miközben továbbúsztunk néhány méterrel. — Meg kell adni, nem csúnya lányok. Ruhában is csinosak, de így fürdődresszben... remek testük van.

— Nem érdekel egyik sem különösképpen...

— Nem-e? Márpedig az öntők azt rebesgetik, hogy...

— Mit? — csaptam le Sanyira, mint héja a csirkére. Kíváncsi voltam, bár enyhébb célzásokat már hallottam én is.

— Ne haragudj, Pista, nem én találtam ki. De a vak is látja, hogy a mester a legjobb munkákat neked adta a héten, s többen hallották, amint egyre ismételte, hogy „vasárnap megyünk Kolozsra“.

Közben Szendő meglátott minket, és hozzánk úszott.

— Gyertek közelebb Johann bácsihoz!

— Nahát! Itt van Bulka úr is? — kérdezte Sanyi, mintha nem látta volna a mestert.

— Hát persze hogy itt van! Ott vannak, né, a sekély vízben, mert a lányok még nem tudnak úszni. Már van egy jó órája, hogy itt vagyunk — folytatta Szendő, látva, hogy nem nagyon törtetünk a sekély víz irányába.

— Gyertek, fiúk! — szóltam, és lassú hátúszással, szép libasorban odaúsztunk, s mint kedves ismerősöket üdvözöltük a mestert és lányait.

Úgy próbáltam rendezni a dolgokat, hogy Jóska a kisebb, Sanyi barátom pedig és a nőies hangú Szendő a nagyobbik Bulka lány mellé kerüljön, míg én a borszivacs apával beszélgettem mindenféle hétköznapi dolgokról. A mesternek, mivel már dél felé járt az idő, ételre-italra állott az esze, és azt ajánlotta, hogy menjünk ebédelni, utána pedig mulatni a fürdő vendéglőjébe.

— Nem tehetem — tértem ki az ajánlat elől. — Édesanyám csirkepaprikással és puliszkával vár. Rosszul esne szegénynek...

— Akkor mink is menyünk az anyósomhoz enni... De ebéd után találkozunk itt a fürdőparkban.

— Sajnos... nővéreim és bátyámék várnak a délutáni órákban... — tértem ki a meghívás elől. A mester nem is hagyta megjegyzés nélkül:

— Az istenit, Stefi! Látom, maga nem akar velünk tartani!

Visszafelé a közelebbi vasútállomás, a kolozsi alagút felé indultunk. A mezei útról ösvényekre tértünk: a réten szebbnél szebb vadvirágok nyíltak. Százféle virág ontotta illatát, megannyi szín kápráztatta a szemet. Szedtünk is egy csokorra valót a szebbjéből: Jóska Rózsikának, én meg Jolánkának.

Amikor vonatunk a kolozsvári állomásra érkezett, még a kerekek mozgásban voltak, s Jóskával mi már a kijárat-

nál loholtunk. El akartuk kerülni, hogy a Brodan lányokon kívül mással is találkozzunk.

— Gyerünk, gyerünk! — siettettük egymást, utat csinálva magunknak az állomástér felőli kijáratot megszállva tartó várakozók között.

Ismerős hang ütötte meg fülemet. Egyik kezemben az anyám készítette csomag, a másikban a nagy csokor vadvirág. Elém került egy asszony, hízelt mosollyal nevémen szólított, és kedveskedve mondta:

— Tudom, hogy otthonról jött... Az enyémekeket nem látta? Hogy mulattak?... Ah, ezt a csokor virágot biztosan Marikámnak szedte... Igazán kedves... — én az anyai jószágtól ragyogó barna szemek láttán igennel válaszoltam, és a virágcsokrot remegő kézzel átnyújtottam. Aztán bocsánatkérően elköszöntem: — Kezét csókolom, Bulka néni...

Ez a hét is jól kezdődött. A mester ideges volt, mindenkiel kötekedett. Az inasokon kezdte, s a segédmunkásokat szidta, mint a bokrot. Aztán az öntőkbe kötött bele. Lerck bácsinak az orra alatt hadonászott az öklével, és félig német, félig magyar nyelven szidta az öreg giszert.

— Du Schwein... A hergott istenit magának. — Lerck bácsi felső ajka erősen remegett. — Ilyen kevés árbejt! — majd felém fordult, és így kiabált: — Maguk mit állnak ott?

— Magára várunk! — mondtam ingerülten, rangját és nevét mellőzve. — Magára várunk munkáért!

Amíg így vártunk, előre láttam, hogy a modellek kiosztásánál bajok lesznek. Úgy is történt. Nekem és az Aranyosgyéresről jó fizetés és almesterré való előléptetés ígéretésével idecsalogatott, vejéül kiszemelt Sas Daninak adta a legegyszerűbb, kezdő tanoncoknak való modelleket. Az akkordáruk is annyira meg volt nyirbálva az ilyen munkáknak, hogy azokkal még a hideg vízre valót sem lehetett megkeresni.

A szaktársak éber figyelemmel kísérték a manőverezést. Lăpușan szaki vigyori képpel sűgött valamit Rusunak, Rusu tovább Knoblochnak, Baloghnek és a többi, hozzája közel állónak. A munka megindult. Lăpușan nagy

munkát kapott. Modellje beállításakor elégedetten pislogott ide-oda. Balogh az előző hétről be nem fejezett munkáit modellezte. Aknafedőket formált alsó részükkel a földben. Ott térdelt a puha, finom formahomokkal egyenesre simított modell felső lapján. Kezeivel a homokot nyomkodta a modell alá. Szemével olykor a kötekedő kedvében lévő mester felé nézett.

Lerck bácsi beesett, csontos arcán a redők megsűrűsödtek. Színtelen szemei a homlok alatti ráncos mélyedésből bánatosan pislogtak.

— Tennünk kell valamit. Nem hagyjuk kidobni, meg kell védeni az öreget! — súgtam oda Rusunak.

— Jól van, fiú! Már én is éppen szólni akartam... De mit tegyünk? — kérdezte a felette érzékeny és lobbanékony Rusu szaki.

— Indítsuk el a lavinát! — mondtam. — A megbízható szaktársak készítsék elő az ingadozókat is: Danit, Domikót, Schiel bácsit és Szendőt.

Formáink mellett úgy helyezkedtünk el, hogy bizalmas beszélgetésünket illetéktelen fülek ne hallhassák, de azért a kezünk is járjon.

— Te Kovács! Látod, milyen is az ember. Hát nem kacagni való, hogy ez a mester és a felesége olyan szekér után szalad, amelyik nem veszi fel őket? Úgy mondom, ahogy van. Többen már féltettünk téged, hogy bedőlsz neki.

— Azt már nem! — mondtam meggyőződéssel.

Közben a tennivalókon rágódtam. Lerck bácsi, mint egy kínzott gyermek, csak dolgozott, és az utcára jutás sötét kilátásain emésztődött. Nem kérte segítségünket. Nekünk kellett sorsát a kezünkbe venni.

Schnegg főbizalmi szaktárshoz készültem a modellműhelybe, bejelenteni az ügyet. Szerencsére a mester előbb nekem kikotyogta, hogy sok a rendelés és mind sürgős. Ez fontos tényező. Ha a munkaadó ellenállna a Lerck bácsi elbocsátása ügyében, akkor a munka beszüntetésével is felelhetünk. Ez volt a véleménye Schnegg szaktársnak is, aki a sok modellrajzról nagyobb megrendelésekre következtetett.

— Maga hol kódorog munkaidő alatt? — állt szembe velem a mester.

— A modellműhelyben voltam — feleltem higgadtságot színelve.

— Magának itt a munkahelye az öntödében, azt a szűzmáriáját! Mit keres a modellműhelyben?

— Schnegg szaktárs hívatott, a főbizalmi — mondtam a bizalmi szót erősebben hangsúlyozva. — Mondja, nincs megelégedve a munkámmal? Ok nélkül miért kötekedik velem?

— Maga keveset és rosszul dolgozik! — kiáltotta, ahogy a torkán kifért, aztán fejét a sógora, majd Dani s Lăpușan felé fordította, s valamivel csendesebben hozzátette: — Azok dolgoznak jól!

— Ismerjük már ezt a fogást! — jegyezte meg Lăpușan, s arca vigyorra rándult. — Evvel nem tud megatni.

— A múlt héten a Kovács munkáját dicsérte — kacagott hangosan a mester szeme közé Rusu. — Most ő a rossz?...

A mester fújtatva ment tovább. Az ifjabb öntősegédek kezdte pocskondiázni, azokat, kik pár évvel ezelőtt még az ő keze alatt inaskodtak, de akkor már kollektívánk gerincét alkották: Magyar Sanykót, Preisz Lacit, Mureșan Iont, Mezei Jóskát.

Ilyen szolgálélek legyen egy jó és gyors kezű szakember... Élhetne ez a mester becsületesen is, s talán magasabb fizetéssel, mondjuk mint egy munkavezető. Nem értem, miért kell kivetkőznie az emberségéből.

Staufoltam egyhangúan. Egyesek dúdolgattak, mások a Lerck bácsi esetét vitatták. A munkám megszokott és egyszerű lévén, nem kellett hozzá különösebb fejtörés, ment mint az egyszeregy, s közben törhettem a fejem más dolgokon.

Rusu szaktársnak Csengeri igazgatót utánzó hangjára ébredtem merengésemből.

— Bulka úr khérem! — szemüvegét törülgeti, tarkóját vakarja, köhécsel, vizenyős szemével a futódarut nézi, s topop, mint a tojós ruca.

— Tessék, igazgató úr? — kapcsolódott a játékba a mestert utánozva Mureșan Ion.

— Ezek az izé, ezek a transzmissziókengyel-öntvények nekem igen sokba kerülnek! Érti?

— Má mér kerülnek sokba?

— Rá van sülve a homok, nem adnak neki elég grafitot... Többe kerül a puceráj, mint a giszteráj!

— Melyik is csinálta azt a transzmissziókengyel-rendelést?... Uhü-ühü, aha-aha... Maga csinálta, Domikó úr... Flaj fluchter, ne sajnálja a port a formától... A rosseb aki megeszi... Ne csinálja, hogy kidobjam magát a kapun...

— Pszt, fiúk, jön a mumus! — figyelmeztet Marta szaktárs, aki egy üres formaszekrényt cipelt be az udvarról. A szaktársak arcán még ott vibrál a nevetés, amikor a mester a lengőajtón beront az öntödébe.

— Itt vannak az akkordcédulák — nyom a kezébe egy paksamétát Szilvai mesternek, aki a csőöntődeből a kijárat felé tartott s majdnem összefutott a főmesterrel. — Ossa ki!

Szilvai sorjába vette az öntöket, s egy-egy jó szó kíséretében mindenkinek átadta a maga bércéduláját.

Az öntők, a szokott kíváncsisággal egy percig minden egyebet félbehagyva, számolásba merültek. Magam is, ahogy kézbe vettem, egy pillanat alatt láttam, hogy az árból lefaragtak. Nem stimmel. Nem ebben állapodott meg a szakszervezet a munkaadó képviselőivel. Ingerült lettem. Balogh Sanyi maszatos jobbjaival feltolta homlokán a ronggyá égett sapkáját, és erősen vakarta a tarkóját. Jucan Jani sápadt lett, aztán nagyot káromkodott. Preisz Laci és mások nézéséből sem volt nehéz a gondolataikat kitalálni. Tehát többünknl jártak az ollóval.

— Szilvai úr! — fogtuk közre a csőöntőde mesterét a mesteriroda mellett. — Az akkordcédulákon a darabok akkordárát alacsonyabb osztályba sorolták a hivatalos táblázatnál. Tessék kijavíttatni.

A nyugodt természetű Szilvai most megremegett. Mosta kezeit, hogy tulajdonképpen ez nem tartozik rá. Ő a csőöntőde mestere. Csupán a Bulka kérését teljesítette, amikor kiosztotta az akkordcédulákat.

— Hol van a főmester? Ezt nem hagyjuk ennyibe! — mondta Rusu emelt hangon, és staufere nyelét szorongatta.

Lăpușan arcán is vészes ború ült. Simítószerszáma nyelét a kellenél jobban szorongatta. Fogai közt szűrte a szavakat: a telhetetlen munkáltatókat szidalmazta.

Megzavart méhkaashoz hasonlított az öntöde, még a Szendő Feri hangját is hallani lehetett a zürzavarban.

A terv, hogy a Lerck bácsi ügyét békés tárgyalás útján rendezzük az igazgatókkal, most az új helyzetben módosult. Határozottabb harci eszközökhöz kell folyamodni. Jelt adtam Rusunak és Magyar Sanykónak, hogy kövessenek. A hátsó udvart a Szamostól elválasztó magas deszkapalánkhöz mentünk.

— Mit tegyünk? — kérdeztem, miközben cigarettára gyújtottunk Rusuval.

— Üssünk az asztalra, a rabló istenit neki! — mondta Rusu epésen.

— Ne kiabálj, pajtás, itt mindennek füle van.

Magyari szaktárs, az ifjak bizalmija, Lévai elvtárs és a KISZ összekötője is tőlem várt jól megfontolt javaslatot a cselekedetre.

— Ide figyeljete, szaktársak! — mondtam. — Munka van itt a Junászban bőven. Engem magasabb órabérért hívnak a telefongyárba, ez annyit jelent, hogy másutt is van melő.

— Csak nem akarsz elmenni? — rémüldöztek.

— Nem, de ahhoz, hogy az akkordárakat menteni tudjuk, feljebb kell hogy srófoljunk az órabérünket. Értitek? A kockát a gyár urai dobták el, a következményekért rájuk hárítjuk a felelősséget. Ha szükségessé válik, beszüntetjük a munkát... Esetleg tömegesen felmondunk. A munkát spontán, a törvényben meghatározott előre való bejelentést mellőzve fogjuk félbehagyni. Gyerünk, szaktársak, Schnegg főbizalmi már bizonyára vár reánk.

A gyár aligazgatója, a mindig morcos Csengeri fogadott, ha egyáltalán fogadásnak lehet mondani azt a brutális modort, ahogy velünk beszélt.

— Ahelyett, hogy dolgoznának, csavargással töltik a drága munkaidőt! — harsogott.

Hellyel sem kínált, igaz, hogy ő is talpon állt, s aranykeretes szemüvegén kezdett babrálni. Zavartan álltam egyik lábamról a másikra. Pillantásom az igazgatóról Rusura, Schnegg szaktársra esett kérdőn. A szőke Schnegg előbb sápadt, aztán piros lett, és felfúvódott, mint egy felbőszült pulykakakas. Ő az idősebb és a főbizalmi. Bár

én is közel álltam a robbanáshoz, vártam soromra, nem akartam elejébe vágni.

— Hogy az isten tegye akárhova az egész csaló bandát!... Inkább itthagynom ezt a gyárat! — tört ki Rusu szaktársból a visszafojtott düh, szavai úgy pattogtak, mint a kazánműhely légkalapácsa. — Ez beszéd egy igazgatótól? Az öreg giszert el akarják bocsátani, az a hóhér mester az akkordáratat vágja... Hát mit gondolnak?

— Uraim, uraim! Remélem, önök nem azonosítják magukat Rusu úrral? — s kezével a fülét akarta elfedni a cseppet sem diplomatikus igazgató.

Bennem is erősen fortyogott a méreg, de a szókimondó Rusu és az idős Csengeri igazgató között történt szócsatát jólesően nyugtáztam.

— Ezzel a bizalmival nem lehet tárgyalni, kérem! Már többször kértem önöket... — ereszkedett lennebb a hangja, és megremegett a Rusu szaktárs szemeiből feléje lövellő dühtől. Most már közbe kellett szólni.

— Rusu szaktársnak most igaza van! — mondtam sietve, mielőtt Rusu vagy a főbizalmi megelőzhetett volna. — Az ön magatartására és durván elutasító szavaira nem lehet más felelet. Az öntödebeli sérelmek egész sora, amelyeket ön nagyon jól ismer, sürgős elintézésre vár. A mesternek hangot és magatartást kell változtatnia. Az akkordáratat vissza kell állítani és a Lerck bácsi dolgát is meg kell oldani.

— Hagyja, szaktárs! — szakított félbe Schnegg főbizalmi. — Kár a szócséplésért. Az igazgató úr elutasított, s így a következményekért felelősséget kell vállalnia.

Ezzel gyorsan kifordultunk az ajtón. Én utolsóként léptem ki. A vezérigazgató irodájából köhécselés hangja ütötte meg a fülemet. Így tesznek ezek a disznók — szaladt át a gondolat az agyamon. — A vezér ott van a belső irodában meghúzódva, ő kellett volna meghallgasson minket, de inkább megbújt, a helyettesét tolta előre, ezt a goromba vaddisznót.

— Mi lesz a következő lépésünk? — kérdeztem társaimat.

— Este a szakszervezetben megbeszéljük a titkárral is — mondta Schnegg, s ezzel mindhárman egyetértettünk...

Olyan volt az öntöde, mint a felforgatott hangyaboly.

Amíg mi az irodában vesződtünk, Bulka visszatért az öntödébe, és ellenünk lázított. Amikor Rusuval beléptünk és meglátott, borvirágos orrát sziszegve mozgatta, s fenyegetően förmedt rám:

—Maga mit gondol, hogy itt csak úgy lehet gatyázni? A szüzmáriás istenit magának... Még a mesterséget sem ismeri, bizalmi úr... Majd megmutatom, hogy az utcára kerül!

—Szégyellje magát, részeges hajcsár! — vágtam vissza, mire a mester felém jött, és hatalmas öklét ütésre emelte.

Nem vártam meg, hogy hozzám üssön. Odaugrottam a helyemre, és gyorsan megragadtam a félbemaradt formának támasztott staufert, hogy védekezni tudjak. Gondoltam, ha nekem jön, legyen mivel helybenhagynom.

Erre azonban nem került sor. Ekkorára ugyanis már az öntők többsége, ki mit kézhez kaphatott, azzal jött segítségemre. Egykettőre körülállták a mestert.

—Nos, mester úr?! — szóltam most már magabiztosabban.

Bulka észrevette a fiúk hadmozdulatát, nyakát ide-oda forgatta, mintha szorítaná az inggallérja.

—Mi az istent akarnak maguk...? — hátrált, aztán hirtelen megfordult, átugrotta az útjába eső formakaszni-sort, félrelökte az útjában állót, és az olvasztókemence felé iszkolt. A szaktársak a kupló lábáig nyomultak, mire a nagy behemót ember kisurrant a mögötte lévő ajtón.

—Nézzétek! — kacagott Rusu, kezeivel sovány combjait paskolva. — Nyúlcipőt húzott az öreg!

Néztem az embereket, s magam is derültem. A szaktársak szolidaritása újabb bátorítás volt számomra, hogy érdemes küzdeni a közös célokért.

A harc elkezdődött hát. Azt is éreztük, hogy Szilvai mester titokban minket támogat, s ezt igen fontos tényezőnek tartottuk. Az öntők nyolcvan százaléka biztosan mellettünk állt.

—Mit tegyünk? — kérdeztem. — Félúton nem lehet megállni.

Az ifjabb szaktársak mind azt hangoztatták, hogy a cél érdekében a leghatásosabb fegyvert kell bevetni. És senki sem tagadta, hogy itt az ideje az erélyesebb fellépésnek.

— Csak előre, csak előre, minden másképp lesz jövőre! — mondta a kis Mureşan. — Néma tüntetés legyen a válaszuk. Itt a hátsó ajtón, ahol a mester meglépett, mi is kisétálunk az irodához vezető udvarra. Addig a munkát fel nem vesszük, amíg sérelmeinket nem orvosolják!

Az öntők másodpercek alatt kivonultak az udvarra, kormos képpel, piszkos ruhájukban. Egyesek egész közel mentek az adminisztrációs irodákhoz, és ott a kisebb-nagyobb kimustrált formakaszni-stószokra ülve-támaszkodva, vagy a zöld fűre heverve fújták a füstöt az igazgatók és a könyvelőség ablakai alatt.

Én a modellműhelybe mentem, Schnegg szaktárshoz. Jelenttem neki az öntők döntését. A főbizalmi arca meg-rándult, lábai megdermedtek.

— De szaktárs! Tudja, hogy ez törvényellenes?! Amit maguk tesznek, anarchia! Ez bolsevik módszer!

— Tudom, hogy törvényellenes. De miután az irodából visszatértünk az öntödébe, Bulka meg nem engedhető szavakkal támadt a delegációnk tagjaira, aztán fel-emelt ököllel rohant nekem, hogy megüssön...

— Na és? A marha, biztos be van rúgva! Ezért sztrájkolnak?! Miért hozzák ilyen kínos helyzetbe az embert?

— Schnegg szaktárs is jól tudja, hogy viselkedett Csengeri igazgató, hogyan förmedt ránk, és hogy most Bulka is milyen felháborítóan viselkedik.

— Mit csináljunk? Mit fog szólni ehhez a hatóság, a szaktanács?

— Egyszerű! — vágtam a szavába. — Az öntők azt mondják, hogy addig nem veszik kézbe a szerszámot, amíg az akkordárakat vissza nem állítják, a Lerck bácsi felmondását nem hatálytalanítják, és a mester bocsánatot nem kér az összes szervezett munkásoktól, ünnepélyes ígéretet téve a vas- és fémmunkások lapjában, hogy többé nem vetemedik ilyen cselekedetekre. Az akkordárakat összhangba kell hozni az órabérekkel, a kisebb órabéreket pedig fel kell emelni!

— A követelések indokoltak — mondotta, kezében egy motorfej rajzát tartva. — Egyetértek velük, az órabér emelésétől eltekintve. Az még nem időszerű.

Schnegg szaktárs és általában a más szakmabeliek, de elsősorban a modellkészítők irigykedve nézték, ha az öntők heti bére az övéket felülmúlja. Azt tartották, hogy az öntők iskolázatlanabbak, durvább munkát végeznek. Ebben volt is valami igazság, de az is vitán felül állt, hogy az öntő szakma kemény fizikai munkát, a komplikáltabb modellek elkészítése pedig kellő felkészültséget és tapasztalatot igényelt. De őt más is izgatta.

— Micsoda fejmosást kapunk Jumancáéktól. — Schnegg vakarta a fejét —, a szakmabeliekről nem is beszélve.

Visszamentem a szaktársaimhoz bevárni, hogy hívjon az igazgatóság. Az olvasztókemence mellett jobbra koksshalom púposodott, pár lépéssel odébb beolvasztásra váró ócskavas halom. Máskor itt segéd munkások törték a vasat. Most állt a munka, mindenki az öntőket nézte. Ha azok sztrájkolnak, a segéd munkásokra aligha van szükség...

Ezek a segéd munkások szervezetlen, többségükben falusi szegény emberek voltak, s Rusu most velük komázott.

— Te Marci, te! — kérdezte az egyik jókötésű vistai férfitől. — Tudod-e, hol lakik Bulka mester úr?

— Hát... De mért kérdi a segéd úr?

— Csak azt szeretném tudni, hogy mit vittél neki ajándékba, amikor munkát kunyeráltál?

Márton elpirult, s köhécselni kezdett. Helyette egy beesett képű, csontra aszalódott, régóta itt dolgozó segéd munkás, Rodan felelt, aki láthatóan rokonszenvezett velünk.

— Márton! Nem kell titkolni az igazat — mondta, jól megnyomva a szavakat, s nagyot köpött az irodák felé.

— Hát... egy bárányt kért. Másként nem akart felvenni a gyárba! — mondta kényszeredetten amaz. Aztán, hogy magát mentse, felsorolta a többi földnélküli, faluról jött ismerősei kényszerajándékait is. Hétfő reggelenként tarisznyás emberek zavarták fel álmából az öntő mestert. Hozták a kövér libát, tyúkot, tojást, sajtot, más-egyebet...

— Nem is vagytok ti olyan szegények — mondta Rusu —, ha ilyesmit tudtok adni ezért a nehéz, de krajcáros munkáért.

— Szégyen, de valóság, segéd úr, hogy a bárányért, amit a mesterné ténsasszonynak adtam, a feleségemmel egy napig húztuk a kapát Golyvás Bodor Miska tanyáján, a Bolhási dűlőben.

— No látják?! — mondta Rodan keserű szájjal. — Most tudhatják maguk is, mért van az, hogy a magamfajta szegény városi proletár emberek ettől a mestertől nem kapnak munkát, s mért rüg ki sokakat a gyárból, hogy aztán batusokkal cserélje fel...

— Nézzétek csak, jön az irodaszolga! — szólt Lăpușan, aki Lerck bácsival társalgóit egy rozsdáette formakaszni-rakásnak dűlve, s próbált lelket önteni az öreg giszerbe.

— A vezérigazgató úr kéreti a bizalmi urakat! — mondta a szolgálai alázatossághoz szokott, nyeszlett képű küldönc.

— Nem megyünk a zárt ajtók mögé tárgyalni! A törtétek után nem is mehetünk. Mondja meg a vezér úrnak, hogy jöjjön ő ide! — válaszoltuk többen.

A szolga visszament a válasszal.

— Most légy okos, Domokos! — mondta Rusu, s jól hátba ütött. — Hagylak téged beszélni. De vigyázz, ne dőlj be nekik. A fiúk velünk vannak!

A vezérigazgató, Csengeri aligazgató és Antalfi főkönyvelő közeledtek. Az öntők ide-oda mozgolódással nyugtatták felajzott idegeiket. Többségük közvetlen közepünkben félkört alkotott.

— Nos, minek ez a demonstráció? — szólt Csengeri. Nyugtalan tekintetével végigsepert rajtunk, majd a nagyfőnökre nézett csontkeretes szemüvege alól.

— Tudja maga nagyon jól! — szólalt meg Rusu idegesen. — Az irodában nem akart tárgyalni velünk, hát itt vagyunk.

— Azt ajánlom, lássanak munkához, amíg a hatóság emberei meg nem érkeznek. Nyugodjanak bele helyzetükbe, hiszen önök még úgysis jobban keresnek a más szakmabelieknél — érvelt Csengeri.

Aztán a főkönyvelő bizonygatta, holmi kimutatásokkal a kezében, hogy az öntők az akkordárakkal órabéren felül keresnek, még a legmagasabb órabérkategóriákban is.

— Megengedik, hogy most már mi is beszéljünk? — kérdeztem a vezérigazgatótól, miután szaktársaim szeméből és suttogásaiból biztatást olvastam ki.

— Beszéljen! — felelte a vezér, és egy kézmozdulattal elhallgattatta a már-már fenyegetőző Csengerit és a főkönyvelőt.

— Hogy itt vagyunk, és ilyen körülmények között, ez az önök műve!... Lerck szaktársunkat Bulka úr kirúgással fenyegette... Az akkordáratat önkényesen megnyirbálták... A kollektív szerződésben biztosított jogainkat lábbal tiporták!...

Az öntők mind nagyobb lármát csaptak, a hangulat egyre forrósodott. Az igazgatóság megfélemlítési kísérlete csak benzin volt a tüzre.

Közben civil és egyenruhás rendőrök érkeztek és sorakoztak fel tüntetőleg az igazgatói iroda elé.

— Nézzétek, hogy provokál az igazgatóság. A délelőtt nem tárgyalt velünk, kiutasított az irodából. Az öntődében a mester ökölrel ment a bizalminak, hogy rendre utasítsa! — kiabálta Schnegg izgatottan.

— Ha így állunk — támogattam a főbizalmit —, én ezennel bejelentem a felmondásomat.

— Mi sem maradunk! — kiabálták egyszerre a szaktársak.

Most már a vezérigazgató is elképedt, s szükségesnek látta közbeavatkozni. Csiptetőjét levette, ismét feltette, félig égett szivarját idegesen eldobta.

— Kérem, én nem így gondoltam! — mondta lényegesen halkabban és békülékenyebben. — Én nem tudtam arról, hogy önöket Csengeri úr kiutasította, hogy a mester úr verekedni akart... — mosta a kezét Pilátus módjára.

Lám, mit jelent, ha sok a munka. Kiugrott a nyúl a bokorból a felmondás szóra. Az igazgatóság behívott azonnali tárgyalásra, s így sérelmeink orvoslást nyertek. Az alacsonyabb órabékkategóriákat felemelték. Lerck bácsi maradt, Csengeri igazgató elnézést kért, és az öntőmester írásbeli nyilatkozatban retirált.

Szenzációként hatott teljes győzelemmel végződött spontán sztrájkunk. Az OSZT-ban Bartalis szaktársat, a hajdani öntőt utasították, hogy a helyi vasas szakszerve-

zetnél tegyen megfelelő lépéseket az ilyen esetek elkerülésére. Bruder vasas titkár pedig felhívott a szakszervezetbe, s bár amikor magunkra voltunk, helyeselte a kis rajtaütésszerű bérharcot, a tagság előtt ő is a törvényesség betartását fújta. Azt állította, hogy az ilyen fellépések a kommunisták malmára hajtják a vizet. Mi tiltakoztunk az ilyen beállítás ellen; a végtelenségig nem lehet túrni a tőkés túlkapásait.

—Tárgyalni kellett volna... — erősködött a kiküldött.

—De hiszen kitértek a tárgyalás elől! — mondtuk bosszankodva amiatt, hogy nem beszélhettünk nyíltan a munkásmozgalom ilyen szerű lezüllesztéséről. Pedig világosan látható volt, hogy amíg a két internacionálé veszekszik, tért hódít a tőkés terror.

Lévai szaktárssal a Hója erdő szélén találkoztam. Vele is megbeszéltem spontán, sikeres akciónkat.

—Jól van. Erre nagy szükség volt! — mondta fekete szemüvegével babrálva. — Bebizonyították, hogy csak az ilyen akciókra reagál a reakció. — Nem nagyon értettem még akkor, inkább csak sejtettem, mit ért ezen.

—Hát igen, az orruk alá dörzsöltünk a tisztelt uraknak.

Legjobban annak örvendtünk, hogy példánk ragadós volt: másnap ugyanis a Szamoson túli szomszéd üzem, az Energia öntői is egy napos sztrájkjal ütötték helyre a hosszú alkudozások közben leromlott bér- és munkaviszonyokat. Azt is megállapítottuk, hogy ilyen siker után, ha a többi szakmabeliek is követnének, meg lehetne vetni nálunk is az egységes szakszervezet vasas csoportjának alapjait.

Lévai szaktárs ugyanakkor figyelmeztetett, arra is vigyázzak, nehogy idő előtt leleplezzenek s engem is kizárjanak a szakszervezetből.

Átvettem tőle a Famunkást és néhány más baloldali lapot, aztán elváltunk. Ő a Törökvágáson jobbra a Szamos felé, én balra az erdő alatti réten a vasút és a Nadas patak felé indultam. A nap még jó magasan trónolt, jelezvén, hogy korai még az idő. Ledobtam hát az ingem, szándalom, és leheveredtem egy zöld füves mélyedésbe, ahon-

nan ki sem látszotam. A lapokat, a kapott munkássajtót kezdtem böngészni. A cenzúrázás nyomán akkoriban ezek fehér foltokkal tele jelentek meg, ha el nem kobozták őket.

A Famunkás arról írt, hogy a községi választásokon létrejött a demokratikus munkás-paraszt blokk, hogy a munkakamarák felállításával a szakszervezeteket akarják megsemmisíteni, hogy itt az ideje az általános országos szakszervezeti kongresszus összehívásának. Akkoriban történt az is, hogy Codreanu vasgárdista vezér rálőtt a törvényeket komolyan vevő prefektusra. Noha ostromállapot volt, ügyét nem vitték hadbírószág elé. A többi között ez is nyilvánvalóvá tette, hogy az ostromállapotot kimondottan a munkásosztály ellen vezették be. A Famunkásnak ez a száma közölte Dán István titkár levelét is, amelyben beszámolt az egységes szakszervezetek országos tanácsának letartóztatásáról, meghurcolásáról és brutális vllatásukról.

Késő délutánra járt az idő, amikor a tölem kődobásnyira elrobogó bukaresti gyors kerékcsattogása magamhoz térített az olvasásból.

Az öntödében a győztes csata után jókedvűen dolgoztunk. Büszkén latolgattuk elszánt lépésünk anyagi és erkölcsi eredményeit. Magasabb lett az órabér, megtörtük a gyárvezetők túlkapásait, alaposan megtépáztuk a mester nimbuszát. S mi több, mozgalmunk nem maradt helyi jellegű, túlnőtt a vasgyáron, sőt a városon is.

Rusu munka közben a Magyar Tanácsköztársaság ideje alatt tanult forradalmi dalt dúdolta, melyhez az ifjabb öntők is csatlakoztak:

Piros zászlónk, vörös zászlónk lobogtatja a szellő,
Jer alája, jer alája, te jогtalan szenvedő.
Ha munkás vagy, miért ne tartanál velünk?
Testvérünk vagy, nem lehetsz te ellenünk!

Láttuk jól, hogy az udvaron voltak olyanok is, akik félrehúzódtak, és bűnbánó arccal néztek a főnökök felé. Szendő és Sas Dani most is lesütött szemmel dolgoztak.

Balogh Sanyi, Jucan és a többiek azonban ügyet sem vetve rájuk más dalba kezdtek:

Nem ismerünk henyét, rangot, ágas-bogas koronát,
Szerszámot a naplopóknak, kaszát, kapát, boronát,
Legyen kérges annak is a tenyere,
Aki miatt nincs a népnek kenyere!

Bulka mester kelletlenül hallgatta a fülét sértő dalt, de kötekedni nem volt bátorsága. Ha mégis vitába keveredett valamelyik szaktárssal, mind odamentünk, és igyekeztünk gyűrűbe fogni, de ezt sohasem várta meg, rendszerint kipucolt valamelyik oldalajtón. Különbem nem volt szégyenlős, minden cselekedetéért a felelősséget az igazgatóságra igyekezett háritani.

Egyik reggel magához hívatott a vezérigazgató. Az irodában előbb csak ketten voltunk, s Ungár vezér úr célozgatni kezdett arra, hogy jó lenne, ha mint havidíjas állanék a gyár szolgálatába. Bulka úr mestert faragna belőlem, jó fizetést kapnék, és biztos állásom lenne... Megköszöntem jóindulatát, de határozottan visszautasítottam:

— Ha csak ezért hívatott, kár volt. Én mint munkás jobban érzem magam, és az akarok maradni — s ezzel az ajtó felé indultam.

— Várjon, várjon! — szólt ingerülten a vezérigazgató, s közben nagyokat pislogott szemüvege alól. — Tulajdonképpen más kérdésről akarok beszélni az öntök képviselőjével.

Újabb csalétek, gondoltam. Visszafordultam, és kérdően néztem szembe vele.

— Jöjjön közelebb — mondta fontoskodó arccal, és igyekezett megnyerő képet mutatni. — Több millió lejes rendelésről van szó, kérem — lobogtatott a kezében egy írást. — A CFR-től több millió lejes féktuskó-renöelésre kértek árajánlatot a gyártól. Nagy térről van szó... Ebben az ügyben már a múlt év tavaszán is tárgyaltunk az öntök akkori bizalmijával, Balogh Ferenc úrral, és az e szerződésben lefektetett megállapodásra jutottunk...

Felolvasta a szerződést, mely szerint a bizalmi az öntök nevében biztosítja a gyár vezetőségét, hogy a körülbelül százezer kilogrammot kitevő féktuskó-öntvényt ki-

lónként hetven bani akkordbér ellenében három hónap alatt elkészítik.

— Hetvenezer lej munkabér. Nagy pénz az, kérem... Azt hiszem, elég világos. Tessék itt aláírni! Nincs mit gondolkozni rajta.

A vezérigazgató egyik kezében a papírt tartotta, másikkal a toll után nyúlt, s közben arról beszélt, hogy a gyár ezúttal is mennyire szívéen viseli az öntők sorsát, amikor ennyi sok pénzhez kívánja juttatni őket...

— Nem áll módomban egyedül határozni ebben a kérdésben, igazgató úr — hűtöttem le az igyekezetét.

— De hát Balogh úrral már meg voltunk egyezve...

— Én arról nem tehetek! Neki sem volt joga mások nevében beszélni. Megtárgyalom az öntőkkel a kérdést, s amennyiben nem ellenkezik a kollektív szerződéssel, aláírjuk, és csak természetes, hogy lelkiismeretesen fogunk dolgozni.

Bulka mester lépett be az irodába, mire én sürgős munkámra hivatkozva, kifordultam az ajtón.

— Gyere csak, gyere — fogadott kaján nevetéssel Rusu, amint beléptem az öntödébe. — A mester kétszer is kérdezte, hogy hol lehet a bizalmi.

— Megtalált, ha keresett — mondtam kissé zavartan — Odajött a gazdájához, és ott láthatott.

Aztán néhány mondatban tájékoztattam őt is s a közelállókat is a féktuskó-rendelésről s arról, hogy az igazgatóság biztosítékot akart tőlem az öntők nevében: alá akarta íratni velem a múlt év tavaszán az akkori bizalmival kötött egyezményt.

— És te aláírtad? — kérdezték kórusban.

— Dehogy! Kértem, ismertessék a szerződés szövegét, hogy tudjam az összes öntőkkel megtárgyalni.

— Azt úgy is kell! Jól tetted! — jegyezte meg Lăpușan és Rusu is egyszerre.

A hetvenbanis árról a legegyszerűbb számolás után is kiderült, hogy az öntők azzal csak a hideg vízre valót tudják megkeresni. Ragaszkodni kell tehát a kollektív szerződéshez. Most kell ütni a vasat, amíg meleg, vagyis amikor van munka bőven.

Amikor másnap reggel a gyárba érkeztem, a megszozott kép fogadott: az apróbb üres formakasznik rakásban

álltak, a homok öt-hat csomóban púposodott a formázóterek közepén; a segéd munkások az utolsó simításokat végezték Szilvai mester irányításával. Holtfáradtan állították fel a durva rostákat és lapátolták át a formázáshoz szükséges homokot, nagyokat köpködve kérges tenyerükbe. Közeledett a reggeli műszak kezdete.

A mester irodája előtt új, cinóbervörösrre festett féktuskó-modellek és az ezekhez tartozó magszekrények voltak egymásra rakva.

— Ide nézzenek — szólt a mester, és bütykös ujjával az új modellhalomra mutatott. — Ezekhez jól fel kell kötni a nadrágot. Több száz darab kell mindenikből. Mit szólnak hozzá? — szegezte nekem a kérdést.

— Azért vagyunk itt, hogy dolgozzunk, Bulka úr kérem!

— Igaza van! Az igazgató szerződést akar az öntőkkel. Mi a fenének annyit vacakolni? Itt vagyok én, elrendezek mindent, nem igaz?

— Úgy tudom, hogy ez az állami rendelés határidőhöz van kötve. Odavész a kaució, ha nem készülnek el időre — emlékeztettem a vezérigazgató aggodalmára.

— Három hónap alatt megesszük ezeket a féktuskókat! Igaz, Rusu? — s nagy lapátfogai megcsillantak rövidre stuccolt bajusza alatt.

Csengeri igazgató egész délelőtt az öntödében lábatlanodott. Számolta a formákat, s noteszébe jegyezgetve kalkulált. Kitűnő szakembernek tartották a gépiparban, de a kohászathoz alig konyított. Az öntőkkel nem szeretett vitába bocsátkozni, maga is beismerte, hogy járatlan ezen a téren.

— Bulka úr, kérem! — szólt a mesterhez, s aranykeretes szemüvege alól nyugtalanul pislogott. Ott álltak éppen a lefolyó csatorna mellett, miközben a mester a kuplókezelőnek és a segéd munkásoknak adta ki utasításait. — Ön azt állította, hogy holnap már féktuskót öntenek!

— Ha én egyszer azt mondtam, akkor úgy is lesz — felelte a mester önérzetesen, s kezével az agyaggal simára bélelt, sverccel bemázolt lefolyó csatornát tapogatta.

— S a formához a magokat mikor készítik el? — kérdezte tovább Csengeri gúnyos hangon.

— Megcsináljuk azt is túlórán! — válaszolta hetykén a mester, aki még az igazgatóknak sem tűrte el szó nélkül, hogy a munkájába belekontárkodjanak. Az utasítást azonban — úgy érezte — most már továbbadhatja nekünk: — No hallották, mit mondott az igazgató? — kérdezte hozzánk lépve.

— Nem hallottunk semmit! — feleltem hangosan, hogy a többiek is értsenek a szóból.

— Holnap féktuskót öntünk!

— Az lehetetlen! — feleltem higgadtan, miközben a többi öntők is odagyülekeztek. — Alig van néhány perc a műszak végét jelző dudáig.

— Nincs lehetetlen! Amit én mondok, az lesz! — mondta szinte kiabálva a mester. — Holnap féktuskót öntünk és punktum!

— Semmiféle punktum, mester úr! — jöttem ki a békétúrésből, s a staufert a kezemben szorongattam.

A vitába belezendített a vasúti főműhelyek érces hangú dudája. A beállt csendben ruhásszekrényeink felé húzódtunk, de a mester és az igazgató követtek.

— Mit akarnak tőlünk tulajdonképpen? — kérdeztem a mester felé fordulva.

— Azt, hogy itt kell maradni. Meg kell csinálni a magokat túlórán...

A szaktársakra néztem, majd az urakhoz fordultam:

— Kérem, ha a gyár érdeke megkívánja a túlórázást, nekünk a kollektív szerződés alapján bizonyos esetekben eleget kell tennünk a kérésnek.

— De ez nem olyan eset, kérem! — mondta Rusu zabolosan, miközben munkanadrágját a hazajáróval cserélte fel. — Mire ezekkel a magokkal elkészülünk, késő éccaka lesz! Mi meg máris éhesek és fáradtak vagyunk.

— Miért nem jelentették be előre a túlórát? — zsörtölődött Cordoş, aki Gyaluból járt be dolgozni. — Nem maradhatok olyan későig.

— Ha vacsorát hoztatnak, maradunk! — szóltam a fiúk felé.

— Akkor igen — felelték társaim szinte kórusban.

Este tíz órakor vittük az utolsó magokat a szárítóba. Úgy feküdtek a szénporba téve a vaslemezeken, mint a porcukorral behintett tészta a tepsiben.

Fáradtan ballagtunk hazafelé. Jánosfi kocsmája még nyitva volt, betértünk egy szíverősítőre. A megszokott asztal mellett nyugodtan beszélgethettünk, tiszta volt a levegő, csak Sánta Pali cincogott a külső teremben egy asztaltársaságnak.

— Számítsd ki, mennyi a mai keresetünk! — mondta Rusu, s belenyalt a méregerős pálinkába.

— Nagyjában már munka közben kiszámítottam: kilónként hetven bani — az órabérünket sem tudjuk megkeresni vele.

— Mi hát a tennivaló?

— Szerintem az, hogy ha már eladtuk a bőrünket, hát fizessék meg. Legalább egy lej tizenöt bányit kell kapnunk a húsz kilónál súlyosabb darabokért. Magkészítésre pedig tanítsanak be az ügyesebb segéd munkásokból, az nem a mi dolgunk. Magam részéről túlórázni nem fogok. Ha három hónapig mindennap öntünk, csontra aszalódunk...

Ebben maradtunk.

Kifelé menet Erzsike után kémleltem, bár tudtam, hogy már aludni tért. Jánosfi atyáskodva köszöntött, Gergely Pista után érdeklődött, barátságosan szorongatta a kezem.

A Dermata dudája az esti műszak végét jelezte, mire hazaértem. Alig hunytam le a szemem, már reggel volt.

A mester sem aludhatott sokat az éjjel. Még hajnalban begyújtott a kohóba. Messzire hallatszott a ventilátor zúgása, kokszgáz fojtogató szaga terjengett a levegőben. Minden jel azt mutatta: öntéssel kezdjük a napot.

— Nemsokára jön a vas — mondta Rusu rosszkedvűen, amint egymásnak segítve a formákat gyorsan öntésre készítettük elő. A mester máris rávert a harangra: — Fánerhez készülni!

Még jóformán véget sem ért az öntés, s a mester máris rámolatni kezdte a formákat. Az emberekről folyt a verejték. A poros, füstös levegőt az üvegtetőn át kintről a forró nyári nap melegítette, bent pedig a több ezer kiló tüzes öntvény, a fánerekből itt-ott kiloccsanó maradék lustavas és maga a kopló ontotta meleg.

Máskor öntés után kihúzódtunk az udvarra, az árnyékba. — Most nincs idő erre — rendelkezett a mester.

— Magot kell csinálni a holnapi öntéshez... Reggel pedig korábban jöjjenek formázni! — jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon. — A kész magot mindjárt be is lehet rakni a formába, s nem kell kétszer nyitni-csukni a formákat.

Ebben igaza volt. Jó, ha van készen mag, nekünk is könnyebb, hogy csak kivesszük a modellt, a formát kijavítjuk, beporoljuk, behelyezzük a magokat, kihúzzuk a luftot, ráhelyezzük a felsőrészt, s kész a forma. De semmiképpen sem akartunk a törvényes munkaidőn túl az öntődében maradni. Rusu és Cordoş meg is mondták a mesternek kerek perec, hogy nem akarnak balesetet a hajsza miatt. Négy órakor hazamennek... S ez jó is volt, legalább nem mondhatja senki, hogy a bizalmi bujtogatja a munkásokat...

A hajsza tehát megindult, s nyilvánvalóan, fokozni akarják majd, de mégis úgy éreztem, hogy mindez a mi malmunkra hajtja a vizet.

A mester egyre fújta a magáét:

— Délután megcsinálják a magokat, s aztán még formáznak is legalább este nyolc óráig.

— Arról szó sem lehet! Emberek vagyunk mi is! — jegyeztem meg határozottan. — Ilyen erőltetett ütemben önteni még a napi nyolc óra is sok.

És hiába kezdett esztelen szidalmakba a mester, mi indultunk haza. Az igazgatónak is látnia kellett, hogy itt minden mesterkedés csak olaj a tűzre.

Negyedik nap reggelre meg is tört a jég. Ungár vezérigazgató hívatott, és létrejött a megegyezés közöttünk. Szerződést írtunk alá, melyben a gyár vezetősége kötelezte magát, hogy a húszkilós és annál súlyosabb féktuskók után 1,15 lejt fizet óránként. A magkészítésre nőket tanítanak be a gyár számlájára. Mi viszont vállaltuk, hogy két-két öntő összeadja egy-egy segédmunkás bérét. Így az általunk fizetett segédmunkással magunk rendelkezünk.

Azonnal beszámoltam az öntőknek az új fordulatról. Elmondtam, hogy egyelőre hat öntő és három segédmunkás fogja gyártani a féktuskókat. Nem lesz könnyű feladat, mert három hónapig minden munkanapon önteni kell. Javasoltam tehát szaktársaimnak, hogy törjük a fejünket, miképp javíthatnék meg a munkát. Mert nemcsak

a mesternek nem engedjük, hogy agyonhajszoljon, mi magunkat sem hajszoljuk agyon. Az új megegyezés alapján azonban munkabérünk legalább harminc százalékkal túl kell hogy haladja az eddigit.

Első héten bérünk mégis szinte azonos maradt az előbbi hetivel. Rusu nem is állhatta meg, hogy rám ne morduljon:

— Hová tetted a szépeszedet, te árbáj tér giszter? Az igazgató és a mester kijátszik velünk. Azt hittem, hogy okos ember vagy. Úgy látom, hogy én kell beleköpjek a levesbe! — és a mestert utánozva káromkodott.

Másnap átmentem a modellműhelybe. A CFR-rendelés modelljeivel elhalmozott Schnegg szaktárs, a főbizalmi harapós kedvében volt.

— Kifogásai vannak a modellek és a modellkészítők ellen — szidta Bulkát. — Engem akart oktatni a modellkészítésre, engem, a mintakészítő mestert...

Miközben a főbizalmi kifakadásait hallgattam, a modelleket nézegettem. Egyszer csak eszembe jutott valami, s nyomban meg is mondtam neki.

— Nézze, Schnegg szaktárs! A formázás leegyszerűsítéséhez olyan formázó deszkákra lenne szükségünk, amelyek a féktuskó-modellek külső méretei rajta lennének, hogy ne kelljen azt mi faragjuk. És az is jó lenne, ha a szokásos angusztot nem lanzettával vágnánk a darabba, hanem egy kész lécdarabka beiktatásával oldanánk meg.

— Ez igazán kevés munkát igényel — állapította meg Schnegg. — És az öntőknek nyilván komoly segítség lenne. Ki volt az a leleményes, aki ezt kigondolta?

— Semmi az egész — mondtam mosolyogva. — Magamagát mutatja, szinte kiabálja, hogy így könnyebb.

— Akar-e még valamit, szaktárs? — kérdezte, s húsos ajkán mosoly éledezett.

— Azt szeretném még kérni, hogy a modellasztalosok holkerezzék ki a modelleket legalább ott, ahol ez technikailag különösebb nehézséget nem okoz. Ezzel is sok időt tudnánk megtakarítani.

— Sokat akarnak keresni?! De megjött az étvágyuk!

— Nemcsak a nagyobb bérért, hanem erőnk kímélése céljából is. Nyugodtabban szeretnénk dolgozni.

Amíg Schnegg szaktárssal beszélgettünk, alaposabban szétnéztem az asztalosműhelyben. Szép szakma a modell-készítés. Talán nincs is érdekesebb ennél. Tiszta foglalkozás... De pontos munkát igényel. Például egy fogaskerék fogazásánál a tizedmilliméterek is számítanak. De ugyanakkor émelygős hányingert és enyhe szédülést éreztem. A műhely sötét volt, napot sohasem látott. Két porlepte ablaka volt csupán, s az is északra nézett. Nappal is vilanyfény mellett dolgoztak. Ezenkívül orrfacsaró bűz terjengett a levegőben. A fenyőszurok kellemes illata beleveszett a dobkályha tetején forrósodó enyv gőzébe. Mindezek mellett ott volt az állandó nagy zaj: a fűrészpont és forgácsot okádó famegmunkáló gépek zaja. Itt kalapálnak, amott sír a körfűrész. Itt sem fenékgig tejfel hát az élet. Nyomja a tőke vashengere a vasast és a fást egyaránt. Sok a csonka ujjú asztalos, akárcsak az égett bőrű öntő, mert hiányoznak a baleseteket elhárító, a munkások egészségét védő berendezések...

Ment a munka az öntődében. Harcunk gyümölcse érni látszott. Egyre több munkást győzött meg szervezett harcunk eredményessége. Bulka mester szervezett öntőt már nem is mert megsérteni. Elég volt egy intés, hogy a szaktársak a mester köré gyűrűt képezzenek. Védelmére kelünk több segédmunkásnak és munkásnőnek is. Követendő példánkat emlegették a többi osztályokon, a szakszervezetben és más gyárakban is.

Elégedettek voltunk. A fizeteses borítékok tömöttebbek voltak, s az öntők jól ettek, ittak. Szendő földre spórolt, Sas Dani házat vett. A góliát Domikó összeházasodott a ringó derekú bácsi Katicával; ennek házhelye volt a gyár közelében. Alig telt el pár hét, s kalákában máris lerakták egy kis házacska fundamentumát. Knobloch Misi is udvarolni kezdett egy kakasvárosi munkáslánynak. Csak én és Balogh Sanyi halogattuk egyre a nőülést. Minek sietni, annak is eljön majd az ideje.

Ezekben a hónapokban a mester egyetlenegyszer próbált a kollektív szerződés megkerülésével éket verni közénk. Elmondom ezt az esetet, mert jellemző nagyon az akkori alkalmazási viszonyokra. Hogy úgy mondjam, az utcáról, egyik napról a másikra felvett egy szervezetlen

munkást. Tiltakozásunkra azt válaszolta, hogy a szakszervezet nem tud öntőt adni. A határidő pedig sürget, s máshonnan nem vehet el öntőket. Az apróbb féktuskók százaai vártak még öntésre.

Érvelése helyénvalónak látszott. A mi tennivalónk ezek után csak az lehetett, hogy az új embert bevonjuk a szakszervezetbe. Kértem az új szaktárstól a szakszervezeti közvetítő lapot, mire ő bambán nézett rám, homlokán redők képződtek, pörge kalapját ujjával feljebb pöccintette.

— Mit akar tőlem, maga kismiska? Tudja meg, ha jót akar, hogy velem nem lehet csak úgy elbánni. Engem a mester úr angasztalt, s én neki megfizettem.

— Kár volt a mesterrel egyezkedni — próbáltam felvilágosítani —, mert ha köztünk akar dolgozni, munkaidő után felmegyünk a vasas szakszervezetbe, és be fog iratkozni.

— Semmi közöm a szakszervezetükhöz. Engem a mester úr vett fel... Én nem vagyok szocialista! Én becsületes kálvinista ember vagyok.

A szóváltásra odakerült Rusu.

— Ne te ne! Akármilyen legyek, ha ez nem a gyalui Bándi Anti! — mondta meglepetten, s máris a többi földijét szólította. — Cordoş, Marta, Lăpuşan, Szilágyi! Nézzétek csak, ki jött hozzánk.

Az emberek körülvették az új szaktársat.

— Te Bándi, te! Hát te hogy kerültél ide? — kérdezte ismét Rusu a nyakas embert, kinek izmos testét bodzalével festett kendervászon ruha fedte.

— Annak hosszú sora van — felelte a jövevény —, elmondom majd munka közben.

— Gyaluban a református templom mellett háza, telke, felesége és két gyermeke van — világosított fel Cordoş. — Ő is Pesten tanult a Ganznál, de a háború, a forradalom hazavetette. Azóta otthon gazdálkodott.

— Föld, föld! — jegyezte meg Balogh Sanyi. — Ez is földre gyűjt, mint Sas Dani és Szendő. Az ilyenek a homokba dugják ostoba fejüket, mint a strucc, és nem törődnek a többiekkel.

— Hallgasson ránk, szaktárs! — szóltam ismét barátságosabban. — Maga beiratkozik szépen a szakszervezetbe,

s mi támogatni fogjuk mint barátunkat, szervezett munkás társunkat.

Még csak válaszra sem méltatott, hanem elkezdett dolgozni a mester védnöksége alatt. Dacolt velünk, nem fogadta meg tanácsainkat. Mester és munkaadó mellette állt.

Hanem dolgozni nem tudott. A legegyszerűbb munkát sem tudta elvégezni. Ha segíteni akartuk, kitért előlünk. Csak két kocsmátólélék öntőre hallgatott. Ezeket itatta, ezek tanígtatták.

Kíváncsian figyeltük a fejleményeket. Tudtuk, hogy a mesterrel jó előre megalkudtak a róka bőrére, hogy Bándi bérenek egy részét leadja neki. A mester a kohó előtti téren jelölt ki piacot az emberének. Még inast is adott melléje, hogy ezzel is segítse. A munka mégsem haladt. Veszélyes volt a közelében lenni, amikor öntött. Agyában csak egy dolog motoszkált: pénzt, sok pénzt kiizzadni a féktuskókból. Egyik öntéskor aztán nem volt türelme a formákat rendesen összerakni, jól leterhelni, a féktuskó-öntéshez megfelelő lustább vasat kivárni. Önféjűségére pedig csúnyán ráfizetett.

A féktuskók és más hasonló darabok öntéséhez a nagy fánerből vettük a vasat. Bándi okoskodott, sietett, és egyenesen a lefolyóból fogott friss vasat.

— Szaktárs! Ne marháskodjék! Az nem tuskónak való lustavas! — figyelmeztettük.

De Bándi konok volt, nem hallgatott a jó szóra. Amint a formához ért a friss vassal, máris öntött, méghozzá igen magasról és vastag sugárban, egyenesen az anguszt középebe. A forma már tele volt, de ő nem lassított. A friss vas a nagy nyomástól utat tört magának a forma oldalán és tetején, s a több sugárban kifröccsenő anyag megégette a közel állókat, a kupló közelében vasra várakozó öntőket és segédmunkásokat. Segédmunkása kezén és lábán égett meg, ő maga még több helyen, de a fazék villáját még mindig fogta, s úgy állt ott, mint akinek földbe gyökereztek a lábai. A segédmunkás a villa végét a földre ejtette, és sántikálva ment olajat kérni sebére. Végül Bándi is leengedte a fáner villáját. Vastag nyakát vállalai közé húzta, s égő ruháját kezdte oltani.

Láttam, hogy itt most azonnal cselekedni kell.

— Mester úr, betelt a pohár — mondtam, miközben füstölgő ruhám oltogattam. — Kulikkal többé nem dolgozunk!

Megkérdeztem az embereket, szerintük mi a tennivaló. Lăpușan kérte, hogy mint bizalmi lépjek fel erélyesen. Az öntők elkeseredetten szitkozódtak... melyik hogy végzett az öntéssel, letette fánerét, és odajött hozzánk.

— Mester úr, ha nem távolítja el azonnal ezt az emberét, kénytelenek leszünk a munkát félbeszakítani!

— Naa, mit akarnak?! A vasat nem lehet a kuplóban hagyni! Nem okozhatnak ekkora kárt a gyárnak. Különben is nem fog nekem maga dirigálni...

— Ne vitatkozz vele, Kovács — mondta Lăpușan —, gyerünk az irodába, jelentsük, hogy mi történik itt.

A mester észbe kapott, belátta, hogy szervezett fellépésünkkel szemben tehetetlen. Másnap Bándinak csak a hült helye volt a gyárban. Az ilyen kapzsi és öntudatlan emberekkel szemben nem lehetett helye a kíméletnek. S amikor már feledésbe merült az ügy, pár hónap múlva egy galaci öntődében kivel találkoztam újra? — Bándi Antallal.

Az idő megváltozott. A napok egyre rövidültek. A ködfátyolos égből hideg, ólmos eső szemerkélt. Az idősebb szaktársak fájó derekukat fogták: reumáról, köszvényről, ízületi fájdalmakról panaszkodtak.

A CFR féktuskó-rendelése időben elkészült.

— Valami készül — figyelmeztetett Schnegg főbizalmi —, átszervezés előtt áll a gyár.

Az öntőde egyik sarkában kisebb méretű formázógépek felszerelésén csehszlovák szerelők dolgoztak. A modellműhelyben az asztalosok háztartási tömegcikkék modelljeit készítették: kommersz munkára állítottak be forritungot... Különböző méretű és típusú kemencéket, WC-csészéket, vasalókat, üstöket, fazekakat és más háztartási cikkeket öntöttünk.

Hová vezethet ez? — töprengtem aggodalmasan. — Az egyszerűbb kommersz munkákhoz nincs szükség ennyi szaköntőre, betanult segédmunkások is elboldogulnak vele. A főmester máris ilyeneket toboroz. Vajdahunyadról és

Kalánról nap nap után érkeztek az elnyűtt arcú, riadt képű szegény emberek.

Az öntők között egyre nőtt a riadalom. Mire készülnek? S mi lesz a szakmunkásokkal?

Szombaton délután a hat legjobb szaktárs megkapta a felmondást a gyártól.

Ungár vezérigazgató úr mosta kezeit: — Nincs elég rendelés. — Ezt mondta Csengeri is. A mester sajnálkozott, és a felelősséget az igazgatóságra hárította.

— Gyerünk a szakszervezetbe — hangzott el a szervezett munkások mozgósítása. A csaknem háromszáz szervezett Junász-gyári egy szálig jelen volt aznap délután a vasasotthonban rögtönzött tiltakozó gyűlésen, készen a szolidaritásra, ha kell, munkabeszüntetéssel is az elbocsátott öntők visszahívásáért, az elbocsátások hatálytalanságáért. „Egy mindenkiért, mindenki egyért” — ez volt a jelszó.

De a szakszervezeti vezetőség s a főbizalmiak is meghátráltak: mintha összeesküdtek volna az öntők ellen a gyár vezetőivel.

Bruder, a vasas titkár csak sajnálkozni tudott, s tehetetlenségét színlelt felháborodással palástolva mondta: — A rablók, éppen most a tél küszöbén jönnek a leépítéssel, mikor itt helyben öntőt a kutya sem kér...

Bartalis István, a szaktanács titkára egyenesen az öntőkre próbálta hárítani a felelősséget: — Túl radikálisak voltak. Gyakran a munkatörvénybe ütköző magatartást tanúsítottak... — S amikor a gyűlés résztvevői nyíltan kimondták, ami a szívüket nyomta, hogy a fizetett titkárok nem a tagokat, hanem a gyárosokat védik, még ő kiabált: — A törvény törvény! Meg kell érteniük: statárium van! A Trancu-Iași-féle törvények szigorúan tiltják a munkabeszüntetést!

Akkor szót kértem, mint az öntők bizalmija, a tagok nevében:

— Szaktársak, hát nem látják, hogy mintha csak a tőkésék küldötteivel vitatkoznánk!

— Úgy van! Elég szomorú, hogy idáig jutottunk — kiabálták a padokból.

— Az öntők ne csináljanak bolsi propagandát! — kiáltotta Bartalis idegesen. — Vegyék tudomásul, a mi vonalunk ezt nem tűri meg!...

Ilyen hangorkánban ért véget a gyűlés.

Még azon a héten Pálfí, a lakatosok, esztergályosok és patkógyáriak bizalmija a gyárudvaron röpgyűlésre hívta a tagokat, ahol az elbocsátottakat állította bűnbaknak. íme az intő példa: ilyen sors vár azokra, kik Moszkva felé kacsingatnak, akik a törvényesség útjáról letérnek.

Szombaton újabb hat szaktárs kapott útilaput. Köztük, magam is. A kollektív szerződés értelmében a bizalminak mentelmi joga volt. Persze az én esetemben ezt nem vették figyelembe...

Szombaton Lerck bácsi mellett öt fiatal öntő lépett ki a kapun. Az öreg giszter könnyezett! Sas Dani és Szendő gúnyosan pusmogtak: „Úgy kell nekik, a bolsiknak! Janó bácsival akartak ujjat húzni a senkik..

Az elbocsátott szaktársak munka után szaladgáltak. Amikor helyben nem kaptak munkát, néhányan vidéki kócerájokban próbáltak elhelyezkedni. A jó ég tudja, kit hova vetett a sorsa.

Balogh Sanyival, régi inas- és katonatársammal Galac városában kötöttünk ki.

ISMERKEDÉS A DUNA-PARTI VÁROSSAL

1926-ot írtak a kalendáriumok. Balogh Sanyi meg én 24 évesek voltunk, s itt állottunk egyik napról a másikra munka nélkül.

Néhány napig otthon tébláboltunk, de nyilvánvaló volt, hogy családunkra sokáig nem támaszkodhat egyikünk sem. Így született meg bennünk az elhatározás, hogy távolabb próbálkozzunk meg a kenyérkeresettel.

Én örvendtem, hogy ketten indulunk útnak, bár fájó érzés volt elhagyni a falut, amelyhez annyi édes emlék fűz, az édesanyánkat, aki féltve őrzött és felnevelt, a kedves rokonokat, barátokat, a nagy cseréptetővel fedett házakat meg nádfedeles kis kunyhókat, magát a falut, ahol minden utcához meg sikátorhoz annyi emlékünkhöz fűződik.

A válás pillanatában sírtunk a megihatottságtól, s már-már meggondoltuk magunkat... Maradjunk? Mit csináljunk? De nem lehet. El az érzélgősséggel! Nekünk menni kell. Egy sokszor énekelt dal jutott az eszembe:

Jaj de széles a kolozsi határ,
Leszek benne én bujdosó betyár.

Igen ám, de ma már nincsenek betyárok!

Kolozsvárról közvetlen vonat volt Galacba. A késő esti órákban gördültünk ki a kolozsvári vasútállomásra. Sok volt az utas. Ahány, mind lármás a felszállásnál. A harmadosztályú vagon belsejébe nem is sikerült bejutnunk. Mindegy, fő, hogy fent vagyunk.

Mire a tülekedés elcsitult, a vonat már ott haladt Apahidán túl, Kolozs közelében. „Cojocna“ — hallatszott a kalauz hangja. Az állomásépület falán petróleumlámpa, sápadt fényét nyaldossa a telihold. A kolozsi utasok, akik itt leszálltak, gyalogszerrel indultak a falu felé.

A mozdony éleset füttyent, hangja belesír az éjszakába, s nagyot rándít a szerelvényen. Hegynek kapaszkodunk. A sötét vagonok ütköző tányérjai összekocognak, s a lábon álló utasok egymásra dőlnek, mint a részek. A

mozdony erőlködve halad előre. Ta-a-ak-ta-a-ak-ta-a-ak, taktaktak — ismétlődik egyre. A sötétben valaki az államasutak vezető urait s az Averescu-kormányt pocskon-diázza cefetül. Odébb gyertyát gyújtottak. Forró faggyút cseppentettek az ablakpárkányra s oda állították. A gyertya lángja kísértetiesen lobogott, majd kialudt. A vagon ab-lakai vakon néztek a semmibe.

— De uram — csattant fel egy hang —, nyolc évvel a háború után még mindig rozoga vagonok, lyukas abla-kok? Semmi világítás. Meddig, uram? Csuda, hogy nem mennek egymásnak a vonatok...

— Mi az, hogy nem mennek egymásnak?! Soha annyi karambol, mint mostanság, nem volt... — rikácsolta a másik. Vészt hirtető volt ez a hang, síri csend követte.

A körülállók ijedten néznek egymásra. A mozdony erős pőfögését a kocsikerekek lármás kattogása, az eresztékei-ben meglazult vagonszerkezet nyikorgása kíséri...

Éjfélre jár az idő. Már gyökköntöttek is sokan. Ne-künk azonban nem jött álom a szemünkre... szó se az aj-kunkra. Gondolatunk visszaszállt a falunkba. Bejárta Ko-lozs minden zegét-zugát. Kis házunkban ott láttam édes-anyám fejét a puha párnán. Arca szomorú volt, a szeme is. Szája meg mintha örökös panaszát mormolná: „Hat gyermeket felneveltem keservesen. Háromszor maradtam özvegyen... István fiam, te is elhagysz? Minden remé-nyem benned volt öreg, gyámoltalan napjaimra. Ezért neveljen az ember gyermeket?“

Vonatunk alagútba búj, és a sötét egyszerre meg-vastagodott. A mozdony hosszan sípolt, s szemünket sí-rőra csípte a köszénfüst.

— Húzzák fel az ablakokat! — kiáltotta el magát egy ember.

— Minek? Úgyszincs üveg benne — mormolták az ab-laknál ülő utasok.

Kihajoltam az ablakon, és szülőföldem felé nézdelőd-tem. Milyen jól ismert helyek ezek!... Gondolataim me-gint a vasút mentén szálltak. Vonatunk ott húzott el a Káderdő alatt. Az utasnak messziről fel sem tűnik az erdő szépsége... Igaz, a fák is vetkőznek. Bánatos az ősz. Az alagút szája füstölög, mintha fojtott pernye izzana

a gyomrában. Épp a Káderdőre néz a füsttel bélelt torok.

A vasútvonal keleti oldalán a Tilalmasnak nevezett legelő, majd a Darvas-tó következik. A tó vizét nádas nőtte körül. Nappal vadrucák úszkáltak a tó zöld színű tükrén, nagyokat bukdácsoltak, fejük be-bedugták a víz alá, felrebbentek, ott köröztek a tó felett, majd visszatértek a vízre.

Vonatunk most ott pöfög el a vasúti gyümölcsöskeretek mellett. Mennyi jóízű almát és körtét csentünk innen legeltetés közben. Máris itt a harmadik alagút. Fölötte jobbra az Akasztófa-hegy a tatárjárás idejére s a törökökkel vívott háborúkra emlékeztető titokzatos történelmi múltjával. Itt volt határos Kolozs megye Torda-Aranyos megyével. Idáig tartott a kolozsi határ.

Milyen érdekes is: itt ülök kis utazóládámon a döcögő vonaton. A le- és felszálló utasok taposnak, gyúrnak, mint édesanyám a málés tésztát. Gondolatom villámként cikázik ide-oda. Elrohan és visszatér. Hol bizakodó hangulatban vagyok, s keblemre ölelném az egész világot, hol elszomorodom. Gondolataim átlépnek a halottak honába. Gyepűvel benőtt sírhant, alacsony fakereszt. A sírhely szegényes, a megdőlt fejfa szinte sivár. Olyan lehetett az élete is. Erőltetni próbálom az emlékezetem... „Apám, én vagyok, a te kisebbik fiad.“ Hiába minden, nem szól. „Miért kellett olyan korán meghalnod?“

— Pista komám, alszol-e? — Fájdalmas volt a merengésből való ébredés. De jó, hogy szólt. Nem illő egy halott álmát zavarni, még ha apám volt is... Nyugodjék békében.

— Nem alszom, pajtás, csak tudod, úgy elmerengtem.. Kolozson barangoltam éppen. — Önkéntelenül a zsebemhez kaptam, ahol az egyéb hivatalos aktáimon kívül ott őriztem jövőbeli munkaadónk címét: Galac, Şantierul Ferinic. Mintha idegen kéz motoszkált volna a közelében.

Én és Balogh Sanyi sok tekintetben hasonlítottunk egymásra. Egy időben hagytuk el szülőfalunkat. Egy gyárban inaskodtunk. Egyszerre szolgáltuk a királyt, mint amolyan kényszer-katonák. Egy hálóban aludtunk mint újoncok. Úgy összeszoktunk, mint jó testvérek. Egyforma ruhát csináltattunk akkor is, amikor az ugyancsak egyforma

szép kolozsi viseletünket felcseréltük városi öltözettel. Sanyi vásárolt sétabotot, horgast, úriast. Én sem maradtam le, divat volt, vettem én is. Bal karunkra akasztottuk, amikor kimentünk a sétatérre.

Miután a katonaságtól leszereltünk, én a kolozsvári Vasöntöde és Gépgyárba kaptam közvetítő lapot a vasas szakszervezettől, amelynek már inaskorom óta tagja voltam.

Sanyi Aranyosgyéresen egy kisebb vasgyárban helyezkedett el, szervezetlen munkások közé. Meg is unta hamar, s az első szóra jött vissza Kolozsvárra.

Igaz, voltak dolgok, amiben különböztünk is: Sanyi gyakran piszkált — s nem kis rosszmájúsággal — a vallásosságom miatt. Látott a faluban, amint búzaszentelés-kor ministránsnak öltözve ott ájtatoskodtam a pap mellett a templomi menetben. Ő nem sokat törte a fejét a valláson. Sokat vitatkoztunk a munkásmozgalomról is. Amíg én napokat rágódtam a munkásmozgalmat zavaró körülményeken, ő egyszerűen odavetette: „A szociáldemokrata vezetők legtöbbször áruló!” Ilyen egyszerűen, de határozottan mondott véleményt a vallási kérdésekben is: „Arra való a papok, hogy bolondítsák a népet. Azért kapják a fizetést.”

Most itt bóbiskolt mellettem a vonat ringatásában. Székelykocsárdon aztán sokan leszálltak, s nekünk is került ülőhely. Sanyi egy ideig ide-oda forgatta a fejét, nem találta a helyét. Hátradőlt a támlának, az kemény volt, nem tetszett neki. Aztán bosszúsan mormogva előrebukott a feje. Nem sok ideig. Nyöszörögve újra felnézett, s fejét bal vállamra helyezte át. Az én szemem is le-lecsukódott.

— Rendre mindent megszokunk... — hallottam félálomban. — Megszokjuk, hogy vagyunk, megszokjuk az életet úgy élni, ahogy van, ahogy adódik. Megszokjuk bajban bűnnek engedni a fejünket. Megszokjuk jobb viszonyok között hinni a jövőben. Tudunk sírni befelé, könny nélkül, ha ok nélkül bánanak, tudunk nevetni, ha életünk vidámabb. Keressük az igazságot, de nem találjuk... nem találjuk.

— Ne lármázzon itt, kérem. Fogja be a pofáját. Hagyjon aludni... olyan jól el voltam aludva, s nem felköl-

tött a marhaságaival? Menjen a pusztába, ott gögicséljen, ne itt az alvó emberek között.

A bölcsködő elhallgatott, aki rendreutasította az igazságkereső prédikátort, ugyancsak elnémult. Alighogy elszundítottam, a kalauz lámpájának sápadt fényét éreztem az arcomon. Új kalauz volt, a jegyet kérte. A lámpás fényénél álmos emberi arcok nézdelődnek.

— Hol vagyunk ilyenkor? — kérdi valaki.

— A Maros mentén lehetünk, Maroshévíz körül — tájékoztat egy hang a sötétben.

— Innen lehet Borszékre menni, ugye?

— Innen, igen... — felel az utóbbi. — Mé kérdi? Tán oda akar menni?

— Nem én, hagyom az uraknak nyárára, s kendnek...

— Beszélük a semmit sokáig — így egy harmadik.

Pirkadni kezdett. Vonatunk egyre kapaszkodott feljebb a Maros mentén. Valahol ott járhattunk a Maros és az Olt forrása táján. Egyre többen dörzsölik szemükből az álmot. A kabátot mindjobban húzzuk össze magunkon. Szél süvít be az üresen tátongó ablakrámak között. Kimegy az álom a szemekből. Világosodik.

— Alaposan megéheztem — szólal meg Sanyi didegve. — Nem gondolod, hogy tarisznyát kéne bontani?

— Dehogynem, együnk, én is éhes vagyok, rég volt este.

Jóízűen fogyasztjuk a Kolozsváron vásárolt hideg felvágottat a ropogós félbarna kenyérrel s karikára vágott vörös hagymával. Minden falat után erősebbnek érzem magam, s a zsibbadtság lassan kiszáll az izmaimból.

Szemem nem győz eleget gyönyörködni a festői tájban. Az erdő ilyenkor vedlik, de míg otthon alig látni fenyőfát, itt örökzöld fenyőerdőkkel borított hegyek, völgyek, lankások, ameddig a szem ellát.

Az utasok többsége falusi ember. Erdei favágók. Ezt mutatják szerszámaik: a karikába kötött harcsafűrész és a hosszú nyelű fejsze.

— Hol lehetünk most? — kérdi Sanyi a mellette levő fejszés embertől, s gyorsan hozzát teszi: — Milyen állomás jön? — De a favágó székely illetlenül megmondja a helység nevét, s nem vágja rá, hogy „a vagonban“

Keskeny képű ember és sovány, mint a bibliai hét szűk esztendő.

Megkérdem az egyiket a bocskoros condrás fejszések közül:

— Hova mennek maguk? Fát vágni?

— Erdőlni mennénk a gyimesi hegyekbe. De hát mé kérdi? — s végigtapogat merő nézéssel. Afféle csángó székely lehet, fejében litervéka nagyságú sapka.

— Csak úgy kíváncsiságból kérdeztem... látom, hogy sokan vannak fűrészsel s fejszével felszerelve. — Aztán tovább érdeklődöm. — Maguknak vágják a fát?

— Ugyan! — Most még jobban megmustrál. Érzem, hogy butaságot kérdeztem.

— Hát kinek?

— Az uraknak vágjuk pénzért... bagóért. — Aztán újra ő kérdez: — Hát maguk hova mennek?

— Mi itt a szaktársammal Galacba megyünk dolgozni. — A beszélgetésbe többen is bekapcsolódnak. Megtudják, hogy mi is munkások vagyunk, dolgozni megyünk. Felenged a bizalmatlanság szülte merevség, s a beszélgetés bizalmasabb lesz. Szó kerül az erdőkitermelés viszontagságairól, a közbirtokosság sok évszázados történetéről, a katolikus egyházi erdőkről, a magyar grófok, bárók önkényeskedéseiről. Hogy juttatták koldusbotra a székelységet a gazdag birtokosok.

— De most már jobban élhetnek, ugye?

Összenéztek, mintha a feleleten rágódnának. Aztán az egyik, amolyan vezetőjükkéle, felkel, körülnéz, s amikor meggyőződik róla, hogy gyanús ember nincs a közelben, lassú hangon beszélni kezd:

— Jobban a fenét, utolsó helyünkről is úgy jöttünk el, hogy a pénzünk bennmaradt. Kértünk volt nagyobbacska méterfapénzt, s ki akartuk követelni az elmaradt bérünket, s tudja, mit kaptunk? — Hallgatjuk feszült figyelemmel a jó embert. — Máramarosból hoztak favágókat... s minket szélnek eresztettek, csendőrökkel verettek szét, mint az útonállókat...

Miután ezek is leszállnak a vonatról, a vagonban alig marad utas. Egy ideig a székelyek nyomorúságos életén elmélkedünk. Gyerekeikkel tele a világ. Mert gyermekáldást azt tud adni az Úristen. De amiből megéljenek, azt

nem ad... Galacon is van bőven belőlük. Tisztességes és tisztességtelen kenyérben... Igen, így mondta az öreg: „tisztességes és tisztességtelen kenyérben“...

— Te Pista, az istenségit ennek a világnak. Tudod-e, hogy amióta felmondtak nekünk a gyárban, egyszerűen nem lelem a helyem... ölni tudnék...

Hallgatok. Pedig nekem is sokszor ökölbe szorul a kezem emiatt. Hallgatok annál is inkább, mert tudni akarom, Sanyi hogy látja az elbocsátásunkat a Junászból, mert annak — most már világos — politikai háttere van.

Figyelmünket annyira leköti a beszélgetés, hogy már pillantásra sem méltatjuk az eddigelé oly gyönyörűnek tűnő erdőket, bérceket, alagutakat.

— El akarok neked mondani mindent, azt is, amiről eddig hallgattam. Hogy a mi elbocsátásunkról a vasas szakszervezet vezetőinek előzetes tudomása volt.

— Miből gondolod? — faggatom tovább.

— Nem lehet véletlen, hogy éppen téged, s veled pont az egységes szakszervezeti mozgalomhoz húzó ifjakat rakták ki. Aztán a Lévai Károllyal történt megbeszélésekből is kiszűrődhetett valami. S mire nem képesek ezek a Bartalisék, a vasas jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel, ha az egységes vasas szakszervezet megalakításáról van szó?

A történetekkel kapcsolatban tudni kell, hogy Kolozsváron az első világháború után amszterdamista irányzatú vasas szakszervezet működött. Vezetőinek legnagyobb része mindenféle eszközzel harcolt a III. Internacionálé egységes irányzata ellen, noha a vasmunkások nagy többsége az egyesítésre törekedett. A jobboldali szociáldemokrata vezetők kiszolgáltatták a hatóságoknak az egységet követelőket. Kidobták a munkából a kommunista érzelmű dolgozókat.

Akkoriban, amikor mi a Vasöntöde és Gépgyárban dolgoztunk, a kollektív szerződés tiszteletben tartásáért kellett harcolni. Az üzem igazgatósága a bérek letörésére, elismert jogaink csorbítására törekedett. Mi öntők jól szervezett munkások hírében álltunk, de gyakran tapasztalunk kellett, hogy szakszervezetünk vezetői nem álltak mellénk nehéz védelmi harcunkban, mi több, sok esetben a hibát nem a tőkésben keresték, hanem bennünk. Holmi bolsi fertőzötteknek tituláltak bennünket, fiatalokat.

A Sanyi által emlegetett Lévai Károlyt egy szűk körű megbeszélésen ismertem meg, a faipari munkások szakszervezeti székházában, az emelet egyik szűk kis padlás-szobájában. Rajta kívül még ketten voltak a helyiségben. Bemutatkoztunk. Nevüket halkán mondhatták, nem jegyeztem meg. Úgy gondolom, nem is tartották célszerűnek. Lévai elvtársról még hallottam, talán a lakásomon is járt. Arról beszéltünk, hogy egységes vasas szakszervezetet kellene létesíteni Kolozsváron is. Meggyőző érveik hatására a III. Internacionáléhoz tartozó vasas szakszervezet létesítését magam is teljes mértékben helyesnek és szükségesnek láttam.

Miután megadták a szervezkedésre vonatkozó utasításokat, szigorú „konspirációra“ köteleztek. Lévai Károlyval megbeszéltük találkozásaink idejét és helyét, én pedig megkezdtem tevékenységemet egy titkos szervezetben, melynek célja a tőkés rend megdöntése, a világ proletariátusának forradalmi felszabadítása volt.

Első ténykedéseim közé tartozott ifjabb szaktársaim beszerzése a megalapítandó egységes vasas szakszervezetbe. Sanyival kezdtem, őbenne megbízhattam. Sanyi felfogása az életről, a szabadságról nyitott könyvként állt előttem.

A szervezkedés jó mederben haladt. Az ifjabb segítők, egy pár tökfjü kivételével, mind mellénk állottak. A harmadéves inasok közül is jó néhányan... Egy szombaton aztán hat legjobb szaktársunknak a fizetésükkel együtt kiadták az útilaput is. Tiltakozásunkra a gyár vezetősége azt válaszolta, hogy a gyár áttér a gépalkatrészek öntéséről a kommersz munkára — ezzel indokolták a leépítést. A vasas szakszervezet vezetői fejbőlintással válaszoltak. A gyártelepen a különböző osztályok főbizalmijai sem tartották szükségesnek, hogy erélyesebb lépéseket tegyenek az elbocsátások megakadályozására. A következő szombaton aztán én is megkaptam a felmondást többed-magammal. Köztük volt Sanyi is. És most ő az, aki nekem szegzi a kérdést:

— Miért van az, hogy többeket elhelyezett a szakszervezet más kolozsvári öntödékben? Csak négyünket, akik bátrabbak voltunk, nem. Nincs helyünk Kolozsváron? Valaki pofázott?

Sokáig mérgelődött és kereste az ifjak elejtett szavai-
ban a nyomot az álnok besúgóhoz.

— Tudod, Pista, én mérget vennék rá, hogy nekünk a
vasas szakszervezeti urak törték ki a nyakunkat, s Ungár-
nak, a Junász-gyár vezérigazgatójának ők súghatták a
fülébe: „Vezér úr, vigyázat, bolsi veszély ütötte fel a
fejét az öntödében, a fejükre kell taposni, száműzetni kell
őket a városról.“

A vasas szakszervezet titkára, Bruder elvtárs, mosta
a kezét elbocsátásunk miatt.

— Kolozsváron nem kérnek öntöt, nem tudlak elhe-
lyezni titeket.

— Talán várnánk pár hetet...

— A kolozsvári öntödékben a közeljövőben sincs ki-
látás — volt az elutasító válasz. — Hanem ha el akar-
tok menni, még van két hely az állami munkaerőelosztó-
nál — Galacra.

— Galacra? Az általad sokszor kigúnyolt állami köp-
ködő hivatal útján? Tiszta szégyen ilyen úton boldogulni.
Azonban, ha más kiút nincs, ezt is vállaljuk. Minden-
esetre a tanulást leszűrjük magunknak belőle...

Mikor megkaptam a felmondást, magamért nem tilta-
koztam. Mégis a felmondási idő alatt mind a gyárigaz-
gató, mind a szakszervezet vezetősége épp engem akart
visszatartani. Tudtam, mi a céljuk, nem álltam kötélnek:
Inkább élni, ha kell, börtönrácsok között, tiszta lelkiisme-
rettel! Nem lehetett más a szándékuk, csak az, hogy így
ingassák meg elvtársaim belém vetett bizalmát.

...Gyimesen túl újra sötétség borult a tájra. A fel-
szálló utasok inkább csak románul beszéltek. Sanyi na-
gyokat sóhajtott a fokhagymaszagú sötétségben.

Nagyobb állomáson állt meg a vonat. A peron jobban
ki volt világítva, mint az eddigiek. — Mărășești! — kiál-
tották a konduktorok. Magas rangú katonatisztek sétáltak
a peronon. A sápadt fényű lámpák kísérteties hangulatot
teremtettek... lélegzet-visszafojtva nézdelődtem e kegy-
helyen, ahol a büszke porosz szoldateszka vereséget szen-
vedett.

Közben újra elbóbiskoltam, s csak a kalauz figyelmez-
tető hangjára ijedtem fel:

— Galac következik.

A reggeli órákban szaladt be a vonat a galaci állomásra. A vasútállomást jóformán meg sem figyelhettük a nagy tolongásban. Különben sem állt most az eszünk a báméskodásra. Szerettünk volna már a munkaügyi inspektorátuson lenni, hogy aztán új munkahelyünket minél hamarabb megtekinthessük, s a lakásgondjainkat is megoldva lássuk.

Minden olyan különös és furcsa volt itten. Ó, te csendes Kolozsvár, milyen más vagy — talán egy kicsit le is maradtál.

Az állomás előtti téren, bárhogy is siettünk, meg kellett bámulnunk a csilingelő villamosokat, fel is ültünk volna arra az ördögszekérre, de még nem ismertük a „módit“, mint az egyszeri székely. Így aztán csak távolról barátkoztunk vele. Ugyanolyan lenyűgöző látványt nyújtottak a kétlovas „birzsák“. Nem a gumirádlis kerekek s még csak az elegáns sötétkék plüss ülések sem — bár most jó lett volna beleülni —, hanem maguk a „birzsárok“. Valahány egyforma, hamuszürke, földig érő köntösben. Arcuk csupasz, se bajusz, se szakáll, szemöldökszőrükkel is adós maradt a természet. Olyanok voltak, mint a baromfiak között a kappan. Fejükön rőt színű napellenzős sapka. Kezükben hosszú nyelű korbács.

A munkaügyi hivatal tisztviselője barátságosan fogadott. Hellyel kínált, elolvasta papírjainkat.

— Már vártam érkezésüket — mondta. — Mindjárt le is megyünk a telepre, hogy lássák meg új munkahelyüket.

Jó embernek látszott. Magasabb volt, mint én meg Sanyi, borotvált hosszúkás képe, barna szeme s dús fekete haja. Amikor megmondottuk, hogy Kolozsváron mennyi volt a keresetünk, megcsóválta a fejét. Itt rosszul fizetnek a patronok. A legmagasabb órabér sem éri el a 23 lejt. Nekünk Kolozsváron a kollektív szerződésben biztosított órabérünk, mint kezdő segédeknek, 16 lej volt. Igaz, hogy ennek a kétszeresét is rendszeresen megkerestük, s ha jól árazott munkadarabot kaptunk, bizony még a háromszorosát is.

— Nagyon sajnálom magukat, barátaim — s hangjából teljes őszinteség csengett. — Milyen segítséget nyújt-

hatnék én mint az állami munkaerőelosztó szürke kis képviselője? Hogy szervezkedéssel próbálkozzanak — az ma itt nem ajánlatos... Ilyesmiről még csak álmodzni is veszedelmes. Nagyobb fizetésre sem kötelezhetem a patronokat. Ha ilyesmit próbálnék, engem is útra tenénének. Tehát mi marad maguknak? Úgy nézem, szemfüles emberek, a megoldás így adva van... — s figyelte arcunkon a hatást. — Galacon sok a magyar cseléd lány, gazdag bojáróknál alkalmazott szakácsnő, szép szobalány. — Ravaszdian sunyított mentő javaslatához. — Az ember csak legyen „smecher“ — ez a fő. Ha jól megválasztják, egy ilyen szakácsnénál mindent megkaphatnak. Kosztot, lakást és máségyebet...

Szép ajánlat volt, nem mondom. Én mégsem bocsátkoztam most vitába. Minek? Ez a tőkés rendszer alapja. Ki kit hogy csapjon be. Undok ajánlat volt, de ő ezt nem érezte, jócselekedetnek szánta. Jobbat nem is tudott. Becsületes munkáért ne merjünk becsületes munkabért kérni — ez veszélyes. Inkább élösködjünk a nőkön.

Az inspektor úr elkísért a telepig, a Cireş utca 30 szám alá. Itt volt a Fernic-féle üzem öntödei részlege. Miután átadott minket az üzemvezetőnek, alázatos hajlongások között mondott jóegészséget, nekünk pedig intett, hogy fel a fejjel.

Ez a bemutatkozás új munkahelyünkön egy szombati napon, a reggeli órákban történt. Aznap nem dolgoztunk. A hosszú utazás, a két álmatlan éjszaka után kimerültek voltunk. Az üzem vezetője is azt tanácsolta: — Nézzenek szállás után, holnap pihenjék ki magukat, s hétfőn reggel hét órakor friss erővel lássanak munkához. — Okos beszéd volt. — Az órabér 18 lej, plusz 14% gratifikáció, amit húsvét szombatján kapnak kézhez, évente egyszer... A továbbiakban forduljanak az öntömesterhez.

— Te Pista, ha már így állunk, jó lesz lakás után nézni — pislogott nagyokat Sándor.

Nem mondom, én is szerettem volna már lefeküdni és aludni amúgy civilizált módra. Mégis azt mondtam:

— Be kellene néznünk az öntödébe is, ha már ennyire vagyunk.

Az öntöde egyébként kívülről a megszokott szürke képet mutatta. Ódon, magas, füstös-szürke falak, üveges

tetőszerkezet, nagyméretű ablakok. A nagy öntöde végében kisebb favázú épület lapult a kezdetlegesség legnyilvánvalóbb jegyeivel. Az öntödét követték a kiszolgáló részlegek: az öntvénypucoló műhely, a magvaskészítő lakatosok műhelye. Különben az egész telep két utca szegletében feküdt. A főbejárat a Cireş utcáról nyílt. Az osztályvezető főmérnök irodája bal kéz felől egy kisebb egyemeletes épület emeleti részén volt, körülötte a többi iroda: személyzeti, bérszámfejtő stb.

Amikor hármásban a munkaügyi inspektorral új munkahelyünk felé jöttünk, Sanyi útközben egy szabóműhely firmáján az alábbi nevet olvasta: Pataki Mihai croitor. Az utca nevét nem jegyezte meg, de azért biztosított, hogy megtaláljuk.

— Gyere, ne maradozz le!

Utána siettem, de azért megkérdeztem tőle:

— Mit akarsz te attól a szabótól? Jobb lenne kvártély után nézni előbb.

— Talán azt csináljuk majd a szabónál, ha egyszer odaérünk. Egy szabóhoz sokan járnak, olyanok is, akik kvártélyosokra vadásznak.

A keresett utca a domb alatt, az alsó városban volt. Egyszerűbb házak, macskaköves útburkolat. Egyik irányban a Dunához, másik irányban a felső városba vezetett.

Pataki a Rázvan Vodă 7. szám alá utasított, özvegy sógornőjéhez, Pataki Annához. Kicsi, szerény utcácska volt, hozzá illő kis parcellákon épült apró magánházakkal. De közel volt az öntödéhez, nem messze a vasútállomástól. Kicsi, deszkafedelel ház volt a 7-es számú is. Két kis ablaka az utca felé nézett. Az ablak előtt foghíjas, ócska léckerítés, az utcaajtó be se volt zárva, pedig a háziasszonyt nem kaptuk otthon.

Délben érkezett meg, kezében kis batyuval. Így első látásra negyven év körülinek tetszett. Barnás-zöldes szemű mosolygósak, jóságosak, mint az anyáméi. Most gyanúsán fürkésztek ugyan, de mosoly játszott bennük.

Sanyi köszöntötte elsőnek, románul is, magyarul is, s a szokásos ismerkedés után elmondotta jövetelünk célját, hozzátéve, hogy croitor Pataki úr utasított ide. Igen?

— mosolyodott el az asszony, s máris terelt befelé a lakásba.

A szoba egyszerű, de tiszta és rendes volt minden. Fehérre meszelt falak, széles padlódeszkák tisztára súrolva és rongypokróc szőnyeggel letakarva. A konyhát elválasztó fal mellett széles, kétszemélyes ágy, az ágy előtt asztal, két karosszék, ruhaszekrény. Az átlátszó függönnyel takart két kis ablakon kilátni az utcára. A dohos levegő arról tanúskodott, hogy ide bizony nemigen süt be a nap. Éjjeli világításra petróleumlámpa függött az asztal fölött.

Asszonyunk a maga egyszerűségével, közvetlenségével hamar megnyerte rokonszenvünket. Száz lejt kért a szállásért egy hétre.

— Annyit fizetett a Lili ura is legénykorában, amíg itt lakott és el nem csavará a leányom fejét. Nem ismerik Ferit, Lilinek az urát? — kérdezte.

— Nem ismerjük, mi csak a reggel érkeztünk Kolozsvárról — mondotta Sanyi.

De Pataki néni meg sem hallotta, tovább beszélt Feriről, aki nagyon a begyében lehetett.

— Csudálkozom, hogy maguk nem ismerik a részeges korsót. Az olyan, ha berúg, nemcsak Lilit veri meg, de beleköt még az élő fába is. Hogy nem tudja az Isten megszakasztani a nyakát, vagy maradt volna ott, ahonnan az ördög idehozta.

Mire a csomagjainkkal visszatértünk, háziasszonyunkat már nagy munkában találtuk. Takarított a lakásban. Éppen a portörő rongyot rázogatta a nyitott ablakban. Aztán tüzet gyújtott, vizet tett fel melegedni a kályhára. Odatette a vasalót is, és szólt, hogy meg kellene mosakodjunk, s ha nagyon fáradtak vagyunk, le is fekdühetünk, ha pedig éhesek vagyunk, ehetünk is, ha van mit.

Anna néni jobban értett a közvetlen barátság kialakításához, mint mi. Mosakodás után betessékelt a szobába, kis pálinkás poharakat helyezett az asztalra, s töltött a kis fonott korsóból.

— Na, fogják, maguk öntök... ne idegenkedjenek már... miféle legények maguk? Ez édes likőr, én is megiszom, étvágyat csinál.

Most már nem lett volna akadály a lefekvésnek, itt volt mellettünk a jó puha ágy, csak a gyomrunk, az nem hagyott. Kitergettük a hazai maradékot és jóízűen falatoztunk. Aztán mély, mély álom következett, ahogy csak a medve tud aludni a barlangjában.

Anna néni már rég talpon lehetett, amikor mi előkecmeregtünk a kis szobából. Egykettőre felöltöztünk, s neki a városnak.

Két látványossága volt Galacnak, ami vonzott minket. Az egyik a Duna, rajta a sok hajóval. A másik a Domneasca bulvár. Elindultunk hát abba az irányba, ahonnan a tegnap jöttünk, hogy a villamos mentén kijussunk a központba.

— Őszintén megvallom — mondtam Sanyinak —, engem erősen csábít ez a különös hangzású név: „bulevard“. Kolozsváron, bár nagy város, ilyen nincs. Aztán hogy „Domneasca“, az valami egészen úri dolgot jelenthet.

Alighogy kiértünk a főútra, mintha fejbe kólintották volna, csapott meg a halszag.

— Peşte, peşte, peşte! — kiabált egy ember, s nem tudtam, miért olyan rémesen; talán valami baja történt. Pedig jól megtermett férfi volt, vállán hosszú görbe rúd, annak két végén egy-egy nagy lapos kosár, úgy ment végig az utcán.

— Mi lehet ez, komám? Mi lelhetette ezt a mezítlábas embert?

— Halat árul — mondta Sanyi minden csodálkozás nélkül. — Csak úgy egyszerűen halat árul. Úgy hívják a halat románul, hogy „peşte“. — Csodálkozott, hogy én nem tudom. Én meg örvendtem, hogy még egy szót tanultam románul.

— Gaz, gaz, gaz — kiabálja egy másik. Sanyi már tudja, hogy kérdezni akarok, s mondja is, hogy petróleumot árul. Én pedig egyre gyűjtöm a számomra új szavakat.

Másik furcsaság, amire felfigyelek, hogy itt pergelt magot árulnak kis zacskókban. Veszik és eszik, mint drága csemegét, főleg a szerelmespárok. A fiú veszi meg, odatartja a lány elé, az először felnéz a fiú szemébe, mintha azt kérdezné, hogy szívesen kínálják-e. A fiú erre szerelmes pillantást vet a lányra, aki belemarkol a zacskóba, s máris

szájába dob egy magot; a héját kiköpi, de úgy, mintha puskából lőnék. Persze a fiú sem marad le a versenyben, s így sétálnak tovább.

Egy kocsmaféle üzlet előtt Sanyi hirtelen megtorpan. „Birt economic“ — ez áll felírva a bolt homlokzatára.

— Gyere, igyunk egy teát!

Az ajtón, ahol bemegyünk, kétfelől festett kép: jobbról egy szamovárt kezelő szakállas férfi, baloldalt pedig tálcákon sült hal meg hideg felvágott. Bent idősebb mellényes férfi surccal maga előtt, borotvált arccal közeledik felénk.

— Două ceaiuri — kéri Sanyi a megbeszélt teát.

Az ember megkocogtat egy sötét ablakot, amelynek keretében erre megjelenik egy kendős fej. Ragyogó szem-pár néz ki az ablakrésen.

Helyet foglalunk az egyik asztalnál az ablak mellett. A szomszéd asztalnál két idősebb férfi szintén teát iszogat. De hogy? A teavíz lapos tányérba öntik, fogukkal letörnek a kockacukorból egy darabkát, s úgy szürcsölik fel. Sanyi utánozza a galaciakat. Jóízű a tea, valami különös aromával, amit Kolozsváron soha nem éreztem.

A villamos vonalát követve innen a sétatér formájú parkhoz érünk.

— Gyere, komám, kerüljünk a bejárathoz — invitál Sanyi, mint egy idegenvezető. Alig teszünk néhány lépést jobbra, egy széles utca sarkán ott a bejárat a Grădina Publicăba. Benn azonban kevés az ember. Október megkopasztotta a fákat dús nyári lombzatuktól. Fájó volt nézni a magasba nyúló kopasz ágakat. A Duna felől hűvös, barátságtalan szél zizegteti a fák ágait, s a még ott talált sárguló leveleket is letépi s játékosan elszórja a széles utcán. Hamar ki is fordulunk a sétaterről, s bámmészködva lépkedünk a Domneascán végig.

— Nézd csak, komám, milyen gyönyörű villaépületek sorakoznak itt, amíg csak a szem ellát. — Széles, aszfaltos járda kétfelől az úttest hosszában. A cink bádogtetőkről s a tornyokról visszaverődő napsugarak ott vibrálnak a gumirádlis birzsákon és bojári luxusfogatokon. Egyszer csak a bal vállamat valaki keményen megmarkolja. Oda-nézek, hát egy egyenruhás policájjal állok szemtől szembe. Mit akarhat tőlem? Igazoltat, majd amikor látja, hogy

a papírjaim rendben vannak, utamra enged azzal, Hogy hordjam el magam a Domneascáról.

Közben Sanyi továbbsomfordált, s amikor utolértem, zavartan nézett rám. Mi történt? Elmondtam neki, s közben szidtam az urakat. Bosszúsan ökölbe szorult a kezünk: az úri negyedekben már az utcán sem szabad járni...

— Ó, te nagyokos — mondja Sanyi. — Elfelejtettük, hogy Averescu, a parasztgyilkos tábornok-miniszterelnök statáriumot hirdetett.

„Bojárvilág a Szovjetunió szomszédságában“ — gondolkodtam el. „Milyen más lehet ott a becsületes dolgozó ember helyzete nálunk bojárok diktatúrája, a Szovjetunióban proletárdiktatúra. Vigasztalt, hogy van egy ország a földön, ahol a munkásság és a parasztság az úr. S ha elgondolom, hogy ez az ország csak itt van néhány kilométerre tőlünk...

Ebben az úri negyedben nem látni kéregető koldust... A kerítések vasrácsból vannak, mint a börtönablakok. A díszes vaskapuk zárva. Az udvarokon játszó gyerekek helyett farkaskutyák zörgetik láncukat. Olyan rideg és sivár itt minden, mint télen az üres templom.

A Domneasca felső vége egy térbe torkollik. Annak közepén egy férfi óriási vasszobra, erős kőtalapzaton. Minden jel arra mutat, hogy ez a tér a szíve Galacnak, mint a Főtér Kolozsvárnak. Itt aztán volt, amit hallgatni: román, magyar, orosz, bolgár, görög, török, tálján meg tudom is én milyen nyelveken beszéltek az emberek. Bábeli hangzavar volt ez, az ember nem tudta, merre kapkodja a fejét.

A magyarok több csoportban társalogtak. A székely fiúkat és leányokat könnyen felismertük köztük, mert sem nyelvük, sem viseletük nem volt idegen számunkra.

Később, amikor jól beebédeltünk egy kis birtben, elhatároztuk, hogy kimegyünk a Duna-partra. Sanyi meg is kérdezett egy szembejövő divatos ruhájú férfit, hogy merre kapjuk közelebb a Dunát, s az útbaigazítás alapján elindultunk egy utcán lefelé. Egy nyomorfészkekkel zsúfolt, siralmas városrészbe jutottunk.

Az egyik kapunyíláson átlátszó köntösben egy leány néz ki az utcára, szemével kacsint, fejét kihívóan ingatja. Kövér, idősebb rendőr búvik ki a szomszéd kapumélye-

désből, kezében gumibot, s lábujjhegyen közeledik a lányhoz. Az későn veszi észre, s már lecsap a hátára a bot. A lány feljajdul, kezével odakap, ahol az ütés érte, s eltűnik a kapu mögött.

Az utca végéből már leláttunk az öreg Dunára. A „kék Duna“. Strauss keringője jutott eszembe, amelyre mesésen lehet táncolni, s első szerelmem, akivel a Duna-keringőt Rostás Lajcsi cigánybandájának muzsikájára táncoltam.

Nagy sürgés-forgás volt itt a Duna-partról fel a Costache Negruzzi tér felé. Amint jobban megfigyeltem, arra a következtetésre jutottam, hogy ezen a kaptatón közlekedik a galaci lakosság a város régi fertályaiból a felső város felé. Itt láttuk most is és más alkalmakkor is a legtöbb teherátut kirakodó hajót. Hadihajó is állt ott a parttól bennebb. Oldalán felirat: Mărășești.

Ott kódorogtunk, nem tudván betelni az annyira újszerű látvánnyal. Egy távolabbi fene nagy kormos hajóból fekete arcú emberek emelkedtek ki, mintha Madách tragédiájában az egyiptomi szín elevenedett volna meg.

—Nézd, testvér, ott egy hajó Afrikából, fekete bőrű népekkel. — Sanyi odatekintett az általam jelzett irányba, s ő is csodálkozva bámult el.

A hajó közelébe érve, jobban szemügyre vettünk mindent. Ott álltunk a parton, a fekete rabszolgák pedig cipelték a nehéz terhet, erősen görnyedezve a súly alatt.

— Fene, aki megeszi — villant felém a Sanyi szeme. — Nem négerek azok, hanem a kőszén fekete, amit a hátukon cipelnek.

— Nekem is feltűnt — mondtam Sanyinak —, hogy nem látom ott a jóltáplált hajcsárt, korbáccsal a kezében, amint nagyokat ordít az emberekre, s ráhúz a korbáccsal áldozatai testére. De úgy néznek ki ezek az emberek is, mint valami kéményseprők. Arcuk, ruhájuk mint a fekete szurok, feketébbek, mint mi, amikor öntés előtt a nyers formákat porozzuk grafitos szénporral.

Elnéztük, amint előregöbülten loholtak át a hajóhídon. Recsegett-ropogott alattuk a kőszénportól fekete deszkatákolmány. Mikor lábuk földet ért, futólépésben tették meg az utat a közelben levő deszkarakk raktárig. Itt kiürítették a kőszén a zsákjukból és lassú lépésben, hogy erőt gyűjtsenek, tértek vissza a hajóra újabb fu-

varért. Némán követték egymást, mint egy óriási lánc-kerék — körbe-körbe.

Néhány nappal később többet is megtudtunk a feketéről. Jól szervezett dokkmunkások voltak, az Egységes Szakszervezet tagjai. A kikötő közelében, egy Duna-parti helyiségben volt a klubjuk. Később gyakran megfordultunk a székházukban Sanyival és más szaktársakkal. A nagyhasú szamovárból tányérba töltött forró teát iddogáltunk, s hozzá kockacukrot ropogtattunk. Sokat politizáltunk is. Több jó elvtársra, igaz kommunistára leltünk közöttük.

Porcelánszínű nagy hajó úszott a Dunán Brăila felől. Karcsú kéményéből fekete füst göndörödött elő. Hosszan szólt a kürtje, majd odahúzott a parthoz s megállt.

Villamoson mentünk hazafelé. Csattogtak a kerekek, ütemesen csilingelt a figyelmeztető harang a vezető lába alatt. Kopott, rozoga volt ez a jármű, úgy dülöngélt, mint a részeg ember. De én szerettem, mert ekkor ültem először villamoson.

GALACI MUNKÁSARCOK

Hétfőn reggel már kora hajnalban felébredtem. Nyugtalanul aludtam a gondolattól, hogy mi vár ránk. Sanyi látszólag még húzta a csendest. Egyenletes lélegzését és a falióra ketyegését leszámítva minden mozdulatlan. Forgolódni se merem miatta, felkelni pedig még korán lett volna. Milyen szemmel fognak ránk nézni? Befogadnak-e maguk közé? A máskor vidám és magabiztosnak látszó Sanyi barátom bezzeg alszik, mint a bunda, pedig most kellene hogy jártássá a száját. Most kéne hogy beszéljen, bármit, ami éppen az eszébe jön, csak beszéljen. Szinte kibírhatatlan ez a csend.

Ó, én gyávaság netovábbja! Kár így emésztenem magam. Miért félnék az új munkatársakkal való találkozástól? Hisz egyformán kiszipolyozottak vagyunk, egy osztály hadseregéhez tartozunk, amely nem nézi a nyelvet, nem kutatja, hogy ki milyen nemzetiségű, hanem egyesülésre szólít minden láncától szabadulni vágyó nincstelen dolgozót.

Később, útban a gyár felé, már egymást bátorítottuk. A telep kapujához érve, figyelni kezdtük a belépő embereket. Valamennyi kezében ételhordó: oldalt nyíló, deszkából készült ládikó volt.

— Látod-e? Itt nem papírba csomagolva viszik az ebédet, mint mifelénk — bökött oldalba Sándor.

— Ahány ház, annyi szokás, így tartja a közmondás.

— Nézd csak, Pista — vett észre egyebet a barátom —, ezeknek az embereknek a legtöbbször nyakkendősen és kimenőruhában jár dolgozni, nem úgy, mint mi Kolozsvárt.

Bizony a Junász-gyárban nem volt mindenik öntőnek szekrénye. Hárman-négyen gyúrták be a nagykabátjukat egy kis ruhaszekrénybe, hogy védve legyen az öntődei portól. A nagykabát alatt pedig azzal jártak haza, amiben benn dolgoztak.

Most is dolgozóruhánkban voltunk, s azon a viseltes nagykabát. Ebédre a zsebünkben hoztunk egy kis kenyeret és hozzá szárazkolbászt. Leakasztottuk ellenőrző bár-

cánkat a tábláról, hogy a mester utasítása szerint az öntődei táblára tegyük. A munkások többsége már bent lehetett, mert a táblán alig volt bárca. Ekkor érkezett meg hosszú barna nagykabátban, csizmásan a mester. Néhány barátságos szót szolt, s máris indultunk az öntőde felé.

— Már vártuk magukat... — Ment elől, mi pedig árnyékként követtük az öntvénypucoló műhelyen keresztül az öntődebe.

Hosszú csarnokba léptünk: ez volt a vasöntőde formázóterme. Úgy sorakoztak itt a már elkészült formaszekrények, mint félig kész vályogkunyhók. A sorok közt egyenes utcák húzódtak. Az öntőde több pontján öntőhomok-dombok púposodtak, mellettük homokrosta, melyen a segédmunkások már lapátolták át a homokot. Nem ért különösebb meglepetés. Nagy általánosságban ilyen minden kezdetleges öntőde képe. Bent jobbra mindjárt az öntőmester irodája volt. Odább, végig a fal mellett beformázott és beformázásra váró formaszekrények álltak, még távolabb üres szekrények nagy rakásokban.

A bal oldali fal mentén a munkások ruhaszekrényei sorakoztak szorosan egymás mellett, mint valami „kárccserek“. Fent vaslábakra szerelt sín páron emelődaru állott lecsüngő láncával.

A szekrények előtt öltözködő munkások legtöbbször minnet figyeltek. Egyesek tekintetéből gyanakvás és vád érzett. Másokéból a megszokott emberi kíváncsiság. Suttogva beszélgettek, nyilván rólunk. Egy keskeny képű, középtermetű, sovány ember, aki most érkezett, alázatosan köszönt a mesternek. Majd ránk nézett, és a pillantása szúrta, mint a tör. Szemöldökén vöröses szőr borzolódott, bajusza is vöröses, elálló szőrszálakkal, mint a hiúznak. Megjegyzést is tett a többi szaktársnak, mikor odaért: „Banghini“ — így mondta.

A mester megkérdezte, hogy hol tanultuk a mesterséget, hol dolgoztunk Kolozsváron, s miért jöttünk el onnan. Mielőtt felelhettünk volna, tovább kérdezett: ismerjük-e Bándi Anton öntőt? Ő is Kolozsvárról jött ide.

Éppen Bándi lépett be az ajtón, sietve, mint aki az utolsó percben ér célba. Észre sem vett, rohant a ruhaszekrényéhez.

A szekrényünkhöz ott kellett elmennünk a többiek mellett. A mester nyomon követett bennünket. És ez volt a jó. Kisegített a zavarunkból. Barátságos hangon bemutatott az öntőknek, azzal a kéréssel, hogy segítsenek nekünk.

Bándi Antal csak most látott meg, s köszöntöttük is egymást. De nem volt meghitt honfitársi melegség ebben a viszontlátásban. Mi is, ő is emlékeztünk még, miért, hogyan kellett távoznia a Vasöntöde és Gépgyárból.

Most már mindenki munkaruhában, szerszámládáját előkészítve várta a hét órát jelző csengőt. A dohányzók cigarettát sodortak nyolcas dohányból, s az előző nap eseményeit vitatták. Két segédmunkás is állt ott, beszédjükből egy szót sem értettem. Mint később megtudtam, bolgárok voltak. Fekete szeműek és barna bőrűek.

Az öntőterem túloldalán, a mesterirodával szemben is volt három ruhaszekrény. Pár méterrel odébb kisebb mag szárító kemence látszott. A nagy formák szárítója hasonlított a vasúti alagutak bejáratához: bent sötétség s egy sínpáron négykerekű vagonalváz, rajta vastagabb szögvasak.

Közben három munkásnő érkezett a ruhaszekrényekhez. Az egyik hosszú nagykabátot, a másik háromnegyedes kiskabátot, míg a harmadik barna hárászkendőt viselt. Magkészítők lehettek. Egyszerű sablonmagok készítésére más öntődékben is alkalmaztak nőket.

Közben beszélgetni kezdtünk a szomszédainkkal.

— Honnan jöttök, szaktársak? — szólított egy korunkbeli legény, s szeme barátságosan villogott felénk.

— Kolozsvárról — felelte Sanyi.

— Bándi is földijük? — kérdezte.

— Igen, úgy-ahogy — felelte Sanyi kényszeredetten, mint akinek gombóc akadt a torkán.

A szaktárs észrevehette, hogy nem szívesen beszélünk Bándiról, mert fordított a szón, és bemutatkozott.

— Engem Ciobanu Valernak hívnak — mondta, s kezét barátságosan nyújtotta Sanyi felé.

— Balogh Alexandru — mondotta Sanyi, és két kézzel szorította meg a feléje nyújtott jobbot.

Aztán felém nyújtotta a kezét Ciobanu szaktárs, s én barátságosan szorítottam kezét vele. — Kovács Ștefan, pare bine... — mutatkoztam be.

Jó érzés volt tudni, hogy két ismerősünk is van már: Costica úr, a főmester, és Ciobanu Valer, mint később kiderült, az ifjúkommunista.

Megszólalt a munkaidő kezdetét jelző csengő. Ki-ki ment a maga formázóterére, a szükséges szerszámokkal felszerelve. Aki új forma készítéséhez kezdett, az a homokdöngölőt vitte magával. Kinek félbemaradt előző napról a forma kijavítása, befejezése, az a simító-javító szerszámait vette elő.

Mi a mesterirodához indultunk Sanyival, ott várva sorunkra. Vajon milyen modellt kapunk formázásra? Nem volt még nekünk akkora szakmai gyakorlatunk, hogy a mester ki ne tolhasson velünk, ha akar. Ad egy komplikált modellt, amellyel könnyen leégethet az öntők előtt, ha nem tudjuk pontosan a technológiáját a mintázástól az öntésig.

A mester kijött az irodából. Kezében egy robbanófej modelljét tartotta. Rám nézett bátorítóan.

— Tessék ezt elkészíteni — mondta. — A magszekrényt vigye a magvaskészítő lakatoshoz. Amíg az elkészül vele, maga mintázza meg a modellt. A továbbiakban forduljon Munteanu vicemesterhez.

Robbanó- vagy más néven gyújtófejet már inaskoromban is öntöttem Simonfinál, ahol tanultam, örvendtem a szép pirosra festett modellnek.

Munteanu almestert nem kellett sokáig keresnem. Ott tett-vett a közelben. Megkérdeztem tőle: hol formázhatok?

Ötven év körüli, szép szál ember volt a vicemester; megmutatta a teret, ahol a száraz munkákat formázták, s felvilágosított egyebekről is: hol találok deszkát, formaszekrényt. Odaszólt az egyik fiúnak, aki tanonc lehetett, s utasította, hogy nekünk egy-egy vizes és külön sverces edényt szerezzen.

Szégyelltem bemutatkozni a vicének, hisz fia lehettem volna.

— Hogy hívják? — kérdezett, puhatolózott, hogy ki és mi vagyok.

— Kovács Ștefan — válaszoltam.

— Hová való?

— Kolozsváriak vagyunk.

— Kolozsvári? Ott is született? Én is jártam arra 1919-ben mint katona ott mentünk keresztül Budapestre.

Megdöbbsenten hallgattam. Mit keresett ez az ember Budapesten a proletárdiktatúra idején? S még jó embernek neveztem! Persze, az ilyenekből csinálnak mestert az urak.

Észrevehette a bennem felgyúlt keserúséget, mert mintha engesztelni akarna, még utánam szól, ha valamire szükségem van, valamit nem tudok, forduljak csak bizalommal hozzá. Azt hiszem, tisztában volt lelkiállapotommal. Éles eszű ember, ismertem meg a továbbiakban, s tapasztalnom kellett, hogy az öntők nagyon tisztelik, és gyakran fordulnak hozzá tanácsért.

Ettől kezdve csak Munteanut fürkészttem. Szerettem volna fényt deríteni politikai meggyőződésére, múltjára. Szeme sarkából ő is gyakran figyelt engem. A nézésében volt valami megnyugtató. Legkevésbé sem érezte felsőbbiségét, korát vagy a mesterségben való gyakorlottságát. Meg kell ismernem ezt az embert mindenáron.

Mindenki végezte a maga munkáját. Az egyik segédmunkás homokot rostált. Rá-rávert a rosta közepére a lapátja hátával, a salakot meg a közelében levő talicskába gyűjtötte. Egy másik segédmunkás egy kisebb vashordóban darabos grafitot és finom faszénport kevert el a vízben. Svercet készített. Egy suhanc, karima nélküli filckalapban, foltos öltözetben, a sverces hordó tartalmát öntötte át egy bádogedénnyel a sűrű, magas keretű szitába.

Sanyi is ott dolgozik közel hozzám. Tízkilós mérlegsúlyokat formáz. Két modellt egy formaszekrényben. Ciobanu szaktárs bábáskodik körülötte. A mérlegsúlyok tiszta és pontos munkát igényelnek, azt mondja Costica úr.

Összeszededgettem én is a modellemhez megfelelő formaszekrényeket. Szükségem volt még pár darab gömbölyű, laskanyújtószerű fára. Nem is kellett hogy utána járjak: a jobb indulatú szaktársak észrevétlenül odahelezték a közelembe, hogy a főmester ne lássa. Most a gyújtófej beformázása következett. Nekem mindig élvezet egy igényesebb munkadarab elkészítésének minden egyes

szakasza. Ezer csinja-bínja van ennek a munkának. Először is vigyázni kell arra, hogy a formaszekrényeid jól pászoljanak egymásra. Öntönyelven mondvá, hogy ne síboljon. Aztán meg vigyázni kell a gázak pontos kivezetésére. Szép látvány öntéskor, ahogy az öntő a segédmunkással öntésre emeli fánerét. Odatartja annak száját a formaszekrény tetején lévő tölcésrszerű befolyórészhez, és önteni kezd. Ha a vas sima felülettel emelkedik a kiömlőkön, az öntő arca derül, szemei kacagnak; még utánaönt egyszer-kétszer, hogy az itt-ott megragadt salakrészecskéket a kiömlőn át a darabból kimossa. Aztán ujjai hegyével feljebb tolja sapkája ellenzőjét. A kollégákra néz, akik megállapítják, a darab jó lesz, szépen ömlött ki. S mindjárt hozzá is fűzik, hogy „erre iszunk egyet, komám!”

Ebédidő előtt jóval elkészültem a formával. Ha igyekszem kissé, délig a maggal is kész lehetek. Elhatároztam, nem adom az üzemplakatosnak a magvas elkészítését. Nem nagy dolog, magam állítom elő úgy, ahogy én szeretem. Értettem egy keveset a lakatossághoz is. Miután a magvasat összehoztam, hozzákezdtem a maghomok elkészítéséhez. Egészen lefoglalt a munka. Egyszer csak az volt az érzésem, hogy valaki néz. Nem tévedtem. Odébb három ember tanakodott s figyelte a munkámat. Egyikük, egy kopott matrózsapkás, szúrós szemű ember felém is indult.

—Na, hogy megy a munka, kartárs? — kérdezte mosolygósan.

—Megy, lassan, ahogy lehet — dadogtam, küszködve a kifejezésekkel.

—Na, nem is olyan lassan — mondta ugyancsak mosolygósan.

Én éppen a magszekrényt szedtem széjjel. Félig-meddig kész voltam a maggal is. Letérdelve dolgoztam.

—Álljon fel egy kicsit a földről, megfájdul a térde, ha mind térdel...

Felálltam. Volt valami parancsoló a hangjában. Mit akarhat tőlem?

—Hát ismerkedjünk meg — mondta, s nyújtotta felém a kezét. — Cristescu vagyok. — A kézszorítás kemény volt, amolyan prolis.

—Én Kovács vagyok — mondtam, s arra gondoltam, hogy a mester rossz néven veheti a lazslást.

— Aztán Kovács szaktárs, ne türelmetlenkedjen, ne ölje magát olyan nagyon a munkával... — Jól a szemem közé nézett. — Maga még fiatalember, kímélje magát; amíg nem késő. Nem érdemlik meg azok a rabló tőkéssek, hogy olyan hűségeseink legyünk. Ha megbetegszünk s nem tudunk dolgozni, belénk rúgnak, ott dögölhetünk az árok-szélen.

Folyt a szó belőle, mint az áradat. Aztán faggatni kezdett erről-arról. Mondta, hogy Sándorral már beszélt. Jó fiúnak látszik... S hogy megmondta neki is, ne hajtsa magát, ne csináljon több formát, mint a társai. Ők, az öregebb öntők egy gyújtófejjel, a magot is beleértve, el szoktak dolgozni egy teljes munkanap.

Megköszöntem a figyelmeztetést, és megígértem, hogy mireánk számíthatnak mindenben, ami a munkásérdeket védi vagy elősegíti.

Cristescu melegen megszorította a kezemet, s barátságosan hátba ütött. — Jól van, Stefi... — Úgy látszik, Sanyitól tudta már a keresztnévemet.

Beszélgetésünknek a déli csengő vetett véget.

Két óra az ebéidő. Az öntők nagyobb része hazament ebédelni. Egy-két falusinak látszó ember maradt bent csak a műhelyben, ezek alighanem vidékről járnak be dolgozni. Ők formázzák a legegyszerűbb modelleket: kazánrostélyt, egyszerűbb féktuskót. Akárcsak Bándi szaktárs, a földink.

— Gyere, csavarogjunk egyet a hajóállomás felé — szóló Sanyi —, s útközben elköltjük „nagy“ ebédünket is.

Ennél jobb ötlet nem is születhetett volna. Útközben délelőtti benyomásainkról beszélgettünk, s közben falatoztunk is jóízűen. Megállapítottuk, hogy az itteni öntők, akiket ma megismertünk, nem egyszerű szakik, akik fejüket a homokba dugnák, mint a strucc.

— Ők lehetnek a legjobb szakmunkások is — mondta Sanyi. — Megfigyeltem őket, hogy melyik milyen modellen dolgozik. Munteanu látszik a legkomolyabbnak. Egy nagy átmérőjű fogaskereken dolgozik.

— Azért almeister, hogy a legszebb munkát ő csinálja — mondtam én.

— Jó, jó, de ha látnád azt a kimértséget, nyugodtságot. S milyen szép tisztán dolgozik. Nekem tetszik ez az ember.

Bennem azonban megint felfakadt a kétely. Nem szoltam Sanyinak, de elhatároztam, hogy alkalmat kerítek megtudni, mennyire őszinte.

Hajótülkölés hallatszott a közelből. Már nem voltunk messze a Duna-parttól. Az utca néptelen volt errefelé. Lapos kis házak az utca két oldalán, alighanem vályogból, lőrésszerű ablakkal.

— Láttam, amint beszéltél Ciobanu szaktárssal és a másik szomszédoddal, azzal a fiatal barna fiúval — tereltem másfelé a szót.

— Igen, beszéltem. S ahogy a beszédjükből kivettem, hát ezek mind a ketten KISZ-tagok. Az a fiú, mint öntősegéd, velünk egyidős. Mi két évig voltunk inasok, ő négyig. Most 18 éves. Jól tud dolgozni.

— Na és?

— Semmi és. Mit gondolsz, mennyi órabért kap?

— Hát 18 lejt, mint mi.

— Azt hiszed? Te úristen, de messze jár attól! Nyolc lej és ötven bani az órabére, te. Egy fityinggel se több.

— Az nem lehet igaz! Ennyit egy öntősegédnek?

— Várj, várj, komám. Én sem akartam elhinni. Sokat beszélgettünk ottan, amíg te a gyújtófej-modellen dolgoztál. Ezeknek az embereknek az a taktikájuk, hogy keveset dolgoznak. Tudod, ezek is azt mondják, amit Hartig mondott, a nagy piás: olyan legyen a temetés, amilyen a fizetés — húzzák az időt, ahogy csak tudják.

— Jó, jó, de legalább annyi órabérük csak kéne hogy legyen, mint nekünk. Hogy él meg belőle, mikor az még bagóra sem elég?

— Bizony abból csak nyomorogni lehet, ne halj meg ma, húzd holnapig. Hát Ciobanu, mit gondolsz, mennyit keres?

Kérdőn néztem rá, de Sanyi nem felelt azonnal, megváratott a válasszal. Arca elkomorodott, talán nehezeére esett megmondani az igazat. Én már égtem a kíváncsiságtól, ő meg olyan vontatottan beszélt, mintha pénzért mérné a szavakat. Végül is kibökte, de úgy, mint aki maga sem hiszi el, amit mond.

— Ciobanunak 10 lej órábéra van. Tavaly szerelt le, mint mi, csak ő az itteni repülőosztagnál szolgált. Ehhez mit szólsz?

— Hát tudod mit, nagy szegénységi bizonyítvány ez, s meggondolkoztató. Miért fizetnek nekünk 18 lej órábért, és nekik nyolcat-tízet? Hiszen a tizennyolc is nagyon kevés.

Közben odaértünk a Dunához. A folyó közepén, velünk szemben, egy tehergőzös pöfögött. Rajta török lobogó, a kopott félholddal. A parton tőlünk balra nagy hordókat gurítottak fel egy olasz hajóra. Mennyi érdekes dolgot lát is az ember egy ilyen dunai kikötőben.

A túlsó part közelében halászbárkákról hosszú hálót eregettek vízbe a halászok. A bárkák egymás mellől indultak. Egyiken is három ember, a másikon is, akik a hálót kezelik.

Fent a magasban nagy madarak köröznek, s néha lecsapnak a vízre. Pescáruş — halászmadár. Sanyi sirálynak mondja. Ő még emlékszik rá az iskolából. Legyen hát sirály. Otthon csak a varjából látni ennyit kint a határban...

Olyan hamar eltelt a két óra, hogy észre se vettük. Megcsodáltuk újra a vén Dunát, hullámzó hátán az úszó és lehorgonyzott hajókkal, s indultunk vissza a gyárba.

A telep kapusa ránk vigyorgott, megismert. Török ember volt, fején piros bojtos fez. Úgy nézett ki olajbarna képével, kávébarna bugyogójában, mint akkortájt a kolozsvári török brágások.

Az ebédre távozott munkatársaink gyors egymásutánban érkeztek vissza munkahelyükre. Az öntők ott csoportosultak a szárító bádogkemence körül. Még csak októberben voltunk, de a zord öntöde falai között jóleső érzés volt a kőszénnel fűtött kályha melege. A magkészítőnők is visszatértek az ebédől.

Az idősebbikről kiderült, hogy özvegyasszony, három gyermek anyja. A nagyobbik fiúcska kilencéves, a két kisebb leánygyermek. A fiúcska vigyáz a leánykákra, amíg ő munkában van. Az asszony olajbarna arcbőrét a szénpor és korom még sötétebbé tette. Nem jajveszékelt, hanem felemelt fejjel, lázadozva mondta: — Harmincegy éves vagyok, és már úgy nézek ki, mint egy öregasszony. Negyedmagammal kell hogy éljek a hat lej órábértől.

A másik asszonyka huszonhat évesnek mondta magát, de ő is többnek nézett ki. Két gyereke van, hat- és háromévesek. A nagyobbik leány, a kisebbik fiúcska. Szép gyermekek a drágák, úgy mondja, ő maga sem csúnya. Szeretheti a családját, meft szemében meleg fény csillan, ahogy beszél. A férje rakodómunkás. Beteges. Szárazköhögése van. Keveset dolgozik, s akkor is csak könnyű munkára képes; lakásuk rossz, egy nedves pincelyuk, ahova a nap sugarai soha nem tudnak behatolni.

A harmadik magkészítő leány volt. Lenucának szölon-gatták a társai. Szép leány volt, karcsú teste a munkaruhában is jól érvényesült. Arcbőre kreol, szeme mint az őznek, mindig szomorú.

Később, egy veszekedés alkalmával szomorúságának oka is kiderült. Az idősebb magkészítő asszony rontott volt neki: — Te bestia, te, hogy a rosseb egye meg a fajtalan testedet. Nincs gyermeked, akit eltarts, csak magadra kell gondolj, s mégse elég neked a fizetésed. Kiállsz a sarokra latrokat fogni! Hogy sülné ki a szemed... Képes vagy elrontani a házastársak életét, elvenni anyáktól gyermekeik apját. Ó, szűzanyám, bocsásd meg bűneit! — s keresztet vetett.

Lenuca még sápadtabb volt, mint máskor. Inkább szomorúan, mint indulattal válaszolt:

— Miért nevez engem bestiának? Mikor látott engem a más urával?

— Láttalak férfiakkal, te... láttalak...

Olyan feldúlt volt a Lenuca arca, hogy az özvegy jó-nak látta nem szítani tovább a tüzet. A lány pedig ekkor mondta el az életét. Mintha gyónt volna. Elmondta, hogy egyedül áll a világban. Apját az 1907-es parasztforrada-lom idején ölték meg a katonák. Ő akkor alig két éves lehetett. Anyját a háború alatt a német megszállók kí-nozták halálra, amiért nem akart nekik ingyen dolgozni és másegyébbel szolgálatukra lenni. Lenuca akkor töltötte a nyolcadik évét...

Itt elcsuklott a hangja. De nem akarta, hogy sajnál-kozzanak rajta. Fogott egy tábla magot, és bevitte a szá-rítóba. Visszatértekor szemei alatt piszkos foltok tarkál-lottak. De az asszonyok kérésére tovább mesélt.

—Nagyanyám odaállított magot árulni a Duna-parton s fent a központban a mozi körül, ahol lehetett. Nyomórútságos kereset volt, csak banikat tudtam naponta összehozni. Nem ment, nem voltam elég élelmes, ahogyan nagyanyám mondta. Télire iskolába indított, s jártam is két osztályt, de többre már nem vihettem. Más kereset után kellett nézni. A pörkölt tökmaggal nem jött meg a kenyérrevaló. Így kerültem egy kifőzdébe, egy Duna-parti csárdába. Én lettem a mindenes. „Szép leánykának“ mondtak... Talán ez volt a vesztetem... A nagy hasú gazda vetett rám szemet, alig tizenhárom éves voltam akkor... Hát mit akarnak tőlem?

Egy nap Sanyi barátom figyelmeztetett, hogy jó lesz vigyázni, mert sokan ellenségnek tartanak minket, és azt fecsegik, miért nem tudtunk ott „túl“ maradni, hogy szakadt volna meg a nyakunk! — Láthatod, hogy itt is alig van munka. Az a sovány szaki, aki a horgonyokat formázza, már többször mondta a társainak, hogy mi elveszjük a munkát előlük. Hallod, mi, az „idegenek“...

Sanyi arca olyan volt, mint aki viharfelhőket lát közeledni a láthatáron és menedékház után kémlel.

Én egyelőre nem láttam okot a nyugtalanságra. Szaktársaink azt mondják, ne dolgozzunk többet, mint ők szoktak. Ha így mondják, okuk van rá. Munteanu almeister, a maga vaskos vicceivel, derék embernek tűnik. Cristescu öreg bolsi lehet. Így suttogják, akik többet tudnak róla. Ő volt az, aki bizalmasan, szinte suttogva, még az ujját is az ajkára téve azt mondta: — Fănică! Ennek a rendszernek a pusztulását minden eszközzel siettetni kell!

Az öntödében nem tapasztaltuk, hogy kémkednének utánunk. A főmester nap mint nap tanújelét adta pártfogásának. Az üzemvezető mérnök, egy bojárkölyök, nemigen jött az öntödébe. A vezérigazgatót egyszer láttuk.

De talán pár lépéssel elejébe is vágtam az eseményeknek.

Az öntés jól ment. Nem volt baj a robbanófejjel, és a barátom mérlegsúlyai is kifogástalanok lettek.

—Ajstandot kell fizessünk, komám. Az első heti fizetéből le kell hogy szurkoljunk az áldomást. Még jó, hogy

ketten vagyunk a slamasztikában, így legalább megoszlik a fizetnivaló.

Cristescu mind a két tenyerével egyszerre simogatta a szakállát öntés után: jöhet a „feldobás“!

Nem vagyok én italos ember, de látni akartam a velünk rokonszenvező öntőket, hallani elbeszéléseiket egy kis bor vagy pálinka mellett, amikor a nyelv megoldódik s gátlástalanul ömlik a szó. Elsősorban Munteanura voltam kíváncsi. Mi lakozhatik a mindig kimért és komoly vicemesterben? Mennyire lehetünk bizalmasak vele politikai vagy elvi kérdésekben? Az öntödében néhányan szinte nyílt kommunista agitációt fejtettek ki. A Szovjetuniót dicsérték, Leninről beszéltek, nem is olyan halkán. Igazi kommunisták lennének ezek az emberek? A kommunista párt tagjai? Vagy csak amolyan szószátyárok? Ezekre a kérdésekre szerettem volna feleletet kapni.

Én őszintén szimpatizáltam a kommunista párttal meg nem alkuvó magatartásáért. Dolgoztam volna is minden erőmmel programjának megvalósításáért. De nem voltam párttag, még csak párttagjelölt sem. Tudtam, hogy a kommunista pártot a liberális kormány még 1924 elején betiltotta. Azt is hallottam, hogy az év májusában a Kommunisták Ifjúsági Szövetségének működését is betiltották. Láttam azonban, hogy a kommunistákat nemcsak a tőke bérencei üldözik, hanem a szociáldemokrata párt egyes vezetői is denunciólják. Rendőrkezre adják, börtönbe juttatják. Kolozsváron szemtanúja voltam, amikor 1923 szeptemberében a szakszervezeti kongresszus kommunista kiküldötteit letartóztatták és kiutasították a városból. A Simonfi-féle gépgyárban a kommunista érzelműek és a szociáldemokrata megalkuvók között késhegyre menő harc bontakozott ki.

Jó alkalomnak reméltem hát a puhatolózásra ezt az áldomást. A szervezéssel Cristescu szaktársat bíztuk meg, de amint kiderült, melléfogtunk. Amikor megjelentünk a kétes tisztaságú fogadóban, az öntők közül csak őt találtuk ott. A többiek nem jöttek el. Cristescu ott iddoggált egy asztalnál, s a nyelve már nehezen forgott. Hol vigyorra, hol sírásra torzult az arca. És hogy ömlött belőle a szó! Az 1905-ös oroszországi polgári forradalomról, a Potyemkin cirkáló ide menekült tengerészeinek elbujta-

tásáról. Aztán amikor leintettük, hogy nem ide való téma ez, suttogóra fogta, s a szocialista forradalom hazai perspektíváiról tájékoztatott a kis asztal felett áthajolva, hogy óvatlan fül ne értse szavait. S közben ivott, hol az újabb forradalomra, hol a romániai munkás-paraszt összefogásra. Revolvert szerezzünk — kötötte a lelkünkre. Minden valamirevaló forradalmár fel kell hogy legyen fegyverezve.

Amikor aztán sikerült megszabadulni tőle, s kívül voltunk már a piszkos kocsmán, egyszerre megvilágosodott előttem a dolog.

— Hidd el — mondtam Sanyinak —, kis pénzünkért, melynek cujkára váltott gőzénél Cristescu most is forradalomra készíti a kocsmatöltelékeket, megtudunk annyit, hogy Munteanu, Ciobanu, Petrica és a többiek szándékosan nem jöttek el a kocsmába. S ennek nagyon örvendek! Tudd meg, derék emberek...

BELÉPÜNK AZ EGYSÉGESEK KÖZÉ

Az egyre rövidebb ködpárás napokat hosszú őszi éjszakák követték. Már otthon éreztük magunkat Galacon, s nem számoltuk a napokat annyira, mint kezdetben.

A sok furcsa szokás már nem szúrta a szemünket. A nehéz kosarakkal imbolygó oltyán kiáltozása sem volt olyan érdekes. A birzsárok kappanképe és földig érő kék köntöse sem csodálkoztatott meg. Csak a Duna és környéke maradt érdekes és vonzó még mindig. A leggyakrabban ide járogattunk el Sanyival báméskodni. De honnan annyi koldus? Bármerre kódorgunk a gazdag városban, úton-útfélen rongyos, szutykos kéregetők nyújtogatják kezüket alamizsnáért. Sok a lézengő, csavargó ember is, a zsebmetsző, testét kínálgató utcai lány, a kártyás, cigány jósnő. Mint a piaci legyek lepik el a Duna-partot s más forgalmasabb tereket.

Eszünkbe jutott, hogy már a hónapot töltjük Galacon, s még nem nyiratkoztunk. Én Sanyit hosszúra nőtt hajával s elég tekintélyes orrával művésznek tituláltam, míg ő engem kalugyernek. Gyerünk hát a borbélyhoz.

Háziasszonyunk útbaigazításának megfelelően abba a „frizériába“ mentünk, ahová az ő megboldogult férje járt. Sanyi elől, sunyítva lépett be az ajtón. Én meg utána, bátortalanul. Úrhoz illő alázattal fogadtak, s szolgálai meghajlással mutattak helyet nekünk az ütött-kopott borbélyszékben.

— Parancsol, uram? Hajvágás, borotválás, uram?

— Igen, hajvágás, borotválás — rebegetem utána gyáván, de azért ösztönömnek engedve megkérdeztem, hogy mit kóstál a dolog.

— Csak egy húszas, uram — feleli a fehér köpenyes, ódikolon szagú, gyors beszédű mester, s azzal már ugrik is a lepedő után. Aztán elkezd csattogni az olló a tarkómon. A tükörből jól látom, amint az inas seprűvel a kezében terelgeti össze a lenyírt gyapjat.

A munka második szakasza, a borotválás már gyorsabban megy. Részemről a kalkuláció is: egy húszas a

borbélynak, plusz öt lej „villamospénz“, ahogy ők mondják, összesen: huszonöt lej. Fenemód apad a pénz, ha kevés.

Markába nyomom a mesternek a huszonöt lejt, s indulni akarok, de ő elkezd számolni, hogy aszongya: — Volt egy picurka kölnivíz, az 5 lej, egy picurka arckenőcs, az 4 lej, aztán meg púder is, az 3 lej, s egy picurka hajpomádé, a fésüléssel együtt, olcsón számítva 5 lej.

Sanyi kuncogva távozik, én meg gyámoltalanságomért fizetek...

Galac városának a szíve a felső város. Egymást követik itt a nagyobb épületek, tele mindenféle üzlettel. A Dunáról éles szél fújdogál, a tél jelzi közeledtét.

— Nyakunkon a tél, pajtás — állapítom meg szomorúság hangon. — Kesztyűt kéne venni, meleg sálát a nyakunkra...

— Nézd csak, szállingál a hó is. Itt a tél, itt biza.

De még be sem fejezi a mondatot, amikor két jól öltözött férfi szólít meg: „Domnu, domnu!“ — Mit akarhatnak tőlünk? Bal kéz felől az üzletek gazdag kirakataikkal. Sokan járnak itt, mindenféle emberek. Mit akarhat ez a két alak éppen tőlünk?

Sanyit fogják közre, és terelgetik az üzlet ajtaja felé. Mit jelentsen ez a támadás nyílt utcán a békés járókelő polgárok ellen?

Bátorságot gyűjtöttem magamba, s utánamentem az üzletbe. Sanyit félig már le is vetköztették. Ott állott a pult előtt, mint egy férfiruha-modell, s két segéd nagy igyekezettel gombolta a nadrágtartóját.

— Na, hogy áll rajtam ez az izé? — kérdi, mintha mi sem történt volna odakint az előbb.

— Valahogy olyanformán, mint igáslovon a luxus-hám.

Az aranyláncos tömzsi főnöknek pedig be nem áll a szája:

— Uraim! Itt a nagy alkalom téli öltözékük kiegészítésére! Ne szalasszák el szerencséjüket. Olcsó és jó! Most vegyék meg! Ha most elmennek üres kézzel, holnap szívesen visszajönnének Miticához. Gondolják meg, uraim, mert Miticának mindig igaza van. Az ember feje

nem kalendárium. Nézzük csak meg, uraim, mire is van most szükségük.

A segéd mérő szemmel fürkészi öltözékünk minden egyes darabját. Ez kopott, kicserélendő. Bokavédő is kell: ömlik a szó, s mindez azzal a zamatos hanghordozással, szemforgatással és ritmikus testmozgással, ami feledhetlenné tesz egy ilyen vásárlást.

Így lettünk gazdagabbak sállal, kesztyűvel, meleg harisnyával és bokavédővel. Szükségünk is volt rájuk valóban. Kint egyre erősebben havazott, a szél viharos játékot űzött a könnyű hópelyhekkel s vészesen fűtyült a telefondrótok között.

A hosszú téli estéket otthon töltöttük a meleg kályha mellett, s ki nem fogytunk a szóból. Anna néni a főzőkemence ajtajával szemben, az alacsony ágyon ült, amely most kopottas, szürke gyapjúpokróccal volt letakarva. A szobánkban, ahol Sanyival aludtunk, nem volt kályha. Innen kaptuk a meleget a falon és a nyitott szobaajtón keresztül.

Amikor Sanyi komám leült az ágy szélére s kényelembe helyezte magát, mint egy tojós tyúk, mi Anna nénivel már vártuk, hogy elkezdjen valamilyen történetet. Egyik ilyen mesélgető estén Anna néniből is felszakadt a szó, ekkor tudtuk meg az ő élete történetét.

— Tűzvész pusztította el a gőzmalmot, amelyben az édesapám molnár volt — kezdte elbeszélését Anna nénénk. — Szegény édesapámat a csendőrök hozták-vitték, hogy mondaná meg a tűz okát. De édesapám honnan tudhatta volna? Éjszaka idején gyújthatta meg azt a tulajdonos. Be volt biztosítva a malom, de apámékat akarták tömlőcbe zárni ártatlanul. Éjszakának idején raktak fel minket a szekérre, szénába bújattak s mukkanni sem hagytak, amíg csak át nem jutottunk a grányicon Romániába. A három hétig tartó út a rozoga szekér elé fogott két tehénnel sok viszontagsággal járt. Nem volt nap, hogy meg ne zsarolták volna apámékat valamivel. Útlevel helyett zsebük táján. Kezdetben jó volt Galacon. Annak idején virágzott a malomipar, s a pénznek értéke volt. Az útlevel hiánya nem okozott gondot. A tehénnék és szekér árából apámék kis házat vettek a „Bădălani“ kerületben,

közel a Duna keleti partjához, ahol a bevándorolt székeleyek laknak, mert nem mi voltunk az elsők, akik hasonló körülmények között vándoroltak ide. Elég jó körülmények között éltünk az első világháború kitöréséig. Én férjhez mentem egy Pataki Dénes nevű molnárlegényhez, s két lányunk született.

De mi történt az apával? Miért maradtak árván a lányok időnap előtt? A kérdésre Anna néni könnyes szemmel beszélt el, hogy az első világháború utolsó évében lágerbe gyűjtötték össze őket. Nem volt honpolgárságuk. A Habsburg-uralom elől menekültek, s a Hohenzollernek végeztek velük.

— Dénes szocialista volt. Addig beszélt az édesapámnak, amíg ő is elment tüntetni, amikor odaát Moszkvában forradalom volt. Elfogták őket a vezetőikkel együtt. Ott éheztek dohos máléliszten a lágerben, s még iható vizet sem kaptak, csak pocsolylevet. Csonttá is aszódtak, s tifuszban haltak el egy szálig.

Reggelenként alig vártam, hogy a műhelybe érjek, s tudomást szerezzek a legfrissebb kül- és belpolitikai eseményekről. Ciobanu szaktárstól kaptuk a Famunkás című lapot, amelyiknek egyik oldala román, a másik magyar nyelven volt nyomtatva. Marosvásárhelyen szerkesztették. A Famunkás nagy vonalakban tájékoztatást nyújtott a különböző munkásmozgalmi kérdésekről. Figyelemmel követhettük az egységes szakszervezeti mozgalom erősödését, a reformisták megalkuvásait a tőkésekkel, a liberális kormány pénzügyi politikáját.

Az olvasottakat meg is beszéltük. Munteanu vicemester mindig fején találta a szöveget. Ő volt az, aki a legkielégítőbb magyarázatot tudta adni. Cristescu nem mindig volt azonos véleményen vele, mindig a gyors cselekvés elvét hirdette: aki nincs mellettünk, ellenünk van. Az ellenséget meg kell semmisíteni, ha nincs elég golyó, van lámpavas. Ezzel mi nem érthettünk egyet. Cristescu hevessége kezdett nem tetszeni. Alapvető hibájának tartottam a kocsmázást is.

Én a tapogatózás korát éltem, még kutattam az igazi vezérfonal után. A szociáldemokratákat is, a kommunistákat is marxistáknak éreztem. A szociáldemokraták is szo-

cialista rendszert akarnak, arról szónokolnak, írnak. A kommunisták is a szocializmusért hívnak harcba. De erről beszélnek nagy hévvel a magukat „kettősfelesnek” tituláló gheletisták is. A trockisták pedig egyenesen paradicsomkertet ígérnek. Ők már egy negyedik internacionáléért hadakoznak.

De melyik az igazi út? Melyik vezetheti ki a sötét-ségben tartott dolgozó emberiséget a világosságra? Szédültem már a sok véleménytől. Hozzászólni nem mertem, nehogy valami butaságot mondjak, hogy aztán kinevessenek! Olyan zavaros ez az egész. Uramisten! Hol itt az igazi út, melyik a helyes vonal?

Rokonszenvünk Ciobanu szaktárs felé vonzott. A szakszervezeti mozgalom érdekelt bennünket, s tőle kaptuk az első híreket ennek galaci frontjáról. Megtudtuk, hogy a szakszervezeti mozgalom még gyenge lábon működött itt. Az öntödében alig tíz-tizenkét tagja volt a szakszervezetnek, s ezek is a dokkmunkásokhoz tartoztak. A rakodómunkások viszont egységes szakszervezetbe voltak tömörülve. Ciobanu biztatott, hogy lépünk a szervezett munkások sorába. Pedig mi akkor már azok voltunk. Kemény fekete fedelű tagkönyvünk ott lapult a zsebünkben, s adott esetben feljogosított úti és munkanélküli segélyre.

Csakhogy a dolog mégsem volt olyan egyszerű. A Ciobanu szaki tagsági könyvét az Egységes Szakszervezetek Országos Tanácsa adta ki, mi pedig a reformista szakszervezet tagjai voltunk, mert Kolozsváron a Vasas Szakszervezet ezek kezében maradt. Igen, kezdettől fogva rokonszenveztünk az egységesekkel, az új belépési nyilatkozat megírásakor mégis furcsa kételyeim támadtak. Nem követek-e el becstelenséget azzal a szakszervezeti csoporttal szemben, amelynek több mint négy éve tagja vagyok? A vasas csoport tagjai az 1926. évi közgyűlésen beválasztották a helyi csoport vezetőségébe. Az öntők és modellasztalosok értekezletén én vezettem a jegyzőkönyvet, s az öntödében a szaktársaim bizalminak választottak. Szabad-e ennyi bizalommal visszaélni? Nehéz volt a döntés.

Az 1923 őszen Kolozsvárra összehívott szakszervezeti kongresszus életem legnagyobb élményei közé tartozott.

Nem mint küldött vettem részt (akkor még éretlen voltam, csak öreginas), hanem mint meghívott. A heves vita során egységbontóknak szidalmazták egymást a küldöttek. A hivatalos vezetők, az Országos Szaktanács tagjai Moszkva ügynökének titulálták a küldöttek egy részét. A küldöttek közül pedig sokan munkásárulóknak, tőkésbérenceknek az emelvényen ülő vezetőket.

Végül is azok, akik az asztalnál ültek, olyan érvhez folyamodtak, amely bennem is meghasonlást idézett elő: rendőrséggel távolították el „Moszkva ügynökeit“, s nemcsak a kongresszusi teremből, hanem még a városról is. A kongresszus pedig ezután megszavazta a második, vagyis az Amszterdami Internacionáléhoz való csatlakozást.

Annyit tudtam már a munkásosztály célkitűzéséről, hogy az magához akarja ragadni a hatalmat, és fel akarja építeni az osztály nélküli társadalmat, hogy véget vessen az ember ember általi kizsákmányolásának. A Szovjetunió pedig már meg is tette az első lépést, még 1917 októberében.

Akkor hát mit akarnak az amszterdamisták? Miért támadják hátba azt, ami már megvan? Miért szidják a kommunistákat? Miért denunciólják őket? Hisz a szocialista rendszer alapja adva van, e köré kell tömörülni.

„Nem érted te ezt. Még sokat kell tanulnod, olvasnod, főként társadalomtudományt, amíg felismered, hogy a szocialista rendszert nemcsak fegyveres forradalommal lehet elérni... Olvass Kautskytól!“ — oktattak.

Én Marx tanaira hivatkoztam, a Kommunista Kiáltványra (a leninizmusról akkor még keveset tudtam). Válasz helyett gyanakodva kérdezték: ki tömte tele a fejem a bolsik teóriájával? Vigyázzak, mert elveszíthetem a kenyereimet, ha... Bizzak a fejlődésben, amelynek útja a szocializmushoz vezet, harc nélkül, vér nélkül.

Vasárnap délelőtt volt. Ciobanu szaki ott várt reánk a megbeszélte helyen, a szindikátus közelében, a Dunaparton. A Duna megszokott képét mutatta. Nagy hullámokban hömpölygött a tenger felé. A város felőli parton végig hajók sorakoztak. Halaszüzetek szagától, utcai szennytól bűzlik a hely, amerre megyünk. Ciobanu szak-

társ Sanyival beszélget, míg az én figyelmemet az utcai forgalom köti le.

— Meg is érkezünk — mondja Ciobanu, s már tessékel be egy lapos fedelű épület kapuján. Itt vagyunk a galaci rakodómunkások szakszervezeti székházában. A titkári iroda egy nagy terem végéből nyílik, ahova hosszú sor asztal mentén jut el az ember. A legtöbb asztal körül vendégek ülnek. Lapos tányérból teát szürcsölnek, s folyik a beszélgetés.

A fogadásunkra felálló titkár meleg kézszorítással köszönt, barátságosan néz hol ránk, hol Ciobanura. S míg a pénztáros tagfelvételünk formai részét intézi, lassan megindul a beszélgetés. A titkár elmondja, hogy a rakodómunkások serege a legkülönbözőbb népekből tevődik össze.

— És milyen az egyetértés közöttük?

— Jó, és állandóan erősítjük. Persze könnyű ezt mondani, de nehéz csinálni, mert legtöbbször olyan lejtőre csúszott ember, hogy is mondjam — hasonlat után kutatott a derék ember —, úgy kerülnek ide, mint mikor a Duna vize áradáskor partra veti a hátán hozott romokat, vagy hogy még jobban megértsenek a szaktársak, olyanok, mint a hajótöröttek... Abba kapaszkodnak, amibe éppen tudnak. Nagy részük csak amolyan életmentő övnek tekinti itteni munkáját. Kikötnek, mint a hajók, hogy dolguk végeztével továbbálljanak. És az ilyenek nem a szakszervezetet keresik fel először, hanem egyenesen a tulajdonosokkal egyezkednek.

— Hát a tulajdonosokkal kötött kollektív szerződés nem tiltja, hogy annak megkerülésével alkalmazzanak embereket? — kérdezte Sanyi az otthoni körülményekre gondolva.

— Ugyan, szaktárs! Hogyne tiltaná! Tiltja az, de a kollektív szerződés csak papír, amelyet minden úton-módon igyekeznek kijátszani.

— S ilyenkor mit lehet tenni a munkát vállaló szervezetlen munkásokkal szemben?

— Hát a kollektív szerződés megkötésére rendszerint az áruforgalom megindulásakor, azaz tavasszal kerül sor. Ilyenkor az idénymunkások, akiknek otthon valamicske földjük is van, még nem jönnek munkát keresni. El van-

nak foglalva a korai mezei munkákkal. A hajózási társaságok meg nem várhatnak a ki- és berakodással. Először megpróbálnak embereket toborozni, ha ez nem megy, civil ügynökeik hatósági segédlettel vagy egyes tagjaink megvásárlásával próbálják megtörni ellenállásunkat. Volt úgy, hogy ostromállapotot hirdettek ki, s erőszakkal akartak munkára kényszeríteni. Letartóztatják a szakszervezeti vezetőket, a hangadó munkásokat. De amikor látják, hogy nincs kiút, csak leülnek velünk az asztalhoz tárgyalni.

A beszélgetés hirtelen félbeszakadt. A portás kettőt nyomott a villanycsengőn.

Ciobanu szaktárs megfogta a karomat, a szemével intett, hogy kövessem. Kimentünk a nagyterembe, asztalhoz ültünk, és teát ittunk köménymagos kiflivel. Közben értésünkre adta, hogy két hekus jött a terembe. A csengő hangja óvatosságra intett a Duna-parti teázóban.

A spiclik távoztával a szakszervezet pénztárnoka behívott minket az irodába, kezünkbe adta új szakszervezeti könyvecskénket, s a galaci szervezett munkások nevében üdvözölte bennünk a szakszervezet két új tagját.

Néhány nap múlva látom, hogy az öntödében pénzkölcsönre iratkoznak az öntők. Olyan szokás volt ez, amelyet eddig nem ismertünk. Minden ilyen kölcsönjegyzésnél azon alkudoztak, hogy minél nagyobb kölcsönt kapjanak, az évek során egyre halmozódó adósságuk dacára. Azt láttuk, hogy az öntők egytől egyig el vannak adósodva a cégnél. Volt olyan is, aki két havi munkabérét kitevő összeggel tartozott.

A gyáros célja nyilvánvaló volt: a kölcsönt vevő munkás ugyanis aláírásával egyszerűen eladta bőrét a munkaadójának arra az időre, amíg adósságát le nem törleszti. Márpedig a tapasztalat azt mutatta, hogy a kölcsönt a gyárban kapott bérből visszafizetni lehetetlen.

Cristescu — akihez felvilágosításért fordultunk — megmagyarázta.

— Tegyük fel, hogy emberünk 3000 lej bért kap havonta, ami nagyobb az átlagkeresetnél. Egy szobakonyhás lakásért a külvárosban 2000 lejt fizet. Tehát 1000 leje marad élelemre és ruházkodásra. De a 3000 lejből még le kell

számítani a különböző levonásokat, mert ugye: betegségyélyzőre 6% — 180 lej, különböző adókra 5% — 150 lej, levonás a kölcsöntörlesztésre 20% — 600 lej. Emberünknek tehát marad 70 leje. Ebből kell megélnie egész hónapban családjával együtt. Na — biccentett a fejével Cristescu —, értitek már?

Hogyisne értenék. Szaktársainkat az éhbérek kényszerítik, hogy újabb és újabb kölcsönökre iratkozzanak. Az adósság pedig nem engedi őket, hogy munkahelyet változtassanak.

— Modern rabszolgaság ez — mondja Sanyi. — De legalább a nőtlenek miért kötik ide az életüket, miért nem mennek más városokba?

— A válasz magától adódik: az olyan ifjak, mint Petrica meg a többiek, nem mennek el a városról, biztosabbnak látják a szülői házat, ahol többjük kisebb-nagyobb keresetét összetéve, egy konyhán valahogy csak megélnék, mert külön-külön abból a kis bérből csak tengődni lehet egyik napról a másikra.

Ciobanu szaktársunk egyik nap megkérdezte tőlünk, találkozhatnánk-e munkaidő után.

A munkaidő már a vége felé járt. Az öntödére sötétség borult. Bent villanyfénynél dolgoztunk, de csak úgy ímmel-ámmal, alig vártuk, hogy megszólaljon a csengő. Ciobanu jött, és közölte velem, hogy hét óra előtt öt perccel várjunk rá a halcsarnok előtt, de mást be ne avassunk a dologba...

Pontos időben ott is voltunk Sanyival a halcsarnok előtt. S nem késett Ciobanu sem. Együtt indultunk az öntöde felé. Ha jól emlékszem, a Grivica út 2 szám alatt kötöttünk ki. A kaputól 30—40 méterre egy ember kérdezett valamit vezetőnkől, majd figyelmeztetett, hogy egyenként menjünk be a telekre. Ciobanu szaki csak most árulta el suttogó hangon jövetelünk célját.

Az Egységes Szakszervezetek Országos Tanácsának küldöttje fog beszámolót tartani az általános helyzetről. Nem mindennapi esemény volt. Büszkeséggel töltött el, hogy az öntöde kommunistái ennyire megbíznak bennünk. A nagy teremben száz-százhusz ember lehetett. Az asztalnál pedig ismerős arcot pillantottam meg: Munteanut,

a vicemestert, s nagy kő esett le a szívről. A küldöttnek, ha nem kapják le, minden pillanatban itt kell lennie.

Az ablakok el voltak sötétítve, az emberek fegyelmezetten, csendben vártak. Mert illegális gyűlés ez. A törvényen kívül helyezetteké. Rajtunk üthetnek a gyilkos Averescu-fogdmegek, s kikészíthetnek bennünket egy szálig, hiszen úgy üldözték az Egységes Szakszervezet tagjait, mint a kommunistákat.

Újra nyílt az ajtó. Magas, testes férfi lépett be, fekete nagykabátban. Kucsmáját kezében fogta, s mint aki régi barátok közé lép, magasba emelt karjával nevetve köszöntötte elvtársait. Mosolygó arccal beszélte el, hogyan játszotta ki az elfogatására kivezényelt spicliket. Mert a Sziguranca pontosan tudta, melyik vonattal érkezik a központi küldött, s valósággal megszállta a nagy vasútállomást és környékét. A fogadására ment helyi küldöttek a sok civil és egyenruhás hatósági ember láttán tanácstalanul álltak, és vártak, hogy most mi lesz. A személyvonat pontos időben futott be a nagyállomásra. A kijáratnál a fehér kesztyűs rendőrkesztyű és a szigurancafőnök figyelték a távozókat, de hiába. Majd míg a hatósági vezetők az állomásfőnök irodájában találgatták kudarcuk okát, a vonatot már Galac Duna-parti kis vasútállomása is fogadta. Itt szállt le az Országos Szaktanács küldötte, s minthogy jól ismerte a várost, az állomásról egyenesen a gyűlés színhelyére sietett.

Munteanu elvtárs mondott megnyitó beszédet. Üdvözölte az Országos Szaktanács küldöttjét, lelkes szavakkal biztatta a jelenlevőket további harcra a romániai dolgozók mielőbbi felszabadulásának reményében, azután átadta a szót a nagy fekete bajszos embernek.

A központi kiküldött politikai beszámolót tartott a hazai és a nemzetközi helyzetről. A magas embernek erős hangja volt, bár igyekezett suttogóra fogni beszédjét.

Beszélt az RKP III. kongresszusának határozataiban kijelölt feladatokról. Parasztmozgalom, szakszervezeti mozgalom, nemzetiségi kérdés szerepelt a napirenden, elmondotta, hogy a harcot két fő irányban kell fokozni: a gyárosok és földbirtokosok ellen. Beszélt a Brătianuk uralmáról, a liberális pártról, amely a dolgozó nép első számú ellensége, mert betiltatta az RKP-t, letartóztatott

és börtönbe vetett az ország különböző részein csaknem ezer kommunistát, s a munkabérek letörésével, a legsúlyosabb terror bevezetésével fokozza a kizsákmányolást, az adóprésszel pedig koldusbotra juttatja a kisiparosokat, kiskereskedőket és földművelő parasztokat. A bankok uzsorakamatra adnak hitelt, csúszik ki a föld a törpebirtokosok lába alól. Egyre-másra jutnak csődbe a kismesterek és kiskereskedők.

Elmondta, hogy a szegényparasztoknak, valahányszor háborúba kergették, földet ígértek. De mindannyiszor becsapták őket. S ha a parasztok ígéretükre emlékeztettek, terrorral feleltek. Emlékeztetett a szegényparasztok Tatar Bunar-i akciójára s ismert összefogásukra a munkásokkal. Elmondta, hogy a Brătianu-kormány katonaságot vezényelt ki a felkelés színhelyére. Ágyúkkal lövették a falvakat. Sok száz parasztot meggyilkoltak, másokat letartóztattak és megkínóztak, majd börtönbe vetettek.

Ezután néhány szóval a reformisták megalkuvásáról beszélt a küldött. Mély felháborodással állapította meg, hogy a szociáldemokrata párt jobboldali szárnya letért a nyílt forradalom útjáról, s annak kibontakozását gátolja. Elárulják a dolgozók érdekeit, leszerelik a sztrájkokat, félrevezetik a jóhiszemű munkásokat, kidobtatják a munkából azokat, akik kitartanak a marxi elmélet mellett.

Végül arra figyelmeztetett, hogy a párt, bár illegálitásban kényszerült, a harcot tovább vezeti, s kért mindenkit, hogy támogassa az Egységes Szakszervezeteket, a Munkás-Paraszt Blokkot, az Egységes Szakszervezetek Segélyező Bizottságát...

A gyűlést az Internacionálé halk eléneklésével zártuk be. A legnagyobb csendben, egyenként távoztunk a teremből.

Útban hazafelé büszkeséggel töltött el az a tudat, hogy a galaci munkásmozgalom élharcosaival egy helyen, egy illegális gyűlésen vettem részt. De a büszkeség mellett valami nyugtalanság is lappangott bennem. Most már világosabban láttam a felszabaduláshoz vezető utat. S azt is, hogy az ellenség, amellyel meg kellett küzdeni, ha erős is, de nem legyőzhetetlen.

Otthon csendben nyitottunk be az ajtón. Lábujjhegyen mentünk a konyhán át a szobába. Óvatosan gyújtottunk lámpát, hogy ne ébresszük fel a háziasszonyt, de Anna néni kuncogva szólalt meg: — Na, maguk jól odaültek, fiaim. Tán éppen a széplányoknál jártak a városban?

Gyorsan lefeküdtünk s magunkra húztuk a takarót. Nem beszélünk, de el sem tudtunk aludni.

— Pista, alszol-e? — bökött oldalba társam.

— Nem alszom, mit akarsz mondani? — Nem szívesen beszéltem most. Annyira lekötöttek a gyűlésen hallottak és látottak, hogy gondolataim mind csak ezek körül forogtak.

— Mit szólnál hozzá? Jól beszélt a bukaresti küldött? Hogy tetszett neked a gyűlés?

— Tetszett nagyon.

— Jól leszedte a szenteltvizet a bojárokról. Te, ha elgondolom, hogy milyen sötétben is vagyunk, mi szegény emberek... azt csinálnak velünk, amit éppen akarnak...

— Ilyen világos beszédet még nem hallottam soha. Ez az ember megmutatta nekünk az utat a szabadsághoz. Tanulni, tanítani és verekedni az ellenséggel. Csak ne volna annyi belőle! Ez azt állította, hogy a kommunista párt az egyedüli, amely nem ígér... Ha jól értettem, úgy mondta: annyink lesz mindig, amennyit szervezeten kiharcolunk. S csak akkor leszünk igazán szabadok, amikor a hatalom a mi kezünkben lesz. A gyár azé lesz, aki dolgozik benne, a föld pedig azé, aki megműveli. A miénk — úgy mondjuk majd. Miénk lesz a gyár, a föld, a bánya, az ország, rólunk fog gondoskodni, minket fog védeni. Hallod-e, vagy alszol?

TÜZEK

Eltelt a tél, a munkásember számára legnehezebb évszak. Meleg ruha kellett, tüzelő, ilyenkor még kevesebbnek bizonyult a 18 lej órabér. De mit tehattünk? Egyszer mintha elénk toppant volna a szerencse, de amikor kinyújtottuk a kezünket utána, kiderült róla, hogy csak olyan, mint a szivárvány: a messzeség szépíti meg, közelről megfoghatatlan.

Úgy történt, hogy egyik nap Anna néni veje volt ott látogatóban. A Titan vaslemezáru-gyárban dolgozott mint üzemi kőműves.

— Nem lenne kedvük odajönni dolgozni — kérdezte —, kievickélhetnének a feneketlennek látszó szegénységből.

Azt mondta, hogy ez az üzem éjjel-nappal, vasárnap és más ünnepnapokon is egyfolytában dolgozik. Négy váltásban folyik a munka, hatórás munkaidővel.

Egy vasárnap délelőtt mentünk el a Titan gyárba Sanyival. A hatalmas épület gépek zajától, kalapácsütések csattogásától visszhangzott. A hengermű nagytermének egyik sarkában téglá nagyságú vaslapot nyomtak egy kemencébe. Kis idő múlva fehér izzásban jelent meg a túloldalon. Itt egy munkás hosszú nyelű fogóval elkapta az izzó lapot, s gyakorlott mozdulattal egy henger torkába vetette. Onnan már nyolcadjára lapítva került ki, s így ment tovább hengerből hengerbe, míg az utolsóból a vékonyra préselt lemezek tucatjai nyomultak ki.

A munka itt természeténél fogva nagyobb gyorsaságot igényelt. A hőség is nagy volt, legalább olyan, mint nálunk nyáridőben szokott lenni öntéskor. A munkabaleseteknek számtalan lehetősége látszott, mert az emberek hamar kimerülnek a hőségben és nehéz fizikai munkában. Az iramot a hengerek diktálták. „Vakarózni“, ahogy a mesterek kiabálták, nincs idő.

Összedugtuk a fejünket, hogy mitévők legyünk. Kérjük a felvételünket, vagy maradjunk a régi, de megszokott helyünkön. Aztán megjelent a mester. Csak német vagy cseh lehetett, mert úgy törte a románt, hogy azon még

nekünk is nevetni kellett. Kedélyes hangon faggatott, s mi feleltünk is, ahogy tudtunk. Mi a foglalkozásunk? Miért akarunk eljönni a Fernic hajógyárból? Mi meg nem kerülettük a forró kását:

— Vasöntők vagyunk. Gyenge a keresetünk.

A mester németes alapossággal, nyíltan és becsületesen tudunkra adta, hogy nem alkalmazhat.

— Fiatal barátaim! Tudom, hogy magukat csábítja a nagyobb pénzkereset. Ismerem a helyzetüket, megértem számításaikat. Itt a hengerműben azonban jobbra szakképzetlen munkások dolgoznak. — Hatalmas tenyerével megtapogatta vállamat, majd barátságosan folytatta: — Erős fizikumú, nehéz munkában edzett emberek kellene ide, s azok sem bírják tovább néhány hónapnál. Valósággal kiaszalódnak a nagy hőségben. Hat órán át folyik az izzadság a testükről azért a heti 700—800 lejért.

— De mi nagyobb keresetről, 1500—2000 lejről hallottunk — kívánczolt ki Sanyiból a szó.

A mester erre nem szólt semmit, hanem felvett az íróasztalról egy nyilvántartást, s elének tartotta. Szerepeltek abban olyanok, akik a törvényes hat órát dolgozták naponta, 700—800 lej keresettel, s igaz, olyanok is, akiknek a keresete elérte az 1500 lejt. Ezek azonban naponta két váltást teljesítettek.

— Az utóbbiak előbb, az előbbieket utóbb, de mind kiűlnek a munkából. Egy évnél tovább egyik sem bírja.

A Fernic hajógyárban ért hát minket a tavasz.

Szép napsütéses a reggel. A nap korongja épp akkor emelkedett ki a Brateş-tóból, mikor a kenyeresbolt előtt haladtunk el a telep felé. Az öntöde bejáratánál Izmail bácsi köszöntött. Itt minden napnak megvan a maga érdekessége. Öntés utáni reggelen a műhely földjét mindig tisztán találjuk. A formaszekrények üresen állanak a megszokott helyükön. A durva öntőhomok kupacban hever. Zsikov, a bolgár napszámos odaállítja a nagyrostát a kupac egyik végéhez, s ütemesen lapátolja át a homokot. Közben vitatkozik, osztozkodik az inasokkal s a többi segédmunkással. Costica főmester már kirakta a modelleket. Érdeklődéssel nézem őket. Akkor vagyok boldog, ha új modellt, valami bonyolultabb munkát kapok, amiből nem kell sok

darab, de amin törnöm kell a fejem. Odavisszük a modellt a formázóhelyre, ráhelyezzük a stamfoló deszkára, megfelelő formaszekrényt keresünk, és elkezdjük a mintázást.

Ha szép munkát kapok, többnek érzem magam. Mintha tisztelettel néznének rám az öntők, de még a segéd munkások is. Magam is eszerint osztályozom az embereket: Milyen munkát tudsz szépen elvégezni — annyit érsz.

Mostanában a napfény is mind gyakrabban néz be az öntődebe. Reggel a főmester irodáját nyaldossák a fényfoltok, később kiterjeszkednek a formaszekrények felőli falra, s tíz óra körül már ott kacérkodnak velünk.

Így megy ez nap nap után, amíg az öntőde megtelik bemintázott formákkal. Akkor felkészülünk az öntésre. Ha készen vagyunk a saját munkánkkal, segítünk a lemaradtoknak. Ha pedig erre nincs szükség, odaállunk a jobbakhoz tanulni. A nagy formákat daruval rakják össze. Itt mindig szükség van a segítő kézre. Daruval szedik le a kocsiról a száraz formákat, próbálják össze és viszik oda az izzó vasat öntéskor.

Ma újra az öntés napja van. Sanyi ott tárgyal valamit az olvasztókemencétől nem messze. Arca tarka az öntődei piszoktól.

A kupoló felé nézek, öntésre készen várok a vasra. A kezelőmunkás nem a lefolyó csatornánál áll, hanem hátul a salakot csapolja a kemencéből. Szemén nagy védőüveg; bajuszos ajkát úgy mozgatja, mint a haragos eb. Mindenki a csapolást várja.

Egyszer csak valaki felkiált: a kemencében erősen felgyülemlett olvadt vas kilökte az agyagdugót, és a sok száz kiló vas vastag sugárban lövell ki a kupolából. Mire az öntők odaszaladnak, már nem lehet megközelíteni az öntőfazekak villáit, mert nagy tóban áll a sziporkázó vas a csatorna alatt. A csatornán kar vastagságú tűzáradat folyik, s mint a vízesés a turbinakereket, úgy forgatja az egyik öntőfazekat. A körben forgó öntődedényből sűrű cseppekben fröccsen széjjel az izzó vas. A tüzeséstől 9—10 méternyire, a régi öntőde deszkafala mellett fedetlen tartály áll nyersolajjal a rézolvasztó számára. A tüzesőtől a nyersolaj is meggyulladt, s az olajtartályból felcsapó lángok a faépítmény falát nyaldossák.

Ég az öntöde!

Hirtelen átvillan az agyamon a mentő gondolat: itt a víz nem használ, az olajat nem oltja csak a föld. Egy hosszú nyelű vaslapáttal a tartály mellé ugrom. — Földet ide! — kiáltom parancsolóan. Lapátolni kezdik az öntőhomokot felém gyors tempóban, én meg teljes erőből dobom a lángoló tartályba. Az előbb még oly végzetesnek tűnő lángnyelvek törpülni kezdenek, s percek alatt kihunynak. — Vizet a falra! — Gheorghiu elvtárs a víztömlőből erős sugárban lövelli a vizet, akárcsak egy hivatásos tűzoltó.

Az öntőfazék villája elgörbült a magas hőfokon, s beleszerogyant a vaslávába. Az olvasztókemence gyomrában fogytán a vas, már csak a salak folydogál. A kupolókezelő agyagdugóval tömi be a rést. Eláll a vas folyása.

A legnagyobb bajt elhárítottuk. A tüzek kialudtak. Costica főmester remegő hangon utasítja a segédmunkásokat, hogy a kifolyt vasat, mielőtt teljesen megkötne, törjék szét a nagy verőkkel, s teremtsenek rendet az olvasztókemence körül. Majd lassú, fáradt léptekkel kitámolyog a hátsó udvarra.

Nemsokára jön valaki, hogy hívat a főmester. Kimegyek hozzá az udvarra, ott ül egy rönk végén, s tarka zsebkendőjével arcát, fejét törülgeti az izzadságtól.

— Jöjjön, jöjjön, Kovács — mosolyog felém barátságosan, s leültet maga mellé. Hatalmas karjával átöleli vállamat. — A börtönből mentett meg, szaktárs. Köszönöm! — Aztán észreveszi nadrágomon, ingemen, sapkámon az égett lyukakat.

— Szót sem érdemel a dolog, főmester. Ilyen a mi szakmánk. — Elhallgattam, nem mondhattam meg, hogy csak ez a ruhám van, amit rajtam lát, s hogy alatta itt-ott még a bőröm is megégett...

Egyik öntés utáni nap reggelén a mester irodája előtt vártunk munkára. Persze folyt a beszélgetés mindenféle helyi és országos, magánjellegetű és politikai ügyekről.

Aztán megjött a főmester, s kiosztotta a munkát. Neten Sándorral azonos munkát kaptunk, egy öntésre való. Negyven pár csapágy tartót kellett készítenünk. Megosztottuk hát a munkát: egyikünk csinálta a konzol alsó

részét, a másik a felsőt. A mester utasítása s az itteni szokás szerint is szárítva kellett volna csinálnunk a formákat. De én megmondtam neki, hogy megy az igen jól nyers formában is, kár még befesteni és a szárítóba behordani a nehéz formákat. Costica csak nézett nagy kék szemével, valahogy úgy, mintha ki akarná nézni belőlem, képes leszek-e nyers formákkal jó munkát végezni. Pedig annak idején, mint másodéves inasok, sok csapágykonzolt formáztunk Kolozsvárt a Simonfi-féle gépgyárban, s mindig nyers formákkal dolgoztunk. Csodálkozva láttuk, hogy itt szárított formába öntötték az ilyen egyszerű munkákat is. Pedig ezeket nem gyalulják, nem kerülnek nyomás alá, hisz csak egyszerű csapágy tartónak használják őket.

Pár nap múlva a főmester figyelmeztetett, hogy nagyon sürgős a rendelés, állandóan telefonálnak érte, vigyázzunk hát a minőségre. Komolyan vettük intését, de csak nyers formákat készítettünk továbbra is. Élvezettel dolgoztunk, mert láttuk, hogy a modellhomok kitűnő minőségű. A finomra őrölt, száraz öntőhomokba púder finomságú fa- és kőszénport vegyítettek. A kolozsvári öntődében nem volt külön finom homok, a durvából szitáltunk a modellre, s mégis sikerült az öntés. A kész formákba kellő hőfokú vasat öntöttünk.

Másnap reggel még hozzá sem fogtunk jóformán a munkához, amikor nagy jövés-menésre lettünk figyelmesek. Costica főmester kíséretében a főmérnök és néhány jól öltözött úr ment át előttünk az egyik öntvényraktárba. Onnan visszatérőben hallottuk, hogy az általunk öntött csapágykonzolokról folyt a beszéd. A főmérnök és a főmester felénk sandított.

A raktár egyik sarkában összepárosítva álltak a csapágytartók: 40 pár; nem hiányzott egy darab sem, megszámloltuk, megtapogattuk őket, s mi is meg voltunk elégedve velük. Olyan tisztán kerültek ki a formahomokból, hogy modellnek lehetett volna használni valamennyit. A kőszénporos homoktól az öntvény acélkék szint kapott, s a modell nyers formában megtartotta azonosságát.

— Komám, ide nem sok megmunkálás kell, szerelhetik fel így, ahogy vannak.

Még aznap a délutáni órákban hívatott az osztályvezető mérnök. Mentünk hát, hadd lássuk, mit akar.

— Nagyon, de nagyon meg vagyunk elégedve azzal a munkával, amit most öntöttek — kezdte a mérnök.

Nem tudtunk mit felelni. Sanyi megmondta jó előre, hogy ő nem beszél, reám bízva a választ, amikor „úrfé-lével“ tárgyalunk, csak legyek diplomatikus, és ne menjek fejjele a falnak.

Mérnökünk egy-egy kék színű, nyitott levélborítékot tartott a kezében, benne öt-ötszáz lejjele.

— Ez a szép munkáért van — mondotta. Aztán rövid szünet után újra megszólalt: — Akarnak-e sok pénzt keresni? — kérdezte, és figyelte a hatást.

— Akarunk, hogyne akarnánk!

— És hogy képzelik el a nagyobb keresetet?

— Emeljék fel az órabérünket legalább 22 lejjele — mondtam én határozottan, s mindjárt azt is hozzátettem, hogy a mostani keresetből képtelenek vagyunk akár egy öltöny ruhára való is összespórolni.

A mérnök úgy tett, mintha gondolkodna a válaszon, de aztán arra hivatkozott, hogy 22 lejjele órabért nem adhat, mert annyija nincs a vicemesternek se. Ő azonban azt szeretné, ha még ennél is többet keresnénk.

Nem szóltam közbe, hagytam, hogy beszéljen, de már gyanítottam, hova akar kilyukadni.

— Én úgy gondolom, meg kellene egyeznünk valahogy úgy, hogy... hogy is mondjam... darabra vagy kilóra, s akkor annyit kereshetnének, amennyit akarnak. Nem kellene betartani a munkaidőt sem, dolgozhatnak, amennyit csak tudnak. Na, mit szólnak ehhez? Nem volna rossz, ugye?

Előbb Sanyira nézett, majd mindketten rám.

— Ezt nem tehetjük, mérnök úr, ezzel csak ártanánk magunknak.

— Féltreértett engem. Ha egyszer én lehetővé teszem, hogy többet keressenek, azzal csak segíték magukat.

— Mérnök úr, értem én, mit akar, de önnek is meg kell értenie, hogy ilyesmibe nem mehetünk bele.

— Miért? Ki akadályozza meg magukat abban, hogy többet keressenek a mi gyárunkban? Na, ki?

Zavarba akart hozni. De már ő volt kipirosodva, mint a főtt rák. Nem akarta kiejteni a szót, hogy „akkord”. Gondolta, megijeszt vele. Én sem beszélhettem nyíltan, hát folyt tovább a szócsata kerülő szavakkal.

— Mérnök úr, mi idegenek vagyunk itt Galacon; nem gondolja, hogy az idevaló öntők megharagudnának ránk?

— Ebben a gyárban én vagyok az úr, én parancsolok. Nincs mitől féljenek, amíg engem látnak.

— Itt az öntőde területén igen, de ki védne meg minket a városban?

— Rendőrt állítok maguk mellé kísérőnek!

— Lehet, de ha mi ilyen öngyilkosságba belemennék, megtörténhetne, hogy a rendőr, aki barátja, rokona vagy jó ismerőse valamelyik munkásnak, adott pillanatban elfordulna és alkalmat adna, hogy bosszút álljanak rajtunk. A mérnök úr jobban tudja, mint mi, hogy ha úgy vállalnánk a munkát, ahogy ön mondja, az öntők felét útra lehetne tenni. Nem tehetünk ilyesmit, mérnök úr. Akkor inkább minket tegyen útra, de most. Ha azonban meg van elégedve a munkánkkal, mi ígérjük, hogy a jövőben is így dolgozunk, csak emelje fel az órabérünket 22 lejre.

Addig s addig, hogy megadta a 20 lejes órabért, mi meg visszatérőben örömmel kuncogtunk az 500 lejes jutalomnak és a 2 lejes órabér javításnak. Megegyeztünk, hogy a jutalompénzről nem szólunk, nehogy rosszul essék társainknak és esetleg félreértsék a dolgot. Majd megsúgjuk Munteanunak, hogy okuljon belőle.

Az öntők ott álltak egy csoportban a kályha mellett. Gheorghiu szaki tartotta szóval őket, s amikor megláttak, mind körénk csoportosultak. Meglepett azonban, hogy különösebben nem voltak kíváncsiak a történtekre. Kihallgatta volna valaki az alkut?

Feltettem a kérdést az öntőknek, hogy miért nem kérnek béremelést. Mert lám, én és Balogh most megkaptuk a 20 lej órabért.

Mint a méhek rajzás idején, sűrögtek, forogtak, vitatták a kérdést minden oldalról. Addig hányták-vetették a dolgot, míg másnap 10 órára egységes nézet alakult ki. Megállapodtak abban, hogy kezdetben azok álljanak elő órabér-javításért, akik 16 lejen alul keresnek. Hét lej

órabér-javítást követeljenek, de végső esetben öt lejben is kiegyezhetnek.

Tizenkét öntő, lakatos és kovács fogott össze bérjavítás követelésére. Én javasoltam, hogy jelöljék ki azokat, akik előterjesztik a követelést. Munteanu is kiiktatta őket, hogy egyszerre csak egy beszéljen, s ha az már nem találna érveket, akkor vegye át a szót a másik.

Tíz óra után pár perccel az öntödében leállt a munka. A bérjavításért folyamodók bátorító szavak kíséretében indultak a mesteriroda felé. Ott haladtak el a formaszekrény-sorok között: elől Ciobanu szaktárs, emelt fővel, utána Petrica, az ifjúkommunista, meg a többiek. Costica főmester kilépett az irodájából, s csodálkozva nézte a menetet. Ciobanu megállt a főmester előtt, megvárta, míg a többiek is odagyűlnek köréje, majd előadta jövetelük célját. Ez megértően nézett rájuk, és sajnálkozó szavakkal ismerte el jogos kérésüket, de mosta kezét:

— Én nem segíthetek rajtatok. Hatásköröm csak annyira jogosít fel, hogy kivételes esetekben javaslatot terjesszek be az igazgatóság elé. Hanem várjatok itt, amíg bejelentem az osztályvezető úrnak, hogy fogadjon benneteket.

Míg a főmester oda volt, röpködtek az ilyen megjegyzések: „Costica is elfeledte, hogy a szervezett öntők csináltak belőle főmestert.“

Az osztályvezető mérnök már határozottabb volt, de kereken ő sem utasította el a munkásokat:

— Uraim, nagyon sajnálom, de rosszkor indultak munkabér-javítást kérni. Kevés a munka, fokozódik a krízis. Különben is meg kell mondanom, hogy nincs jogom bérjavításokat osztogatni.

Az emberek bosszankodtak. Nesze semmi, fogd meg jól!

— De azért ne csüggedjenek. Jelentem az esetet a vezérigazgató úrnak, aztán értesíteni fogom magukat a főmester révén, hogy mikor és hol hallgatja meg kérésüket.

Valamilyen izgalom lett úrrá a szaktársakon. „Lám, a jóllakottak — gondolták egyesek —, nekik nem fáj a mi bajunk. Ponciustól Pilátusig küldözgetnek.“ Mások bíztak a vezérigazgatóban. Lehet, hogy igaza van a főmesternek, ő csak javasolhat, de nem adhat. Ő is csak alkalmazott

a telepen. A mérnök már több, neki szava van, de ilyen fontos kérdésben ő sem dönthet.

Mi is úgy láttuk, hogy ebben az esetben csakis az igazgatóság dönthet, s nem is olyan egykettőre. Mert jól tudják, hogy amennyiben ezt a követelést teljesítik, újabakkal fogják szembetalálni magukat. Nem valószínű hát, hogy olyan könnyen engedjenek. Talán össze kellett volna fogni a hajógyár többi részlegének munkásaival, hogy közösen lépjenek fel a bérköveteléssel, de mindenesetre legalább az öntőknek egységesen kellett volna fellépniük. Csakhogy az öntödében kevés a munka, s az igazgatóság is tud számolni.

Amíg így töprengtünk, Costica főmester lépett be az öntöde ajtaján, s hozta az üzenetet, hogy a vezérigazgató úr hat órára fogadja a bérjavítást kérvényezőket.

Ciobanu, a küldöttség egyik szószólója hozzám fordult újabb tanácsért: mi lesz a teendő, ha az igazgató nem teljesíti a követelést.

— Szerintem a következő lépést a vezértől kapott válasz határozza meg — mondtam. — Ha ez a spontán fellépések nem is jár sikerrel, nem kell belenyugodni a dologba, meg kell tárgyalni az ügyet a párt embereivel, a KISZ- és szakszervezeti vezetőkkel. Közéleg május elseje, csak pár nap választ el tőle. Ezen a napon a hajógyári követelést az összes galaci munkások fellépése támassza alá.

A munka befejeztével kíváncsian siettünk ki az öntödéből. A kapusszoba falánál már ott állott a vezér. Várta, hogy a munkások felsorakozzanak előtte. A nyugovóra készülő nap éppen szembe sütött, ezért feltette napszemüvegét, majd elkiáltotta magát, mint egy mérges őrmester a renitens század előtt.

— Mit akartok?

Ciobanu szaki előadta a megbeszélte követelést, s kérte az igazgatóságot, hogy legyen belátással...

A vezér hidegen és nyersen válaszolt:

Rosszkor jöttetek béremelést kérni, nem látjátok, hogy nincs munka? Csak azért tartalak, hogy ha rendelést kapok, kéznél legyetek... Különben — emelte fel a hangját vészesen —, aki nincs megelégedve a bérével, mehet Isten hírével, kérje az elszámolását. Végeztem!

Gyűlölettel eltelve mentünk haza. Balsejtelmek gyötörtek, hogy mit hoz a holnap.

Másnap reggel csak erről folyt a szó. Az emberek azt találgatták, hogy nekem és Sanyinak miért tudott adni javítást, ha egyszer őket elutasítja. Munteanu közölte, hogy este nyolc óra előtt pár perccel találkozni kíván velünk valamilyen fontos ügyben.

Ebéd közben a Famunkás legfrissebb számát böngész-tük Sándorral. A többi között egy brassói bérharc kimenetele ragadta meg figyelmünket. „Reformista vezetők elárulták a munkások bérharcát“ — hangzott a cím. A cikkíró arról értesített, hogy Brassóban az Egységes Szakszervezetekhez tartozó 80 asztalos egyezsége lépett a reformisták szakszervezetéhez tartozó 15 asztalossal, hogy 15%-os béremelésért közös harcot indítanak. Mivel azonban a munkaadók nem voltak hajlandók megadni a béremelést, közösen elhatározták, hogy sztrájkba lépnek. A határozatot tett követte, s az asztalosok beszüntették a munkát. Pár napra rá Bartha, a reformista famunkás szakszervezet főtitkára, és Rusu Simion, a brassói vasas szakszervezeti csoport titkára rábeszélyték a 15 reformista tagot, hogy egyezzenek meg külön a munkaadókkal, tekintettel a „rossz konjunktúrára“, elégedjenek meg 3%-os bérjavítással.

Nem akartam hinni a lapjelentésnek. Ez nem lehet igaz. Én Kolozsvárról ismertem Barthát, s nem tudtam elhinni, hogy ennyire aljas legyen. Hát lehet, hogy a munkások által választott és fizetett, legöntudatosabb elemeknek ismert vezetők a munkások érdekei ellen lépjenek fel?

— Mikor teszel már le a hiszékenységedről? Hát azt, hogy mi ide kerültünk ebbe a nyomorult helyzetbe, talán nem nekik köszönhetjük? — oktatott Sándor.

Este Ciobanu ott várakozott ránk a meghatározott helyen, a halcsarnok mellett.

— Gyerünk, szaktársak — s már indult is, kezével jelezve, hogy kövessük. — Illegális megbeszélést tartunk a Grivica utcában — mondta aztán csendesen a már teljesen néptelen téren.

Az illegális szóra összerendeztem, óvatosan körülpásztáztam a teret, már amennyire ezt a gyér világítás lehetővé tette. Nem tudhattuk, hol és mikor leselkednek ránk.

Sanyi is egyre rágta a füleket, hogy meg kellene húznunk magunkat; ne mind biztassam a szaktársakat jobb bérezés követelésére. Ha ők nem tartják fontosnak saját érdekeiket védeni, akkor minek adok sípot a szájukba? Voltunk már eleget bajban másokért!

Ezen a titkos gyűlésen képviselve voltak Galac városából az összes számottevőbb üzemek és intézmények kommunistái. Munteanu elvtárson kívül a rakodómunkások szakszervezetének titkára és a hajógyár egyik munkása foglalt helyet az asztalnál. Munteanu nyitotta meg a gyűlést. Elmondta, hogy közeledik május elseje, a proletariátus nemzetközi szolidaritásának ünnepe, s ennek programját kell megbeszélni. Reggel nyolc érákor az egyik nagy téren fogunk gyülekezni. Innen fegyelmezett menetben kivonulunk a nagytemetőbe megkoszorúzni a munkásmozgalom halottainak sírjait, akik, élükön Spiridon Vrînceanuval és Zaharie Pascallal az 1916. június 13-i tüntetésen veszítették életüket. Felszólított mindenkit, hogy a maga munkahelyén hívjon meg másokat is. Az idő sürget, már csak egy hét áll rendelkezésre május elsejéig, hogy mozgósítsuk a dolgozókat tüntetni az egyre növekvő terror ellen, a Szovjetunió, a világ első szocialista állama mellett.

A titkos gyűlést követő napon újabb meglepetés ért. Costica főmester magához hívatott az irodájába, és ott tudtunkra adta: az osztályvezető üzeni, hogy az igazgatóság visszavonta a 2 lejes órabér-emelésünket.

Választanunk kellett hát. Vagy maradunk az addigi 18 lejes órabérrel, vagy felmondunk, és így tüntetünk a tőkés ellen, aki eszközként akart felhasználni az akkordrendszer bevezetésére, hogy ezáltal kidobhassa a szaktársak egy részét, majd amikor ez visszafelé sült el, rajtunk akarta kitölteni mérgét. Megmondottuk a főmesternek, hogy nem vagyunk hajlandók 18 lejért dolgozni, és jelentse be felmondásunkat szombatra. A főmester is, mi is arra gondoltunk, hogy ezzel a lépésünkkel esetleg jobb belátásra bírjuk az igazgatóságot.

Felmondásunk híre hamar elterjedt a műhelyben, és sok vitára adott alkalmat. A legtöbben amellett voltak, hogy maradjunk, ha nem is kapjuk meg a javítást. Gheorghiu elvtárs szerint a vezér akaratát meghíúsítottuk, a fegyvert, amelyet az öntők ellen szántak, mi a gyárosok ellen fordítottuk, s ne hátráljunk meg, de ne vágjunk a dolgok elébe se, mert még a május elsejére tervezett demonstráció is hozhat valamilyen kibontakozást.

Úgy határoztunk, hogy Kolozsvárra csak abban az esetben megyünk vissza, ha minden kötél szakad, ha más városok üzemeiben nem tudnánk munkába állani. Milyen különös is az emberi természet. Tegnap még sötét színben láttuk a holnapot, ma pedig már újabb terveket szövögettünk.

Május elseje azonban vasárnapra esett, s így elszámoltak a gyárból. Elindultunk búcsút venni a Dunától. Gyönyörű napsütéses idő volt. Szépnek láttam az életet, biztatónak a jövőt. Virágzó fák közt sétáltunk, fölöttünk már ott cikáztak a visszatért fecskék. A Duna hullámai fölött is megsokasodtak a vízi madarak. A túlsó parton az eddig kietlen mezőséget zöld növényzet borította.

Az életre gondoltam, a szerelemre, a családra, feleszerekre, melyet életem hányatottsága miatt mindeddig nem tudtam megalapozni. Mennyit is hányódtunk az elmúlt évek alatt! Még szerencse, hogy egyedül...

Úgy mentem Sanyi mellett, mint az árnyék, szótlánul. Nagyokat hallgatott ő is, hasonló gondolatok járhattak a fejében.

A folyó közepén fehér személyhajó küzdött az árral szemben. A parton tarka embertömeg. Mindenféle-fajta embert találni itt, persze nem olyanokat, akik párnázott ajtók mögül intézik a tömegek sorsát. Három-négy éves mezítelen gyerekek, mellükön szunnyadó csecsemőt tartó anyák, vén koldusok nyújtják kezüket alamizsnáért. Gyereklányok és deresedő hajú nők próbálják aprópénzre váltani a testüket. Dülöngélő részegesektől, mocskos szavaktól, dulakodóktól lármás a rakpart környéke. Az egymás mellett sorakozó kocsmák nyitott ajtóin olcsó zene szűrődik ki a térre. Odébb oltyánok inognak nehéz terhükkel loholva. Az ócskaruha-kereskedők egymást licitál-

ják túl vevőkre vadászva. Mindenféle nyelv bábeli hangzavara vesz körül.

Másnap reggel korán keltünk, dallal az ajkunkon:

Újra itt van május elseje,
a levegő dallal van tele.
Zengedezzük hát mi is dalunk,
mindnyájan testvérek vagyunk.

Még mint inasok tanultuk ezt a dalt a Simonfi-féle gépgyárban egy szaktárstól, aki orosz fogolyként részt vett az Októberi Szocialista Forradalomban, azután a Magyar Tanácsköztársaság védelmében harcolt, s ennek levereése után került hozzánk.

A nagy téren gyülekezett Galac minden becsületes dolgozója. Amidőn hét óraker odaérkeztünk, már sokan váraakoztak. Elöl, a vezetők között ott volt Munteanu, mögötte Ciobanu, Petrica s még többen az öntödéből.

Ahogy nőtt a tömeg, egyre bátrabbnak, erősebbnek éreztem magam. S talán mások is így lehettek, mert mind izzóbb lett a hangulat. A sorok még nem voltak kialakulva. Amint elnéztem az emberek feje fölött, a Fernic öntödétől idáig sűrű tömegben álltak az emberek, mint büszke munkáshadsereg.

A vezetőség helyükre irányította az előre kioktatott rendezőket, agitátorokat. A különböző üzemek dolgozói egy helyen tömörültek a nagy táborban. Legelől az Egyeséges Szakszervezetek vezetősége ment. Követték őket az öntők, kovácsok, vasutasok, a vasúti főműhely, a vagongyár, a hajógyár, a Titan vaslemezgyár és a kikötő munkásai, s végül a többi kisebb üzem munkásai és munkásnői zárták be a hosszú sort.

Nyolc óraker indultunk el a város szíven át a temetőbe — piros zászlókkal, virágkoszorúkkal — leróni tisztele-tünket hős mártírjaink sírhantjai előtt.

Az idő ragyogó volt, a nap — úgy éreztem — szebben sütött, mint máskor. Szebben illatoztak a virágzó gyümölcsfák, szebben hangzott az ágakon csicsergő madarak füttye, még a dunai hajószirénák hangja is lágyabb volt.

Így szép ez! Hadd örvendjen a munkáshad a maga egyetlen ünnepén.

— Szabadságot a dolgozó népnek! — sivitott egy hang a tiszta levegőben. Utána hosszan visszhangzott a jelszó.

— Jönnek a hóhérok! Mindenki őrizze meg a higgadságát. Ne engedjük megbontani sorainkat!

— Éljen a munkásegység!

Mint dagadó hullám, ezer torok vette át a kiáltást.

A rendőr- és csendőrlovak patái vészesen kopogtak a gránítkövezeten, amint elvágtattak a tömeg mellett, hogy bekerítsék. A lovasok vállán puska, oldalukon hosszú kard. Majd gyalogos rendőrcsapat jelent meg, fegyveresen, gumibotosan.

— Éljen a munkásegység!

— Le a terrorral!

A tömeg egymás után elszántan harsogta a jelszavakat a fegyveres hatósági erőkkel szemben. A karhatalom élén megjelent a rendőrprefektus, oszlásra szólította fel a tömeget, majd parancsot adott a vezetőség őrizetbe vételére. Csendőri segédlettel letartóztatott társainkat a megyeházára szállították.

— Hóhérok! — kiáltotta a tömeg, s az elhurcoltak helyére más vezetők álltak.

— Szaktársak! Mindenki maradjon a helyén. Vonuljunk együtt a prefektúra elé. Követeljük a vezetők szabadon bocsátását.

A menet most gyors léptekkel a megyeháza felé kanyarodott. A prefektust és kíséretét annyira elragadta a vezetőink letartóztatása körüli buzgalom, hogy a tömeggel többet nem törődtek. Pedig a törzsből más fej nőtt ki. A nagy tömeg új egységes vezetés alatt menetelt, s nem sokkal a letartóztatottak után a megyeháza elé ért.

A prefektus alig jelenthette a belügyminiszternek az eredményt, máris meg kellett győződnie kudarcáról. A tömeg valósággal megszállta a Domneascát.

— Engedjék szabadon a letartóztatottakat!

— Engedjék meg a tervezett kivonulást a temetőbe!

Valaki rázendített az Internacionáléra. Sok ezer torokból tört fel a forradalmi dal. Fegyelmetlenül, vigyázz-állásban énekeltünk.

A megyeháza hátsó udvarán egy századnyi katonaság várakozott a parancsra. A karhatalmi erők egy része ott állt a járda szélén tanácstalanul.

—Le a jogtiprókkal! Eresszétek szabadon elvtársainkat!

Egymást követték a rendőri önkény ellen tiltakozó jelzavak, egyre nőtt a tömeg harci elszántsága. Hátrébb újra meg újra felcsendült az ének: „Újra itt van május elseje.“

A nyitott ablakban megjelent a prefektus, és parancsoló hangon oszlásra szólította fel a tömeget.

—Nem tárgyalunk önnel — kiáltottuk. — Ott vannak a vezetőink, velük tárgyaljon!

— Takarodjanak, amíg nem lövetek magukba!

Mint olaj a tűzön, lobbant a felgyúlt keserűség a tömegben. Záporoztak a szavak a prefektus felé, mint jég-eső a vetésre.

—Vezetőink nélkül nem megyünk el! Le az ingyen-élő parazitákkal! Le a nép hóhéraival!

A prefektus úgy bevágta az ablakot, hogy az üveg csörömpölve hullott ki belőle. De hiába, a tömeggel nem merte felvenni a harcot. Csikorogva nyílt meg a nagy vaskapu, s elvtársaink büszkén, emelt fővel hagyták el a prefektúra épületét, hogy a várakozó tömeg élére állva, forradalmi dalok mellett, a zászlót magasra tartva vonuljunk tovább a temető felé. Előre a mártírok sírját megkoszorúzni s esküt tenni arra, hogy amiért életüket adták, azért mi sem szűnünk meg harcolni utolsó lehetünkig.

A temetőből jövet aztán elkészöntünk felejthetetlen szaktársainktól: Munteanutól, Ciobanutól, Georgescutól, Zsikovtól és a többiektől. Meleg ölelkezéssel fogadtunk örök barátságot egymásnak.

Hajnalban pedig vonatra ültünk.

Utunkat először Brăilában szakítottuk meg. Sokat hallottunk beszélni az itteni nagy vasüzemről, a Franco-Romanáról, s gondoltuk, itt csak kapunk munkát. A vasútállomásról egyenest a gyárhoz siettünk. Hétfő reggel volt, az elsők között akartunk ott lenni a felvételnél. Csomagjainkat betettük a vasúti megőrzőbe, hogy ne legyenek terh-nkre. Oda is értünk, s mi voltunk az elsők. A

hajnalpírtól szép májusi reggelen Sanyi megzörgette a vaskaput.

A gyárépületek most bontakoztak ki az éjjeli sötét takaróból. Türelmetlenül vártuk a kapust.

Jött is, lassú léptekkel csoszogott felénk.

— Jó reggelt adjon az Isten — köszöntünk neki, de ő még csak nem is fogadta.

— Mit akarnak?

— Öntök vagyunk, munkát keresünk.

— Az nincs — válaszolta röviden, s jobb kezével a hirdetőtáblára mutatott. — Olvasni tudnak?

— Mi igen!

— No akkor olvassák el, s menjenek Isten hírével.

A fekete betűk szertefoszlatták minden reményünket. „Munkásfelvétel nincs!” — betűzgettük a szöveget.

Vigasztaltam barátomat, ahogy tudtam, pedig magam is rászorultam volna nagyon a vigaszra.

Kolozsvárra vágytunk ugyan, de nem szívesen mentünk volna, mert mit mondanak az ismerősök s a munkaadók, hogy ilyen hamar visszatértünk.

Most Ploiești-ig váltottunk jegyet. Közelebb nem volt olyan város, olyan gyár, amelynek öntödéje működött, volna.

Itt az Anglo-Romanánál kopogtattunk munka után. Az eredmény ugyanaz volt, mint a Franco-Romanánál. Itt, valamint a prahovavölgyi Moreni-ben és Cîmpinán még rosszabb állapotokkal talákoztunk. Munkanélküli öntőkkel, akiket akkoriban számoltak el a gyárakból. Az alkalmazásban lévők is csökkentett munkaidővel dolgoztak. Szó sem lehetett munkáról.

Következett hát Brassó, de már egyre kevesebb reménnyel és egyre nagyobb nyugtalansággal. Éjszaka érkezünk be a városba, és egyenesen a vasas szakszervezetbe mentünk. Elővettük régi kemény fedelű tagsági könyvünket, s úgy jelentkeztünk munkáért s egyben a tagságunk után járó útitsegélyért.

Közben Sanyi kedvetlenül emlékeztetett a Famunkás múlt havi cikkére, arra a történetre az Egységes Szakszervezethez tartozó asztalosokról.

— Hátha nem éppen úgy történt az eset? Hátha csak a cikkíró túlozta úgy el a dolgot? — erősítettem hitemet az emberekből.

A szakszervezeti székház külső irodájában még égett a lámpa, s ismerősre találtunk: Rusu Simion vasas titkárra.

A szokásos „honnan jösztek?“, „hogyan vagytok s mit akartok?“ után, mely szinte vidám és bizakodó hangulatra sarkallt, elmondottuk jövetelelünk célját, hogy az úti-segély mellett feltétlenül szeretnénk munkához jutni. Nem aludtunk rendesen napok óta, mert lapos pénztárcánk takarékosagra intett. Választhattunk is az íróasztal és a nagyteremben álló padok között. Rusu már indulóban volt, egyik lába a küszöbön, jobb keze a kilincsen, amikor visszaszólt:

— Reggel aztán sorra vesszük az öntödéket, hátha nektek sikerül az, amivel mások már rég hasztalan próbálkoznak. Hiába, nagyon szaporodik a munkanélküliek száma, nincs mit tenni.

— Szeretnék levelet írni — jegyeztem meg, hogy vége legyen már egyszer ennek a sötét gondokat élesztő témának.

— Nem viszem el az iroda kulcsát, sőt az „íróasztal fiókjá is nyitva van, kaptok ott levélpapírt — így Rusu szaktárs.

A nagyterem tele volt padokkal, de mintha nem ülésre lettek volna elrendezve. Kérdőn néztem rá.

— Mi történt?

— Hát bizony ezek a padok nagy segítségünkre voltak az elmúlt napokban. Jót ütöttünk a bolsikon, az anyjuk istenit! — S Rusu elmondta ugyanazt, amit a Famunkásból tudtunk.

— Ránk jöttek a veszettek, az istenit az anyjuknak, alig volt időnk elbarikádozni magunkat. Betörték az ajtót, de az egymásra rakott padokon nem tudtak áttörni.

— Szomorú dolgok ezek, szaktárs — jegyeztem meg. — Tehát egymást ütjük, ahelyett hogy oda ütnénk, ahova kell.

Rusu vörös képpel szabadkozott, hogy biza nem így kéne ennek lennie, de hát ő mit tegyen. Majd jó éjt kívánva távozott.

Később levélpapír után kotorásztam az íróasztal fiókjában, s egy borítékon akadt meg a szemem. A feladó: Bartha főtitkár az országos szaktanács nevében Kolozsvárról. Nem szép dolog a más levelét elolvasni, de a kíváncsiság nem hagyott nyugton. Bizony kibontottuk és elolvastuk. A levél aláírói: Fluieraș, Jumanca, Bartha, Bartalis, Újhelyi a központi bizottság és a helyi szaktanács nevében üdvözölték Rusu Simion titkárt az utasítás helyes végrehajtásáért.

— Na, komám, most már csak lehull a szemedről a hályog — dörgölte kíméletlenül az orrom alá Sanyi a levelet.

Reggel elindultunk Rusu szaktárssal munka után nézni. Először a Schiel-féle vasgyárhoz mentünk, eredménytelenül. Onnan tovább kisebb rézöntödékbe, majd a Szentkeresztbányai Vasgyár brassói központi irodájához. De mindenhol leépítésről beszéltek, mi több, az irodában is munkát kereső ismerős öntökkal találkoztunk, akik Marosvásárhelyről indultak el a nyomorúság útját koptatni.

Visszatértünk a Malom utcai szakszervezeti székházhoz, felvettük az útisegélyt s poggyászunkat. Aztán elköszöntünk Rusu titkártól, aki úgy látszik, most már nem elvbarát volt, hanem inkább ellenség, akitől óvakodni kell.

Nemsokára ott köröztünk a szerpentinén a Cenk-tető felé. Kérve leültünk megpihenni, nyújtózkodni. Hanyatt fekve néztem a kék eget, körülöttünk erdei madarak csiviteltek, sárgarigó és fakopács kellette díszes tollait. Így nézelődtem, gondolkodtam, kerestem a kiutat, ha van még lehetőség az élet fenntartására. Mit tegyek? Csapjak fel rablónak? Legyek bűnözővé? De hát mi is az, hogy bűn? Hiszen egy szennyes fertő ez az egész tőkés világ. Kiút pedig belőle csak egy nyílik: annak a kevés számú, de emberien gondolkodó kommunistának a vezetésével folytatni a harcot, mert előbb vagy utóbb, de el kell jönnie egy olyan rendszernek, amelyben mindenki emberi életet teremthet magának.

KEGYELEMKENYÉREN

Nehéz szívvel, kényszeredetten érkeztünk vissza Kolozsvárra. Előbb a szakszervezetben jelentkezünk, amelynek már több éves tagjai voltunk, s amelyet egy idő óta már mostoha szülőnek tartottunk. A titkár szaktárs dörgedelmes hangon üdvözölt, s szavai kezdetben valami kis reményt ébresztettek bennem: talán csak elközetít valamelyik öntödébe, s elkerüljük a kilincselés megalázó napjait.

— Rosszkor jöttetek, szaktársak — jelentette ki Bruder, miután a helyzetünkkel tisztába jött. — Munka nincs! Döglődik a kapitalizmus... A Junász kulikkal dolgoztat, már nem kér tőlünk munkaerőt s nem tűri a szervezkedést... bár ott lenne munka, Bulka főmester úgy váltogatja az öntőket, mint a kocsma-barátait... Ott esetleg megpróbálkozhattok... Nem tudunk sem utazási, sem munkanélküli segílyt folyósítani. Nincs már alapunk rá. — Azzal a kezünkbe nyomott néhány Vasmunkást és Romániai Népszavát, hogy unalmunkban olvassuk ki és tájékozódjunk az elmúlt nehéz hónapok eseményeiről.

Lehorgasztott fejjel hagytuk el a vasasotthont. Bruder a szervezet jelszavát emlegette búcsúzóul: „Vasas, fel a fejjel! Vasas, ne hagyd magad!”

Elindultunk előbb a kisebb öntödékbe szerencsét próbálni, persze eredmény nélkül... öntők ténferegtek munka nélkül, olyanok, akik nálunk idősebbek és tapasztaltabbak voltak. És mindenki azt mondta, hogy a Junászban van munka, csak az a nagy baj, hogy az ütemet a verekedés Bulka diktálja, az akkordárat is ő szabja meg. Jobb érzésű ember ott csak ideig-óraig ha bírja. így hát utolsó szalmaszálként hagytuk a kakasvárosi poklot, a Junász-vasöntödét.

Barangolás közben útba ejtettük a famunkások szakszervezetének székházát is, arra gondolva, hogy a véletlen összehozhat Lévai Károllyal. De a helyzet itt sem volt jobb. A vezetőség, tekintettel a nagy munkanélkülségre hirdetésben figyelmeztette tagjait, hogy feleslege-

sen ne utazgassanak, mert mindenütt sok a munkanélküli, utazási igazolványt nem adhatnak és segínyt sem tudnak folyósítani.

— Gyere, Sándor! — kóválygott a fejem, mint az ittas embernek.

És mentünk szerencsét próbálni a Junász-féle öntödébe, munkáért kilincselni oda, ahonnan fél évvel azelőtt kiraktak.

— Hahaha! — fogadott gúnyosan hahó tázva a főmester. — Munka kéne, mi? — Sándorral csak egy szűrős pillantást váltott, aztán tüntetőleg csak velem beszélt. — Csak magának van munka nálunk... Reggel hét órakor jelentkezhetsz. — Vállamra ütött grafitos kezével, s az öntöde felé menet még egyszer visszaszólt: — Csak magának!... Balogh úrra nincs szükségem. Alászolgája!

A kapusfülke előtt a vasrácsos kerítésnél folyt és ért véget az egyoldalú alku.

A mestert elnyelte a kormos öntöde rozszant épülete, Sándor meg keserveset káromkodva köpött utána. Hallgatva mentünk a város felé, csak a gyár megszokott csengő-bongó lármája, dübörgése kísért egy darabon. Vártam, hogy Sándor törje meg a csendet, káromkodjon, sírjon vagy toporzékoljon, csak ne hallgasson és ne sóhajtozzon olyan reménytelenül.

A rossz emlékek egész sora tolult emlékezetembe. Néhány évvel ezelőtt, mikor tanoncnak próbáltunk ide elszegődni, a munkások sztrájkban voltak. Katonaidóm második évében szintén. Tavaly ősszel mint bizalmi többedmagammal az utcára raktak... Aztán a hiábavaló munkakeresés következett... később Galac. Azóta itt a Junászban is felrúgták a kollektív szerződést, nem lehet támaszkodni a szakszervezetre sem.

— Te Sándor — törtem meg a csendet —, ne neheztesd rám, amiért ez a basáskodó főmester csak nekem akar munkát adni. — De ő csak a földet nézte, gondolataival küszködött, szárazakat nyelt, sóhajtozott.

A vasúti híd alá értünk, személyvonat robogott el. felettünk; a Szamos partján munkanélküliek lopták a napot, tízen is bámulva egy kocahalász botját... Odébb vízi-homokot fuvarozó emberek lovas szekerei húztak ki a martont.

— Ide figyelj, Sanyi — öleltem át a vállát. — Egy percig se csüggedj! Ha nincs munka az öntödében, lesz a volán mellett. Emlékszel, beszéltünk már erről Galacról hazafelé jövet. Én bemegyek dolgozni a Junászba, pénzt keresni, te pedig elvégzed a sofőrtanfolyamot...

Munkaidő után majd én is gyakorolni fogom a gépkocsivezetést. Amíg tanulsz, élünk az én keresetemből. Majd visszatéritek nekem, amikor mindketten egyenesbe jövünk.

— Kezet rá, fiú! Ahogy mondod, úgy legyen. — Meggyorsított lépésben indultunk a nekünk megfelelő sofőrskola felderítésére.

A Zsák utcában a Malomárok mellett volt Szász Károly sofőrképző autószerelő házas telke. A tágas udvaron jól lehetett gyakorolni az autóvezetést. Itt kaptunk a következő hetekben kiképzést hat-hétezer lej ellenében. A motorok működési elveinek ismerete megkönnyítette előrehaladásunkat, de a hajtással és a forgalmi szabályok elsajátításával elég sokat bajlódtunk.

Sándor, aki reggeltől estig szabad volt, úgy nekidurálta magát az új mesterségnek, hogy a kurzus hetedik hetében vizsgára állhatott a főrendőrség keskeny udvarán.

— A tandíj hatezer lej, plusz ötszáz egy vizsga díja — mondotta a jóltápláltságtól pocakosodó, pirosposzsgás képű Szász Károly. S mindjárt hozzá is fűzte keserű ízelítőnek: — Persze a vizsgán egyszer-kétszer el is vágthatják a tanulókat, ami nem rajtam, hanem rajtuk s még inkább a vizsgáztató hatóságon múlik... Olyan még alig akadt, aki egyből átment volna a vizsgán.

— De ha egyszer tud az ember — vágtam a szavába...

— Keresnek ők a kákán csomót, s találnak is, ha akarnak.

Úgy is lett. Sándor csak a harmadik vizsga után kapta kézhez az arcképes hajtási engedélyt. A hatezer lej tandíj mellett ezeröttszáz a vizsgadíj, a kitartásról nem is beszélve. Ehhez hozzáadva az én taxámat, tetemes összeg kerekedett ki.

Szállást ismét a Kis házaspárnál fogadtam. Itt a Munkácsy Mihály utcában a volt lakótársak egyike bevonult

katonának, s így a másik, Bíró Jóska unokaöcsém lett az „öslakó“.

A szállást adó Anna néni mosolyogva hajtogatta, hogy az öcskös fülig szerelmes abba a vörös hajú Brodan lányba, abba a kis boszorkányba.

Jolánka képe rajzolódott ki képzeletemben, a finoman, néha kesernyésen mosolygó arc, a vállára omló sötétbarna haj... A kedves Brodan család. A virágoskert, a bódító orgona- és akácillat a kis utcában. A kellemes séták a csinos Jolánkával, a könyvcserék, az olvasottakról folytatott viták, a szülőkkel való otthonos beszélgetések...

— Mi van Jolánkával? — érdeklődtem Jóskától, aki nek én akasztottam be a szűrét a Brodan családhoz.

— Komoly udvarlója van Jolánkának, bátyám — felelte az öcskös, és melegében közölte, hogy a Brodan lányok és a szülők sokszor érdeklődtek felőlem.

Egy évvel ezelőtt más volt még minden, más színben láttam a világot, talajt éreztem a lábam alatt, amelyre építhetek, terveztem a jövőt... de most?...

Ennek ellenére még aznap este beköszöntöttem Jolánkáékhoz. Májusi este volt most is, az utcájukban nyílt a fehér akác. A háziúr szobájának ablaka alatt kanári énekelt. De én már nem tudtam úgy élvezni a tavasz kibomlott szépségét, a mámorító illatokat, nem hatott meg a madárdal sem.

Brodan mamát a konyhában találtam, s mint jó szülőt, kézcsókkal köszöntöttem. Ő meg anyáskodó gyengédséggel mondta:

— Isten hozta, Pista... Már azt hittem, el sem jön hozzánk.

A sarkig tárt szobaiajtón át látni lehetett, hogy az asztal mögötti kanapén ott ül a két lány, mellettük meg a két udvarló. A szokásos üdvözlések után Jolánka bemutatta azt a köpcös fiatalembert, aki a vasúti főműhelyben dolgozik mint esztergályos. Kezet szorítottunk.

Erős fizikumú, kedélyes legény volt ez a Sántha Géza. Mikor beszélt, húsos ajkát félrehúzta, s valami rejtett mosoly vibrált diószínű szemeiben.

A szíves fogadtatás, Jolánka érdeklődése, a megrovás és az a durcás hang, ahogy mondta, hogy amíg távol voltam, Dóditól kellett hírt halljon felőlem, a Géza szerelmes

szívében megannyi tüsszúrást jelenthetett. Egyre nyugtalanabb és hallgatagabb lett. Igyekeztem ugyan barátságos képet vágni, de azt félreérthette... Úgy tett, mint akinek sürgős elintéznivalója van, felállt Jolánka mellől, és merev arccal elbúcsúzott.

— Géza! Hova siet? Várjon... — szólt utána Jolán — az Isten áldja meg, mi lelhetette ezt a fiút? — kérdezte felém pillantva szép barna szemeivel.

Tudtam én már a Géza házassági szándékáról, az unokaöcsém tájékoztatott volt erről, s amint a szavaiból kiéreztem, a két fiú igen meleg barátságban élt, úgyhogy Dódi öcsém szívesebben lépett volna sógorságba ezzel a derék vasesztergályossal, mint velem, a rokonnal.

Hibásnak éreztem magam, s el is határoztam, hogy ezzel a fiúval minél hamarabb beszélnem kell. Ezért csakhamar mi is elköszöntünk a Brodan családtól, s egyenesen a hírhedt „Jó komához“ vendéglőbe indultunk, biztosak lévén abban, hogy a Géza útja is oda vitt. Ez a zugcsárda, a vasúti személyzet és a vonatra váró utasok eldorádója, alig kődobásnyira volt a lakásunktól az Állomás tér és a Munkácsy utca sarkán.

A vendéglőnek két ajtaja volt. A főbejárat az utcáról, a kocsmahelyiségen keresztül vezetett a nagyterembe, míg a közvetlen bejárat az udvarról nyílt, egy kisebb teremből a tágasabbikba, ahol négytagú cigánybanda játszott az egyik sarokban.

Géza, mihelyt meglátott minket, még egy liter bort rendelt, s mi szó nélkül helyet foglaltunk az asztalnál. A vontatottan induló beszélgetést, a kezdeti zárkózottságot a bor csakhamar feloldotta, és én siettem megnyugtatni, hogy nyomorúságos helyzetemben nincs s nem is lehet nősülési szándékom, így se kint, se bent nem vagyok, hogy Jolánkához nem annyira érzelmi, mint inkább csak baráti kötelekek fűznek. Nem tagadhatom viszont, hogy én is vágyódom révbe jutni... s talán másként is vélekednék, ha olyan biztosnak látszó nyugdíjas állásban volnék, mint ő az Államvasutak helyi főműhelyében.

Újdonsült barátom szeme egyre jobban ragyogott, homlokán a ráncok kisimultak, még egy liter bort rendelt, s arra kért, legyünk jó barátok és tegeződjünk össze. Meleg kézszerítással váltunk el egymástól.

Pár hónap múlva aztán hallottam, hogy Sántha Géza megkérte a Jolán kezét, s őszire az esküvőt is megtartják. Néhány év múlva pedig a Magyar Dolgozók Szövetségében kommunista harcosként találkoztam ismét vele.

A Junász-gyárban alig dolgozott most egy-két öntő a régiekből. Marta Nicolae és Cordoş Vasile titokban megmondták, hogy most is fizetik a tagjárulékot Bruderéknek, persze úgy, hogy azt illetéktelen emberfia meg ne tudja. Amikor felhoztam, hogy foglalkozni kellene a szervezkedéssel, óva intettek tőle, mert a “sok új ember közt nem tudni, ki a besúgó.

Az öntöde tényleg át volt állítva kommersz munkákra, különböző típusú öntött vaskályhák, fürdőkádak, üstök, WC-csészék és víztartályok sorozatgyártására. És ezek nagyobb részét külföldre szállította a gyár.

Az öntödében ledolgozott műszak után a sofőri kurzusra loholtam, a város egyik végéből a másikba. Utam egy kis kitérővel a lakásom felé és onnan a Jolánkáék utcáján át a Ferdinánd király úton vezetett. Fejemben a forgalmi szabályok és az autóvezetés problémái motoszkáltak, mellettem az úttesten kopott buszok keresztezték és előzték egymást. Imitt-amott egy-egy gumirádlis konflis igyekezett lépést tartani a gépesített konkurrenssal.

Az Uránia filmszínházhoz közeledtem, amikor a Szamos-híd felől ismerős alakok közeledtek felém. Lábam gyökeret vertek: az öles termetű Pálfy Tibor és az égimeszelő Nagy Jóska szerelő egy vézna embert tologattak maguk előtt. Hamar behúzódtam egy kapualjba, ahonnan jól szemügyre vehettem őket anélkül, hogy engem felismerhetnének.

Innen aztán csalhatatlanul megállapíthattam, hogy jól láttam az előbb: Lévai Károly baktatott előttük, véres arccal, vértől csapzott hajjal. Kék színű bő munkaruháján fehér mész- és alvadt vérfoltok éktelenkedtek.

Pálfy és a tagbaszakadt Nagy Jóska körül ott lábatlankodott, mint fegyőr, Bodor Sándor, ugyancsak szerelő, és Lucan Gábor fémöntő.

A menet az Uránia mozi melletti kerületi rendőrség előtt megállt, s miután a kapuban posztoló rendőrrel szót

váltottak, Lévait egy lökessel betaszították a kapun, s utána a kísérők is eltűntek az épületben.

Az utcán rekedt báméskodókat a szolgálatos rendőr zavarta szét. Átszédelegtem a szemben lévő Metropol kávéház nyári terasza mellé, s onnan tartottam szemmel a rendőrség kapuját. Félórai várakozás után láttam, hogy megelégedett arccal hagyják el a rendőrséget.

Utánuk mentem. A Szamos-hídon utolérve rájuk köszöntem a szokásos „hogya mint vagytok“-kal, megkérdeztem, hol jártak, deputációban-e, választási ügyben vagy valamelyik gyárban (Bodor Sándor képviselőjelölt volt).

Pálfy válasz helyett zavartan köhintett, a többiek csak nézdelődtek, tőle várták, hogy mondjon valamit.

—Az anyja iskoláját a bolsijának, kell neki egységes vasas szakszervezet? — hadonászott a karjaival. — Majd ellátja a baját a rendőrség.

—Nem értem, kiről beszéltek — értetlenkedtem, amint haladtunk a Főtér felé.

Pálfy intett, hogy nem itt az utcán a helye az ilyen beszélgetésnek. Néhány lépés után bementünk egy közeli vendéglőbe, ahol egy-egy fröccs mellett állva, Nagy Jóska a többiek közbe-közbeszólása, biccentése, szemhunyorítása mellett elmondta a Lévai ellen megrendezett rajtaütést. A barátok temploma mellett álltak lesbe, mert tudták, hogy ott kell neki elhaladnia az Egységes Szakszervezetek székháza felé, mert Lévai, mióta kizárták a vasasoktól, abba a bolsi fészekbe jár.

—Jött is éppen neki a tenyeremnek — mutatta, és belesercintett fene nagy kezébe, aztán begörbítette hosszú eres ujjait, ritka lapos fogait vicsorgatta, így mutatván, milyen nagy fenegyerek ő, milyen ütéseket mért a Lenin-tanítvány képére, hátára, hogyan törött darabokra annak a szemüvege...

Pálfy és Bodor figyelték a hatást. Tudtam... De ezt az aljasságot már nem bírtam szó nélkül hagyni.

—Elég baj; kinek használ az ilyen testvérharc? — kérdeztem. — Hát nem elég, hogy kizártátok a vasas szakszervezetből... Odáig süllyedtek, hogy rendőrkézre adjátok azt, aki nemrég még együtt dolgozott veletek. — Azzal kifordultam az ivóból.

A szervező bizottság elé citáltak mint párttütőt, előző évben ugyanis tagja voltam a bizottságnak. A kibővített szervező bizottsági ülésen olyan vezető szaktársak vettek részt, mint Schnegg Ferenc, a helyi vasas szervező bizottság elnöke, Bruder titkár, Bartalis Sándor szövetségi titkár, Stroia, a bőrös csoport titkára, Krausz, a helyi vasas csoport elnöke.

Pálffy ismertette a szakszervezet tagjai sorából eltávolított Lévai Károly ügyét, azzal indokolva a kizárás okát, hogy bolsevik propagandát fejtett ki a szakszervezet körében. Aztán rátért az én fegyelmetlen magatartásomra, hogy megsértettem a II. Internacionálé alapelveit, amikor négy szaktárs füle hallatára „rokonszenve-
met árultam el“ a bolsevista Lévaival, annak demagóg, anarchista politikájával.

Az elnöklő szaktárs azt tanácsolta, hogy előbb kérdezzenek meg, elismerem-e a vádat, s ha el, milyen indokot tudok felhozni mentségemre.

Valahol olvastam egyszer, hogy aki a haladás viharos tengerére merészkedik, annak az ellenszéllel is számolnia kell. Őszintén feleltem hát, úgy, ahogy a meggyőződésem diktálta.

— Az elvtársak valamennyien ismernek, hisz oktatóim, nevelőim voltak. Arra tanítottak, hogy az osztályharcos munkásság csak Marx és Engels tanait követve juthat el a felszabaduláshoz... Schnegg szaktárs fejtegette volt egy gyűlésen, hogy az utópista szocialistákkal szemben egyedül Marx elmélete lehet biztos vezérfonalunk. Önök vezettek a marxizmus útjára, én magamévá tettem, s ha ez bűn, akkor elsősorban az önök bűne...

— Hogy érti ezt, szaktárs? — kérdezte Bartalis, a központi küldött. — Természetes, hogy Marx és Engels téziseit követjük, mi raktuk le az alapját annak, a szociáldemokraták.

Bartalis után Schnegg szaktárs vette számba jó és rossz tulajdonságaimat, úgy beszélt, mint egy diplomata, kemény szavakkal, de nem sértően, nem gyűlölködően; voltaképpen saját élettapasztalatait tárta fel. De őt már megingatta a magyar Tanácsköztársaság bukását követő fehérterror, mely hosszú időre visszavetette a munkásmozgalmat... a sok hiábavaló áldozat... Nem hitt a gyors

cselekvésben, szerinte éretlen tömegekkel nem lehet hatalmat gyakorolni. Államvezetéshez nem értő emberekkel a diplomácia tekervényes útvesztőjében csak gyászos bukás várható. Ott van példának a magyar kommün sorsa... S a Szovjetunió is az összeomlás előtt áll.

— Úgy van! Úgy van! Bukás előtt áll — erősítették Schnegg állítását, egymást túlllicitálva...

— Azt reméltük, szaktárs, hogy a Regátban megjön a jobbik esze — leckéztetett Krausz —, de úgy látszik, Galacon a bolsik még jobban megszedítették... elrontották...

Erre már bennem is elszakadt a fék. Szemükre vetetem az Egységes Szakszervezetekhez tartozó dolgozók bérharcainak letörésére tett kísérleteket, azt, hogy a kolozsvári vasas szakszervezet vasmunkás sztrájktróket küldött a marosvásárhelyi vasasok bérharcának letörésére. S végül hozzátettem, hogy ha a Junász-gyárban a szakszervezeti élet helyett munkakényszert vezettek be, ha itt győzött a vallás és az alkohol, ahhoz nagyban hozzájárult az a politika, amelyet a legjobb szervezett öntők leépítésével hajtottak végre. Tudják jól, engem is ez kényszerített Galacra.

Schnegg szaki irult-pirult, Krausz a nyakát csavargatta, mintha szorítaná az inggallér. Stroia, aki akkortájt jött át az egységesektől, értetlenül nézett egyikről a másikra, Bartalis azzal vágta ki a rezet, hogy engem nem azért állítottak a szervező bizottság elé, hogy a párt és a szakszervezet vezetőinek a munkáját kritizáljam, hanem azért, hogy vessek számot a következményekkel... ha nem alkalmazkodtam az irányvonalukhoz.

Pálfy a Junász vezetőségére háritotta a felelősséget elbocsátásunkért. De arra a kérdésemre, hogy amikor a gyári bizalmi testület leállással akart tiltakozni, ezt miért nem engedte meg a szakszervezet vezetősége, már nem tudtak felelni.

— Akkor még lett volna munka az öntödékben, de a titkár szaktárs nem adott közvetítői lapot, hanem az állami munkaerő-elosztóhoz irányított... így kerültem Galacra!

— Maga még fiatal, nem árt egy kis vándorlás — jegyezte meg Stroia.

— Nem magamért beszélek, s még csak annyit szeretnék mondani: jó lenne, ha megszívlelnék a mondást, hogy dobbal nem lehet verebet fogni! Ha a vezetőség elvszerűen küzdött volna a kollektív szerződés betartásáért, a szakszervezet nem züllött volna oda, ahol van... Mert a munkások bizalma megrendült. Azt mondják, a reformista vezetők minden osztályöntudatos dolgozóban felforgatót látnak.

A hosszúra nyúlt vitának persze mégis az lett a vége, hogy jegyzőkönyvi megrovásban részesítettek, s felszólítottak, maradjak hű tagja a vasas szakszervezetnek és a szociáldemokrata pártnak. Mire a határozatot közölték velem, egyéb is történt. A rendőrségről egy jó verés árán kiszabadult Lévai és más kommunista elvtársak javaslatára tagja maradtam a vasas csoportnak és a szociáldemokrata pártnak, amelyet legális fedőszervnek használtak a sok oldalról üldözött, illegálisba kényszerült kommunisták.

Nyár derekára már 10—12 órára srófolták a munkaidőt, így csaknem egész nap olvadt és folyt a vas. A munkások folyton váltakoztak, volt, akit a főmester zavart el, mások, akik csak tehettek, kereket oldottak, menekültek ebből a földi pokolból.

Egy fiatal román fiú dolgozott tőlem nem messze. Cordoștol tudtam meg, hogy az a legény, aki még katona sem volt, elvtársunk. Szebenből vetette ide a munkanélküliség. Stănești Ioannak hívták a rokonszenves fiatal szaktársat, aki bizalmasan közölte velem, hogy szervezett munkás, az Egységes Szakszervezetek tagja. Mondta és láttuk mi is, hogy erősen szenved, a főmester állandóan benne lakik, s fél, hogy rossz vége lesz... Aztán találkat beszélünk meg szombat estére az én lakásomon, de sajnos erre már nem kerülhetett sor.

A főmester szokott ellenőrzését végezte az öntödei részlegeken, büzlött az italtól, erősen kötekedő kedve volt. Az egyik közeli géprostán egy deres hajú segédmunkás finom modellhomokot készített. A rosta alatti betongödörből az öntők kupás lapátjaikkal a formákba lapátolták a homokot.

— Na, milyen a homok? — kérdezte a mester, belemarkolva a rostából sűrűn hulló homokba, mint a lisztes molnár... Aztán szétporlasztotta ujjai között, előbb az emberre, majd az öntőkre vetette haragos tekintetét.

— Nem látja, hogy nem jó? Nem érzi, milyen száraz?

— A segéd urak nem mondták, hogy... — védekezett a halk szavú segédmunkás.

— Melyik segéd úrnak jó ez a homok?

János bácsi Stănești-re, majd a többiekre vetette félős tekintetét.

— A segéd uraknak az anyjuk...

— Én úgy csinálom, ahogy mondják, főmester úr kérem...

— Nekem ne pofázzék, a herrgottját magának — ordított János bácsira és mindenkire a közelben.

Aztán újra Stănești-et szemelte ki bűnbaknak.

— Maga mondta, hogy jó ez a homok? — támadt Ionra.

— Igenis, nekem jó, ha száraz lenne, kiesne a formából, de még senkinél sem esett ki.

— Maga taknyos bolsi, engem akar tanítani?...

Erre a fiú agyát is elöntötte a vér.

— Maga meg egy gazember! Részeges pálinkáshordó... — kiáltotta románul. — Nem szégyelli magát!

A mester Ionra akart sózni a léccel, de ez megelőzte, s a kezében lévő horogstaufferrel a karjára, majd derekára csapott.

Egy percig síri csend támadt, csak a ventilátor egyenletes surrogása zavarta a csendet. Bulka a derekát tapogatta, meg a jobb karját, ahol az ütés érte. Az öntők és segédmunkások kezében a szerszámok újra szorgosan mozogni kezdtek, a megszégyenült mester sötét pillantással sepegt végig az embereken.

— Elintézem én magát, taknyos bolsi — sziszegte Stănești felé a fogai közt, s lassan az iroda irányába indult.

Ion tétován állt ott, aztán rám és Cordoşra nézett kérdően...

— Meglépni, amíg nem csapnak le rád — tanácsoltam. Más, célravezetőbb kiutat nem láttam az adott körülmények között. Megfogadta a tanácsot, s kerekét oldott a Szamos felőli kerítésen át.

Egy félóra sem telt el, s a közismert Grădinar nevű detektív máris megjelent a gyárban. Persze hiába.

Ezzel a Stănești-tel, akiről akkor városszerte beszéltek az öntők, később a vasúti munkások illegális harcaiban találkoztam.

A harmadik forró nyári hónapot töltöttem a Junász-féle vasgyárban. A rossz levegő, a nagy hőség és a hajrá csontra aszaltak. A nehéz öntődei műszak után délutánonként a sofőri kurzuson fújtam ki magam.

Sándor már levizsgázott autóvezetésből, s ahogy a hajtási igazolványt kézhez kapta, búcsút is vett Kolozsvártól, mert itt nem remélhetett megfelelő sofőri állást. Elbúcsúztunk egymástól, sikert, jó szerencsét kívántunk, ő nekem a vizsgákhoz, én neki a fővárosban... ahova közelebről követni fogom...

A tanfolyam utolsó szakaszába jutottam. Miután a központi rendőrség forgalmi irodáján leguberáltam az ötszáz lej vizsgadíjat, a kocka el volt vetve, új életpályám meg volt határozva. Ahogy a hajtási engedélyt kézhez kaptam, utazom Sándor után Bukarestbe; ott ülök a volán mellé.

Türelmetlenül vártam a szombat délutánt, hogy bemondjam az ultit a főmesternek. Vajon mit fog szólni, milyen képet vág a felmondáshoz?

Hetibéreseknek nyolc napi előzetes felmondást írt elő a munkatörvénykönyv mindkét fél részéről, én is ennek a jogi követelménynek tettem eleget azon a szombati napon.

A mester mosolygós arccal jött felém. No, itt az alkalom, biztattam magam, most bejelentem neki... de alighogy megállt mellettem, udvariasan hogyan íránt érdeklődött, megkérdezte, nem megyek-e Kolozsra, mert kitűnő fürdőidő van.

Tudtam, hogy mire megy ki a játék, idegességemben csak hebegtem-habogtam, hogy nem mehetek, bár szeretnék hazamenni, anyámat meglátogatni, s közben mindegyre a felmondás megfogalmazásán gyötrődtem. Aztán csak kiböktem, hogy vegye tudomásul a törvényes felmondást

— Az élet úgy hozta, főmester úr, hogy el kell menjek a gyártól.

— Micsoda? — hökkent meg, s néhány pillanatig csak állott szótlanul, mint aki nem fogja fel egyszerre a szavak értelmét. — Ne is mondjon semmit! Menjen, most menjen, a kutya istenit magának... ez a köszönet, hogy kenyeret adtam, hogy embert akartam faragni magából?! Takarodjon azonnal! Van öntő elég, tízet is kapok maga helyett.

Mint a sebzett vad, hangos szitkokkal ment az irodába. A körülöttem dolgozó szaktársak fejüket csóválták, sajnálták, hogy elmegegyek, de érezték ők is, hogy nem lesz olyan könnyű...

Töprengésemből a bosszút okádó ember rikácsoló hangjára lettem figyelmes.

— Maga ha nem akar dolgozni, hát ne dolgozzék! Azt a herrgott istenit, hagyja el az öntődét, ez nem cirkusz...

— Ezt már hallottam főmester úr, de megmondtam, a felmondási időt ledolgozom.

— Azt én mondom meg, hogy meddig dolgozik... Itt nem fog amerikázni... kidobom még a szűzmáriát is.

Szörnyen ordibált rám, az öntöde minden zaját túlharsogta. Mintha jóvátehetetlen bünt követtem volna el ellene. Aztán dühösen elrobogott, bejárta a műhelyeket, kifújta magát, és újra mellettem kötött ki, hogy ezúttal báránybőrbe bújva szóljon hozzám.

— Maga ha nem akar dolgozni, hát ne dolgozzék! Azt magát, embert, mestert akartam magából faragni, gondolja meg jól...

Hétfőn reggel már kerültem a találkozást. Türelemre intettem magam, bár idegeim a roppanásig feszültek: csak eltelik valahogy a hét... minden egyes lejnek megvan a helye, ezt a hetet, bármi történjék is, le kell dolgoznom.

Kedden reggel még ruhát sem cseréltem, máris kötekedni akart velem. Szilvai mesternek magyarázta jó hangosan, hogy mindenki hallja, milyen naplopó lettem. Úgy tettem, mintha nem hallanám. Munkám nem volt, s így csak hozzá kellett fordulnom új modellekért. Egy közepes nagyságú fogaskereket adott mintázásra, olyat, amelyen a festék még nedvesen csillogott, s a mély fogak között semmi kónusz nem volt, már eleve kitolásnak szánta, s szemmel tartott, hogy mint boldogulok vele.

A fogaskerék-modell alsó részét a földbe formáztam, csak a felső részt formakaszniiban. Szerettem az ilyen modellezést, az öntőföldből a modellt kiemelni, a megsérült fogakat lanzettával kijavítani, mint a szobrász tudtam örülni a jól sikerült mintának, aztán pedig az öntvénynek.

De most rá voltam készülve a balsikerre... már a modell kiemelése előtt remegtem az idegességtől. A modell szakított, a fogak közötti nyers festékhez — hiába poroztam formázás előtt vastagon — ragadt az öntőföld, itt-ott javítani kellett hát a formán. De látta ezt Bulka is, és folytatta a kötekedést.

— Elnézem magát, hogy mennyit pepecsel azzal a vacak fogaskerékkel... Úgy látom, nem akar dolgozni, csak húzza az időt!

— Akkordban dolgozom!... nem fizet rá a gyár, legfeljebb én keresek kevesebbet — mondtam még mindig higgadságot erőltetve magamra.

— Itt nem fogja agitálni az öntőket... nem tűröm a bolsi propagandát... Itt nem foglalhatja a drága helyet hiába!

A fogaskerék-forma fogait javíttattam reszkető kézzel. Térdelve, félig fekvé dolgoztam, de nem haladtam semmit se, kezemben már táncolt a lanzetta.

Akkor felálltam és megkérdeztem a főmestertől, hogy mit akar. Miért molesztál egyfolytában, amióta felmondtam?

Az öntőde szélesre tárt ajtaján át be lehetett látni a kaputól a könyvelőségig és igazgatósági irodáig csaknem az egész udvart. Most, hogy felálltam, szememmel önkéntelenül végigsepertem az udvarnak ezt a részét, s megláttam az öntőde felé közeledő irisztelepi katolikus papot, akinek fekete köntösét a forgósél szemérmetlenül térden felülig libbentette. Mellette, kezében szorongatott elnyűtt fejfedővel, alázatosan lépdelt a portás. A tisztelendő megállt az udvaron, a kapus meg kihívta a főmestert. A két ember összesúgott, és együtt indultak a főkönyvelő irodája felé. Alighogy eltűntek az irodaépület ajtaja mögött, újabb alakok követték őket, közöttük a szervezett munkások által jól ismert Grădinar rendőrkopó val és az istenfélő Szalay művezetővel.

Cordoş szaki és Marta összesúgtak. Látták, hogy én

is figyelemmel kísérem a történeteket, s kérdően néztek rám, hogy vajon mi sülnet ki ebből.

— Csakis valakinek a bőréről tárgyalhatnak, láttad a nyomozót és a lakatosok művezetőjét? Micsoda banda! — tört ki Cordoş. — Ezek vették át a vasas szakszervezet szerepét, a rosseb aki megeszi... Antalfi főkönyvelő irodája lett a szaktanács... a tiszteletes úr közvetíti a munkaerőt, Bulka és Szalay szállítják rólunk a terhelő adatokat.

— Amióta az a Stăneşti megrakta ezt a vaddisznót, egy kicsit megjuhászkodott, de te vigyázz — súgta Cordoş —, mert nagyon nem tetszik, ahogy ez az álszenteskedő Bulka kerülget.

Nyugtalanság örvénylett lelkemben. Miért is nem foglalkoztam behatóan az öntők megszervezésével, még mielőtt a Ion ügy kiélezte volna a helyzetet.

De kivel, azaz kikkel? Cordoşon és Martán kívül nem lehet itt bízni senkiben. Eszembe jutott a reformista vasas szakszervezet vezetőségének mesterkedése, amikor vas munkásokat küldött a marosvásárhelyi Transylvania gépgyárba, az ottani egységesek sztrájkjának letörésére... s azok meg jobb híján elküldték az ott így munka nélkül maradt tagjaikat a kolozsvári Energia telefongyárba dolgozni, ahol a szociáldemokrata alapon szervezett vasasok álltak bérharcban...

Félóra sem telt el, újra mellettem termett a főmester, most a lakatosműhely művezetőjének kíséretében. Provokálni kezdtek. Hogy én kommunista vagyok, ők már rég figyelik és tudják, hogy szervezkedésre és sztrájkra bujtogatom az öntőket... hogy én nem dolgozom és másokat is akadályozok a termelésben... hogy bolsevik vagyok és dutyiban volna a helyem... hogy vigyázzak, mert úgy járok, mint a többi felforgató bolsi: Birizló, Iacob Aurel, Stăneşti...

Az öntők fűrgén dolgoztak, de félszemmél és félfüllel mindenki minket figyelt.

Meglátja, magát az öntők fogják kidobni, nem tűrnek maguk között egy ilyen istentelen felforgatót... — Így szerette volna bosszúját kiűzni rajtam a főmester, de az öntők, még saját emberei is, hallgattak, mintha meg-

kukultak volna... Velem éreztek, vagy egyszerűen csak gyávák voltak, nem tudom.

Már láttam, hogy az ellenem koholt ostoba vádak miatt nincs mitől félnem, de a felmondási időt ezek után le nem dolgozhatom anélkül, hogy valami jóvátehetetlent el ne kövessék. Ha pedig már így áll a helyzet, kihasználom az alkalmat, s kipellengérezem őket az öntők előtt, aztán olajra lépek.

Felemelkedtem a munkám mellől, ahol az utolsó simításokat végeztem. A kezemben levő lanzettát a forma szélére tettem, és a hosszú nyelű staufert vettem kézbe, mert az az egyetlen úr, amitől fél a két gyáva hajcsár.

— Ide figyeljenek művezető urak! Látom, hogy mindenáron bosszút akarnak állni rajtam. De miért? Amíg nem jelentettem be a felmondásomat, addig jó voltam... Persze önök nem szeretik a törvényességet... csak egyoldalúan diktálni akarnak.

— Fogja be a pofáját! Nem tűröm... — kiabált közbe a főmester.

Szorítottam egyet a stauferem nyelén, hogy ha túl közel merészkedne, oda tudjak vágni.

— Igen, tudom, hogy nem szereti az igazságot, azt már sokszor bebizonyította, hogy egyéni érdekeiért mindenre kész; aki fölött nem érez hatalmat, azt kiűzi a gyárból, nem egy példa volt már erre.

— Nem tűröm a herrgott istenit...

— Szégyentelen hajcsár! — kiabáltam túl.

A vasdöngölőt egyik kezemben tartottam, ha netalán támadni akarna, másik kezemmel összeszedtem a szerszámokat, aztán ruhát cseréltem s végleg elhagytam a Junász-gyárat.

SOFŐRKÖNYVVEL A BUKARESTI UTCÁN

Augusztus derekán, egy szerdai napon álltam vizsgára. Kánikula volt, a központi rendőrség udvarán nagy sürgésforgás, több sofőrt képző iskola tanulói váraoztunk sorunkra; mi, Szász Károlytól öton, egy sem „úrvezető“, valamennyien mások szolgálatába pályázó munkanélküliek. Közöttük az egyik kissé nehéz fejű ember már hatodsor állt a bizottság elé, míg a többiek is harmadszor, negyedszer, csak én álltam először vizsgázni.

A háromtagú bizottság, egy komisszár, egy gépész és egy villamossági mérnök előbb a motor szerkezetéről és működéséről kérdezt, aztán a gyújtószerkezetéről nyaggattak mindenféle keresztkérdésekkel, de megfogni nem tudtak, mert elég tapasztalattal és gyakorlattal rendelkeztem ezen a téren.

A forgalmi szabályzat már nehezebbnek bizonyult a ravasz megfogalmazások miatt, de itt sem bírtak elmarasztalni. Hátra volt még az erőpróba: a hajtás.

A kora délutáni kábító hőségben ült be a háromtagú vizsgáztató bizottság a kivénhedt, ütött-kopott WAFF márkájú nyitott kocsiba. Mellettem a komisszár, mögöttem a két mérnök, kezükben notesz és toll.

A rendőrség hosszú, keskeny udvarán az utca felől az őrszoba állt, mellette a kerítés hosszában a bűnözők részére készült földszintes zárkák sorakoztak egymás után. A másik oldalon ódon emeletes épület állott az irodákkal. Az udvar közepén néhány öreg hárs- és vadgesztenyefa állott. Ezek között kellett a komisszár utasítására előbb előre, aztán hátra a fákat kerülgetve vezetnem a kocsit.

— Hajtson ki az utcára! — rendelkezett a komisszár, egy cigarellosz illatos füstjét fújva arcomba.

Egyik szűk utcából alig értem ki, a szélesebb útvonalra, máris egy másik, még keskenyebb vagy éppen zsákutcába irányítottak, és rendszerint akkor szóltak, hogy jobbra vagy balra térjek, amikor a kocsi eleje már az utca bejáratánál volt.

Aztán az örömházakat rejtegető síkátorokba vezényeltek. A Vár és Búza utcákban kanyarogtam csaknem lépésben. A hírhedt „Tíz számú bordély“ és a „Hét gerenda“ körül forgattak nagy előszeretettel, a várfal alatt húzattak előre-hátra, jobbra-balra...

— Hajtson a Fellegvári útra!... — Itt a gübbenökkel tele úttestet bokáig érő por lepte. Utolsó kísérletként pedig a Forduló utca elején, a Könyök utcában forgattak végig, előre-hátra, hátha elvétek valamit. Hisz erre ment a játék.

A Forduló utcában a felszakadozott úttesten egymást követték a mély gödrök, lépésben haladtam, de a nagy gübbenöket kikerülni lehetetlen volt. A lábaim állandóan dolgoztak, mint a nyüst a bordában: gázpedál, kuplung, lábfék, mozgott a jobb kezem a sebességváltóról a kézi-fékre s a volánra, aztán vissza s megint vissza. De az egyik gübbenőben a WAFF elhallgatott... Kiszálltam, kurbliztam, kerestem a hibát: a karburátornál nem volt baj, a gyertyák sem kormosak, de nincs kontakt, nem szakitának szikrát, a gyújtásnál lehet a baj.

A bizottság tagjai türelmetlenkedni kezdtek, hiába mondtam, hogy megvan a defekt oka. Kiszálltak a kocsiból, és gyalog indultak vissza a keresztutca felé.

A mágnesgyújtó fedele, amelyet egyszerű rugó tartott, az erős zökkenésnél lepottyant a földre, ott találtam meg a gödörben a koci alatt. Gyorsan a helyére tettem, begyújtottam a motort, és indultam a központi rendőrség felé. Utolértem a bizottság tagjait, megálltam, hogy szálljanak be, de csak intettek, hogy ebből elég volt, jöhettek újra a jövő héten.

Még egy hétig lézengtem a WAFF körül, nem kis bosszúsággal. A kivénhedt tragacs egy heti munkabér és egy vizsgadíj erejéig befutott nekem, nem is beszélve a hiúságomon esett csorbáról, mert lám, én sem tudtam egy nekirugaszkodásból átugrani ezt az akadályt.

Következő szerdán a bizottság tagjai be sem ültek a kocsiba, csak a lombos fák közötti manőverezésre utasítottak, s másnap délelőtt kiadták a hajtási engedélyt.

Zsebemben a fényképes hajtási engedéllyel, tarka, buggyos térdnadrágban és háromnegyedes harisnyában

(így öltözködtek az autóvezetők akkoriban) jelentkeztem a Heinrich-féle szappangyárban. „Kalap alatt“ értesültem az itt megüresedett sofőri állásról. Az émelyítő illatoktól terhes levegőjű gyári irodában egy töpörödött, deres szakállú, kopasz öregúr, a gyár tulajdonosa fogadott zsembeledő hangon.

— Nos, mit akar? Maga az a sofőr, aki?...

— Igen, uram, én volnék az az állást kereső...

— Jól van, jól — vágott a szavamba —, nem szeretem a sok beszédet, egy józan életű, ügyes kezű sofőrre van szükségem Ford teherkocsira... a lovas stráf nem győzi a munkát... a télire való anyag behordását, az áru széthordását.

Hunyorgó, fénytelen szemeivel tetőtől talpig végigmustrálgatott, aztán fizetésbeli igényem felől érdeklődött.

Havi hatezer lejt kértem.

— Az sok, az igen sok, a kocsisomnak kétezret fizettek... maga kezdő, egy kezdőnek nem adhatok annyit! Mivelhogy ért a szereléshez is, hát — újra végigmért szűrős, de gyermeteg tekintetével — havi négyezret ígérhetek, ha annyiért vállalja, reggel állhat is munkába, ha nem, hát van még jelentkező.

Kevés, nagyon kevés ez, de hát több a sofőr, mint a kocsi, s ha én nem fogadom el, egykettőre akad más. Pedig az öntödében ennél lényegesen többet lehetett keresni.

Második hete talpaltam már akkor sofőri állás után, ismerős taxisofőrök mellett százalékra dolgoztam, persze csak éjszakára adták át a kocsit, s ez így csak bagóra valót hozott. Az autóbusz-tulajdonosok legtöbbször részletfizetésre vette a kocsiját, maga vezette, s szemefényeként féltette a kezdőktől. Ha valamelyik pár órára mégis átengedte a volánt, csak borraivalót adott, amitől felkophatott az ember álla. A kezdő sofőrök száma hétről hétre szaporodott, mint nyári eső után a gomba... A Heinrich-féle szappangyárban pár hónap alatt mégis begyakorolhatom magam, aztán fizetésemelést kérhetek, s ha nem emelnek a béremen, hát továbbállok. Megyek Bukarestbe... Sándor után... de vajon mi lehet vele, hogy még életjelt sem ad magáról... pedig egyesek azt hírelik, hogy a főváros most a sofőrök eldorádója.

A Heinrich-féle szappangyár a Monostori útról a Malomárokig nyúlott le. Hosszú keskeny udvarát elől magas deszkapalánk kerítette, hátul nyugati irányban a gyári részlegek sorakoztak félfedelű tetőzet alatt. Tetszetős volt a környezet: a gyári alkalmazottak kilencven százaléka nő és mind szervezett munkás: kollektív szerződéses viszonyban álltak a munkáltatóval.

Egy pár helyiségből éjjel-nappal meleg pára füstölgött. Itt medenceszerű üstökben rotyogott a forró massa.

Éltesebb német szappanfőző mester örködött a párolgó, habzó-pukkadozó óriás edények körül... A készre főtt masszát kokillákba engedték, s miután megkeményedett, a különböző színű, sárga nagyságú illatos bálákat nekem kellett elfuvaroznom a vasútállomásra, illetve az azzal szemben lévő Albina nevű közraktárba érlelődni. Hogy aztán kocsim üresen ne fusson, visszafelé a már megfelelő keményre szikkadt darabokat szállítottam a gyárba feldolgozásra, és a gyár részére érkezett áriákat, szappangyártáshoz szükséges anyagokat hordtam be az állomásról. A nagy gyomrú gőzkazán részére vagonszám érkező kőszemet a Kakasváros felőli csúzdából szállítottam a kázház melletti helyiségbe. Ez a nagy gőzgép egyre pöfögött, füstölt. Ma is régi emlékeket ébreszt bennem, pedig szappan helyett most textilárut, színes ruhaneműt készítenek benne a szorgos női kezek.

A természetet lassan birtokába vette az ősz. Kezdték megkedvelni az új foglalkozást, mely sokkal könnyebb a vasöntésnél, alig jelent fizikai megterhelést. Kevés a fizetés? De kevesebbe kerül a megélhetés, könnyű a munka, a ruha is többet tart, nem ég, nem szakad úgy... — vigasztaltam magam. Egy szakszervezethez tartoztunk az itteni nőikkel. Az ő szervezeti ügyeikkel is Bruder, a helyi szaktanács titkára foglalkozott. Nekem is újra szívügyem kezdett lenni a szakszervezeti élet... Már a sofőrök megszervezéséről is beszélgettünk a vasas szaktársakkal... Bruderre nehezteltem ugyan, de a szakszervezeti mozgalom érdekében ezt nem mutattam ki.

Az év is bő termést hozott, volt bőven gabona és gyümölcs... Egy szelet kenyér és egy dinnye, egy fél káló szilva vagy szőlő a kenyér mellé jóízű ebédnek bizonyult.

Ilyen kevéssel beértem, és a szolgálatomat pontosan el-
láttam.

És amikor nagyjából minden rendben lett volna, egy-
szerre csak beütött a krach. Heinrich úr hívatott az iro-
dába, s közölte velem, hogy igen-igen meg van elégedve
a szolgálattal, a kötelességemnek pontosan eleget te-
szek, de... és egy nálamnál is alacsonyabb, kákabélú, me-
nyét képű fiatalemberre mutatott — „itt ez a legényke
havi kétezer lejért ajánlkozik a maga helyébe... Nos?”
A nyegle legényke igent intett az igazgató felé. Csodál-
kozó és lesújtó nézésemmre aztán lesütötte fejét. Az igaz-
gató egyet-kettőt köhintett, aztán újra felém fordult, úgy
folytatta:

— Nézze, mivelhogy a munkájával meg voltam elé-
gedve, magát tartom meg, ha... megelégszik havi három-
ezer lejjel.

— Szó se lehet róla, igazgató úr — feleltem izgatot-
tan —, inkább elmegyek, vegye tudomásul a felmondá-
somat.

Amikor a kocsit átadtam, a cingár legényke beteg any-
ját és öt kisebb testvérét emlegette szégyenlősen, bána-
tosan. Szavai úgy hangzottak, mint koporsó fedelére hulló
göröngyök a gyászoló síró-rívó hangjai között.

Váltakozó reménnyel szaladgáltam állás után, de a leg-
több esetben az állás, ahova ajánlottak, vagy be volt már
töltve, vagy régi, kipróbált vezetőt kerestek, vagy olyan
csekély bért ígértek, hogy azzal nemhogy a szolgálat, de
még a sofőrséggel járó kockázat sem volt megfizetve.

Gyakran gondoltam Bukarestre, bár már onnan is jöt-
tek riasztó hírek. Nem adtam hitelt ugyan a hallottaknak,
de egyedül nem mertem nekivágni az ígéret földjének, a
nagy városnak... Balogh Sándor barátom, mint akit el-
nyelt az anyaföld, semmi hírt nem adott magáról.

Az egyik napilapban apróhirdetés jelent meg, hogy
sofőrt keres a „zálogház igazgatója“. A cím a Rákóczi útra
szólt. Az emeletes épület „Könnyek háza“ néven volt
ismeretes... A kaput döngető pályázók között egy föl-
dire, gyerekkori pajtásra, távoli rokonra találtam.

— Te Jóska, te!... látom, erős benned az élni aka-
rás... tudsz hadakozni a kenyérért.

Igent intett, de nézésében csalódottság tükröződött.

— Tudod mit? Mondanék én neked valamit...

— Mondjad, testvér. Lám, mire gondolsz? Mert ne haragudj, annyi jó tanácsot kaptam már, amióta a kapát kalapáccsal és a kalapácsot volánnal cseréltem fel, de még semmire sem vittem.

— Nana, a reményt nem szabad feladni... de itt, ebben a városban aligha kerül nekünk kenyér, gyere, lépünk meg Kolozsvárról.

— Mire, hova? Én már a pokolba is elmennék tűziko-vácsnak, fűtőnek akár az urak alá is, már hetek óta talpalok, de így? — mutatott magára. Bodzagyümölcs levében festett kendervászon nadrág volt rajta, lábán foltos bakancs, sovány felsőtestén kopott bő zakó löttyögött.

Grékó Jóska felállt, elfogadta a javaslatomat, az egyik módosabb nagybácsijától kétezer lej kölcsönt vett fel a szokásos kamatra, aztán otthoni kenyérral és szalonnával meg holmi köttes pánkóval megpakolva felkerekedtünk az ország szívébe, ahol a hír szerint bőség vár minden szorgos kezű munkásemberre.

Bizakodva néztünk jövőnk elé. A hosszú úton elbeszélgetve, Grékó barátom elmondta, hogy katonaideje előtt, amíg én Balogh Sanyival inaskodtam, otthon a szülei pár hold földjén, de a legtöbbet részibe s napszámba dolgozott a gazdák földjein. Ősztől tavaszig kubikos munkára járt be Kolozsvárra, a többi nincstelen kolozsival. Irigykedve gondolt ránk, iparosokra, akiket úrnak szólítanak, akik úri gúnyában flancolnak és lenézik a kérges tenyerű és rongyos parasztot.

— Aztán — folytatta elbeszélését — egy szép napon a kolozsi állami pusztán, az Ördögnyomában, nagybácsim, Grékó Ferenc, a méntelep csikós gazdája rávette az intéző urat és a kovácmestert, hogy két és fél év alatt kitanulhassam a kovácmesterséget. Az egyezség úgy szólt, hogy ha elég ügyes leszek, még egy kevés prémondát is kapok, ami ha nem is fedte a teljes kiadást, de több volt a semminél. Rosszabb akkor lett, amikor felszabadultam. Mert jóformán meg se melegendtem a ráveréstől, máris útra tettem... Az nem is lett volna baj, sze végeredményben nem számítottam én ott a béresek között elveszni... Így kerültem városra.

— Oda se neki, komám. A gólya is útnak engedi a szárnya alól kinőtt, már kelepelni tudó fiait. Dupla mesterséggel csak megélünk valahogy a fővárosban... Annyi gazdag bojár él ott... Nem lehet rossz annak, aki dolgozni tud és akar! Márpedig mi tudunk és akarunk is!

A bukaresti pályaudvaron félszegen követtük a többi utasokat előbb a kézipoggyász-raktárig, ott helyeztük biztonságban az én utazókosaramat s Grékó barátom katonaládáját, amíg állást kapunk.

Első dolgunk volt, hogy megvettünk két nagy napilapot, és átböngésztük az apróhirdetések „sofört keres“ rovatát. A legjobb feltételeket ígérő címekeket gyorsan kijegyztük, és indultunk volna lóhalálában... De hova, merre? A város útvonalait nem ismertük. Kérdezősködni kellett, de policájok csak az útkereszteződéseknél voltak, ott is foglaltak a forgalom irányításával... Várni kellett sorunkra a rendőrnél... Mi siettünk volna, megkérdeztünk civil járókelőket, ezek vagy leráztak a nyakukról egy nemtudommal, vagy rosszfelé irányítottak... Így amíg a keresett címhez értünk, mások már vagy elfoglalták az állást, vagy ott tolongtak tízével-húszával a megadott ház előtt.

Mint a bolygó hollandi, zavart fejjel jártuk a várost. A sok cím után futkosva, a város központját átszelő lóvasutat követve eljutottunk a Călărași utca 2. szám alá is, ahol a Textilgyár igazgatója keresett jó referenciákkal rendelkező sofört Renault márkájú kocsijára. A vasrácsos kerítés és vasvirágos kapu előtt, mely ügyes műlakatos keze munkáját dicsérte, száz embert kitevő tömeg tolongott. Grékóban feltámadt az ördögnyomai gazdaságban patkóverés közben beleplántált félsz, s óva intett engem:

— Vigyázz, Pista! Ne menjünk oda! Statárium van... Ott valami bűzlik... sztrájk, vagy mit tudom én mi.

— Egy sofőri állásért lökdösődik itt ez a sereg ember — jegyezte meg valaki magyar nyelven.

— Tehát már itt is kevés az autó — mondta Grékó csüggedt hangon, orrát lógatva.

Sok a sofőr, uraim, ez itt a baj! — felelte ugyanaz, és továbbindult.

Amint ott nézdelődtünk a lármázó emberek között, csüggedten a felismeréstől, hogy itt sem fenékgig tejfel, egy jól öltözött ember megfogta a karomat, barátságos mosollyal az irodába invitált. Grékó előbb ijedt, aztán fájó pillantással irigykedve nézett utánam.

Az iroda meglepően modern berendezésű volt: íróasztallal, pár bőrfotellel és ugyanilyen kanapéval. A falon, a háttérben csendélet, odébb aranyozott keretben tekintélyes kinézésű idős férfi, mellén a fecskeszárnyú kabát nyílását vastag arany óralánc fogta át. Az igazgató, középmagas, középkorú, szőke férfi, az íróasztal mögül mustrált, aztán elmosolyodott. Meglepetésemre hellyel kínálta, felette udvariasnak mutatkozott.

Megkérdezte, hova való vagyok, szoktam-e inni, elkérte a hajtási engedélyem. Elmondta, hogy az iroda ablakából figyelve az embereket, amint meglátott, engem szemelt ki sofőrjének.

—Kosztról maga kell hogy gondoskodjék, lakása a garázs mellett egy kis szoba lesz, a fizetés havi hét és fél ezer lej...

A mellem csak úgy dagadozott a büszkeségtől és a nem várt szerencsétől. Lám, nem is olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik.

—Hanem adjon még valami dovádát a hajtási engedélyen kívül.

Odanyújtottam a személyazonossági igazolványomat. Belenézett, de mást is kért, valamit az előző munkahelyemről. Ilyen nekem nem volt, nem is lehetett. Alig másfél hónapja vizsgáztam. A Heinrich-cégtől nem kértem írást, különben is az csak amolyan szegénységi bizonyítvány lett volna...

—Nem tudna valaki ismerősétől itt Bukarestben valamilyen ajánlólevelet szerezni? Nézze, ne vegye rossz néven, amiért ragaszkodom ehhez, de én ennek a gyárnak a képviselője vagyok, ketten kell járjunk... pénzt kell a bankba vinni, hozni... nagy a felelősség érti?

Nem ismertem senkit, hiába törtem a fejem. Sajnálkozott, de garancia nélkül nem alkalmazhat.

Kint a türelmetlenül várakozó Grékó bánatos szemmel kérdezte:

— Na, mi van, eladtad a bőröd? Egyedül maradok-e?

Nemet bólítottam, de torkomon nem jött ki hang. Alig tudtam legyűrni dühömet. Karon ragadtam Grékót, s intettem, hogy mehetünk tovább.

Nagy sóhajok között elmondtam neki, milyen semmisségen múlt a havi 7500 lejes kényelmes sofőri állás elvesztése... Grékó nyelvével csettintett, csodálkozott, sajnálkozott balszerencsém fölött, aztán vigasztalni próbált. Meglobogtatta az apróhirdetésekből ki jegyzett címekeket, hogy gyerünk, van itt elég cím.

A Ștefan cel Mare úton Grékó ment elől, itt mészáros volt a sofőrt kereső gazda. A húsbolt homlokzatára tarka borjú és kurta szarvú ökör volt pingálva. Kíváncsiságból nem a mészárszék, hanem a deszkakerítés kapuján nyitottunk be, ahol avas zsír és alvadt vér szaga áradt s bokáig ért a szemét. A kapu nyílására egy csapott fülű kutya vakkantott, s a kettős hangra egy magas, derék férfi fordult felénk. Hogy ő a mészáros, azt elárulta zsíros bőrnadrágja, bőszarú csizmája, álla alatt kövér tokája, a bőrsapka napellenzője alól kukucskaló malacszeme.

Tudakozódásunkra domnu Nae kiszólitotta száz kilón felüli élete párját, s a beszélgetésből láttuk, hogy itt nem domnu Nae, hanem a doamna hordja a kalapot.

A szűk és piszkos udvaron ott állt előttünk a kopott kis Ford teherkocsi, tragacs a javából. A derék mészáros Grékó barátommal tárgyalt. Teljes ellátást és havi ezeröttszáz lej fizetést ígértek, de egymást túllicitálva azt is tudomására adták, hogy a sofőr, amikor nincs a kamionnal elfoglalja, köteles a konyhai s más munkákban asszonyának segíteni.

Orromat fogva fordultam ki az udvarról. Jóska kókadtan jött utánam.

De a reményt nem adtuk fel, sőt hecceltük egymást:

— Micsoda könnyelműség, ilyen állást nem elfogadni, ahol „teljes ellátást“ biztosítanak — bosszantottam Grékót a mészárosnéval. — Az asszony máris szemet vetett rád...

Ott ödöngtünk az Obor negyedben. A legtöbb hely már be volt töltve az állás, mire isten tudja mekkora kerülökkel, fáradtan és éhesen a sok talpalástól odaértünk. Az Obor piacon aztán megpihentünk, pár lejre szólót és dinnyét vettünk, s mint a piaci lézengők, egy kerítésnek

dölve megettük a magunkkal hozott elemózsiát. Innen, friss erőre kapva, villamossal az Északi pályaudvarra mentünk.

Délután öt óra volt már. A harmadosztályú váróterem egy padján megpihentünk, majd kimentünk a vasútállomás Grivica út felőli oldalára, és ott a sarkon ténferegünk. Az éjjeli szállás gondjai foglalkoztattak. Szállodába nem akartunk menni, ezt már a vonaton eldöntöttük. Az évszakhoz képest a hőmérséklet itt éjszaka is kellemes volt... Számításba jöhetett a várótermen kívül bármely városi park is.

Egy elég magas, jó megjelenésű, ugyancsak térdnadrágos polgár lépett hozzánk, ránk köszönt, és megkérdezte, hogy sofőrök vagyunk-e, akik állást keresni jöttek Bukarestbe.

Megörvendtünk. Lám, az ember sose tudja, hol mint éri a szerencse! Kérte, hogy mutassam meg a hajtási engedélyem.

— Van egy nyolchengeres Cadillacom, arra kell a vezető. Maguk „túlról“ valók, ugye?...

— Igen, Transzilvániából...

— Magát felfogadnám... mi az igénye?

— Mi volna a munkaköröm? — válaszoltam kérdéssel a kérdésre.

— Bukarestből Bușteni-be utasokat, turistákat szállítani, naponta egyszer... Mennyit kér?

— Nyolcezer lejt...

— Tudja mit? — mondta egy kis alkudozás után. — Fizetek hét és fél ezret, és lakást is kap...

Grékó szemei elsötétültek, félt, hogy magára marad.

— Ketten vagyunk, kérem, s nem szeretnénk egymástól elszakadni.

— Vagy úgy? — mutatóujjával feljebb tolt a kalapját, és egy kis fejtörés után, látva egymáshoz való ragaszkodásunkat, megoldást talált a Grékó számára is. — Megvan! — mondotta. — Ügyes fiúknak látszanak, amit csak lehet, megteszek magukért, ugyanis sofőr kell a sógorom kamionjára is, amely most szét van szedve. Ha ért a javításhoz és a szereléshez...

— Igen, értek, értünk mind a ketten — felelte Jóska helyettem is.

A kocsi a Matache Măcelaru téren várt ránk. Hosszú karosszériájú, a mai mikrobusznak megfelelő méretű volt, kopottas bútor benyomását keltette. De a tudat, hogy ezt a neves márkájú kocsit én fogom vezetni, megbizsergette véretem, taszítottam egyet sapkám simléderén a gyarló büszkeségtől...

Amint csomagjainkat cipeltük az Északi pályaudvarról, Jóska így elmélkedett:

— Hétezeröttszáz lej... — remegett az irigységtől a hangja. — Kolozsváron még a felét sem adják meg egy sofőrnek... De szerencsés csillagzat alatt születél, vagy a ruha, a finomabb úri rongy teszi, hogy neked hétezeren alul nem is ígérnek?

Nyugtával dicsérd a napot, Jóska barátom.

Már alkonyodott, amikor kiindultunk Bukarestből Ploiești, Cîmpina, Bușteni felé. A széles sosszén porfelhőben fürta magát előre masinánk, élvezet volt hallani a nyolc henger pergését a sofőrfülkében. Mint az egészséges szívdobogás...

A tulaj vezetett, helyenként a sűrű gubbenőkben nagyokat zökkent a kocsi, tapasztalnom kellett, hogy a főnök nem nagy hozzáértéssel forgatja a kormányt. Az országút itt a főváros közvetlen közelében igen zsúfolt volt. Nagy gyakorlat kellett a gubbenők és a szembejövő járművek elkerüléséhez, az előzéshez, hogy inkább mi verjünk port a másik orra alá.

Chitilát magunk mögött hagyva durdefektet kaptunk. Majdhogynem az árokban kötöttünk ki. Pótkerék nem volt, osak belső gumi. Grékóval gyorsan kiugrottunk a kocsiból, hévért helyeztünk a tengely alá... a lyukas belsőt percek alatt kicseréltük, hamar felpumpáltuk, mi-alatt a főnök rövid szárú pipájából pöfékelte a kékes füstöt a szürke porfelhőbe.

Ploiești központjában egy fényes kirakat előtt állította le a masinát. Fölöttünk a csillagok sziporkáztak, körülöttünk a villanylámpák sárga fénye kápráztatta szemünket, míg a kocsi mellett örködtünk.

Ott báméskodtunk az őszi estében a fényes kirakatok előtt, a nyüzsgő emberáradatban.

— Most már megengedhetünk magunknak egy kis luxust. — mondtam Grékónak —, gyere, együnk meg egy-

egy rostélyost. — A közeli kerthelyiségből ugyanis orrcsiklantó illatok szálltak felénk.

— Hai la mititei!... — kiabálta egy fehér kabátos legényke. — Hai la bere!... — harsogta túl egy másik, és tessékelte a nyitott kapu felé a járókelőket.

Visszatérve a kocsihoz, hallgattam, hümmögtem. Fél lábbal az autó lépcsőjén valami rossz érzés uralkodott el rajtam. Nem kaptam előleget.. nem adta a volánt a kezembe.... vezetni se nagyon tud... Jóskával is közöltem ezt az aggodalmam...

— Még vezethetsz eleget, komám — nyugtatott Grékó. — Előleget bizonyára Bușteni-ben a lakásán ad majd...

Ploiești-től Cîmpináiig minden figyelmemet az út megismerésére és a kocsi kezelésére összpontosítottam. Ha oldalt kinéztem a nyitott ablakon, úgy tűnt, hogy a kicsorbult hold minket követ az égen.

Éjfélkor érkeztünk Cîmpinára. Itt egy kapu nélküli udvarra vezette be főnökünk a kocsit, aztán leállította a motort, s mintha valami bánataná, hozzánk alig szólt.

Kiszálltunk a kocsiból, s körüljártuk, hogy minden rendben van-e, de már nagyon álmosak voltunk. A főnök, mielőtt befeküdt volna a jó alvóhelyet biztosító sofőr-fülkébe, nekünk a szabad ég alatt, egy korhadt deszkapalánkon mutatott hálóhelyet, mondván, hogy jobb híján reggelig ott alhatunk...

Gyanús sejtelmektől kísérve indultunk a földön heverő palánk felé.

— Hogy a fene enné meg a rühes tulajdonosát — tört ki belőlem a visszafojtott indulat.

— Csak lenne bár egy pokrócunk — jegyezte meg Grékó, míg én a szálkás deszkákat tapogattam.

— Jobb lesz a csupasz földön — mondta Jóska —, az legalább nem olyan kemény... nem nyomja úgy az oldalunkat...

Felálltunk, néhány lépést tettünk csendben erre-arra tapogatózva. Az ég felhőtlen tisztán ragyogott, így a tenger sok csillag fényénél jól kivehető volt, hogy a tágas udvar lejtős talaját dudva és százféle gyom borítja. A telek nyugati részén egy ház körvonala rajzolódott ki.

— A földre nem feküdhünk, mert teli van piszokkal — mondtam Jóskának —, tönkremegy a ruhánk...

Erre Grékó leült a recsegő deszkaágyra.

— Gyere, ne finnyáskodj! Jó lesz a parasztnak...

Leültem melléje, levettem a kabátomat, összehajtogatam, a fejem alá tettem vánkosnak, aztán kinyújtózkodtam.

— Nem vagyok én finnyás, ezt a pár órát féllábon is kibírom. — Eszembe jutott, hogy az alku szerint nekünk lakás is jár... S ha ilyen a lakás, milyen lesz a fizetés? De Grékónak nem mondtam... Minek nyugtalan-kodjék ő is.

A hold tőlünk nem messze a doftanai börtön fölött folytatta útját... Tudtam, hogy ott kommunisták raboskodnak a nedves odúban. Mondtam is Grékónak:

— Nézd, ott túl a hegy ormán van egy szörnyű börtön... sok kommunistát tartanak benne fogva...

— Úgy kell nekik, a hitetlen dologkerülőknek — felelte egykedvűen. — Persze, szeretnének beülni a máséba.

— Mit galagyolsz itt összevissza? — lepett meg a Grékó maradisága... — Úgy beszélsz, mint egy reakciós gazdasági ispán, csendőr őrmester vagy csuhás népbolondító. Tudod te, mit akarnak a kommunisták?

— Tudom hát! — felelte dühösen. — El akarják venni az emberek földjét, gyárait, minden vagyonát, hogy a szegény embereknek ne legyen eltartója, ne legyen úr, aki földet adjon részibe, gyáros, aki a munkást fizesse...

Döbbsen próbáltam megmagyarázni neki, hogy így nem az osztálya érdekét, hanem annak ellenségeit, a burzsujokat védi, de sértődötten leintett:

— Ne beszéljünk most erről. Én hiszek és hinni fogok Istenben, és bízik abban, hogy segítségével vinni fogom valamire, öregségemre gyűjtök egy kis vagyont. De most aludjunk — mondta, hogy véget vessen a kellemetlen vitának.

Úgy tűnt, soha nem lesz vége ennek az éjszakának. Fáztam, és nyugtalanító gondolatok száguldoztak fejemben. A közelben elrobogó mozdonyok rémesen sivitottak. A Prahova völgyét megfekvő füst csípte a szemem, kutyák csaholása, kakasok kukorékolása verte, zavarta a csendet.

Alig kezdett pirkadni, Grékó már feltápászkodott, lelépett a deszkákról, nagyokat ásított, nyújtózkodott, varázózott... Én még színleltem az alvást egy ideig, de aztán mozgatni kezdtem meggémbereedett tagjaimat, és tétován talpra álltam.

Lopakodva indultunk szemlélődni, a kocsiba is benézünk, a főnök javában húzta a csendest a ruganyos ülésen. A hajnali derengésben kibontakozó épület frontja felé kerültünk annyira, hogy a kocsi már nem látszott oda. Hogy szegényes bérház előtt járunk, azt az egymást követő egyforma kis ajtók és ablakok mutatták.

A homályban egy magas fekete női alak bukkant fel, hosszú, szakadozott hálóingéből kilógott nagy melle, hátát és vállait kócos haj borította. Meghökentünk, fordulni akartunk vissza.

— Kik vagytok? — kérdezte a különös asszony anyáskodó hangon. — Csak nem vagytok a domnu új sofőrjei? — s kócos fejével a kocsi felé intett.

— S ha azok volnánk? — kérdeztem vissza halkán.

Az asszony összebb húzta mellén az ingét. Míg én arcát, hangját figyeltem, arra gondoltam, hogy az anya hangja szól hozzánk. Mélyről jövő sóhajt nyomott el, fejét rosszallóan csóválta.

— Mi van, jó asszony? Beszéljen, a tegnap fogadott fel minket az úr...

— De vajon nincs már felkelve? — kérdezte, és félrebb vonult velünk.

— Nincs — nyugtattuk meg —, alszik még, mint télen a medve.

— Rossz ember ez, az ördögnél is rosszabb — suttogta ujjával csendre intve. — Előleget kaptak-e az úrtól?

— Kértünk, de nem adott — suttogtuk vissza.

— Nem adott... ettől fizetést ne is várjanak, fiaim. Mindenkit becsap... hazugsággal fizet, amíg tud... a sofőröket hitegeti, amíg tudja, aztán amikor a bérüket kéri, beléjük rúg... egy hétnél többet még egy sem ült itt.

— Feljelentjük — bölcsködött Grékó ingerülten.

— Ne tegyék, csak azt ne tegyék, a rendőröket is lefizeti, s csak maguk járnak rosszul. — Ujjait egybekujcsolta. — Tanulják meg: úrral és bolonddal nem jó ki-

kezdeni. A rendőrség az urakért van, az mindig az uraknak ad igazat.

Meg akartam csókolni a kezét, de nem hagyta, megköszöntük a jóságát... ujját a száján tartva hátrált, s mint jó szellem, eltűnt az egyik ajtó mögött.

— Így állunk hát, az istenit ennek a rabló világnak — káromkodott Grékó. — A drága kamatos pénzt hogy fogom visszafizetni, ha így szedik ki a zsebemből a hitelbe vett garasokat. — Aztán, mintha én lennék mindennek az oka, így folytatta: — Ha tudtam volna, hogy te ilyen peches vagy, nem indulok el veled.

Úgy határoztunk, hogy amint kibújik a gazda a kocsiból, előleget kérünk, legalább pár száz lejt fejenként, s ha vonakodik, ami most már több mint valószínű, hát kiverjük az álmat a szeméből, hogy amíg él, el nem felejt.

Az úr álmatagon vánszorgott le az autóból. — Uram, biztosítson egy kis előleget — léptünk eléje —, különben már itt sem vagyunk.

— Hogy, mit akarnak? — dörzsölte szemeit, aztán lár-mázni kezdett, hogy Grékóhoz semmi köze, csak szánalomból fogadta fel a sógorának, attól kérjen majd előleget... Engem meg, ha nagyon ugrálok, elintéz a rendőrségen, hogy megemlegetem.

Ennyi elég is volt. Bal kézzel elkaptam a gallérját, s mondtam Jóskának, kenjen oda neki, de úgy, hogy megemlegesse. Amikor kiabálni próbált segítségért, olyat szorítottam a gallérján, hogy elakadt a lélegzete. Grékó meg csépélte biztatás nélkül, előbb értünk, aztán a többi becsapott kollégáért... Hol szorítottam, hol lazítottam a gallérján, de megfulladni nem hagytam... Nem, ilyen szenny nem fog a mi lelkünkön száradni!

Egy gurnival, mellyel a csomagokat erősítették a tetőhöz, Grékó a főnök kezét átkötötte és a kocsii lökhárítójához bogozta. Kaptuk a csomagjainkat, és pucpaszta, elinaltunk a vasútvonal felé a legrövidebb úton. Csak minél hamarabb el innen, jobb híján vissza Bukarestbe, de nem az Északi pályaudvarra, mert ott még ránk hozhatja ez a gazember a rendőrséget.

Az Északi pályaudvaron és környékén nyüzsgött a nép... tele volt a környék sötét lebujojokkal, piszkos csár-

dákkal, kétes életű ördögökkel, zsebmetszőkkel, prostituáltakkal, bénákkal és más kéregető koldusokkal.

A történetek és látottak után úgy gondoltam, hogy itt bűdös a levegő, sok a bajt hozó ember. A véleményemet Grékó is osztotta, hisz egymásra voltunk utalva mindaddig, míg valamelyikünk meg nem ragad valahol. Pedig voltak nem is olyan kellemes közös emlékeink is.

Otthon a faluban, katonaság előtt sokszor kerültünk szembe egymással. Ő a selyméri, én a nagyutcai fiúknak voltam a vezére... Egyszer egy szentoldali lányt a Selymerekre kísért a táncba... Ezért lakolnia kellett. Meg is kapta a magáét az egyik sötét, borús estén, amikor a lányos háztól távozott. Nem felejtette el. Sokáig nem nézett a szemem közé, magában hordozta a gyerekkori virtuskodásból lelkében maradt tüskét.

Most az „úrverés“ után azonban közvetlenebb barátok lettünk. Úgy határoztunk, hogy székhelyünket áttesszük valamelyik külvárosba, közel a mezőhöz, olyan szabad szállodának alkalmas helyre, ahol díjmentesen meghálhatunk, s nem kell tartanunk a bosszútól.

Megvettük a két legnagyobb napilapot, aztán elindultunk az Obor felé. Ütközben, ahol kifáradtunk, ráültünk a csomagunkra, és az apróhirdetéseket böngészjük. Az Obor pályaudvar várótermének egy kis padkáján teleettük magunkat a már nem éppen friss hazaiból, amit még a drága anyai kezek készítettek, s hogy ne akadályozzanak a mozgásban, no meg biztonság okából is, csomagjainkat beadtuk a megőrzőbe.

A városszéli sík mezőn, amelyet a Konstanca felé vezető vasúti sín pár szelt ketté, egy porlepte fűzfa árnyékában húztuk meg magunkat. Kabátunkat összehajtogatva fejünk alá helyeztük, alattunk a két lepedő nagyságú napilap, az Universal és Dimineața kiterítve, így a sok gyaloglástól fáradtan, az álmoasságtól kábult fejjel mélyen elaludtunk.

Az apróhirdetésekből kiböngészett közelebb eső címek egyike a Pantelimon mentén lévő téglagyárba szólt, a másik pedig a Dorobanți sugárútra. Sorsot húztunk: korona a téglagyár, fej a Dorobanți... Grékó dobta fel a pénzt: neki jutott a Dorobanților, nekem meg a téglagyár.

A városon kívül a puszta réten épült téglagyárak kéményei óriási felkiáltójelekként nyúltak a porfelhőtől szürke ég felé. Nem volt nehéz rátalálni a címre. Toronyiránt menni közelebb lett volna, de a közbeeső szeméttelpek, az építkezéshez kibányászott homok után maradt gödrök s a bolgár vagy szerb kertészetek megannyi akadályt jelentettek, úgy hogy a kanyargó országúton hamarabb elérhetőnek tűnt a gyár. Az út mentén előbb egy gyártelep kezdetleges körvonalain bámészkodtam el: a magas tüskés dróttal bekerített több hektáros területen sok-sok értékes gép rozsdásodott a szabad ég alatt. A sátor- és barakkszerű kis műhelyek között egy magas és tágas épület vasváza emelkedett a magasba. A nagy épület útra néző homlokzatán az idegen hangzású Malaxa állt.

Az épületekből a gépgyárak megszokott lármája, a vasesztergák, fűrógépek, kazánkovácsok zenebonája, az áramerőt fejlesztő motor szabályos pufogása hallatszott. Szemeim önkéntelenül az öntödét, a kupló kéményét keresték, de ilyet nem láttam. A kapusbódé előtt álló bőrnadrágos török portás érdeklődésemre csak a fejével intett, hogy munka nincs. Odébb menve, az útszélen megálltam. Kinyitottam a hónom alatt szorongatott Dimineața című lapot, abban a reményben, hogy talán mégis kerül valami nekem megfelelő munka az apróhirdetések rovatban, de sajna, errefelé semmi ilyent nem találtam.

Tüzzre való burzsuj lap! Cigaretára gyújtottam, hogy ingerültségem valahogy levezessem... Pár hete nem olvastam munkássajtót — ötlött az eszembe.

Amióta megszakadt a kapcsolatom Lévaival, az egységekkel s megromlott a szociáldemokratákkal, kezdek butulni: nem tudom, mi történik itthon és a nagyvilágban. Jobb híján a Dimineața-t kezdtem böngészni. Ebből értesültem arról, hogy az egész világot átfogó tiltakozás ellenére az Egyesült Államokban villamosságba ültették az olasz fasizmus által üldözött két munkásvezért: Sacchót és Vanzettit. Hasztalan volt tehát a sok millió dolgozó tiltakozása, a tőke újra ölt!... — sajdukt a szívembe, és szememből könnyet facsart a tehetetlenség.

A Malaxától pár perc alatt a téglagyárhoz értem. A gyár tágas udvarán hatalmas tégl- és cseréprakások magasodtak, körülöttük óriás teherautókra és nagy mura-

közi vagy stájer lovakkal vontatott szekerekre kérges kezű, derékig meztelenre vetkőzött emberek rakodtak, a téglát és cserepet kézből kézbe adva.

Costache mester, akihez a kapus irányított, türelemmel hallgatta elég gyatra románsággal előadott óhajomat.

— Az állás még üres, de... — rám nézett, fejét félrebillentve hol a kamionra, hol rám nézve méregetett, majd mosolyogva, őszinte nyíltsággal mondta: — Nem magának való az a masina... nehéz és régi, mint a Noé bárkája ... a volán nehezen forgatható. Ilyen száz kilón felüli ember kell hozzá, mint én vagyok, csak ilyenek tudnak elbánni ezzel a ráblával ezeken a pocsék utakon, higgye el nekem.

Felült a volán mellé, bekurbliztatta a sok lóerős Prága motort, aztán odaultetett, hogy végezzek próbahajtást. Igaza volt, a nehéz kocsi volápját még terhelés nélkül is nehezen tudtam forgatni a gyártelep gidres-gödrös udvarán.

Gyengeségem és tehetetlenségem miatt szégyenkezve, csalódottan fordultam ki a bokáig téglaporos udvarról. Mögöttem a téglavető és más munkások, sofőrök, igáskocsisok, rakodó cigány legények és leányok csípős megjegyzései röpködtek: „Nem evett elég mamaligát“, „a kákabélű úriforma sofőr“, „luxuskocsi volánja mögé való az ilyen cingár legény“...

Nem járt eredménnyel a második napi rohangálásunk sem. Estére holtfáradtan dültünk le egy szalmakazal tövébe, amelyet még nappal kinéztünk magunknak nem meszsze a pantelimoni erdőtől. — Csak eső ne lenne addig, míg munkát nem rendel a fenn való nekünk — rebegette Grékó fátyolos hangon. Aztán hamar elaludt: nyöszörgött, előbb szeretője nevét, aztán az édesanyját szólongatta álmában. Ő még közelebb állt a természethez, mint jómagam. Pedig én is ott nőttem fel félig a mezőn, félig a falu szélén, nádfedeles sárkunyhóban laktunk, törökbúzakóréval rakott szekerünk tetején jöttem a világra, útközben, a mezőről hazafelé — elmélkedtem, s bátorítottam magam. Lelki szememmel láttam a kilencéves bátyámat, amint a szekérrúd mellé járomba fogott felemás tehénkéekkel vesződik, útban hazafelé a Tündérvárhegy alóli taksás földről;

március elején, volt, az útszéli árokban és gödrökben a hófúvások maradványai fehérlettek...

A hold a ritka felhők között suhanva, kísértetiesen nézett alá, Grékó húzta a csendest, nagyokat sóhajtott, de ha szólítottam, nem felelt, csak hűmmögött. Bárcsak nyomna el az álom engem is. Szemem lehunytam, álmos és fáradt voltam, de az álom makacsul elkerült. Ébren tartott a szalmakazal megannyi neszezése, a tavi békák koncertje, a bolgár kertészetek felől hallatszó kutyaugatás.

Nem járt semmi eredménnyel harmadik napi rohangálásunk sem. A ruhámon nyoma se maradt a vasalásnak. Jobb helyre már be se merészkedtem... Az Obortól átjöttünk a Cișmigiu környékére. Az állami munkaközvetítő hivatal is ott volt a közelben, az Izvorul utca elején. Ott is próbálkoztunk, de a három-négy megüresedő helyre már hajnalban százan is jelentkeztek. Maradt az apróhirdetés útján való próbálkozás, de most már a város újabb „szűz“ területein.

Este lett megint, már alig vonszoltuk magunkat. Aludni behúzódtunk a Cișmigiu kert egy félreeső sarkába, oda, ahol nem kellett fizetni az ülőpadért és a sűrű díszbokrok alvóhelyet is biztosítanak. A Transilvania utcai bejárattól jobbra egész sor mozgatható fatörzs-darabra találtunk. Mint megtudtuk, itt volt a munkanélküli tisztviselők gyülekező- és pihenőhelye; innen csak egy ugrásra volt a munkaközvetítő hivatal s ennek szomszédságában az „ingeny konyha“, ahova napi egy étkezésre bont kaptak azok, akiknek neve már hosszabb idő óta szerepelt a munkanélküliek lajstromán.

Az egyik „taxamentes“ pádon ülve elfogyasztottuk szerény vacsoránkat, utána még ott bóbiskoltunk, terveket szőttünk, kicseréltük napi benyomásainkat. Az otthonnal rendelkező boldog emberek hazatértek, a kiürült parkra csend borult. Itt-ott a sétányok lombos fáktól és cserjéjtől rejtett padjain a hold és a csillagok gyér fényénél még látni lehetett egy-egy csókolózó emberpárt. Mikor már alkalmasnak véltük az időt a lefekvésre, egymást fedezve, négykézláb csúszva-mászva húztuk be magunkat az éji pihenőt ígérő bozótbába.

A magunkkal hozott újságokat többrét magunk alá helyeztük, fejünket alvásra hajtottuk... a főváros kellős

közepén... lélegzet-visszafojtva vigyáztunk, ha lépések nesze hallszott, szívünk a torkunkban dobogott, amikor a közeli bokrokból a rendőr egy szerelmespárt vagy hozzánk hasonló sorstársat ugratott ki.

A parknak is megvolt a maga szigorú szabályzata, zárórája. Gyülekezési és kijárási tilalom volt, félni kellett: ha tíz óra után az utcán elcsípnek, mint csavargót előállítanak, s ami hercehurca ezzel jár, arra még gondolni sem jó.

Éjfél után, amikor legédesebb az álom, éktelen lármára ébredtem. Razzia! A közelünkben bujkálok menekülni próbáltak valamelyik kijárat felé, de itt is, ott is hatósági emberekbe ütköztek... zseblámpájuk fénye bepásztázta a mi rejtekünket is, és erélyes kardcsörtetéssel ki-parancsoltak onnan.

— Csavargók! — gumibottal siettettek, verték ki sajgó szemünkből az álmot... Igazoltattak. Személyazonossági igazolványunk mellett munkakönyvünket és sofőri engedélyünket is felmutattuk, de nem értek azok semmi. — Munkanélküli csavargók! — állapították meg, és a már egybeverbuvált csapat végére lökdöstek.

A razziázók a száznál több összefogdosott embert a Matache téren át a zsidó templom elé masírozatták, és a hagymakupolájú istenházát kerültették velünk előbb kettes, aztán egyes libasorban. A sápadt hold a nyugati ég peremén már hazatérőben volt, s még mindig ott baktattunk egymás sarkát taposva, már nem tudom hányadszor, sejtelmes falai körül.

Eszembe jutott a templomkerülés vallásos háttere, s már szinte hangosan felkacagtam: Krisztussal is így vitték a keresztfát, amelyre felfeszítették...

Sajnáltam Grékót, amiért a kavarodásban elvesztetem... s nem biztathatom, nem örvendeztettem apostoli igékkel, a templomkerülésért járó bünbocsánattal.

Az éjszakai csendet zavaró csoszogásba szitkok vegyültek, óbégatás hangzott innen is, onnan is, lövés csattant a szökni merészkedők után. A soron kívül álló fegyveres őrök egyike-másika a jobb öltözetű letartóztatottakkal sugdolózott, s egynek-egynek a „papírjait“ jónak találták.

Számunk apadozni, sorunk rövidülni kezdett. A mentő hír aztán hozzám is eljutott. Kezdetben a szabadulásnak

magas ára volt: ötszáz lej. Aztán ahogy közeledett a hajnal, óránként lejjebb és lejjebb szállt a váltságdíj. Pirkadtattájt kétszáznál már én is alkudozhattam. Nem akartam a kilátásba helyezett több heti meghurcoltatásnak kitenni magam, inkább leguberáltam a csalárd váltságdíjat.

Reggel előzetes megállapodásunkhoz híven az Északi pályaudvarnál vártam Grékóra. A kialvatlanságtól holtfáradtan én a kétszáz lej hasztalan elvesztésén rágódtam, de azzal biztatgatva magam, hogy ennyi rossz után már csak kell jönnie valami jónak is. Balogh Sanyira gondoltam, hogy mi lehet vele. Amióta eljött Bukarestbe, semmi hír róla. Pedig be jó volna megtalálni, talán segítségünkre lehetne... Az első 15-ös villamosok már megjelentek a pályaudvar előtti téren, amikor az egyik lovaskocsi mögött megpillantottam Grékót, amint megnyúlt képpel igyekezett a találkahelyünk irányába.

— Szervusz, Jóska! Ronda egy éjszakánk volt!

Grékó kocsihoz illő káromkodással felelt, aztán hangjában némi önteltséggel kérdezte:

— Te hogy úszta meg?

— Két lepedővel — mondtam lesütött szemmel. — Hát te?

— Hahaha — kacagott —, én lealkudtam két „polra“. Ha neked több kidobnivaló pénzed van...

Amint ott az utcasarkon így vitatkoztunk, a Grivica felső vége felől felhangzott a rikkancsok kiáltása. A két nagy lap az apróhirdetésekkel ma korán kezünkbe került. Már alig volt jártányi erőnk, de azért felderítő útra indultunk a kipécézett címek után.

Késő délután a Bragadiru sörgyárnál, a Calea Rahoveien kaptunk biztatást, hogy másnap reggel hat órakor a gyár rakodójánál várjunk sorunkra, ott szokott lenni üresedés a sörkihordó teherautókon.

Este az állomás várótermét szemeltük ki pihenőhelyül. Az igen vegyes utasokkal zsúfolt III. osztályú váróteremben egymáshoz szorulva, mosdatlan emberi testek, fokhagyma és gyomrot háborító olcsó dohányfüst bűzében bóbiskoltunk éjfél tájig. Ekkor a tisztas közönséget kizavarták a váróteremből az állomás előtti térre. Mi is ámentünk a tér túlsó felébe, és ott a széles járdán kinyújtózva aludtunk tovább. Aludhattunk úgy két-három órát,

és amit ott álmodtam, arra most negyven év után is jól emlékszem.

Othon voltam Kolozson, a szülői háznál, akkor érkezhettem haza. Édesanyám homlokon csókolt, leültetett, és gyorsan pár tojásból rántottát és mellé sós uborkát talált elém. Éhes voltam s csuda jó étvággal nyúltam a villa és kenyér után, de amikor az első falatot bekaptam volna... a talpamon egy kemény rúgás ért.

Felnézve egy rendőr hajolt fölém, s gumibotjával felkelésre noszogattott.

Azóta is, ha rántottát látok, sajnálattal gondolok arra, amit akkor álomban nem ehettem meg.

Hat óra előtt pár perccel érkeztünk a Bragadiru sörgyár elé. A gyár kapuja előtt lármás tömeg tolongott, voltak, akik felvételre jelentkeztek, mások munkahelyükre siettek. Nekünk a sörszállító kocsik főnökénél kellett jelentkezniünk, az előző nap kapott utasítás szerint... A rakodónál, melyhez egész sor ütött-kopott teherautó volt felsorakozva, már folyt a rakodás. Söröshordók gurultak és sörösládák nőttek egymás fölé a főnök felügyelete mellett, akinek be nem állt a szája. Mint később megtudtuk, az öles termetű főnök nem a raktár, hanem a rakodómunkások, sofőrök zsarnoka és vámszedője volt. Az árúk átvételét és átadását ügynökök, ún. remizerek végezték, akik a sofőrökabinban foglaltak helyet, nyakukba akasztott bőrtáskában hordták a rendeléseket, s oda rejtették az áruért kapott pénzt is, amit aztán az üres hordók és üvegek átadásakor leguberáltak a pénztárnak.

A főnök úr szúrós nézésével végigtapogatott engem, amikor végre „személyisége“ elé engedett járulnom. Amolyan vékonydongájú úriformának nézhetett, mert elhúzta a száját. Grékó inkább tetszett neki, mert azonnal felül-tette a félig-meddig már megrakott Fordra.

Az egyik sofőr a gyújtásra és a lábfékre panaszkodott a főnöknek.

— Most mondod, amikor a kocsit rakodásra vár, te állat! Ha nem értesz a vezetéshez! A kocsit pár nap alatt tönkretetted... az anyád... Hordd el magad, de azonnal — pattogott a főnök.

Így kerültem volán mellé a Bragadiru sörgyárban, ahol a zsbivásárhoz hasonló tolongástól, a sok káromkodástól, a

sötét kilátástól demoralizáltan indultam útnak a nehéz rakománnyal. A forgalmas utcákon óvatosan hajtottam, s a szimpatikus remizer intelmeit hallgattam a „csbukokról“, arról, hogy ebben az állásban csak úgy lehet megmaradni, ha az ember mindenkinek leadja, ami neki jár. Nem mondtam ellent a barátságot mutató embernek, úgyse tudnám meggyőzni a magam igazáról, de már láttam, hogy nem nekem való kenyérkereset ez...

Naplementével, terhüinktől megszabadultan, az üres söröshordókkal és ládákkal tértünk vissza. A gyújtást útközben rendbehoztam, s örvendtem, hogy a rossz utaktól és lelketlen vezetőktől agyonstrapált kocsit a szokatlan fővárosi forgalomban, villamosok és autók százai között baj nélkül hazavezettem...

Este Grékóval meghánytuk-vetettük a helyzetet. Ő nem volt finnyás a bánásmódra... nem kifogásolta a „letejelést“ sem, sőt a remizerrel már szót értett, és mellékes keresetet is remélt. Útjaink így elváltak.

Úgy emlékszem, több mint tíz évet dolgozott azután a Bragadiru kamionjain. Spórolt, taxit vett... Kolozsváron házat, Szamosfálván több hektár elsőrendű földet, Kolozson szőlőt-gyümölcsöst. Zsugori ember lett, aki minden pénzt a fogához vert, gyűlölte a kommunistákat... verte a feleségét... Gögösen lépegetett a kolozsi utcán rokonai körében, mint aki azt akarja mondani: „lám, mire vittem...“ Még szerencsétlenségében is szerencsés volt, negyven-egynéhány éves korában, az új világ küszöbén költözött el az élők sorából, mert ha a szövetkezetesítés életben találja, biztosan a guta üti meg.

SZTRÁJKSZERVEZÉS, HARANGÖNTÉS ÉS EGYEBEK

Néhány napig még a főváros utcáit róttam, egyre reménytelenebből. Az ég csatornáit megeredtek, szomorú esős napok váltogatták egymást. A pénzem is fogytán volt. Álmatlan hosszú éjjeleimen újra meg újra felmértem eddigi életemet. Lám, két szakmám is van, dolgozni szeretek, s mégse kapok sehol munkát. Hazamenjek a falumba? Szegény öreg édesanyám nyakán élősködjek? Könny toltult a szemembe. Korholtam magam, hogy miért nem tudok olyan lenni, mint más. Hozzá lehet szokni a becstelenséghez is... sunyítva lapulni és csipegetni, ahogy adódik. Nem, én erre, éreztem, képtelen lennék...

Újra Kolozsváron próbáltam szerencsét, persze eredménytelenül. Felkerestem a vasas szakegyletet, amelynek tagja voltam, amely felé — meghasonlottan a testvérharc miatt — egy darabig nem is néztem. Újból kaptam a munkanélküli-segélyt, és kénytelen-kelletlen el is fogadtam. Tudomásul kellett vennem a tényállást: munkanélküli vagyok! Sovány, de egyedüli vigaszom csak az lehetett, hogy nem én vagyok az egyetlen, hogy tele a játékterem munka nélkül lézengő vasasokkal, öntőkkel. Nekem a játékra semmi kedvem, a könyvtár ami vonz és a gyakori tudományos előadások... Lakásom a megszokott helyen, a Kis házaspárnál. Bíró Dódi unokaöcsém most is szidja a szociáldemokratákat, s engem sem néz jó szemmel, amiért a vasasothonban tanyázok. Nem akarja megérteni a valóságot, hogy Kolozsvárott nincs egységes vasas szakszervezet, hogy aki ezekkel a vasas öntőkkel szembeszáll, az vagy börtönbe kerül, vagy kivándorol, mint Zakár, Szőnyi, Szentandrás és mások, akik Uruguayban, Argentínában, Brazíliában leltek új hazára.

— Üzemben elhelyezkedni tavasz előtt lehetetlen — magyarázta a titkár. — Hanem a szervező bizottság, amelynek tagja maga is, megbízná egy komoly feladattal. A dohánygyári dolgozókat, akik nagy többségükben nők, kell megszervezni, bérharcba vinni, emberibb sorsba juttatni.

A kolozsvári dohánygyárban akkor a munkásnők a három-négy lejes órábék mellett alig kerestek húsz-harminc lejt naponta (egy négy-öt gyermekes családnak legkevesebb három-négyezer lejre lett volna szüksége havonta). Nem volt nehéz megszervezni, harcba vinni őket a nagyobb darab kenyérért, emberibb bánásmódért. Az itt dolgozóknak már nem volt vesztenivalójuk, minden mindegy volt, még akkor is, ha a dohánygyárban, állami üzem lévén, törvény tiltotta a szervezkedést.

Előbb a gyárban dolgozó néhány szaktárssal vettem fel a kapcsolatot, akiket jól ismertem; a Junász-gyárból tették útra őket is pár évvel ezelőtt, s azóta sikerült betornászniuk magukat az állami monopóliumnak ebbe a nagyüzemébe. Biztosan számíthattam itt Laczkó Gábor öntőre, Bonthideanu Petre és Regőczi Pista karbantartó lakatosokra, ők a munkatermekben a gépek olajozása közben igyekeztek megismerni azokat a bátrabb munkásnőket, akik a mérhetetlen nyomor miatt nemcsak sírni tudtak, de felháborodni is volt merszük a hajcsárokkal szemben. A rokonszenvezőket este otthon kerestük fel, hogy meggyőzzük az összefogás szükségességéről.

Amikor a félelem gátjait átszakította az élni akarás ösztöne, és vasas szaktársaink a háttérből cselekvésre érettnék tartották az időt, a szaktanácstól átvettem a rőplapokat, és negyedmagammal beállítottam a gyár kapujával szemben lévő bodegába. Itt egy kevés itóka mellett négyfelé osztottam a rőpcecsomagokat. Innen az ablaküvegen át szemmel tartottam a kaput, a gyári sziréna hangjára a kijárat felé özönlő nőket.

— Szaktársak! — fordultam munkanélküli sorstársaimhoz. — Rőpcédulát kell adni minden egyes munkásnőnek, munkásnak, és szóban is meg kell mondani: ne a lakásukra, hanem egyenesen fel a Victoria utcán a Patak utcai munkásotthonba menjenek, mert ott már várják őket.

Ritka, de nagy pelyhekben szállingózott a hó, aztán északi szél kezdte borzolni kopott ruhánkat. De nem annyira a hideg miatt, mint inkább az izgalomtól vacogtak fogaink.

Jucan Gábor öntő indult elől, Szigeti Jancsi, az ifjú lakatossegéd a nyomában, őt követte Regőczi Pista, utolsó-

nak pedig én léptem ki a bodega ajtaján. Összehúzott nagykabátunk alatt a röpcesomagokkal, minden kilépőnek a markába nyomtunk egy papírt, és a fülébe súgtuk, hogy saját érdekükben menjenek egyenesen a Patak utcai munkásotthonba.

A munkások között lépett ki a gyár kapuján az egyik aligazgató is. Jucan Gabi neki is a markába nyomott egy röpcét, és odasúgta, hogy fel a munkásotthonba. Ez amikor elolvasta a pár soros felhívást, sarkon fordult, bezáratta a kaput, és mindenkit visszarendelt túlórázni. A sűrű hóhullás és ködös szürkület leple alatt visszarendeltem hát én is szaktársaimat a kocsmába.

Az a pár száz dolgozó nő, aki négy órakeret hagyta el a gyárat, simán eljutott a Patak utcai helyiségbe, a többi részletekben engedték ki a gyárkapun: 5, 6, 7 és fél 8 órakeret.

Nemsokára autó fékezett a gyár előtt. A fekete autóból két sötét alak szállt ki, az aligazgató összesúgott velük és nagy cigarettásdobozt nyújtott át nekik. Aztán tovább is mentek.

Ott álltunk lesben, s minden órában osztottuk a röpcét, küldtük a nőket a gyűlésre, aztán ismét megbújtunk a hóhullásban egy fa mögött vagy egy sötét kapualjban.

A civil ruhás hekusok hat órakeret a fiatal Szigetit, hét órakeret a nem elég óvatos Regöczit tették ártalmatlanná, de csak miután megbízásunknak eleget tettünk. Jucan-nak és nekem viszont sikerült a gyár munkásai között meglógnunk a spiclik elöl.

Fél nyolckor az utolsó ötven-hatvan nő is kilépett a kapun. Jucan az utca egyik végéről, én meg a másik végéről mentem szembe a távozókkal, és felhívtuk figyelmüket a gyűlésre. Aztán utam a Calea Victoriei 59. szám alatti OSZT-iroda mellett vezetett el. Bementem és onnan áttelefonáltam a Patak utcai helyiségbe. Schnegg szaktárs közölte, hogy a dohánygyáriak rendre valamennyien megjelentek a gyűlésen, és egyhangúlag megszavazták a sztrájkot, ha követeléseiket a gyár nem teljesíti. Különbösen siessek, mert a gyűlés azokkal, akik hat és hét óra után érkeztek, még tart...

A Fötéren és onnan a Monostor út sarkáig lovas és gyalogos csendőr járőrök cirkáltak, igazoltatták a járó-

kelőket. Jucannal betértünk a Mátyás szülőháza felé vezető keskeny utcába, átvágtunk az Óváron a Bartha Miklós utcába. Itt is mindenütt civil hekusok és csendőrök őrködtek. Jucan lemaradt azzal, hogy a sétatéren át megpróbál hazajutni a Kétvízközbe.

Valami különös érzés lelkesített, hogy lám, egy kis munkásmegmozdulásra milyen ijedelem fogta el az urakat. Megpróbáltam a Patak utca elejét elzáró többszörös csendőrordont átvágni, hogy a munkásotthonba jussak, úgy éreztem, most közöttük a helyem. Ment is simán. A csendőrök az otthon felé szó nélkül átengedtek, csak a kijárat volt mindenfelé lezárva.

A gyűlésteremben pár száz nő ült a padokban és félannyi hatósági közeg. A nők között láttam Bonthideanut és Laczkó Gábor szaktársat a dohánygyárból, tőlük tudtam meg, hogy a szervező és tárgyaló bizottságot letartóztatták és elvezették... hogy hova, azt ők sem tudhatják. A fődolog, hogy a dohánygyáriak egy-két fix fizetéses mester kivételével mind eljöttek a gyűlésre, és elhatározták, hogy nem veszik fel a munkát mindaddig, míg a béremelésre, túlórapénzre és bánásmódra vonatkozó jogos követeléseiket nem teljesítik.

A terembe zárt asszonyokat egy civil meg egy egyenruhás komisszár igyekezett „jobb belátásra“ bírni. A gazdasági válságra háritottak minden bajt, és próbálták rávenni a nőket, hogy álljanak munkába.

A letartóztatottak pár óra múlva visszatértek a gyűlésterembe. Bruder mindnyájuk nevében közölte, hogy az összefogás meghozta a maga gyümölcsét. Az OSZT közbelépésére az urak meghátráltak, őket szabadon engedték és ötven-hatvan százalékban már a dohánygyáriak követelését is hajlandók teljesíteni... Ilyen győzelmet a mai rossz gazdasági viszonyok között elérni csakis a szociáldemokrata képviselők közreműködésével lehetséges. Éljen a szociáldemokrata párt! Éljen a dohánygyári dolgozók szakszervezete!

Szigeti és Regőczy dagadra vert képpel csak másnap került elő a rendőrségi fogdából.

— Na mit szólna hozzá, öcskös? — kérdeztem otthon Dóditól, a buzgó KISZ-tagtól.

Bátyám, ha nem lenne ennek a győzelemnek egy szépséghibája, még magam is örvendezni tudnék neki...

—Hát te nem érted, hogy az egész hadigépezet kivonult ellenünk, és az asszonyok mégis győztek?

— És megúszták szárazon!... Ezt akarod mondani, nem? Hát nem látod — szegte kedvemet örökös szóki-mondásával —, hogy a helyi hatóságok azért fújtak gyors takarodót, mivel az amszterdamiak felhívták a kormány figyelmét arra a rájuk nézve közös veszélyre, hogy a durva beavatkozás a kommunisták, az „egységesek“ mal-mára hajtaná a vizet. Így aztán jobbnak látták némi engedékenységet mutatni, hogy a szociáldemokraták legyen mire hivatkozzanak az egyre gyűrűlő tagság előtt: íme, aki velünk tart, az nyer. Na, így állunk, kedves bátyám, e kétes győzelemmel...

Amíg munka nélkül voltam, leszoktam az udvarlásról, nem volt lelkierőm lányos házakhoz eljárni. Megszakadtak a kapcsolataim a vasas kommunistákkal is. Lévai eltűnt a láthatárról, Dánék nyomában hekusok koslattak, óvatossá kellett lennem hát. A vasasotthonban a vezetők melegen fogadtak, újra bevontak a vezetőségbe, s az évi közgyűlésen engem választottak meg jegyzőnek. Az éveim után járó munkanélküli segélyt rendszeresen kaptam, s közben az egyik munkanélküli rézöntő szaktárssal holmi szakmába vágó alkalmi munkákat is vállaltam.

Untam, szégyelltem, betege voltam a tétlenségnek. Nehéz fizikai munkához szokott szervezetem tiltakozott a renyhesség ellen, de a krajcárra is szükségem volt. Így fogadtam el a félszemű Gyulai rézöntő javaslatát, aki szintén munka nélkül tengődött szülei nyakán. Egy kisebb méretű harangot kellett öntenünk. A Tordai úton levő Liskai-féle rézöntődében jó pénzért helyet adtak erre a munkára. A rendelést az egyik szomszéd falu idős lelkésze közvetítette. Az alku ott folyt a templom tornyában a harangláb alatt. Amíg ő a lelkész úrral tárgyalt, én a dombtetőn épült templom tornyából gyönyörködtem a friss hólepelrel borított falusi tájban. A falusi házak füstölő kéményei, a párálló istállók, a határra trágyát szállító szánok csilingelése, minden a gyermekkoromra emlékeztetett.

Szülőföldem felé néztem, keresgélve a templomot, kis házunkat, melyet eltakart a hegy és a mindent elmosó köd.

De amikor nekifogtunk a formázásnak, s később, amikor a bronz összetételének megállapítására került a sor, tapasztalnom kellett, hogy a kollégám se mester a szakmában, csak annak tartja magát.

Ráhagytam mindent, mert egyre csak azt hajtogatta, hogy én még hátulgombolósban jártam, amikor ő már harangot öntött... Így aztán háromszor formáztunk és kétszer öntöttünk, amíg jó lett.

A legnagyobb hibát az öntésnél követte el. A pappal aranyat, ezüstöt, nikkelt és a szükségesnél több angol cint vétetett, bedumálta a hiszékeny istenszolgájának, hogy ez a harang a kotta összes hangján dicsérni fogja az eget urát. De a készülő ötvözetbe nem olvasztotta be a nemesfémeket. Nem volt szíve hozzá, mert azokat külön értékesíteni lehetett volna.

A kész harang, mikor megkongattuk az ott lábatlankodó pap előtt, repedt vasfazékként szólt. Mit volt mit tenni? Kezdhattuk előlről az egészet, s az újraolvasztott masszába a könnyező Gyulai szeme láttára belekevertem minden szükséges fémet.

Ilyen kisebb vállalkozásokkal igyekeztünk valami pénzre szert tenni, mert állandó munkára csak nem volt kilátás.

Karba tett kézzel tétlenül üldögelni naphosszat csak nem tudtam, mint sokan mások a szakszervezet ülés- vagy játéktermében a dominókockák rakosgatása mellett. Undor fogott el, és sírhatnékom támadt a csípős dohányfüsttől, tüdőasztmás, légsőhurutos vagy éppen tüdőbajos köhögésektől fertőzött levegőben.

— Ugat a ha-ha-lál ku-ku-kutyája — mondogatták siralmas hangon az ilyen korgó gyomrú, csontra aszott, vörhenyes arcbőrű munkás testvérek.

Gyulai legtöbbször a könyvtárban talált rám olvasás közben. Akkoriban előadásokat hallgattam, Marx tanait bújtam, s olyan problémákon törtem a fejem, hogy például hogyan lehetne megszervezni a sofőröket, akik egymást túrják ki az állásokból és hallani sem akarnak az összefogásról.

Az unalmas nappalok után estéim már mozgalmasabbak voltak. A vasas csoport helyi vezetősége és a szociáldemokrata párt, melynek tagja voltam, sokat gyűlésezett; sok vitaindító és kiértékelő előadást hallgattam. Gyakoriak voltak az irodalmi és tudományos előadások is.

Szívesen hallgattam az előadók közül Salamon László költőt, az Új Kelet szerkesztőjét, az ifjabbak közül pedig Jordáky Lajost. Salamon László verseiből, az Új Keletbe írt riportjaiból, valamint a pártüléseken elhangzó szavai-ból forradalmibb, a fölszabadulást sürgető hang csendült ki. Jordáky észhez szóló felolvasásai forradalmasító-megnyerő erővel hatottak hallgatóira. Már középiskolás korától kezdve ott tanult és tanított a szakszervezetekben. Tőle tanultam zenei alapismereteket, s negyven évvel ezelőtt ő magyarázta meg az *Éjjeli menedékhely* mondanivalóját is. Tőle hallottam a darab egyik hőséneke arany szavait, hogy „szeretni kell az embert és nem szánni...” Általa lettem és maradtam a gorkiji irodalom és szellem kedvelője.

1928 tavasza a vasipari munkások bérharcával kezdődött. „Sztrájk a vasiparban!” „Vasmunkások, kerüljétek Kolozsvárt!” — ilyen felhívások jelentek meg a munkás-sajtóban nap mint nap. Pedig szerettem volna itthon maradni sokkal inkább, mint máskor. A tavasz beköszöntésével újból szerelemre lobbantam. Nősülni, családot alapítani vágytam, itthon, Kolozsváron...

A tél folyamán néhányszor részt vettem mint rendező a szokásos vasas bálokon. Régi leányismerőseim azóta férjhez mentek, barátaim megnősültek... nem volt társaságom, unatkozva néztem a táncoló párokat, szomorúan hallgattam a zenét. De egy este megpillantottam egy barna lányt... piciny piros ajka volt, kerekded keble, szép ovális arca... Titkon figyeltem és féltékeny voltam, amikor láttam, hogy körülrajongják a fiúk. Nem mentem a közelébe, táncra sem kértem... minek? Egy munkánélküli csak titokban szerethet, hogy a lány ne tudja...

Május elseje ebben az évben talán mozgalmasabb volt, mint általában szokott lenni. A több éve ellenzékbe szorított Nemzeti Parasztpárt, élén Maniuval, demokráciát, jobb megélhetést, szabad sajtót és szervezkedést ígérve,

százazres tömegeket vonultatott fel Gyulafehérvárra. A Nemzeti Parasztpárt szövetségre lépett a szociáldemokrata párttal, s ennek a frigynek eredményeként néhány év után először a hatóság megadta az engedélyt a május elsejei szabadtéri gyűlésre.

Ragyogó napfényben, forradalmi álmokkal gyülekezünk a Magyar Színház előtti téren: szervezett munkások, szocialisták, forradalmár kommunisták.

Az ünnepi gyűlést az építőmunkások szakszervezetének elnöke nyitotta meg. ünnepi beszédet a nagyszámú egybe-gyűltekhöz a közkedvelt Hoffer Géza szociáldemokrata író tartott. A göndör hajú, alacsony termetű, de vállas emberke nyakát tűzpiros csokornyakkendő díszítette. Beszélt a munka ünnepe jelentőségéről, aztán rátért a II. Internacionálé harci programjára.

A hangulatot azonban nem a szónok szavai izzították.

— Munkát, kenyeret!... — hangzottak fel az ünnep-rontó szavak egyszerre több pontról. A hallgatóság, mely a színháztól a sétatér öreg lombjai alá nyúlt, imbolyogni kezdett.

Az elnök szemei tüzet szórtak, erélyes szavakkal próbált a türelmüket vesztett ifjakra hatni:

— Elég legyen a lázításból!

— Könnyen beszél, akinek teli a hasa!... Éljen a Szovjetunió, az első szocialista állam, éljen a forradalom! — kiáltották vissza a tömegből.

Közben röpcék záporoztak a fejek felett. A kommunisták harcra hívták a dolgozókat, összefogást sürgettek...

A tömegben elvegyült civil ruhás komisszárok és detektívek jobbra-balra kapkodtak a röpcék és röpcézők után. De a tetteseknek mindenki falazott. Pedig a gyűlés emelvényéről még az elnök is segített a fogdosóknak.

— Azt fogják meg ott! Azt a göndör hajú fiút! — kiáltotta az erkélyről, és hosszú karját előrelelendítve mutatott a Diana fürdő ódon fala felé.

A gyűlés így felbomlott. A tömeg egy része hazafelé indult, míg mások, köztük magam is néhány barátommal a közkedvelt Hója erdőbe vonultunk majálistozni.

Az idő ragyogó volt, melegen tűzött a nap. Az árnyas erdő mint méhkas zsongott a vidám ifjúság zajongásától, dalától. Csizek János mészáros és hentes barátommal már

jó előre megbeszéltük a flekkensütést, hogy ő szállítja és készíti elő a húst, mi többiek visszük a kenyeret, sót, sört, bort. Eszünk, iszunk, dalolunk, aztán bebarangoljuk az erdőt és környékét, újabb ismeretségeket kötünk fiúkkal, lányokkal, ahogy ez már lenni szokott.

Az erdő egy távoli részén, egy tisztás szélén lévő gazdasági épület közelében ütöttünk tanyát. Itt a pojánán pacsirta énekelt s emelkedett rebbenő szárnyalással a kék ég felé. Távolabb fiúk, lányok énekeltek szerelmes dalokat. „Csak tavasz ne jöjjön sohasem“ — hangzott a szomorú dal. Csalódott szerelmes lehet, aki ilyen dalba kezd.

Később a hamvadó tűzhely mellett mi is dalba fogtunk. „El kéne indulni, meg kén házasodni...“ — énekeltek világgá leghőbb vágyunkat.

Dódival kettesben sétára indultunk a hullámzó emberáradatban. Egyik helyen a zöld pázsiton piros lájbis fiatal magyar lányokat láttunk fiúktól körülvéve; együtt énekeltek, táncoltak.

— Né, Annuska! — szólt az öcskös, aztán megbökött, hogy látom-e a lányt, akiről annyit érdeklődtem.

Láttam én, hogyne láttam volna. Mint akit villanyütés ér, mozdulni sem tudtam. Ő volt az a középtermetű barna lány, tömött hajfonatai tánc közben a levegőben röp-ködtek.

— Nem akarod személyesen megismerni, bátyám? — kérdezte Dódi. — Mert én bemutatathatom...

— Várj! Most ne... mi értelme lenne most?! Gyere innen — szólítottam az unokaöcsémet —, gyere, mert... a kollégák megharagusznak, ha sokáig elmaradunk.

A több ezret kitevő majálisozó tömeg önfeledten szórakozott. Észre sem vettük, hogy a fejünk felett kelet felől felhők sűrűsödnek. Hirtelen fagyos szél támadt, mely pillanatok alatt viharra nőtt. Az égből dió nagyságú jég zúdult az előbb még napsütéses tájra. Az emlékezetes jégvihart hideg eső követte. A bőrig ázott majálisozók szomorúan indultak haza.

Nem lévén más kiutam, nyár elején Gyulaival ismét Bukarestben próbáltam szerencsét. A Feri nővérénél szálltunk meg, közel a Vulcan gyárhoz. Sofőri hajtási enge-

délyemet sutba vágtam, s az igazi szakmában, valamelyik öntödében akartam elhelyezkedni.

Előbb a Vulcant kerestük meg a 13 Septembrie úton. De itt már a kapusfülke utcára néző homlokán fekete tábla hirdette, hogy „munkásfelvétel nincs“.

Gyulai otthonos volt a város e déli részén. A Vulcan gyártól egy másik vasgyárhoz vezetett, a 11 Iunie utcába, a Károly-park főbejáratával szemben. Ez a Wolf-féle gépgyár, de itt is ugyanaz a tábla meredt elénk. Ide a Le-maître volt a legközelebbi vasüzem, ahol aznap még szerencsét próbáltunk.

— Három vasgyár, és egyikben sincs munka — vi-csorgott Feri. — Ha így van, hát akkor vesszen minden... minden...

— Hadd a fenébe, Feri! Menjünk innen, amíg be nem kaszniznak. — Karon fogtam, és elindultam vele a nagy-piac felé.

Másnap kora reggel százával ödöngtünk az állami munkaelosztó hivatal irodája előtt. Nyolc órakor nyitott a hivatal. Felolvasták a segédek kereső patronok nevét, címét, öntőket ezúttal a Basarab 31—32 alatti Horenstein-féle öntödébe kerestek.

— No lám, ma jobb napunk lesz, mint gondoltuk a tegnapi csalódások után — mondta Gyulai, és szeme megcsillant kajla simléderü sapkája alatt.

— Nyugtával dicsérd a napot, komám — feleltem nem éppen borúlátóan, de az addigi keserű tapasztalatokkal a tarsolyomban.

A Horenstein-öntöde névadó gazdája egy szakállas zsidó ember volt, de főrésztvényese maga a dúsgazdag Brătianu.

A rozsdabarna öntöde magas és terjedelmes épület volt, vaslemez tetőfedővel. A belül kormos, poros épületet vastraverzek tartották. Az egyik falban két nagy kaliberű olvasztó emelkedett a mennyezetig. Egyik kohóban állandóan égett a tűz, olvadt a vas, míg a másikat javították-foldozták.

Nézelődni alig volt idő. Az öntőmesterek egyike, egy bajszos német vagy cseh férfi a mesterirodában felhal-mozott modellek közül kiemelt egyet, egy angusztra sze-relt négykályhás matricát, és Gyulainak adta.

— Itt van, fogja! Addig csinálja ezeket, amíg én meg nem állítom. — Placcot jelölt ki és öt pár formaszekrényt a matricához. — Inasmunka! — jegyeztük meg... — A mester megmondta a darabok akkordárát is. Az ár is olyan, mint a munka: kezdő, betanult munkásnak vagy tanoncnak is kevés. Gyulai sápadt lett, s hangosan gondolkozva számolt. — Ahhoz, hogy napi kétszáz lejt megkeressek, ötven darabot kellene készre modellezek, öntsek, sveroljak és kirámoljak. De hisz ez kész öngyilkosság, ebbe be lehet dilizni, az istenit a világnak.

— Türelem, pajtás, türelem, sose volt úgy, hogy valahogy ne legyen.

— Magának milyen munkát adjak? — kérdezte a behemót ember karba tett kézzel, mialatt arcomat fürkészte.

— Gépmunkát adjon. Szakmunkás vagyok, nem kommerszes.

— Gépmunka itt alig van — felelte ajkbiggyesztve. — Azt elgyőzi egy ember is... Ahhoz van egy derék váradi magyar emberünk — s rámutatott odébb a daru alatti placcon egy középtermetű, mongolképű emberre.

A mester az „én emberemnek“ nevezte a váradit, ami annyit jelentett, hogy a váradi szaki eladta a bőrét... keresete egy részét átpasszolja a mesternek.

A célzást elengedtem a fülem mellett. „Én nem leszek a te embered“ — gondoltam. A mester nem sokat tétovázott. Egy közepes matricára mutatott, amelyen egy angusztra négy cifrázott, a homorulatokon női arcokat ábrázoló kályhaláb-modell volt rászerezve. Lábával megérintette a modellt... — Csináljon belőle, amennyit tud.

— Gyulai mellett adott formázóhelyet, hol öt pár formaszekrény állt egymásra helyezve. — Segítségre ne számítsanak... kéz kezét mos: ahogy tudnak, segítsenek egymásnak. A kályhalábak akkordára egy lejt ötven bani.

— Azzal elment... maradhattunk, vagy mehettünk... neki mindegy.

Száz darab hibátlan öntvény 150 lejt — villant át agyamon. Huszonöt pár formát elkészíteni, sverolni, önteni, rámolni, újra formázni, sverolni, önteni, rámolni...

Összenéztünk Gyulaival. Szárazát nyeltünk.

— Adtál, uram, munkát, de nincs köszönet benne —

törte meg a csendet Feri. — Ehhez képest a Junász-gyár öntődéje valóságos üdülőtelep.

Másnap reggel már öt óra körül megébredtem. Alig pirkadott, máris felköltöttem Gyulait. Feri álmában hangosan szitkozódott, amikor felriadt, nagyon zabos volt.

Sugdolózva szölongattam, hogy a gyerekek és fáradt szülei álmát ne zavarjuk a szűk, levegőtlen lakásban. Zajtalanul, lopkodva nyitottuk, csuktuk be magunk mögött az ajtót.

Szerszámládát nem vittünk, csak egy strájlplit és lanzettát. Minek ide más szerszám? Hol itt a matrica?

— Sze inkább vályogvetők vagyunk, mint öntők — mormogta Gyulai.

Az öntőde hét óra előtt már zajos volt, itt-ott a munkások egymással, a mesterekkel vagy csoportvezetőkkel veszekedtek. A gépesített homoksziták és rosták lár-máját a kohó tüzét élesztő ventilátor tetézte. Itt csak egy jelszó volt: aki bírja, marja...

Hozzákezdtünk mi is a formázáshoz, s igyekeztünk lépést tartani egymással. Az öt pár formát két óra alatt bemodelleztük, aztán egy félóra alatt leöntöttük volna, ha...

Akkor derült ki, hogy kis kézi fáner, amivel a friss vasból önteni kellett, kevés volt. Amikor a csapolást jelző gong megszólalt, az emberek rohantak lefoglalni maguknak, s akinek nem jutott, ha erősebb volt, a gyengébbtől próbálta elragadni.

Gyulai előbb végzett a formázással, mint én, ő ment öntőedényért. Mégis mire odaért, már csak az utolsó mellett állhatott meg. Igen ám, de az utána következők is önteni akartak, s egyszerre ketten is próbálták kicsavarni a kezéből a kézi fáner nyelét. A gyöngye fizikumú Gyulait két szürke harisnyás legény is szorongatta, de barátom foggal és körömmel védte az öntőszerszámot,

— Én fogtam meg előbb!... — kiáltotta büszkületen. — Nem adom. Az istenit a... inkább megdöglök.

— Hallják, jó emberek! Hát illik ez? — szoltam a fiúkra. — Ő fogta meg először, mit akarnak tőle?

A fiúk megtorpantak. Felsőtestükön a kendervászonginet sötétszürkére festette az öntődei szenny, borostás arcukon már a reggeli órákban árkokat mosott az izzadság.

— Jere, Lázár, hagyd az istenbe a vak pantallósát — mondta a soványabb az izmosabbnak, aki még utolsó kísérletet tett arra, hogy kiragadja Gyulai kezéből a szerzőszámot. Aztán ő is elengedte, rostává lyukadt kalapja a szemére csúszott, amint dühében tarkóját vakarta.

— Maga is megvakulhat még, hallja — vágott vissza Gyulai a sértésre erősen rángó arccal. Összeszorított fogai között fájdalmasan sziszegő hangon.

Amikor a fáner megvolt, kiderült, hogy vasat fogni sem könnyű feladat. A csatorna mellett hosszú emberson állott, öntőkanalát előre tartva. Az erősebbek egyike-másika előrefurakodott, két-három embert is félretaszított. De a mester nem utasította rendre őket, sőt nekik adott igazat...

Az öntés simán ment. A forma nem főtt, az angusztot jól teleöntöttük s öntés után pár perccel kirámoltuk... és kezdtük előlről.

Ebédidő nem volt. Munka közben fogyasztottuk el a zsebünkben hozott kis elemőzsiát. Még jó, hogy evés utánra hagytuk az öntvények lepucolását, mert különben elment volna az étvágyunk a szégyentől: öntvényeinknek több mint a fele csonka, hiányos lett.

A mester lármázni kezdett, hogy nem tudunk dolgozni... bár ő is jól tudta, hogy a salakos öntőedény az oka mindennek, az lustította el a frissen fogott fémeket, hogy nem bírt a vékony formában egyenletesen elterülni.

Okulva a káron, ettől kezdve egyikünk egy tiszta fánerrel jó előre lefoglalt, s a teli kanálból magasról zúdítottuk az angusztra a vasat. Ezzel vége is lett a selejtnak. Viszont annál több kifogásuk támadt a mestereknek ellenünk.

Furcsa volt itt az, hogy az üzem dolgozóinak nagy része magyar, a többiek is Erdély és a Bánát kisebb-nagyobb városaiból rekrutálódtak, de kevés volt köztük a román és a sváb. Másik furcsaság volt a munka sablonosítása, mely kiküszöbölte a szaktudást. Megfigyeltem a szomszéd placcon robotoló két székelly legényt, akik egy vasúti rendelésen dolgoztak. Különböző sablonokkal a formázás úgy le volt egyszerűsítve, hogy a két marcona legény minden óvatosság és kockázat nélkül, gépiesen dolgozhatott. Itt már csak a fizikai erőn múlt, hogy ki mennyit tud termelni.

Tenyerükön a bőr mint a bocskortalp, olyan vastag. Kiálló erős pofacsontjuk, beesett szemük, hegyes álluk és sápadt arcuk megannyi árulkodó jele volt a hajszolt-ságnak.

És az ilyenek lenézték a szakképzett öntőket.

Minket is kinevettek kezdetben a napi negyven-ötven lej keresetünkkel. Ők a tízszeresét is megkeresték ennek. A szolgalegényekből gyárba toborzott emberek büszkék voltak, mellüket feszítette a tudat, hogy ők nem napszámosok, hanem szakmunkát végeznek, szakemberekkel vetekednek, és jóval többet keresnek azoknál.

Én még csak tartottam magam valahogy, de jót már nem reméltem. Nagyon lefogytam, ideges lettem, sokat dohányoztam s köhécseltem. A kezdetben még viccelődő Gyulai egyre csak siránkozott:

— Pista, én nem bírom tovább ezt a hiábavaló hajszát... sírba kerülök időnap előtt. Alig van már jártányi erőm.

— Bár még egy hetet húzzunk ki — biztattam —, szeretnék az emberekkel erről-arról beszélni.

Feri csüggedten, de határozott hangon jelentette ki, hogy ide többé be nem teszi a lábát.

Szombat volt, a munkások holtfáradtak a heti robot után, amikor hazafelé készülődőben néhány értelmesebb embert magam köré gyűjtöttem, hogy hatni próbáljak rájuk.

— Fiúk — mondtam halkan a körénk gyülekezőknek. — Mindjárt egy évtizede, hogy öntő vagyok... de nem-hogy nem dolgoztam ilyen barbár módon, mint e héten, soha el sem bírtam volna képzelni ilyen pokoli munkát és megszágyenítő kenyeret... és ez mind csak azért van, mert széthúzzunk... nem szervezkedünk...

— Igaza van, jó ember — súgta az egyik —, úgy élünk és döfködjük egymást, mint a barmok.

— Hallod-e, úgy beszél, mint egy cucilista — mondta egy másik maszatos képű, de erre volt aki megijedt és odébbállt.

— Hát mit csináljunk, hogy jobb legyen?...

— Fogjunk össze, tartsunk egybe, szervezkedjünk, mint más gyárakban teszik... éljünk törvényes jogainkkal.

— Mit tudják magok, hogy mért tőrünk! — legyintett kérges nagy tenyerével a másik. — Szóltunk mi már az uraknak.

— És mit feleltek? — kérdezték többen kíváncsian.

— Azt, hogy ha nem tetszik s ha jár a szánk, le is út, fel is út, vannak még éhes emberek.

— Nem jól van ez így, testvérek — mondtam meggyőződéssel. — Engem is a földnélküliség űzött falumból a gyárba... van ott egy bátyám, aki a háborúból hazatérve kapott két hold földet... de nem volt igája, s kölcsönpenzen vett két tehénkét és egy ócska szekeret... miközben az adósság szaporodott, felesége újabb gyerekeket szült. Amikor a legnagyobb szüksége lett volna rá, a bank elvette tőle a földet. És így megy ez ma nemcsak nálunk Romániában, hanem az egész kapitalista világban. Nincs hát vesztenivalónk se városon, se falun! Ennél rosszabb már nem lehet, ezt maguk is láthatják.

Az egyik éltesebb öntő odafordult a mellette lévőhöz:

— Gyere, komám, ez a bolsevik még bajt hoz ránk — s karjánál fogva húzta el társát.

— Mitől fél maga, atyafi? — szólalt meg az addig szótlan Gyulai. — Tőlünk munkásoktól? Mi kell segítsünk egymáson, az uraktól hiába várunk bármit is.

Ekkor azonban komor ábrázattal, gyilkos nézéssel megjelent a főmester, mögötte az örökké dühös Nae vicemesterrel. Jöttükre az emberek szétrebbentek. Nyilvánvaló volt, hogy valaki árulkodhatott rólunk.

— Takarodjanak a pénztárhoz az elszámolásért, aztán ki a kapun! — pattogott a vicemester. — Itt nincs helye a bujtogatónak!

A pénztár szorzott, osztott, levont ezt, azt, amazt, úgy-hogy a végén Gyulai 350 lejt kapott kézhez, én meg száz lejjel többet. Jogos méltatlankodásunkra a könyvelő fenyegetőzni kezdett, hogy hordjuk el magunkat gyorsan a gyár területéről, mert ha nem, bolsevik bujtogatásért a sziguranca kezére adnak.

Hétfő reggel újra „hivatalba“ mentünk, az állami munkaerő-elosztóba, ahol felvettük magunkat a listára. A beérkező címekre várva átrándultunk a Cișmigiu parkba, ahol egy terebélyes nyárfa árnyékában, a „societate de

foame“ kényszeredetten vidám tagjainak élcelődésein vidultunk-szomorkodtunk. Elkértük az Universult vagy Dimineațăt, átböngésztük az apróhirdetéseket, a legfrissebb bel- és külpolitikai híreket, elméledtünk, reménykedtünk... Vitatkozni, nyíltan beszélni veszélyes lett volna a köztünk kódorgó spiclik miatt, akik szinte naponta kiemelték az „éhes“ társaságból egy-egy szókimondóbb, elkeseredett munkanélkülit, előállították csak azért, mert beszélni mert a munkához való jogról.

A Cișmigiuban én kalauzoltam Gyulait. Én már „ismertem“ ezt a díszes parkot az előző évről. Akkor őszi napsütés aranyozta be a tó tükkrét... A hosszú sétányokon a tájképfestők is örülhettek a szemük elé táruló színgyönyörnek, de bennem a lombhullás az enyészet, a rothadás érzetét keltette.

Most még csak kezdődött a nyár, a nap fenségesen ragyogta be az élénk zöld pázsitot, a parki növényzetét és az embereket.

Reménykedve jártunk nap mint nap az állami elosztóba. Csak kell jönnie derűnek is a borúra! így is volt. Az egyik nap reggelén azzal a jó hírrel örvendeztetett meg a tisztviselő, hogy öntőket keresnek. A Voinea-féle gépgyárba vasöntőket, a 13 Septembrie útra meg rézöntőt. Gyulai, minden ragaszkodása ellenére, ezúttal a rézöntődét választotta.

— Pista lelkem, ne haragudj, nem szívesen szakadok el tőled... de a vasöntőde annyira kidöglesztett... Érted, mit akarok mondani?

— Rendben van, fiú, eredj csak a rézműves öntődéjébe... délután találkozunk a nővéredék lakásán. Igyekezz, nehogy megelőzzön valaki.

Útjaink elváltak. Én az Obor felé indultam, bizakodással szívemben, hogy hátha most fordul a kocka. Tervezetni kezdtem: rendesebb kvartélyt keresek, emberhez illőbben étkezem, hisz szörnyen le vagyok rongyolódva, becsületesen felöltözöm... pénzt spórolok... Anyám szomorú arca jelent meg előttem... neki is pénzt küldök... és hátha még családalapításra is futja majd. De akkor megtorpantam. „Állj meg, vándor!“ — szóltam magamra: mit lehessen tudni előre, hátha csak átmeneti alkalmazás

lesz? Meg tudok-e birkózni a próbamunkával? S meglehet, hogy az sem lesz jobb hely az előbbinél.

Üzletek sora előtt haladtam egészen az Oborig.

A boltok ajtaja és a kirakatok előtt inasok biztattak a belépésre, de elengedtem a fülem mellett, pedig istenem, mi mindenre lett volna szükségem!

Egy rendőrtől a Voinea-gyár után érdeklődtem.

— A Voinea-gyár? — kérdezte. — Ott van, né! — mutatott a piactér felső végét elzáró gyárépületre. — Behunytt szemmel is megtalálja.

Az öntöde vasramás ablakai a piactérre néztek. A gyár udvarát vaslemez kerítés és kapu zárta el a szem elől. Első látásra olyannak tűnt, mint egy büntetőintézet.

Az öntőmester, Ioniță Georgescu kimérten, szinte katonás pattogással beszélt. A munkakönyvét elvette, bele-nézett, aztán visszaadta. „Cărțulia“ kell a betegbiztosító-tól — mondta —, de majd elkészítik az irodában. — Itt nem a munkakönyv az irányadó, hanem a szaktudás — jelentette ki morcosán. Nem tudtam eldönteni, hogy vajon ez az ember nem szívlel engem, vagy éppen össze-veszett a feleségével, vagy ami még rosszabb, ecetet ivott cujka helyett?

Másnap reggel a daru alatt jelölt ki helyet a mintá-zásra. Körülöttem a tágas és világos öntödében az idősebb munkások gyanakvással fogadtak, szúrósan néztek, mikor segítségüket kértem, mint új helyen az új ember, amíg kiismerem magam az itteni szokásokban.

Az egyik jóindulatú szaktárs a szárítóhoz hívott egy formát bevinni: ott bemutatkoztunk egymásnak. A keze szorítása, mosolygó nézése nyílt szívű, őszinte emberre vallott.

— Csak azért hívtam... hogy figyelmeztessenem, ne várjon semmi jót — és megnevezte azokat a szomszédai-mat, akik „önző házivererek“.

Ezzel a Drăgannal jó barátok lettünk. Valamikor Galacon szervezett öntők között dolgozott, s együtt emleget-tük azokat az időket.

Munka közben barátságba kerültem a mester nálam egy évvel ifjabb testvérével is, Sanduval, aki éppen el-lentéte volt a bátyjának, kedélyes, jóhiszemű fiú, kereste barátságomat, s nagyon talált a szó közöttünk.

A néhány napig tartó próbamunkám jól sikerült, és én tovább dolgozhattam. Tömegszálláson béreltem ágyat, a gyártól nem messze, egy szegényes külvárosi viskóban. Nem véletlenül találtam a házra. Vasárnap délelőtt benéztem a vasas szakszervezeti helyiségbe, a Sf. Ionícára, és ott két jó ismerősre, nálamnál pár évvel ifjabb szaktársra találtam. Megörvendtünk egymásnak... s beszélgetés közben ők ajánlották fel a szobájukban még üres, sürgősen kiadó ágyat.

Nagy Sanyi volt az egyik, magas, széles vállú férfi, Bulka mester keze alatt inaskodott, s később a Junászban egy ideig velem együtt dolgozott.

A másik Gerő Dénes, sportoló alkatú, kemény izmú marosvásárhelyi fiú. Mind a kettő jó kolléga, szervezett munkás volt. Utóbbi az egységesek neveltje, az illegálitásban taszított KISZ tagja volt. Akkoriban a munkanélküliség okozta állandó vándorlásban a legtöbb kommunista érzelmű munkás vagy éppen párttag elszakadt kapcsolatától, s az amszterdamiak legális szervezetében tevékenykedett. Akit a sorsa Bukarestbe vetett, az itt, a Sf. Ionica 10. szám első emeletén, ahol a vasas titkár Ion Mironescu volt, keresett társakat.

Szállásadó gazdánk és felesége, akik jobb napokat is értek, Szatmárról költöztek Bukarestbe 1918 után — mesélték szaktársaim a kétgyerekes házaspár élettörténetét. Attól kezdve jobban megfigyeltem a gondterhelt családfő, Mihai Tudor volt asztalosmester és a sok évvel fiatalabb szép asszony felesége, Bartha Ilus életét.

Tudor úr kopaszodó, telihold képű, búval bélelt melós volt. A negyven-ötven év közötti, középtermetű férfi hétköznap reggeltől estig dolgozott, vasárnap délelőttjét meg a Colentina úton lévő ócskapiacon töltötte. Néha mi is elkísértük; maradék pénzünkéből onnan vettünk ócska munkaruhát. Egy ilyen vasárnap egy korsó sör mellett, Miticánál, a szomszédos kimérésben megvallattam Tudor urat. Faggatásomra elmondotta, hogy a háborúban mint frontharcos szolgált. Aztán önállósította magát az asztalos szakmában. Ez még Szatmáron történt. Adóssággal kezdte, és az első hónapok jóval kecsgettettek. Már a negyven év felé közelgett, amikor Ilust, a huszonöt éves állás nélküli tanítónőt feleségül vette. Aztán jöttek a gyerekek, nőttek

a terhek. Egy napon a műhely berendezését adósság fejében dobra verték... Szatmárról aztán ide menekültek. De itt még szaporodott a család. A felesége Bukarestben nem tudott elhelyezkedni. Egy tanult lánynak igényei vannak, de... a sok házi robot, a gyermekek nevelése lefoglalja minden idejét szegénynek. Szórakozásra nincs idő, se pénz, se kedv.

— Kedves barátom, engedje meg, hogy így szólítsam — mondta Tudor úr, s baljóslatúan nézett rám, mintha gondolataimat fürkészné. — Nem kívánom, hogy a sorsomra jusson... Még maga előtt az élet. Engedje meg, hogy néhány dologra saját tapasztalatomból figyelmeztessem.

— Tessék, köszönettel fogadom a jótanácsot, annál is inkább, mivel szeretnék én is egyszer már családi otthon alapítani.

— Igen, éppen erre való tekintettel mondom. Legyen óvatos, először is, amíg a lába alatt biztosnak ígérkező talajt nem érez, ne nősüljön: kicsi nyomorúságból nagyot ne csináljon. Aztán vigyázzon, hogy a jövődöbeli élettárs és maga között ne legyen olyan nagy korkülönbség, mint nálunk.

— Na és harmadszor? — kérdeztem kíváncsian.

Tudor a söröskorsóban ritkuló habot bámulta, mint jósnő a kávézaccot, én meg az ő barnára sült, ráncokkal pókhálózott arcborét és remegő húsos ajkát lestem.

— A korkülönbség mellett? A nagyobb iskolai végzettség az a rákfene, amely mint a szű a fát, rágja, emésztja a házasetet. Nem jó az, ha a nő iskolázottabb... és még kevésbé, ha ráadásul szép is, vagyonos is.

„Mindenki magából indul ki, Tudor úr“ — gondoltam, de az intése telitalálat volt. A munkahelyemen már elég jól kerestem, de nem volt, aki törődjék velem, főzön, mosson, vasaljon rám; abban a korban is voltam, amikor a szerelmi vágy a nehéz napi robot után is ébren tartja az embert, újra eszembe jutott hát az a Marianumban végzett szép kolozsi barna lány. Kezdetben otthon, mint parasztleányke, rá se mertem vetni a szemem, ha a templom előtt vagy a fürdő sétányán az őt körülrajongó „úri“ srácokkal sétálgatni láttam. Aztán évek jöttek, évek mentek, fordult a történelem kereke. És a tisztviselőnő-

nek készülő Irénke varrónő lett... A nincstelen paraszti sorból én is előreléptem, munkássá vedlettem. Így közelebb kerültünk egymáshoz... A híres kolozsi Anna-bálokon és máskor is, ha felkértem táncolni, úgy vettem észre, szívesen táncol velem, sőt már ott tartottunk, hogy a bizalmával is kitüntetett: ha tánc közben tőlem elkérték vagy táncosa nem volt kedvére való, szünetben hozzám menekült. Deresedő hajú anyáink előtt sem volt titok: szövögették a hálót körülöttünk, templomozás előtt, mise után az áldott tornyos ház előtt. Anyám módfelett dicsérte, hogy okos, jó varróleány... rendesen jár a templomba... Szerettem is Irénkét, de úgy éreztem, hogy nem hozzám való. Műveltségben fölöttem állt, s tartottam attól, hogy egyszer megszólal benne a felsőbbrendűségi gög, a büszkeség.

Idővel jobban megismertem a se nem csúnya, se nem szép, de álmodozó háziasszonyunkat is. A kissé alacsony, hízásra hajlamos asszony arcán jóság és szomorúság tükröződött, szeméből kielégítetlen vágy beszélt.

A nyárba nyúló hosszú délutánokon a gyárból egyenesen a közeli boltba mentem beszerezni a megszokott Brassói Lapokat, a vacsorára és másnap reggelre való elemózsiát. A mamának és a leánykának pár lejre való török cukorkát vittem. Tudor úr és lakótársaim sokszor késő estig túlóráztak. Mosdás után felfrissülve kiültem az udvar árnyékos részébe, és újságot olvastam, levelet írtam anyámnak, bátyámnak és legkedvesebb unokaöcsémnek, Dódinak, akihez a vérrokonságon kívül eszmei kötelékek is fűztek. Olykor segítettem a háziasszonyunknak egy-egy bútordarabot helyére tenni vagy vizet hozni a láncos kerékes kútból. Ezekkel az apró figyelmességekkel hamar megnyertem a bizalmát, s egy délután feltárta előttem egész addigi életét. Elmondta, hogy gyermekkorában mennyire elkényeztették, de azután rátukmálták erre a műveletlen asztalosra, akit se teste, se lelke a mai napig sem kíván. Amikor hozzámert Szatmáron, még jólmenő asztalosműhelye volt... segéddel, inasokkal dolgozott.

Nem találtam vigasztaló szavakat, csak a kezét simogattam. Mit mondhattam volna neki én, a néhány elemít végzett kormos, botladozó nyelvű vasöntő?

Ott álltunk a nyitott konyhaajtón belül kettesben, a férje vagy a kollégák minden percben jöhetnek, félreérthetnek. Botrányt nem szerettem volna okozni, ezért valamilyen ürüggyel kiléptem az udvarra.

A nyár derekán egy forró délután, mikor a kapun benyitottam, az udvart elbarikádozva, az ágyat, ágyneműt kirakva találtam. Háziasszonyom a szokástól eltérően nevémen szólított. Ott hevert a díványon, kezeügyében sörösüveg. Szemei prédára éhesen tüzeltek. Az észbontó látványra elkapott a láz, és merészen hozzáléptem, kis híja, hogy az ölébe nem borultam. De az utolsó pillanatban felülkerekedett bennem a józan ész. Betoppanhat a férje, rajtakaphatnak a szobatársak... nem szabad a más feleségét... bűnbe hozni. Sajnáltam magamat s még jobban az asszonyt.

Közben az asszony felült, felcsúszott ruháját végigsimította, szemébe hulló haját kiigazította homlokából.

— Látja, Pista, mennyire nem törődik velem a férjem. Olyan durva, mint a pokróc — belebökött tömzsi ujjával az ágyat takaró darócba. A sörösüveg után nyúlt, és kiitta belőle a maradék lötytyöt. Aztán tágra nyílt szemmel nézte az üres üveget, száját szélesre nyitotta, és bárgyún felkacagott: — Ne haragudjon, de olyan kábult a fejem, pedig csak két üveg Azugát ittam... Ó, én szerencsétlen! Jöhetne már az a piszok ember, hogy behordja az ágyakat, szalmazsákokat.

— Segítek én, asszonyom. A férje nem csavarog, pénzt keres.

Bevittük az ágyat, aztán a bele való szalmazsákokat, közösen helyreigazítottuk, kezünk összeért, borzas haja arcomat csiklandozta. Felém fordult, szánakozóan nézett, hozzám simult, nyakam átölelte, és forrón szájon csókolt... derékon kaptam... ne tartson gyávának... de eltaszított magától:

— Most nem lehet — suttogta —, jöhetnek, ne haragudjon érte, majd máskor. Úgyis elhatároztam, hogy ha lesz „miért“, megcsalom a férjem.

— Aha, ha lesz miért?! — undorodva fordultam ki az ajtón. Kint már szürkülni kezdett az ég. Az alkonyati fény bíborszínben terült szét az alacsony külvárosi házak felett. Szomorkásán nézdelődtem. A nap bronzszínű ko-

rongja lecsúszott, eltűnt a horizontról. Sugarai már csak az apró házaktól körülvevett sokemeletes malomépületet érték, majd lassan mindent ellepett az est.

Ettől kezdve mindent elkövettem, hogy ne legyen „miért“.

Ez a nyár felette meleg volt, ritkán esett az eső, sokat izzadtunk. Az öntödében másodpercenként több tonna vasat öntöttünk. Bent a zárt műhelyben csakúgy, mint a külvárosban, ködszerű por ülepedett a ruhánkra, bőrünk-re. Az öntödében nem volt mosdó, három-négy ember mosakodott egyszerre egy pléhvederből.

Fürödni kellett volna naponta! De a szegényes lakásban ilyen fényűzésről még álmodni sem lehetett; egyetlen ütött-kopott lavór volt a háznál mindenki számára.

Segíts magadon, az Isten is megsegít! — éltünk a közmondással. Munkaidő után vagy ünnepnapokon, ha jó idő volt, kirándultunk a szabadba. Mindig hármasban kóricáltunk: szaktársak, részben földiek, szobatársak. Meghitt jó barátokká lettünk. Titkaink nem voltak, céljaink is azonosak; egyikünk sem törekedett önálló mesterré lenni, gyűlöltük ezt a kizsákmányoló tőkés-bojári rendszert, de benne kellett élnünk, s egyelőre meg kellett elégednünk azzal, hogy egyáltalán munkában voltunk. Szervezkedni lett volna jó, de hogyan, kikkel? Mindhármunknak voltak már ezen a téren személyes tapasztalataink.

Gerő csüggedten, Sanyi meg tamáskodóan hallgatta fejtegetéseimet. Gerő Marosvásárhelyen tudott az egységes szakszervezetről. Részt is vett néhány gyűlésen, ahol több volt a hatósági spicli, mint a munkás résztvevő. Láta és hallotta, amint a két táborra szakadt szervezett munkások egymást árulózzák, ő is a kolozsvári vasas reformista szakszervezet által Marosvásárhelyre küldött sztrájktrőrök miatt került ki az utcára.

Nagy Sanyi Gyéresen tanult, de miután leszerelt, nem vették vissza. Kilincselte Tordán, Kolozsvárt s Váradon. Pénze elfogyott. Váradtól Aradig gyalog tette meg az utat. Ott sem kapott munkát. Haza kellett jutnia. Elzálogosította hát a nagykabátját, s annak árából utazott haza szüleihez.

— A Malaxában sok elkeseredett proli van — mondta Gerő, útban a „Tei“ felé, ahova fürödni indultunk. — Beszéltni fogok nekik külön-külön, tudom, hogy mindenik jobb életre vágyik, sokan várnak egy igazságosabb társadalmi berendezkedést.

Fülemet a vízi madarak jellegzetes hangja ütötte meg.

— Nézzétek csak, fiúk, a nádashoz értünk!... — mondtam fellelkesülten az előttünk kibontakozó természeti csodától. Lábunk alatt süppedékessé vált a gyepszőnyeg. A haragoszöld nádas halkán susogott az enyhe szélben. Odébb már fel is tűnt a tó fodrozódó tükre.

Gerőt és Sanyit előre engedtem, ők már jártak itt, ismerték ezt a végtelenbe nyúló tórendszer, a nádas szigeteket s főként a partot, amely sok helyütt alkalmas a strandolásra. Olyan helyen vetkőztünk Ádám-kosztümre, ahol a vízből is szemmel tarthattuk parton hagyott ruhánkat, harapnivalónkat. Két társam már jó messzi beúszott, amikor én még mindig nem tudtam betelni a látottakkal, egyre csak nézelődtem, egy darab deltát véltem látni magam körül, sajátos flórájával, madárvilágával.

Gerő a parton bemutatót tartott birkózásból, súlyemelésből, tenyéren sétálásból, aztán úszóversenyre hívott ki minket. Irány a nádasig és vissza. Aki lemarad, vagy a kitűzött jel előtt visszafordul, három üveg sört fizet Miti-cánál, a vurstli melletti sörözőben.

Egyszerre indultunk a partról. Átvergődtünk az iszapátányon, aztán úszni kezdtünk. Gerő mögöttünk tökéletlenkedett egy darabig, előttem Sanyi fürta magát előre a vízben, én is teljes erőmből singeltem, de már kezdtem fáradni, amikor Gerő úszómesterként elhúzott mellettem.

Én a kolozsi sósfürdő vizéhez voltam szokva, melynek színén akár aludni is lehetett... Nem csoda hát, ha már félúton kidöglöttem. A nádas azonban még messze volt. Ha addig magam túlerőltetve el is úszom, mi történik, ha a nádasnál nem lehet megpihenni? — cikázott át agyamon a kétségbeejtő gondolat.

Szégyen ide, szégyen oda, visszafordultam. Mikor a part felé közeledtem, már csak erőtlenül kapkodtam-csapkodtam, fejem felett a víz összecsapott, süllyedni kezdtem. „Ilyen ostoba módon halni meg, szegény jó anyámtól távol, idegenben“ — villant át az agyamon. De

akkor egyszerre csak talajt éreztem a lábam alatt, s utolsó erőfeszítéssel kiertem a vízből.

— Az istenedet, te, ne ijesztgess! — nyögte Sanyi lihegve mögöttem, két hatalmas karjával a hónom alá nyúlt, és úgy tuszkolt kifelé a füves martra.

Gerő akkor indult vissza a nádsziget mellől, hosszú karcsapásokkal közeledett a part felé.

— Győztél, Gerő — mondtuk Sanyival. — Hazafelé megisszuk azt a sört.

A nap is sokat vesztett erejéből, egyre lejjebb hanyatlott. Az árnyékok, mint valami gyászlepel, hosszúra nyúltak. Az alkonyati csendben csak az út menti kukoricatábla zizegése hallszott, s néhány elkésett madár igyekezett fészkére. Fundeni felől varjúsereg húzott el a fejünk felett Floreasca felé.

— Elromlik az idő, meglátjátok — mondta Sanyi, szemével az eget kémelve.

A Voinea-féle öntödében már meglehetősen otthonos és megbecsült voltam. Ezt a bizalmat a munkástársaimhoz való alkalmazkodással, segítőkészséggel érdemeltem ki. A mestert s főként testvérét szakmai jártassággal vettem le a lábáról. Hamar meggyőződtem arról, hogy itt még az idősebb öntők is csak amolyan „háziverek”, akik Bukaresten kívül sehol sem dolgoztak. Én ahány helyt megfordultam, mindenütt ragadt rám valami az újabb és újabb módszerekből, s amikor alkalmam adódott, hasznosítottam is a magam és dolgozó társaim érdekében.

Még álig voltam túl a próbaidőn, amikor egyszer a mester egy új, ragyogó pirosra festett hengerszerű modellt hozott ki az irodából. Jobban szemügyre vettem, a méretei után valamilyen oxigénes palackféle lehetett.

A mester töprengeni látszott, hogy a sima, de mégis komoly szakértelmet igénylő modellt kinek adja munkába. Persze hogy az alattomos képű, mindig gyanakvó bennfentesének, Macaveinek adta.

Kíváncsi voltam, tanulhatok-e valami újat a nagymellényű szakitól, aki a hozzám hasonló jövevényeket gyűlölte és lebangyinozta. Ez a Macavei formát, magot egy munkanap alatt készített. A magnak, az itteni szokáshoz híven, melaszos vízihomokot használt. Meglepett,

hogy a magból a gázak távozását nem biztosította külön luftspiccel, hanem a vízhomok ritkaságára bízta, hogy azon át eltávozzanak. Vártam az öntését, sőt magam is segítettem abban. A darun csüngő nagy fánert Macavei dirigálta a forma mellé. Teli tartotta az angusztot, nehogy salak jusson a darabba, bár két oldalról ketten is pucoltuk a fánert szájától vissza a felszínen táncoló vasvirágot, az öntés jól ment, a forma felületén és oldalt a megszurkált luftspiccek helyén kék lánggal égtek a távozó gázak. De ekkor a teli angusztban megmozdult a vas, a győzelmi mosoly az ajkakra fagyott: elkezdett pöfögni, sustorogni, a formába öntött százöt kilónyi fém fele részét, mint a kitörő kráter a tüzes lávát, a magasba szórta... fel a fedélszerkezetig.

— Önts utána! — biztatta a mester a megrémült Macaveit, de eredménytelenül.

Erre a mester a modellt egy másik bizalmasának adta. Az eredmény az előbbi lett. Tisztátalan lenne a modell? Isten verése? Vagy a sátán mesterkedése? — hányták a keresztet. Már valósággal irtóztak a modelltől, mint hagyomány szerint ördög a tömjéntől.

Ekkor került rám a sor. Próbáljam meg, hátha nekem sikerül. Szívesen vállaltam, mert rájöttem, hogy a modell nem is olyan komplikált. A kudarc oka a többiekénél az volt, hogy a magban lévő gázoknak nem biztosítottak megfelelő távozási lehetőséget. Én tehát a fősúlyt a „luft-ra“ helyeztem. A magvas hosszában és széliében templomi viaszgyertyát használtam erre. Szárításnál a gyertya szétolvad, és az így támadó résen öntéskor a levegő sustorogva távozhat a magból. A darabba szűk beömlőt vágtam, azzal az elgondolással, hogy így csökkenthetem a friss fém gyors beömlését, és több időt biztosítok a gázok távozására, öntéskor mégis drukkoltam. Hátha a lassú öntés miatt ellustul a vas és nem fogja be a magtámasztékokat. Amíg így töprengtem, a forma lassan nyelte a vasat. Az olajos kóccal idejében meggyújtott gáz szabályosan égett... az öntés normálisan ért véget.

Az öntvény kifogástalannak bizonyult, s nekem megnőtt a tekintélyem. Még kilenc darabot kellett öntenem belőle, s valamennyi jó lett. A mester megdicsért, s a munkát is jobban megfizették.

Amikor azonban már-már szilárdnak kezdtem érezni lábam alatt a talajt, egy reggel ritka vendég jelent meg az öntödében: maga a frakkos-cilinderes Voinea. Bejelentette: a román—lengyel határra szóló állami rendelést befejeztük, újabbra pedig nincs kilátás. Egyszerre ötven öntödei alkalmazottat tett útra, közöttük engem is.

Újra Bukarest utcáit róttam heteken át, munka nélkül. Naponta benéztem az állami közvetítőbe. Itt a munkát kereső öntők száma egyre nagyobb lett. Sorba vettem az öntödéket, kicsiket, nagyokat. A Sf. Ionica 10 szám alatti vasas szakszervezeti helyiséget is gyakran felkerestem, de biztatást itt sem kaptam.

Végül Gyulai ajánlatára én is egy hasonszórú maszek rézműveshez szegődtem, kinek a Cîmpului utca Obor felőli végén volt műhelye s lakása. Sokra ugyan nem mentem vele. Kis sárgaréz kilincsek öntéséről lett volna szó, de a gazdának nem volt még erre alkalmas felszerelése sem. Én készítettem el a forritungot, kemencét állítottam fel a tégelynek, formázóhomokot hoztam a Voinea-féle öntöde melletti térről, ahol mély sáncot ástak kanálisnak, s az innen kikerült föld egy rétege jó minőségű öntőhomoknak bizonyult. Magam vágtam össze fenyőfa deszkából a formakasznikat is. Primitív volt itt minden és szegényes.

Megöntöttem a negyven-ötven kg súlyt kitevő apróságot, s ezzel a rendelése kimerült. Ennek is vége volt hát.

Újra szeptember lett. Délelőtt munka után loholtam, minden tanácsra vagy ígéretre házhoz mentem, autóvezetésre vagy motorkezelésre ajánlkoztam.

Egy kora őszi nap délutánján gondterhelten tértem haza a munka utáni futkosásból. A szűk udvaron háziaszszonyom várt, levelet lobogtatva felém. Idegesen bontottam fel anyám levelét, mert hosszú idő után ez volt az otthoniakról az egyetlen életjel. Arról írt anyám, hogy nagyon szeretne látni, s akkor lenne igazán boldog, ha Kolozsváron kapnék munkát... amiért sokat imádkozik. „Drága gyermekem — írta levele végén —, itt még egy üzenetet küldenek a Balogh Sándor szülei... Elveszettnek hitt fiuk végre levelet írt... téged is üdvözl. Ott dolgo-

zik Bukarestben, valami „nagyúrnál“ sofőr... keresd meg, mert nagyon szeretne megszabadulni onnan. A Calea Victoriei 184. sz. alatt lakik, ahol rendőr áll a kapuban. Mi jól vagyunk Istennek hála... csak éppen a kutyának való fejem sokat fáj... Üdvözöl Anna néned és Pali sógorod... Zsuzsának megjött már az ötödik gyereke... Üdvözlünk és jó egészséget kívánunk neked a jóistentől mindnyájan...“

Október elején egy reggel elindultam Balogh Sanyi felkutatására. Vajon mi lehet vele, hogy több mint egy éve még hírt sem hallottam felőle.

Végigmentem a Ștefan cel Marén a Victoria térig, ott letértem a Calea Victorieire, és addig mentem és figyeltem a remek tornyos házakat, bojári villákat, míg egyszer csak jobb felől egy földszintes villaépület vasrácsos kerítésén megpillantottam a keresett számot, s rögtön utána a policájt is, aki le-fel sétált a kerítés mögött.

A luxusautók és kétlovas birzsák, a járókelők és a kocsaraikkal vállukon loholó, áruikat hangos kiabálással kínáló oltyánok annyira lármássá és forgalmassá tették az utcát, hogy gyanútlanul sétálghattam fel-alá. Egyszer csak megláttam Sándort, amint kihúzott a garázsból kocsijával a színes üvegű gang elé. Ő is meglátott. Szemével intett, hogy húzódjak a kerítés mentén egy lugasszerű díszbokros hely felé.

— Komám, nem tudok szabadulni ettől az ezredestől... — suttogta hamarjában, amikor hozzám ért. — Már egyszer revolvert fogott rám, amikor fel akartam mondani... tégy értem valamit, há tudsz... de most menj, nehogy észrevegyenek.

Elmentem anélkül, hogy szólhattam volna bár egy szót is.

Hogy nem valami bátor gyerek, arról már többször meggyőződtem. Na de hogy lehet túrni ezt a rabságot? Milyen élete lehet egy jól fizetett rabnak — elmélkedtem menet közben barátom fura helyzetén, s az Északi pályaudvar felé vezető kis utcákon észre sem vettem a körülöttem nyüzsgő emberáradatot, csak a villamos kérekeinek csattogása, a riasztó csilingelés, zakatolás térített magamhoz az útkereszteződésnél. Mégis más az, ha szabad az ember!

A Grivica úton már erősen korgott a gyomrom. Megálltam egy gyümölcsátor előtt, és az eladó unszolására egy fél kiló szőlőt vettem. Aztán vízcsap után néztem, miközben azon törtem a fejem, hova-merre legyek, hiszen talán már nincs is valamirevaló üzem, ahol ne kopogtatam volna állás után. Megmostam a szőlőt, és eddegélni kezdtem. Elbáméskodtam egy sikátorszerű utca rozoga kis viskóin, melyeket most csalóka őszi napfény aranyozott be. Az apró kunyhók mögött kormos gyári épületek zárták el a láthatárt. Gyár! Gyár! Az egyik terjedelmes műhely fölött szemembe tűnt egy nagyolvasztó kéménye. Itt még nem jártam — csillant fel bennem a remény halvány szikrája. S kezemben a víztől csöpögő szőlővel elindultam szerencsét próbálni. A rövid utca végén megtaláltam a műhelyek főbejáratát. A vaskapu mellett, a kapusülke homlokzatán fekete tábla hirdette, hogy itt vasöntőt keresnek.

Igaz volna? Alig hittem a szememnek.

És igaz lett: itt, a román államvasutak központi főműhelyében végre révbe jutottam, először életemben állami alkalmazott lettem...

TARTALOM

Bevezetőül (Írta Jordáky Lajos)	5
Ismerkedés a regrutaélettel	11
Katonai műhelyben — kisöntödében	41
Hősök és halottak	64
Junász-gyári hónapok	87
Mit jelent bizalminak lenni?	110
Erzsike	127
Munkás a munkás ellen	137
Ismerkedés a Duna-parti várossal	192
Galaci munkásarcok	210
Belépünk az egységeselek közé	223
Tüzek	235
Kegyelemkenyéren	253
Sofőrkönyvvel a bukaresti utcán	269
Sztrájkszervezés, harangöntés és egyebek	292

Megjelent a Magyar Népköztársaság és Románia Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási megállapodása keretében

A könyv szerkesztője: Dávid Gyula. Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos. A megjelenés éve: 1973. Alak: 54X84/16. Példányszám: 2350+70 fűzve, 2500+95 kötve. Papír: 63 g-os félfamentes és famentes. Kiadói ívek száma: 18,10. Nyomdai ívek száma: 20+4 oldal melléklet. Tizedes osztályozás nagy könyvtárak számára: 894 511—31, kis könyvtárak számára 894 511. Tiparul executat sub comanda nr. 461/1972 la Întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai nr. 5—7, Cluj, Republica Socialistă România.